

REVIEW 2021

od 24. do 27. maja

KOPAONIK
BUSINESS
FORUM

Svet posle kovida-19

**Novi izvori rasta
u promenjenim
uslovima poslovanja**

GRAND OPPORTUNITY TO BECOME
A NEW RESIDENT OF THE MOST
BEAUTIFUL MOUNTAIN IN SERBIA

FOR MORE INFO AND PURCHASE INQUIRIES PLEASE CONTACT:
Grand Residences Kopaonik
+381 11 3539 560, grandresidences@mkresort.com

GRAND
RESIDENCES

LIVING LUXURY

**Kopaonik Business Forum
Review 2021.
Besplatan primerak**

Ilustracija na naslovnoj strani: Shutterstock

JORGOVANKA TABAKOVIĆ
Kako smo dočekali
krizu izazvanu
pandemijom i kako dalje

10

SINIŠA MALI
Država pomogla privredi
i građanima kada je to
bilo najpotrebnije

20

KLAUS ŠVAB
Krajnje vreme
za istinski
novi početak

30

**Aleksandar
Vlahović**
Nove šanse za
rast u izmenjenim
uslovima

06

Mark Barnet
Trenutak za reset

08

Draginja Đurić
Značaj održivosti
bankarskog
sistema u doba
pandemije

14

Branko Azeški
Zajedno
smo jači

17

**Mihailo
Janković**
Snažne kompanije
investiraju i u krizi

18

Vladimir Vasić
Lek je u digitalu

26

Blaž Brodnjak
Istorijska prilika
za naš region

28

Darko Lukić
Ne preživljavaju
najjači, već
najagilniji

32

Adriano Treve
Budućnost
zdravstva

36

**Duško
Jovanović**
Tržište osiguranja
je stabilno

38

Kiril Tjurdenjev
Snaga je u nama

42

**Đorđo
Markeđani**
Srbija je „pun
pogodak“ za
domaće i strane
investitore

44

Dejan Turk
Za digitalnu
budućnost
dostupnu svima

49

Jelena Galić
Stari partneri
u novim
okolnostima

50

**Karmen
Rajnhart**
Tiha finansijska
kriza i njene
glasne posledice

52

Zoran Petrović
Pretpostavke
bržeg rasta

54

Slavica Pavlović
Dobro osmišljene
mere najvažnije
za oporavak

58

Branko Milutinović
Izazovi su uvek i prilika
60

Zoran Daljević
Brzo prilagođavanje promenama
61

Predrag Mihajlović
Agilnost i ubrzana digitalizacija kao ključni faktori napretka
62

Slavko Carić
Kraj pandemije kao novi početak
68

AK Aleksić
Stečajna kompenzacija kao način rešavanja dužničko-poverilačkih odnosa
70

Generali
Za jubilej investicioni plan vredan 3,5 milijardi evra
72

Marko Čadež
Regionalna saradnja - lekcije iz doba korone
74

Zoran Blagojević
Bogatiji za još jedno iskustvo uspešno prevaziđene krize
76

DŽOZEF STIGLIC
Bajden igra na veliko

34

MAJKL SPENS
Sektori visokog rasta u deceniji nakon oporavka od pandemije

40

ZORANA MIHAJLOVIĆ
Samo zelena energetika i rudarstvo mogu biti pokretači razvoja

46

JANIS VARUFAKIS
Kako je fudbal porazio kapitalizam

56

DUŠAN VUJOVIĆ
Odgovor ekonomske politike na izazove pandemije

64

ANGUS DITON
Život i smrt u Americi 2021.

82

AKSEL VEBER
Vraća li se inflacija?

86

Ursula fon der Lajen i Verner Hojer
Za Globalni zeleni dil
78

Bojan Kekić
Još jasnije artikulisan državni interes
80

Jacek Olczak
Manifest budućnosti bez duvanskog dima
84

Stiven Ndegva
Zeleni rast i buduću prosperitet Srbije
88

Maja Marković
Stalno inoviranje se dobro pokazalo u svim krizama
89

Pinelopi Kujianu Goldberg
Kako se nositi s globalnom krizom obrazovanja
90

Margret Vestager i Đozep Borelj
Evropska digitalna dekada
92

Nurijel Rubini
Dolazi li stagflacija?
94

Dragan Delić
Značaj infektivnih bolesti u 21. veku
96

Svetlana Kisić
Umemo li da učimo
98

Roland Kokai
Šumarstvo u funkciji ekološke politike
99

Kenet Rogof
U strahu od inflacije su velike oči
100

Dragan Đuričin
Veliko resetovanje
102

Hose Antonio Okampo
Kako iskoristiti pola veka staru alatku
104

Majkl Spens, Džozef Stiglic i Džajati Goš
Kako da globalni oporavak ne bude u obliku slova K
106

Zoran Vasiljev
Nova uloga IT sektora
109

Marijana Macukato
Obnova na gori način
110

Majkl Boskin
Stižu beli slonovi
112

Personalized healthcare is possible.
Today's medical knowledge, technology and data science offer an enormous promise: the right treatment for the right patient at the right time. If we work together, we can make this a reality for patients worldwide.

ALEKSANDAR VLAHOVIĆ

PREDSEDNIK SAVEZA EKONOMISTA SRBIJE I PROGRAMSKO-ORGANIZACIONOG ODBORA KOPAONIK BIZNIS FORUMA

Nove šanse za rast u izmenjenim uslovima poslovanja

Da bi predupredile dublje poniranje ekonomske aktivnosti sve zemlje Zapadnog Balkana su u 2020. implementirale programe podrške privredi, koji su u najvećoj meri bili zasnovani na fiskalnoj intervenciji tako da će glavni izazov u ovoj i narednim godinama biti prilagođavanje fiskalne politike produženom stanju pandemije, uz poštovanje zahteva fiskalne održivosti

PRED VAMA JE specijalna edicija posvećena XXVIII Kopaonik biznis forumu. Po dužini i kontinuitetu trajanja, kao i po kvalitetu sadržaja i broju učesnika, ovaj jedinstveni događaj u našoj zemlji svrstava se u red najvažnijih regionalnih konferencija.

Ove godine se Kopaonik biznis forum održava u vanrednim okolnostima. Srbija, Evropa i čitav svet su pogođeni pandemijom kovida-19. Na snazi su veoma rigorozne epidemiološke mere. U takvim uslovima Savez ekonomista Srbije je bio prinuđen da tradicionalni termin i način održavanja Foruma promeni i prilagodi epidemiološkoj situaciji. Prvi, nadamo se i jedini put, Forum organizujemo u online hibridnom formatu. Nažalost, ove godine naš događaj će biti

samo virtualno mesto susreta privrednika, političara, predstavnika međunarodnih finansijskih institucija i akademske zajednice. Uprkos svemu, siguran sam da će mišljenja i stavovi panelista u vezi sa velikim brojem tema poslužiti Vladi i Narodnoj banci Srbije za celovitije definisanje fiskalne, monetarne i industrijske politike.

Tema ovogodišnjeg Kopaonik biznis foruma je *Svet posle kovida-19: Nove šanse za rast u izmenjenim uslovima poslovanja*. Nesumnjivo, pandemija je imala snažan negativni uticaj na svet, posebno na Evropu i Zapadni Balkan. Na osnovu najnovijeg regionalnog izveštaja Svetske banke predviđa se da će se ekonomska aktivnost u regionu smanjiti za 3,4 odsto zbog slabije domaće i strane tra-

žnje i poremećaja u lancima snabdevanja izazvanih zaključavanjem i logističkim poteškoćama na regionalnom i globalnom nivou. Zahtevi za socijalno distanciranje i stroge restrikcije putovanja posebno su teško pogodile zemlje zavisne od turizma i doznaka, gde je BDP opao značajno, kao u Crnoj Gori, za čak 15,2 odsto. Nivo ekonomske kontrakcije bio je značajno niži u Srbiji (minus jedan odsto), Albaniji (-3,3 odsto) i Severnoj Makedoniji (-4,5 odsto).

Da bi predupredilo dublje poniranje ekonomske aktivnosti, sve zemlje Zapadnog Balkana su u 2020. implementirale programe podrške privredi, koji su u najvećoj meri bili zasnovani na fiskalnoj intervenciji. Ovakav vid podrške stvorio je velike fiskalne pritiske. To indirektno sugerise da će glavni izazov u ovoj i narednim godinama biti prilagođavanje fiskalne politike produženom stanju pandemije, uz poštovanje zahteva fiskalne održivosti. Svakako je to težak zadatak, imajući u vidu visinu ostvarenih fiskalnih deficita u 2020. godini i brzinu rasta javnog duga.

Iako se posledice krize još uvek ne mogu u potpunosti sagledati, jasno je da ne treba očekivati brz povratak na stanje koje je prethodilo pandemiji. Mnoge industrije, poput turizma (posebno hotelsko-ugostiteljskih usluga), trgovine, logistike, finansijskih usluga, razvoj nekretnina, i dr. doživljavaju dramatične promene. Paralelno, u krizi se pojavljuju nove mogućnosti i šanse za rast. Stoga, ključno pitanje jeste kako da se nedovoljno razvijene privrede regiona, sa nedovršenom tranzicijom, još uvek neefikasnim državnim aparatom i nesavršenim sistemom upravljanja, u svemu postave da bi što bolje iskoristile nove mogućnosti rasta koje će se pojaviti posle kovid-19 krize?

U strateškom smislu, Srbiji je potreban snažan i vidan napredak u efikasnijoj zaštiti svojine i ugovora, finansijskoj disciplini, ravnopravnosti učesnika na tržištu. Neophodno je unaprediti kvalitet institucija koje garantuju pravnu sigurnost, zaštitu prava vlasništva, prava poverilaca. To je, prema izveštaju Svetske banke, ograničenje za privlačenje velikih investitora iz razvijenih zemalja Evrope i sveta, kao i prepreka snažnijem razvoju domaćih malih i srednjih preduzeća

Tekuća godina donosi nastavak neizvesnosti, te su ključni rizici i izazovi za Srbiju u ovoj godini dostizanje projektovanog privrednog rasta od šest procenata. Rebalansom budžeta projektovan je deficit od sedam odsto BDP-a, te će naročito važno biti zadržavanje nivoa javnog duga ispod 60 procenata BDP-a

Tekuća godina donosi nastavak neizvesnosti, te su ključni rizici i izazovi za Srbiju u ovoj godini dostizanje projektovanog privrednog rasta od šest procenata. Rebalansom budžeta projektovan je deficit od sedam odsto BDP-a, te će naročito važno biti zadržavanje nivoa jav-

nog duga ispod 60 procenata BDP-a. Produžetak pandemije uzrokovao je dalju intervenciju države, koja je i u 2021. godini neselektivno usmerena prema stanovništvu i mikro, malim i srednjim preduzećima. Jedan od evidentnih rizika u 2021. godini je i dalje smanjenje privat-

nih, naročito domaćih, investicija. Stoga je povećani nivo kapitalnih investicija dobar, a sve u cilju održavanja projektovanog nivoa privredne aktivnosti. Dostizanje planiranog rasta će, takođe, zavisiti i od brzine oporavka zemalja evrozone, pogotovo privreda velikih zemalja (Nemačka i Italija) koje su glavni trgovinski i investicioni partneri Srbije.

U strateškom smislu, Srbiji je potreban snažan i vidan napredak u efikasnijoj zaštiti svojine i ugovora, finansijskoj disciplini, ravnopravnosti učesnika na tržištu. Neophodno je unaprediti kvalitet institucija, počev pre svega od onih koje garantuju pravnu sigurnost, zaštitu prava vlasništva, prava poverilaca. To je, prema izveštaju Svetske banke, već duži niz godina ozbiljno ograničenje za privlačenje velikih investitora iz razvijenih zemalja Evrope i sveta, kao i prepreka snažnijem razvoju domaćih malih i srednjih preduzeća. Neophodno je nastaviti sa stvaranjem privrednog ambijenta u kome postoje jasna pravila igre koja će podstaći pojedince, preduzetnike da više štede, investiraju, uvode inovacije, preuzimaju rizike; dakle sve aktivnosti kojima se generišu privredni rast i podiže nivo zaposlenosti. Ovo će biti samo neka fundamentalna pitanja na koja će učesnici ovogodišnjeg Kopaonik biznis foruma pokušati da pronađu odgovore.

Ne treba očekivati brz povratak na stanje koje je prethodilo pandemiji. Mnoge industrije doživljavaju dramatične promene. Paralelno, u krizi se pojavljuju nove mogućnosti i šanse za rast. Stoga, ključno pitanje jeste kako da se nedovoljno razvijene privrede regiona, sa nedovršenom tranzicijom, još uvek neefikasnim državnim aparatom i nesavršenim sistemom upravljanja, u svemu postave da bi što bolje iskoristile nove mogućnosti rasta posle pandemije

MARK BARNET

PRESEDNIK KOMPANIJE MASTERCARD ZA EVROPU

Trenutak za reset

U prvom kvartalu 2020, u svega 10 nedelja, dogodio se veći prelazak na digitalna plaćanja nego što je to bio slučaj u prethodnih pet godina. Samo u Srbiji je 15 odsto građana počelo da koristi onlajn plaćanja, što je rezultat za koji bi organski bile potrebne godine. Zato je ovo pravo vreme za sve nas – kako za javni, tako i za privatni sektor, da uradimo sve u našoj moći da uvedemo milione ljudi u novu digitalnu ekonomiju i damo im pristup, alate i znanje

Za mnoge mikro, male i srednje preduzetnike, skok u digitalne tehnologije bio je prinudan i pomogao im je da ostanu na površini krize. Svedoci smo da se mali biznisi menjaju preko noći. Oni koji su bili brzi i vešti, uspeali su da čak prošire svoje poslovanje i bazu korisnika

DA STE ME početkom prošle godine pitali koja će to reč biti najkorišćenija tokom 2020. i 2021. godine, moj izbor sigurno ne bi bio „pandemija“. Međutim, evo nas u drugoj godini globalnog fenomena koji ne možemo ignorisati i koji je naše živote i poslovanje promenio na tako temeljan način da više ne možemo – a verovatno i ne želimo – da se vratimo na staro. Nalazimo se u trenutku za reset.

Uprkos mnogim izazovima sa kojima se danas suočavamo, vidljive su iskre pozitivnih promena. Verujem da će te promene omogućiti izgradnju društva i ekonomije koji su inkluzivni i održivi, a da će za to delom biti zaslužna i budućnost plaćanja. To su promene koje će nam dati priliku da izgradimo društvo u kome svako može da dostigne svoj pun potencijal. To su promene koje se moraju odmah desiti i dogodiće se ukoliko inoviramo iz nove perspektive i kroz nova partnerstva.

Već imamo osnovu za to. Životi koje živimo se mogu najbolje opisati kao *digital-first*, a sve je to do neverovatnih granica ubrzala pandemija. Podaci kompanije Mastercard pokazuju da se u prvom kvartalu 2020. godine, u svega 10 nedelja, dogodio veći prelazak na digitalna plaćanja nego što je to bio slučaj u prethodnih pet godina. Samo u Srbiji je 15 odsto građana počelo da koristi onlajn plaćanja što je rezultat za koji bi organski bile potrebne godine.

Takav razvoj nas stavlja u situaciju u kojoj imamo odgovarajuće alate, tehnologije, mogućnosti i motivaciju da razmišljamo u širim okvirima o onome što je moguće, a onda da to zaista i učinimo mogućim. Tehnologije su alat kojim ćemo se odvesti u budućnost koja svima daje jednake šanse.

Digitalno poslovanje više nije stvar praktičnosti - sada se digitalnost tiče ljudskog zdravlja, poslova i mogućnosti da opstanu i uspeju. Očekuje se da će masovni prelazak na digitalne tehnologije opstati, što sa druge strane znači da postoji rizik da se digitalni jaz dodatno proširi, ali to je nešto što ne možemo dopustiti. Zato je ovo pravo vreme za sve nas – kako za javni, tako i za privatni sektor, da uradimo sve u našoj moći da uvedemo milione ljudi u novu digitalnu ekonomiju i damo im pristup, alate i znanje.

Podjednako važno je da slušamo i male biznise. Za mnoge mikro, male i srednje preduzetnike, skok u digitalne tehnologije bio je prinudan i pomogao im je da ostanu na površini krize. Svedoci smo da se mali biznisi menjaju preko noći – sa žongliranja rezervacijama i kreativnih postavki izloga prešli su na učenje kako da omoguće onlajn porudžbine, onlajn plaćanja i dostavu, dok su se istovremeno suočavali sa nepredviđenim poteškoćama, kao što je održavanje visokog nivoa zaštite od sajber pretnji, saradnja sa dobavljačima, zahtevi onlajn kupaca. Oni koji su bili brzi i vešti, uspeali su da čak prošire svoje poslovanje i bazu korisnika.

Čak i onda kada se fizička trgovina vrati u stare okvire, potrošači koji su prihvatili elektronska plaćanja neće se vraćati na gotovinu. Evo primera – keš plaćanja u evropskim radnjama opala su za 33%, dok su kartična plaćanja smanjena za 10% u 2020. godini, čak i u periodima manje-više restriktivnih mera.

Lekcija za trgovce je da ukoliko svojim klijentima ne pružite mogućnost da plaćaju bezgotovinski, na šta su navikli, automatski sebe lišavate prilika za rast i prihodovanje.

Kako MSP sektor čini 99,8 odsto poslovnih subjekata u Srbiji i generiše oko 55 odsto BDP-a, jasno je da su oni žila kucavica srpske privrede i zajednice. Ono što im je sada potrebno su partneri koji će imati sluha za izazove sa kojima se suočavaju. Potrebni su im partneri koji će biti uz njih, zasukati rukave i raditi na rešenjima koja će im pomoći da dostignu narednu ključnu fazu poslovnog razvoja. Budite uvereni – taj razvoj će se paralelno dešavati na oflajn i onlajn frontu, a tehnologije mogu da podrže oba.

Malim biznisima su potrebni javni i privatni partneri koji će se zauzeti za njih kako ih regulativa ne bi nenamerno onemogućila u poslovanju u lokalnom i globalnom lancu. Krajnje je vreme da mi – kao ti partneri, počnemo da postavljamo prava, čak i teška pitanja. Moramo da slušamo, razumemo i zauzmemo se. Ako to uradimo kako treba, stvorićemo digitalnu ekonomiju koja funkcioniše za sve.

Kako srpska ekonomija bude napredovala na putu digitalizacije, svim građanima će biti potrebni alati i mreže ključni za prosperitet. Naš fokus je na tome da pos-

Čak i onda kada se fizička trgovina vrati u stare okvire, potrošači koji su prihvatili elektronska plaćanja neće se vraćati na gotovinu. Keš plaćanja u evropskim radnjama opala su za 33 odsto, dok su plaćanja karticama smanjena za 10 procenata u 2020, čak i u periodima manje-više restriktivnih mera. Ako trgovci klijentima ne pruže mogućnost bezgotovinskog plaćanja, sami će sebe lišiti prilika za rast

pešimo pristup, ekonomsku pristupačnost, infrastrukturu i edukaciju kojima ćemo premostiti jaz i povezati ljude sa digitalnom ekonomijom. Tehnologija može da stvori nove prilike, ali samo onda kada je vode etika i misija da se inovacije uvode radi šire inkluzije. Naš cilj mora da bude da rušimo barijere, ne da gradimo nove.

Naš fokus je na tome da primenimo punu snagu naše mreže i resursa, da bismo stvorili inkluzivnije, digitalnije i održivije društvo i ekonomiju, ovde u Srbiji, u Evropi i širom sveta. Ovo je ključno vreme za našu ekonomiju i našu planetu, i mi želimo budućnost u kojoj će ljudi dostići svoj maksimum, time podstičući ekonomski rast koji je inkluzivan, na planeti koja napreduje.

Biznisi i vlade igraju glavnu ulogu u toj viziji. Snažna javno-privatna partnerstva su neophodna kako bi se stvari pokrenule sa nulte tačke. Prihvatanje partnerstava i različitih perspektiva su ulogi za uspeh u ovom svetu budućnosti.

Ponosan sam na pristup koji u kompaniji Mastercard gajimo – mi uvodimo inovacije za ekonomije sadašnjice i budućnosti, i gradimo nove infrastrukture za digitalna plaćanja i podatke za naše klijente i partnere, čime ih spremamo za ono što tek dolazi. Nastavljamo da otključavamo potencijal novih tehnologija kroz unapređene sigurnosne ekosisteme i igramo centralnu ulogu u postavljanju platnih standarda. Bilo da ste potrošač, trgovac, finansijska institucija, vlada ili bilo ko drugi, Mastercard je ona kompanija koja će vam omogućiti da platite, da primite uplatu i da obavljate transakcije onako kako to želite. Naša pozicija je takva da ćemo u narednoj deceniji mi voditi napredak lokalnih platnih tržišta, unapređenje digitalnih valuta, platnih standarda, načina razmene podataka i upravljati *multi-rail* plaćanjima.

Zajedno, možemo da iskoristimo tehnologiju da ljudima pružimo više kontrole, bolja iskustva i nove prilike. Kada to uradimo, izgrađićemo budućnost u kojoj prevazilazimo izazove pre nego što prerastu u akutne krize. Takođe, izgrađićemo budućnost u kojoj svako ima pristup i neophodne alate da iskoristi prilike koje tek dolaze.

To je ta budućnost u kojoj svi imamo potencijal za uspeh.

Kako smo dočekali krizu izazvanu pandemijom i kako dalje

Zemlje u kojima su nosioci politika dobro obavili posao u periodu pre krize bile su spremnije da na aktuelnu krizu odgovore jače i brže. Zbog toga ne mogu da govorim o tome šta smo preduzeli tokom pandemije, a da ne kažem šta smo uradili u periodu pre toga, i kako smo dočekali krizu. Jedno bez drugog ne može

AKTUELNA KRIZA IZAZVANA pandemijom kovida-19 pokazala je i potvrdila mnogo toga. Jedan od zaključaka jeste i to da su zemlje u kojima su nosioci politika dobro obavili posao u periodu pre krize, bile spremnije da na krizu odgovore jače i brže. Zbog toga ne mogu da govorim o tome šta smo preduzeli tokom pandemije, a da ne kažem šta smo uradili u periodu pre toga, i kako smo dočekali krizu. Jedno bez drugog ne može. U trenutku kada sam došla na čelo Narodne banke Srbije, avgusta 2012. godine, Srbija je bila poznata po višegodišnjoj i volatilnoj inflaciji. Kurs dinara je deprecirao, kamatne stope na dinarske kredite bile su na nivou od oko 20%, problematični krediti su rasli. U Srbiji nije postojalo poverenje u centralnu banku, dinarske štednje gotovo da nije bilo, inflaciona očekivanja su bila na visokim nivoima.

Kako je Narodna banka Srbije doprinela makroekonomskoj stabilizaciji Srbije i stvaranju osnova za održiv rast? Prepo-

znali smo gde su ključni problemi i nismo dozvolili da nam nasleđe ili okolnosti budu izgovor. Promenili smo pristup vođenju monetarne politike i uz drastično niže troškove postigli smo mnogo više. Postigli smo i očuvali stabilnost cena i relativnu stabilnost kursa dinara prema evru i time obezbedili poverenje u NBS. Obezbedili smo znatno povoljnije i stabilnije uslove finansiranja za privredu, građane i državu. Rešili smo teret problematičnih kredita i jačali regulativu u skladu s najboljom praksom. Uveli smo najsavremenija tehnološka rešenja za korisnike finansijskih usluga, a često smo oni koji kreiraju trendove u oblasti naprednih tehnologija.

Navešću samo neke rezultate u odnosu na 2012. godinu kojima je NBS, direktno ili indirektno, ključno doprinosila. Niska inflacija, u proseku oko 2%. Relativno stabilan kurs dinara prema evru i gotovo duplirane neto devizne rezerve. Oko tri i po puta niže kamatne stope na

nove dinarske kredite privredi i stanovništvu i šest puta povoljniji uslovi dinarskog finansiranja države. Svođenje problematičnih kredita sa preko 1/5 na manje od 1/25 bankarske aktive. Više nego udvostručen izvoz robe i usluga iz Srbije. Niže međubankarske naknade, instant plaćanja u roku od sekunde, zaključivanje ugovora sa finansijskom institucijom na daljinu, lako refinansiranje skupljih kredita jeftinijim.

Šta kažu podaci, kakvu korist građani i privreda imaju od toga?

Stopa nezaposlenosti smanjena je sa prosečnih 19,2% u 2014. na 10,4% u 2019. U istom periodu, stopa zaposlenosti povećana je sa 42% na 49%, uz rast zaposlenosti u privatnom sektoru za preko 230.000 naših građana i rast prosečne zarade u privatnom sektoru za 33,1%. Sa kreiranjem uslova podsticajnih za poslovanje, u Srbiji se 2015. godine pokreće investicioni ciklus, uprkos tada započetoj snažnoj fiskalnoj konsolidaciji. Naša privreda u kontinuitetu povećava profitabilnost i 2019. neto finansijski rezultat je za oko 525 milijardi dinara bolji u odnosu na 2014. Uticaj monetarne politike na takav rezultat je značajan jer oko 52% boljeg rezultata dolazi od dve kategorije na koje NBS ima opredeljujući uticaj – povoljniji uslovi finansiranja (za oko 64 milijarde dinara) i relativna stabilnost kursa dinara prema evru (za oko 207 milijardi dinara). Ulagali smo u ubrzanje rasta i razvoja, ali smo podizali i bedeme sigurnosti, čime smo pandemiju dočekali u poziciji koja nam je omogućila hitnu i snažnu reakciju.

Šta je to što je Srbiju izdvojilo po načinu i rezultatima reakcije?

Pre svega, pre krize smo uradili mnogo toga. Tokom osam godina Srbija smo

NBS je tokom krize bila „prvo utočište”, brojnim merama gotovo svakog meseca podržavali smo građane, privredu i državu da finansijski lakše prebrode krizu kada im je to bilo najpotrebnije. Očuvali smo potrebnu likvidnost svih sektora i našim merama pomogli da se prikupi „kritična masa“ sredstava za finansiranje prvog dela fiskalne pomoći privredi i građanima

VLADIMIR ŽVOJINOVIC

Dinarska štednja u prethodne tri godine, uključujući i prošlu, kriznu godinu, povećana je za oko 90 odsto. Takav rast dinarske štednje nama govori dve stvari: da je poverenje vraćeno i da je ključ uspeha uvek bila i uvek će ostati – makroekonomska stabilnost. Nema te regulative koja može da zameni nužnost pune stabilnosti – monetarne, finansijske, političke

sproveli kroz proces ekonomske transformacije. Izgradili smo zemlju sa niskom i stabilnom inflacijom, stabilnom valutom, zdravim javnim finansijama i snažnim rastom izvoza. U Srbiji se otvaraju fabrike, raste zaposlenost, gradi se neophodna infrastruktura koja spaja gradove i sela, i Srbiju sa drugim zemljama. I naš finansijski sektor smo tokom osam godina ojačali tako da je prava i puna podrška realnom sektoru. Srbiju smo osnažili i omogućili da sa znatno jačim osnovama beleži dinamičan rast po stopama rasta od 4,5% (2018) i 4,2% (2019), kojima su doprinosili snažan rast investicija – domaćih i stranih. Sve što smo uradili omogućilo nam je da odmah na početku krize reagujemo

obimnim paketom ekonomskih mera od oko 13% BDP-a, koji je donet u najkraćem roku. Obimnost i pravovremenost mera odigrali su ključnu ulogu da se spreči pad poslovnog i potrošačkog poverenja, i da se sačuvaju proizvodni kapaciteti i tržište rada.

Kako smo završili kriznu 2020. godinu?

Narodna banka Srbije je tokom krize bila i „prvo utočište“ jer smo brojnim merama koje smo donosili gotovo svakog meseca podržavali građane, privredu i državu da finansijski lakše prebrode ovu krizu u trenucima kada im je to bilo najpotrebnije. Očuvali smo potrebnu likvidnost svih sektora, dobar pristup finansijskim izvorima sredstava i krei-

rali smo još povoljnije finansijske uslove. Našim merama smo pomogli u prikupljanju „kritične mase“ sredstava za finansiranje prvog dela fiskalne pomoći privredi i građanima. Podržali smo tržište korporativnih obveznica u Srbiji nudeći alternativu, odnosno dopunu bankarskim kreditima, koja bi mogla da podstakne konkurentsku utakmicu i smanji troškove finansiranja naše privrede.

Gde smo sada?

U mnogim oblastima ekonomije, Srbija je već dostigla ili prešla pretkrizni nivo – u industriji, izvozu robe, trgovini na malo. Industrija se od maja oporavljala brže od naših očekivanja i zabeležila je međugodišnji rast od 0,3%. Prosečna neto zarada na nivou 2020. godine povećana je za 9,4%. U februaru 2021. formalna zaposlenost u privatnom sektoru veća je za 58.000 ljudi. U Srbiji je i tokom pandemije nastavljena realizacija infrastrukturnih projekata. Međutim, nastavili smo da se ponašamo odgovorno, jer znamo da treba živeti i kada pandemija prođe. Da, obezbeđen je ogroman paket mera, da, i kapitalne investicije su značajno povećane, ali smo očuvali učešće javnog duga znatno ispod 60% BDP-a. Znali smo da moramo da reagujemo i prociklično i kontraciklično, i da jačamo bedeme naše sigurnosti – a devizne rezerve to jesu. Njih smo sačuvali i dodatno osnažili, i na kraju marta dostigle su 14,3 milijarde evra i bile su za 897,1 milion evra više u odnosu na kraj 2019.

Podjednako važan bedem „odbrane“ jeste i diversifikacija investitora i tržišta, na kojoj smo u Srbiji strateški radili. Ova kriza je takvog karaktera da bez izuzetka pogađa sve ekonomije, time i eksterenu tražnju. Veća rasprostranjenost naše industrijske proizvodnje i izvoza tokom pandemije nam je pomogla da ostane prisutni na stranim tržištima i da manji deo naše industrije bude pogođen krizom. Širenje izvoznih destinacija pomoglo je da i tokom pandemijske godine raste naš izvoz u zemlje van zone evra, poput zemalja srednje Evrope, Kine, SAD... Danas u Srbiji imamo sve – od kablova i delova za auto-industriju, preko šinskih vozila, do najsavremenijih naučno-tehnoloških parkova.

Srbija je sve vreme radila i na razvoju IT sektora, ali nismo zapostavili ni poljoprivrednu proizvodnju, ni turizam. Znamo koje su naše komparativne pred-

nosti. Šta kažu podaci? Izvoz IKT usluga je za osam godina gotovo učetrostručen – sa ispod 0,4 milijarde evra 2012. na više od 1,4 milijarde evra 2019. Takođe, IKT sektor je jedan od sektora u kojima je ostvaren rast izvoza čak i u 2020, ali nije jedini. Tu je poljoprivreda čiji je izvoz od 2012. skoro dupliran – sa oko 0,75 milijardi evra na skoro 1,3 milijarde evra u 2020. Upravo je poljoprivreda napravila onu neophodnu razliku i pomogla rastu našeg BDP-a tokom krizne godine, zadovoljavajući potrebe naših građana, a delom i stranih. I zaista, ako pogledamo strukturu izvoza po proizvodima, vidimo rekordan izvoz poljoprivrednih proizvoda, ali i brz oporavak izvoza prerađivačke industrije – pre svega proizvoda autoklastera, električne opreme, prehrambene, hemijske, farmaceutske i duvanske industrije. Nova razvojna šansa prepoznata je i u domaćem turizmu, pri čemu nismo čekali krizu da je prepoznamo. Programom vaučera koji je država odavno pokrenula naši ljudi se podstiču da deo odmora, ili ceo, provedu u svojoj zemlji, a Srbija ima šta da ponudi. Upravo je domaći turizam tokom letnjih meseci prošle godine nadomestio veliki deo izostanka stranih turista.

I uspešna masovna vakcinacija, koju dugujemo aktivnostima predsednika Vučića jeste ono što pravi razliku, doprineće još bržem privrednom oporavku i, još važnije, očuvanju zdravlja naših građana. Srbija je i na ovom najvažnijem planu – jer su u pitanju životi ljudi, pokazala

la punu solidarnost i svoje opredeljenje da razvija regionalnu saradnju.

Uprkos pandemiji, kreditni rejting Srbije je zadržan ili povećan. „Odgovorno vođenje ekonomske politike u ranijem periodu i kreiran prostor za obiman paket ekonomskih mera dali su ključan doprinos otpornosti srpske ekonomije tokom pandemije“, činjenica je i ocena je i rejting agencija. Među ključnim faktorima otpornosti i povoljnih ekonomskih izgleda Srbije rejting agencije ističu nisku i stabilnu inflaciju, smanjenu spoljnu neravnotežu, punu pokrivenost deficita tekućeg računa prilivima od stranih direktnih investicija, kao i stabilan bankarski sistem Srbije. Posebno naglašavaju i značaj očuvanja deviznih rezervi, kao i stabilnost deviznog kursa dinara za ukupnu makroekonomsku stabilnost, navodeći negativne efekte koje bi slabljenje dinara moglo da ima na bilanse države i na bilanse finansijskog i nefinansijskog sektora. Srbija je pokazala umeće rukovođenja krizom i u pogledu BDP-a gde je imala znatno bolje rezultate od grupe zemalja s rejtingom BB, kod kojih je pad BDP-a prošle godine iznosio 4,8%. Politička stabilnost, uz ogromnu podršku politici predsednika Vučića, garant je kontinuiteta dobrih ekonomskih politika, što je među ključnim faktorima koji Srbiju približavaju investicionom rejtingu.

Kako dalje?

Krize su periodi kada je možda i više važno da sačuvamo stabilnost, da obez-

bedimo izvesnost i sačuvamo potrošačko i investiciono poverenje. Pre decenije u Srbiji nije postojalo poverenje u centralnu banku, što se videlo i kroz gotovo nepostojeću dinarsku štednju. Ja sam danas zadovoljna tempom dinarizacije, koji ne može da bude brz proces zbog teškog nasleđa iz prošlosti, ali ćemo na njemu istrajati. Zadovoljna sam što je dinarska štednja u prethodne tri godine, uključujući i prošlu, kriznu godinu, povećana za oko 90%. Takav rast dinarske štednje nama govori dve stvari: da je poverenje vraćeno i da je ključ uspeha uvek bila i uvek će ostati – makroekonomska stabilnost. Nema te regulative koja može da zameni nužnost pune stabilnosti – monetarne, finansijske, političke.

Aktuelna kriza nije umanjila činjenicu da je Srbija zemlja izvanrednih prilika koja na najbolji način promovise naš region kao posebnu investicionu destinaciju. Oko 60% stranih direktnih investicija na Zapadnom Balkanu usmereno je upravo ka Srbiji, što zbog ukupne stabilnosti, tako i zbog visokokvalifikovane radne snage i odličnog geografskog položaja, kao i mudre spoljne politike, ali i brojnih drugih prednosti koje su nas pozicionirale na vrh investicione mape. Kroz sve što smo uradili i tokom pandemije, očuvali smo perspektive dinamičnog privrednog rasta koji će voditi investicije i izvoz. To će, uz novi obiman paket državne pomoći, kao i uz još veće investicije države koje će obezbediti još kvalitetniji život naših građana, „vući“ naš rast ka višim stopama i bržem oporavku od posledica pandemije.

Da zaključim. Dva milenijuma posle Ksenofonta veliki Petar Petrović Njegoš rekao je: „U dobru je lako dobar biti, na muci se poznaju junaci“. Može da se primeni na svaku krizu. Stabilnost na deviznom tržištu je postala nova realnost, kao i niska inflacija, i zajedno čine važnu pretpostavku održivog rasta. A rast, samo ako je na zdravim osnovama i ako se održava, donosi napredak. Kao i sa svakim stablom biljke, tako je i sa sistemom. Rezultati potvrđuju da nismo imali nerealne planove, ali jesmo imali visoke ciljeve – da ostanemo atraktivni za ulaganja koja znače nova radna mesta i plate. Nastavljamo borbu za svako radno mesto, za lakši život i poslovanje i za bolju budućnost naše dece.

U mnogim oblastima Srbija je već dostigla ili prešla pretkrizni nivo – u industriji, izvozu robe, trgovini na malo. Znali smo da moramo da reagujemo i prociklično i kontraciklično, i da jačamo bedeme naše sigurnosti, a devizne rezerve to jesu. Njih smo sačuvali i dodatno osnažili, jer su na kraju marta bile 14,3 milijarde evra, za 897,1 milion više nego na kraju 2019.

Rešeno u hodu.

Račun, kredit, kartica...

AIK Online.

AIK **Banka**
domaća i jaka

www.aikbanka.rs

DRAGINJA ĐURIĆ

PREDSEDNIK IZVRŠNOG ODBORA BANCA INTESA

Značaj održivosti bankarskog sistema u doba pandemije

Banke u Srbiji su sigurno većom kreditnom aktivnošću doprinele da pad BDP-a u 2020. ne bude veći od jedan odsto, i sa svoje pozicije će nastojati da budu još snažnija podrška domaćoj privredi sa ciljem da se ona dobrim delom oporavi u toku 2021. godine, i dostigne planirani rast od projektovanih pet do šest odsto

VIŠE OD GODINU dana je prošlo kako se ceo svet ujedinio u borbi protiv virusa Covid-19 koji je u vrlo kratkom vremenskom periodu prerastao u pandemiju, nepovoljno utičući na globalnu ekonomsku sliku i prisiljavajući nas da izmenimo sve aspekte naših života. Brojna ograničenja nametnuta potrebom da se, pre svega zaštite životi, dovela su do globalne recesije, jedne od najvećih posle „Velike depresije” iz 30-ih godina prošlog veka. U 2020. globalni BDP, prema podacima MMF-a, pao je za 3,3 odsto, što nije zabeleženo u savremenoj istoriji još od kraja Drugog svetskog rata.

Da bi u što većoj meri ublažile ekonomske posledice pandemije, većina zemalja opredelila se za strategiju koja podrazumeva kombinaciju mera monetarne i fiskalne politike. Posledično, vlade širom sveta su na krizu odgovorile masivnim paketima podrške privredi i stanovništvu kako bi se ublažio pad ekonomske aktivnosti, sprečilo gašenje većeg broja postojećih radnih mesta i sačuvala što bolja startna pozicija za period posle pandemije. Takve mere jesu značajno smanjile pad BDP-a i rast nezaposlenosti, ali su, s druge strane, bile praćene rastom javnog duga i rekordnim budžetskim deficitima u mnogim državama sveta.

Ekspanzivnu fiskalnu politiku prati la je i ekspanzivna monetarna politika, jer su centralne banke širom sveta ubriz-

gale u finansijske sisteme rekordne sume novca, zadržavajući kamatne stope u negativnoj zoni. Time je obezbeđena dodatna likvidnost bankarskog sektora i omogućen lakši pristup jeftinijim izvorima finansiranja, što je posebno važno imajući u vidu procenu Svetske banke da će pojedinim, najviše pogođenim državama, biti potrebno nekoliko godina da se vrata nivou BDP-a iz 2019. godine.

Srbija je u tom pogledu prošla nešto bolje, jer je prošlu godinu završila sa padom BDP-a od samo jedan odsto, što je ujedno i jedan od najboljih rezultata u Evropi, odmah nakon Irske i Litvanije. Ovaj rezultat je došao kao kombinacija više faktora: u prvom redu postignute makroekonomske stabilnosti u prethodnom periodu; strukture domaće privrede sa značajnim udelom proizvodnje osnovnih dobara za kojima tokom pandemije tražnja nije padala, ali i intervencijama Vlade u 2020. godini sa dva paketa pomoći u vrednosti od oko 700 milijardi dinara. S druge strane, za razliku od zemalja u regionu, turizam u BDP-u Srbije učestvuje sa samo dva odsto, pa dramatičan pad aktivnosti u ovoj industrijskoj grani nije ni mogao snažnije da pogura naniže BDP, dok su natprosečni prinosi u poljoprivredi imali ulogu amortizera ukupne privredne aktivnosti.

Agencije S&P i Fitch su u najnovijim izveštajima zadržale kreditni rejting Srbije na nivou BB+, što je samo korak do investicionog rejtinga. Postignuti rezultat je značajniji ako se ima u vidu da je Srbija jedna od retkih zemalja kojima je kreditni rejting zadržan ili povećan tokom pandemije. Fitch je, naime, u međuvremenu smanjio kreditni rejting 35 zemalja, a za još 38 je izgleda za budućnost prekvalifikovao sa „stabilni“ na „negativni“.

Digitalna transformacija više nije stvar izbora, već nužna potreba i uslov opstanka. Ako je ranije vladao stereotip da su velike banke inertne i da nisu sklone izlasku iz zone komfora, sva je prilika da je to vreme iza nas. Zato su u bankarskom sektoru od kritične važnosti dalja ulaganja u inovativne tehnologije i digitalnu transformaciju

Teuća ekonomska kriza prouzrokovana pandemijom bitno se razlikuje od prethodne, jer se kriza iz 2008. godine, koja je nastala u finansijskom sektoru, prelila na realni, dok se u teućoj situaciji finansijski sektor pokazao kao vrlo otporan, dokazujući da se temelji na stabilnim osnovama. Banke su mnogo spremnije dočekale ovu krizu, zahvaljujući regulatornim zahtevima iz prethodnog perioda, koji su doprineli da banke povećaju kapitalne resurse, značajno utiču na poboljšanje stabilnosti i likvidnosti, što je obezbedilo i veću otpornost na eventualne potrese.

Uprkos svim izazovima, bankarski sektor Srbije je tokom prve godine pandemije pokazao da je visoko kapitalizovan, likvidan i spreman da odgovori na prvi

udar krize, a banke sposobnost da vrlo brzo prilagode poslovanje novoj situaciji, izlazeći u susret potrebama klijenata, ali i vodeći računa o njihovom zdravlju i zdravlju zaposlenih. Svoju snagu bankarski sektor je demonstrirao kroz punu podršku realnom sektoru, i u datim okolnostima dokazao da je na visini zadatka u ulozi sistemski važne komponente u saniranju posledica krize izazvane kovidom-19 i pružanju pomoći privredi i stanovništvu. U prilog tome govore i podaci NBS da kreditna aktivnost raste već treću godinu zaredom i samo u prošloj godini, kada se isključe efekti promene kursa, ona je povećana za skoro 10 odsto. Pri tome su plasmani stanovništvu povećani za više od 11, a privredi za više od 9 odsto. To je, pre svega, posledica snaž-

ne kreditne ekspanzije u prvom kvartalu, a kasnije i garantne šeme Vlade Srbije i odluke NBS o mogućnosti zastoja u otplati ranije odobrenih kredita. Ono što dodatno ohrabruje svakako jeste podatak NBS po kome je u jednoj od najtežih godina učešće problematičnih kredita u ukupnim plasmanima smanjeno za 0,4 procentna poena, na 3,7 odsto, dok je u vreme globalne finansijske krize, u jednom trenutku udeo rizičnih plasmana bio veći od 20 odsto.

Iako je prethodni period bio težak, Banca Intesa je uspela da ostvari rast plasmana, doprinoseći tako da, s jedne strane, pad privredne aktivnosti bude mnogo manji i da se, s druge strane, dodatno i u ovim kriznim vremenima poboljša kvalitet života građana. Kada poredimo 2019. i 2020. godinu, plasmani stanovništvu povećani su za gotovo 12%, s tim što je portfolio stambenih kredita povećan za preko 17% a gotovinskih za skoro 9%. I u poslovanju sa privredom Banca Intesa je sačuvala poziciju lidera na tržištu Srbije, uz rast kreditnog portfolija od 8,3%, a ponudu je obogatila i novim kreditnim proizvodima. Poverenje koje su nam klijenti ukazali nije bez osnova, jer smo u 2021. zakoračili visoko likvidni, sa jakom kapitalnom bazom, što najbolje pokazuje odnos kredita i depozita od 78,5% i adekvatnost kapitala od gotovo 20% na kraju prethodne godine, dok je udeo loših plasmana na kraju decembra smanjen na samo 2,6% i znatno je manji od proseka za ceo bankarski sektor.

Pandemija je sa sobom donela nove trendove koji su uslovlili ubranu transformaciju bankarskog sektora i uticali

Kreditna aktivnost, prema podacima NBS, raste već treću godinu zaredom i samo u prošloj godini, kada se isključe efekti promene kursa, ona je povećana za skoro 10 odsto. Plasmani stanovništvu povećani su za više od 11, a privredi za više od 9 odsto. Dodatno ohrabruje podatak da je učešće problematičnih kredita u ukupnim plasmanima smanjeno za 0,4 procentnih poena

na formiranje nove normale, a koji podrazumevaju produžavanje perioda niskih, pa i negativnih kamatnih stopa, dalju konsolidaciju bankarskog sektora, digitalizaciju, rad na daljinu, tehnološke promene, inovacije, nove izvore i usluge, kreativna i održiva rešenja.

Digitalna transformacija više nije stvar izbora, već nužna potreba i uslov opstanka. Ako je ranije vladao stereotip da su velike banke inertne i da nisu sklone izlasku iz zone komfora, sva je prilika da je to vreme iza nas. Digitalni talas otvorenog bankarstva doprineo je kreiranju novih navika i očekivanja klijenata, pa je neophodno da neprekidno radimo na uvođenju novih usluga i konstantnom unapređenju ukupnog korisničkog iskustva. Zato su za nas u bankarskom sektoru od kritične važnosti dalja ulaganja u inovativne tehnologije i digitalnu transformaciju.

Kako u svojim istraživanjima na globalnom nivou navode velike konsultantske kuće, za snažan oporavak privrede biće potreban jak bankarski sektor. U ambijentu niskih kamatnih stopa i ne tako visoke profitabilnosti, u kojem je i dalje prisutan rizik u pogledu neizvesnosti trajanja pandemije, banke će morati u fokus da stave potrebe klijenata, da istovremeno rade na povećanju efikasnosti i bezbednosti i na smanjenju rizika. To, pak, podrazumeva i proširivanje ponude novim uslugama koje će se plasirati preko novih kanala, a to znači i novi način rada i organizacije. Drugim rečima, banke će morati da budu još aktivnije i agilnije. Budući da bankarski sektor ima jedinstve-

Pandemija je sa sobom donela nove trendove koji su usloveli ubrzanu transformaciju bankarskog sektora i uticali na formiranje nove normale. Oni podrazumevaju produžavanje perioda niskih, pa i negativnih kamatnih stopa, dalju konsolidaciju bankarskog sektora, digitalizaciju, rad na daljinu, tehnološke promene, inovacije, nove izvore i usluge, kreativna i održiva rešenja

nu i vitalnu ulogu u globalnoj ekonomiji, ni u ovim kriznim vremenima ne bi trebalo zaboraviti da će banke u narednom periodu imati aktivnu ulogu u tranziciji ka održivom ekonomskom razvoju koji karakteriše prelazak na zelene izvore energije, i principe cirkularne ekonomije.

Banke u Srbiji su sigurno većom kreditnom aktivnošću doprinele da pad BDP-a ne bude veći od jedan odsto, i sa svoje pozicije će nastojati da budu još snažnija podrška domaćoj privredi sa ciljem da se ona dobrim delom oporavi u toku 2021. godine, i dostigne planirani rast od projektovanih pet do šest odsto. Pri tome, ne smemo iz vida izgubiti ni nove trendove koji neminovno diktiraju budućnost finansijske industrije, ali i sve veću geopolitičku neizvesnost, trgovinske sporove između najjačih ekonomija sveta, radikalne promene u makro okruženju. Novi ambijent podrazumeva i uspostavljanje novih operativnih modela u kojima će veliki deo zaposlenih u bankama nastaviti da radi online, bar nekoliko dana u nedelji. Uz sve to, sve jaču konkurenciju bankama predstavljaju tehnološke kompanije, što zaoštrava borbu za svakog klijenta, uz kontinuirano praćenje njihovih zahteva i novih praksi. S obzirom na to da u poslovanju sa svim segmentima zauzima leadersku poziciju na tržištu, Banca Intesa će nastaviti da unapređuje svoju ponudu kako bi i dalje bila pouzdan partner i građanima i privredi tokom ovog izazovnog perioda, pružajući podršku daljem ekonomskom prosperitetu.

Zajedno smo jači

Zajedničko regionalno tržište Zapadnog Balkana, koje predviđa koncept četiri slobode na kojima se zasniva i jedinstveno tržište EU - slobodno kretanje ljudi, robe, usluga i kapitala – uz pojačanu saradnju u oblastima digitalizacije, investicije, inovacije i industrije mogu biti pokretačka snaga koja će dati novi podsticaj za unapređenje konkurentnosti kompanija u regionu posle pandemije

BRANKO AZESKI
PRESEDNIK PRIVREDNE
KOMORE SEVERNE MAKEDONIJE I
KOPRESEDAVAJUĆI KOMORSKOG
INVESTICIONOG FORUMA

PREŽIVELI SMO GODINU sa kakvom se decenijama nismo suočili. Svi osnovni postulati poslovanja pre pandemije - neograničena povezanost, globalizacija tržišta i otvorenost prema svetu – za kratko vreme postali su najveće prepreke u borbi za zaustavljanje širenja pandemije korona virusa. Biznismeni širom regiona morali su da prilagode svoje poslovanje i da deluju brzo kako bi se uklopili u novoj realnosti. Mnoge kompanije morale su da promene ili modifikuju svoje poslovne modele, a moguće je da kod nekih promene uvedene u poslednjih nekoliko meseci izazovu čak i dugoročne efekte u pogledu vizije i strateškog položaja kompanije.

Ne postoji jednoobrazni odgovor na pitanje šta može ubrzati proces ekonomskog oporavka ekonomija u regionu nakon završetka krize - ali regionalna saradnja svakako može doprineti u tim naporima. Protekla godina najbolje je pokazala da su u teškim vremenima zemlje iz regiona usmerene jedna na drugu kao najbliži susedi, a izlaz iz krize jedino je moguće naći samo zajedno.

Evropska unija je najbolji dokaz da sinergija, ekonomska saradnja i komplementarnost donose ubrzani rast i razvoj, da uklanjanje barijera u međusobnoj saradnji donosi koristi za obe strane svake granice. Dakle, zajedničko regionalno tržište Zapadnog Balkana, koje predviđa koncept četiri slobode na kojima se zasniva i jedinstveno tržište EU (slobodno kretanje ljudi, robe, usluga i kapitala) i predviđa pojačanu saradnju u oblastima digitalizacije, investicije, inovacije i industrije mogu biti pokretačka snaga koja će dati novi podsticaj za unapređenje konkurentnosti kompanija u regionu u postpandemijskom periodu. Da bismo to postigli, biće potrebno da se što pre apstrahujemo od destruktivnog procesa „balkanizacije“ kojim su se na različitim nivoima bavili različiti činioci u regionu (termin koji se već udomio u stručnoj terminologiji i koristi se da se označi proces atomizacije manjih jedinica, koje su često i neprijateljski nastrojene jedna prema drugoj).

Komorski investicioni forum imaće ključnu ulogu u ovom procesu. Priča o razvoju Komorskog investicionog foruma, kao udruženja privrednih komora iz regiona Zapadnog Balkana, uključujući i Privrednu komoru Makedonije, započela je 2015. godine, u okviru Berlinskog

Ne postoji jednoobrazni odgovor na pitanje šta može ubrzati proces ekonomskog oporavka ekonomija u regionu nakon završetka krize - ali regionalna saradnja svakako može doprineti u tim naporima. Protekla godina najbolje je pokazala da su u teškim vremenima zemlje iz regiona usmerene jedna na drugu kao najbliži susedi

procesu, pod pokroviteljstvom nemačke kancelarke Angele Merkel, sa jedinstvenim ciljem da pomogne u povezivanju biznisa preko granica u regionu. Danas, KIF predstavlja možda najvažnije sredstvo za jačanje regionalne ekonomske saradnje i jedan od najuspešnijih rezultata Berlinskog procesa. Saradnja u okviru KIF-a zasniva se na premisi da poslovne zajednice u regionu zajedno mogu učiniti mnogo više u smislu ekonomskog razvoja svake od zemalja, ali i celog regiona, nego što bi to ikada mogle učiniti pojedinačno.

Ključni interes KIF-a je proces uspostavljanja zajedničkog regionalnog tržišta koji će rezultirati konkretnim poboljšanjima u poslovanju kompanija, što će za njih značiti smanjenje troškova, pojednostavljenje prekograničnog poslovanja u svim aspektima, ali i zajedničko osvajanje tržišta u trećim zemljama. Smanjene barijere značiće veće poverenje, otvorena vrata za veću saradnju, više zajedničkih poduhvata i projekata.

MIHAILO JANKOVIĆ
GENERALNI DIREKTOR MK GROUP

Snažne kompanije investiraju i u krizi

Ulaganja u razvoj su ključ, a snažne kompanije se prepoznaju po spremnosti da investiraju i u krizi. MK Group kreće u novi, trogodišnji investicioni ciklus vredan 300 miliona evra, sa ciljem daljeg razvoja biznisa u kojima uspešno poslujemo već 38 godina. Naš cilj ostaje isti – leaderska pozicija u ključnim biznisima, diversifikovano poslovanje, stalno praćenje prilika na tržištu, perspektivnih novih investicija i industrija sa najvećim potencijalom za rast

POSLE GODINE PUNE izazova, svet, Evropa i Srbija danas su na tački uspona. Računajući na snažan fiskalni stimulus u SAD i izvanredne rezultate Kine, Međunarodni monetarni fond je ponovo revidirao navise svoje projekcije globalnog privrednog rasta, koji će, prema najnovijim očekivanjima, posle minus 3,3 odsto u prošloj godini, u 2021. biti čak plus šest odsto. Za Srbiju Fond predviđa pet procenata, što bi bio odličan rezultat, imajući u vidu da je Srbija prošle godine bila u top pet najuspešnijih zemalja Evrope po rastu BDP-a.

Da ovakve projekcije makroekonomista imaju podlogu i na terenu, vidi se i iz rezultata privrede u Srbiji, ali i iz poslovanja najvećih svetskih kompanija. Sposobnost globalnih igrača da se prilagode i najvećim izazovima s kakvim smo se svi suočili prošle godine, veća je nego što se mislilo.

Najveće američke tehnološke kompanije ne zaustavljaju investicije. Ulaganje u istraživanje i razvoj nastavlja da raste u gotovo svim kompanijama iz FA-ANG grupacije, a i sam biznis napreduje – upravo zahvaljujući snažnom preorijentisanju stanovništva na digitalne usluge najšireg spektra.

U Srbiji, MK Group se i u kriznoj 2020. godini pokazala kao izuzetno važan faktor ekonomske stabilnosti regionalnog tržišta. Kriza izazvana pandemijom još jednom nas je podsetila da uspeh kompanija leži u načinu na koji reaguju na promene. Ulaganja u razvoj su ključ, a snažne kompanije se prepoznaju po spremnosti da investiraju i u krizi. Konkretno, MK Group kreće u novi investicioni ciklus vrednosti 300 miliona evra, koji će biti realizovan u naredne tri godine, sa ciljem daljeg razvoja vrsta biznisa u kojima uspešno poslujemo već 38 godina.

Među planiranim investicijama su fabrika alkohola, proširenje kapaciteta za prerađu soje, unapređenje poljoprivredne proizvodnje i proizvodnih procesa u mesnoj industriji, kao i investicije u obnovljive izvore energije – vetropark i biogasno postrojenje. Ulažemo u različite segmente poslovanja, od agrara do zelene energije, a poseban fokus biće na razvojnim investicijama u turizmu u Srbiji i Hrvatskoj

Među planiranim investicijama su fabrika alkohola, proširenje kapaciteta za preradu soje, unapređenje poljoprivredne proizvodnje i proizvodnih procesa u mesnoj industriji, kao i investicije u obnovljive izvore energije – vetropark i biogasno postrojenje. Ovim, i mnogim drugim investicijama, povećavamo postojeće kapacitete, uvodimo nove proizvode i širimo portfolio, implementiramo savremene tehnološke trendove koji garantuju najviši nivo kvaliteta i efikasnosti našeg poslovanja. Ulažemo u različite segmente poslovanja, od agrara do zelene energije, a poseban fokus biće na razvojnim investicijama u turizmu u Srbiji i Hrvatskoj.

Upravo je turizam jedan od najteže pogođenih sektora globalno. Ali brojni hotelijeri nisu dozvolili da ih ograničena mobilnost ljudi i karantin spreče da se pozicioniraju za prvi trenutak kada putovanje ponovo bude moguće. Uvidevši promenu u očekivanjima korisnika kojima je danas prvi zahtev bezbednost, hoteli kreiraju ne samo „stress-free“, već i „corona-free“ okruženje.

Turistički sektor Srbije je pod istim pritiscima. Kao i u inostranstvu, i mi ubrzano radimo na prilagođavanju novim okolnostima. Agilnost i kvalitet usluge i sadržaja su presudni, i vidi se u jednoj od naših investicija – 20 miliona evra u novo izdanje hotela Grand na Kopaoniku. Ovim poduhvatom hotel Grand dobija potpuno novi izgled i time osigurava leadersku poziciju u godini kada obeležava 40 godina postojanja.

Podrazumeva se da su preduslov za nove investicije odlični poslovni rezultati koje je MK Group ostvarila prošle godine, uprkos globalnoj neizvesnosti i stagnaciji privrede, kao i kvali-

Odlični poslovni rezultati koje je MK Group ostvarila prošle godine, uprkos globalnoj neizvesnosti i stagnaciji privrede, kao i kvalitet kadra jesu preduslov za nove investicije. Važno je ne robovati starim navikama i načinima rada, a posebnu ulogu tu svakako ima i organizaciona kultura kao podrška ostvarivanju poslovnih ciljeva – kultura koja afirmiše kontinuirani razvoj, spremnost na promene, pobjednički mentalitet i osnažene zaposlene

tet kadra i profesionalizacija najvišeg stepena, koji čine da u našim ljudima imamo agilnu pokretačku snagu. Za velike sisteme koji zapošljavaju na hiljade ljudi, fleksibilnost predstavlja veći izazov, ali sa kojim se lideri uspešno nose kroz optimalno upravljanje bazirano na pametnom i prediktivnom planiranju i analizi trendova. Važno je ne robovati starim navikama i načinima rada, a posebnu ulogu tu svakako ima i organizaciona kultura kao podrška ostvarivanju poslovnih ciljeva – kultura koja afirmiše kontinuirani razvoj, spremnost na promene, pobjednički mentalitet i osnažene zaposlene.

Naš cilj je jasan – leaderska pozicija, stalno praćenje prilika na tržištu, perspektivnih novih investicija i industrija sa najvećim potencijalom za rast. MK Group je prepoznata po diversifikovanom poslovanju, koje je ujedno i najveća snaga naše grupacije.

Izvoz poljoprivrednih proizvoda u više od 50 zemalja širom sveta, regionalno liderstvo u mesnoj industriji, prva domaća banka sa iskorakom na tržište Evropske unije, hoteli koji su sinonim za luksuznu i vrhunsku uslugu – ovo su rezultati kojim MK Group dokazuje da je i u izazovnim vremenima moguć rast i uspeh ukoliko imate jasnu viziju, ljude koji će da sprovedu tu viziju u delo i adekvatnu korporativnu kulturu i upravljanje koje će da osnaži sistem i njegove ljude.

Transformacija biznisa i ulaganje u razvoj u ovo doba posao je za hrabre kompanije sa snažnom vizijom. Oni koji imaju jasan put pred sobom, odlučnost i tim sposoban da efikasno iznese razvojne projekte i najkompleksnije zadatke, iz krize će izaći još jači. Po tome se prepoznaju najveći, po tome se prepoznaje MK Group već 38 godina.

Država pomogla privredi i građanima kada je to bilo najpotrebnije

Nakon jednog od najboljih rezultata u Evropi prethodne godine, u 2021. se očekuje snažan rast BDP-a od šest odsto, koji će u potpunosti biti vođen domaćom tražnjom. Očuvana stabilnost na tržištu radne snage, realno povećanje zarada i penzija, kao i fiskalni stimulus uticaće na dalji rast životnog standarda stanovništva, što će rezultirati rastom privatne potrošnje domaćinstava od 5,9 odsto. Investicije će biti druga po značaju komponenta u pogledu doprinosa rastu BDP-a

PRETHODNU GODINU OBELEŽILA je zdravstvena, društvena i ekonomska kriza izazvana pandemijom korona virusa. Početkom marta 2020. godine potvrđen je prvi slučaj virusa u Srbiji. Sve zemlje primenjivale su epidemiološke mere različitog intenziteta u cilju smanjenja pritiska na javno zdravstvo. Na teritoriji Republike Srbije proglašeno je vanredno stanje sa ograničenjem kretanja i „zaključavanje“ javnog života.

Zahvaljujući postignutoj stabilnosti javnih finansija, pozitivnim fiskalnim rezultatima u periodu 2017–2019. godine, smanjen je javni dug na 52% BDP na kraju 2019. godine. Ozdravljenim javnim finansijama i postignutom makroekonomskom stabilnošću Republika Srbija poboljšala je svoj kreditni rejting i otvorila vrata međunarodnih finansijskih tržišta. Povoljna polazna pozicija omogućila je državnom budžetu da izdrži udar smanjenih prihoda usled pada ekonomske aktivnosti, povećanih troškova zdravstvenog sistema i neophodnih mera pomoći privredi. Javni zdravstveni sistem imao je svu potrebnu budžetsku podršku kroz neometano finansiranje i obezbeđenje potrebnih dodatnih sredstava.

Drugi veliki izazov za ekonomsku politiku predstavljalo je formulisanje paketa mera u cilju umanjavanja negativnih posledica pandemije, odnosno ograničavajućih epidemioloških mera po privredu i građane.

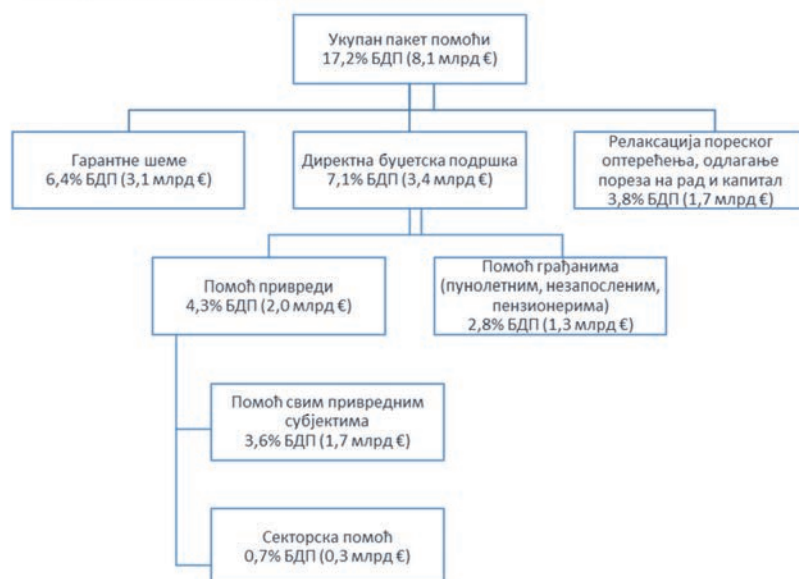
Danas, sa pogledom na prethodnu godinu možemo reći da je Vlada Republike Srbije uspešno odgovorila na krizu i obezbedila pomoć zahvaljujući kojoj su očuvani proizvodni kapaciteti i zaposlenost, kao osnova za brži ekonomski oporavak i rast u periodu nakon krize.

Srbija je obezbedila izdašan paket mera pomoći privredi i stanovništvu. Od početka pandemije korona virusa obezbeđeno je 8,1 milijardu evra, odnosno 17,2% BDP-a, direktne i indirektno pomoći. Paket mera podrške privredi i stanovništvu obezbeđen u 2020. godini iznosio je 12,9% BDP-a. Privreda i stanovništvo iskoristili su najveći deo obezbeđenih sredstava. Podaci o realizaciji paketa mera u prethodnoj godini pokazuju da je iskorišćena 636,1 milijarda dinara odnosno 11,6% BDP-a. Predviđeni iznos pomoći u 2021. godini dostiže 4,3% BDP-a.

Ekonomski paket podrške privredi i stanovništvu značajno je doprineo ublažavanju šoka i rezultirao je manjim padom privrede, posebno u poređenju

sa drugim evropskim ekonomijama, a izbegnute su i turbulencije na tržištu radne snage. Prema procenama, odsustvo ovog paketa podrške uz trajanje zaključavanja u periodu od tri meseca imalo bi za posledicu pad BDP-a u drugom kvartalu od oko 15%. Pad je znatno ublažen i prema podacima RZS u drugom tromesečju iznosio je 6,2% međugodišnje. Postepen oporavak privredne aktivnosti potvrđen je već tokom trećeg kvartala, kada je pad BDP iznosio svega 1,4% međugodišnje, a ekonomska aktivnost se do kraja godine u značajnoj meri stabilizovala. Najnoviji rezultati pokazuju da je pad BDP-a u 2020. godini iznosio 1%, što je među najboljim rezultatima u Evropi.

Obim i struktura pomoći privredi i stanovništvu

Kao jedan od najvećih uspeha sprovedenih mera jeste očuvanje radnih mesta. Prema podacima Ankete o radnoj snazi, stopa nezaposlenosti u 2020. godini iznosila je 9%, a početkom ove godine zabeležen je nastavak pozitivnih kretanja na tržištu rada. Sa druge strane, stopa nezaposlenosti u 2019. godini iznosila je 10,4%, što znači da je u godini pandemije korona virusa i svetske ekonomske krize nezaposlenost u Srbiji smanjena.

Neto priliv stranih direktnih investicija je u 2020. godini ostao visok i iznosio je 2,9 milijardi evra, odnosno 6,2% BDP-a, i bio je više nego dovoljan za punu pokrivenost deficita tekućeg računa. Bruto priliv stranih direktnih investicija u 2020. godini iznosio je 3,014 milijardi evra. Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Makedonija i Albanija zajedno imaju 1,7 milijardi evra stranih direktnih investicija u prošloj godini, a Srbija sama skoro tri milijarde evra. Očekujemo da će dalji oporavak ekonomije uticati na ubrzanje priliva stranih direktnih investicija koje će obezbediti punu pokrivenost deficita tekućeg računa u 2021. godini.

Inflacija se u 2020. godini kretala na niskom nivou, uprkos negativnim efektima korona virusa, a i početkom ove godine ona je nastavila kretanja na niskom nivou. Takođe, obezbeđena je stabilnost deviznog kursa.

Još jedan podatak koji treba istaći jeste da je naplata bruto domaćeg poreza na dodatu vrednost u 2020. godini iznosila 372,5 milijardi dinara, a u 2019. godini 354,4 milijarde dinara. Neto domaći PDV je u 2020. godini iznosio 91,4 milijarde dinara, dok je u 2019. godini iznosio 70,1 milijardu dinara, što je povećanje od 30,4%.

Prilikom formulisanja prvog seta fiskalnih mera za borbu protiv ekonomskih posledica izazvanih pandemijom virusa kovid-19 rukovodili smo se, s jedne strane, međunarodnim iskustvom, odnosno usvojenim merama u razvijenim ekonomijama i zemljama u okruženju, te preporukama Međunarodnog monetarnog fonda i Evropske komisije. S druge strane razmotreni su zahtevi domaće privrede predstavljeni u predlozima mera Privredne komore Srbije, predstavnik Američke privredne komore u Srbiji, Nacionalne alijanse za lokalni ekonomski razvoj, kao i predstavnika privrednih delatnosti.

MITAR MITROVIĆ

Treći paket mera pomoći privredi i stanovništvu u 2021. obuhvata opštu i posebno usmerenu pomoć privredi, pri čemu će dodatna pomoć biti usmerena onim sektorima koji su posebno ugroženi pandemijom i čije je poslovanje u najvećoj meri ograničeno merama u cilju suzbijanja epidemije

Glavna poruka međunarodnih finansijskih institucija bila je da fiskalna politika mora delovati brzo i u dovoljnoj meri kako bi pomogla privredi pogođenoj pandemijom. Vlade širom sveta preduzele su ili najavile preduzimanje mera za ublažavanje negativnih efekata krize. Značajnu podršku ponudile su i međunarodne organizacije poput MMF-a i Svetske banke. Evropska komisija predložila je „punu fleksibilnost“ u primeni fiskalnih pravila, suštinski pauziranje fiskalnih pravila koja ograničavaju visinu duga i deficita. Suspenzija pravila, prvi put od kada su uvedena, omogućava zemljama članicama da uvećaju javne rashode, odlože plaćanje poreskih obaveza i akontacija, daju državne garancije kako bi se održala likvidnost privrede i sl. Usvojen je i Privremeni okvir za pravila o dodeljivanju državne pomoći, kako bi se podržala likvidnost privrede.

Mere koje su preduzete ili najavljene u većini zemalja pogođenih pandemijom odnose se na:

1. Pomoć privredi u cilju održavanja likvidnosti i očuvanja zaposlenosti

Centralne banke mnogih država su u prvom koraku smanjile referentnu kamatnu stopu i uvele moratorijum na kredite kako privredi tako i stanovništvu. Većina država je posegla za fiskalnim merama koje uključuju poreske olakšice kako za privredna društva, tako i za pojedince. Uglavnom su to odlaganje ili umanjenje plaćanja poreza na dobit, poreza na prihod, odlaganje plaćanja poreza i doprinosa na zarade, odlaganje plaćanja PDV-a, kao i obustava plaćanja kazni za neizmirene poreske obaveze na određeni vremenski period. Većina zemalja je, takođe, obezbedila sredstva za likvidnost privrede, kroz državne garancije, direktnim subvencionisanjem iz budžeta, obezbeđivanjem sredstava fondovima koji bi kreditirali privredu. Cilj ovakvih mera jeste olakšani pristup sredstvima preduzeća koja bi nastavila sa obavljanjem svoje delat-

nosti i na taj način se smanjili negativni uticaji sa kojima se suočavaju ekonomije brojnih zemalja.

2. Pomoć stanovništvu

U pitanju je skup mera koje pružaju sigurnost stanovništvu, očuvanje zaposlenosti i sprečavanje naglog pogoršanja životnog standarda. Danska i Švedska odlučile su se da do određene visine (50%-75%) privremeno subvencionišu zarade radnika koji rade u sektorima koji su pogođeni epidemijom. Druge mere uključuju skraćivanje radnog vremena i fleksibilnije kompenzacije za skraćeno radno vreme, plaćeno bolovanje za radnike koji su u karantinu ili odsustvu zbog nege deteta. U Nemačkoj je omogućeno da zaposleni koji su na neplaćenom odsustvu zbog virusa i dalje primaju zaradu od poslodavca, a koja će naknadno biti refundirana od strane države.

3. Sektorska podrška

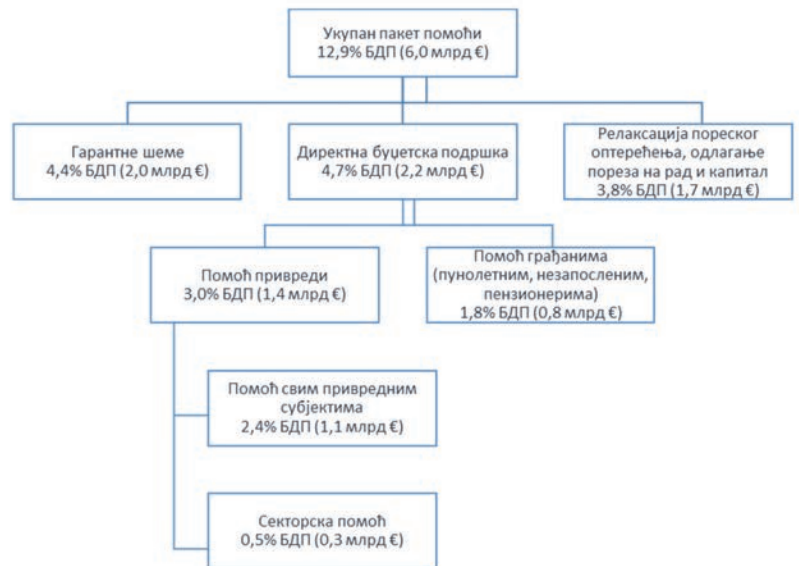
Države poput Austrije i Španije kod kojih turizam, ugostiteljstvo, transport i druge uslužne grane igraju veliku ulogu, a koje su najviše i pogođene, izdvojile su posebna sredstva namenjena za jačanje ovih sektora i saniranje posledica krize. I druge zemlje su obezbedile slična sredstva za pomoć najugroženijim sektorima, uključujući i sektore kulture i sporta.

Širom sveta primenjuju se i druge mere: zamrzavanje cena pojedinih proizvoda, najčešće medicinske opreme i osnovnih namirnica, zabrana prodaja hartija od vrednosti (HoV) i obveznica (primer Španije i Belgije) zbog potencijalnih špekulacija nakon pada cena HoV, dok su se neke ekonomije poput Francuske, Italije i Švedske odlučile da pomognu strateški važnim preduzećima pogođenim krizom poput avio-kompanija.

U situaciji velike neizvesnosti u pogledu dužine trajanja zdravstvene krize i intenziteta potrebnih epidemioloških mera krajem marta pripremljen je, a početkom aprila i usvojen sveobuhvatan paket mera podrške privredi i stanovništvu. Set mera podrške privredi, u skladu sa preporukama međunarodnih institucija i domaće privrede usmeren je na očuvanje likvidnosti i održanje zaposlenosti i proizvodnih kapaciteta.

Ključna karakteristika pripremljenog prvog paketa fiskalnih mera bila je mogućnost brze primene, bez suvišnih procedura kako bi pomoć stigla kada je najpotrebnija. Drugo, mere su privremenog karaktera (odnose se pre svega na odlaganje i trenut-

Obim i struktura pomoći privredi i stanovništvu, u 2020. godini

no umanjeње određenih poreskih obaveza a ne na trajne izmene poreskog sistema).

Prva grupa mera je podrazumevala odlaganje plaćanja poreza i doprinosa na zarade i poreza na dobit za privatni sektor, u trajanju od tri meseca, uz kasniju otplatu nastale obaveze u ratama najranije od 2021. godine. Mera je doneta sa ciljem povećanja likvidnosti privrednih subjekata, a pravo da je koriste imala su sva preduzeća bez obzira na delatnost kojom se bave. Uslov je bio da nisu smanjila broj zaposlenih za više od 10% i da su bila aktivna u trenutku proglašenja vanrednog stanja.

Druga grupa mera odnosila se na isplatu direktne pomoći u visini minimalne zarade za preduzetnike, mikro, mala i srednja preduzeća, odnosno subvencije 50% minimalne zarade velikim preduzećima, čiji zaposleni su poslani na prinudni odmor, zbog smanjenog obima poslovanja ili potpune obustave rada.

Treća grupa mera finansijske podrške doneta je radi očuvanja likvidnosti privrednih subjekata. Država je preko Fonda za razvoj Republike Srbije obezbedila kredite namenjene preduzetnicima, mikro, malim i srednjim preduzećima i poljoprivrednim gazdinstvima. Takođe, tu je i drugi deo finansijske podrške privrednim subjektima koji je podrazumevao kreditiranje preko komercijalnih banaka uz garanciju države.

Osim mera podrške privredi, svi punoletni građani Republike Srbije dobili su po 100 evra novčane podrške.

Sagledavanjem ekonomskih kretanja tokom drugog i trećeg tromesečja, stanja na tržištu rada i analize efekata sprovedenog seta mera, a u uslovima produženog trajanja složene epidemiološke situacije, Vlada Republike Srbije produžila je trajanje mera podrške privredi. Odlučeno je da se za još dva meseca (u avgustu i septembru) obezbedi direktna pomoć mikro, malim i srednjim preduzećima u iznosu od 60% minimalne zarade, te produži odlaganje plaćanja poreza i doprinosa na zarade za još jedan mesec. Cilj ovih mera bio je da osnaže privredu u Srbiji, ali i da pruže dodatno vreme preduzetnicima za prilagođavanje postojećim okolnostima. Takođe, dodatno je pripremljen i usvojen program pomoći delu privrednih subjekata iz oblasti turizma i ugostiteljstva. U poslednjem setu mera tokom 2020. godine obezbeđena je pomoć ugostiteljima, turističkim agencijama, hotelima i rentakar agencijama (iznos od 30.000 dinara), direktna podrška sportskim klubovima u ukupnom iznosu od 1,1 milijardu dinara, kao i pomoć penzionerima od po 5.000 dinara.

Kriza izazvana pandemijom korona virusa nastavlja se i u 2021. godini. Epidemiološke mere različitog stepena ograničenja prisutne su i dalje širom sveta. Republika Srbija obezbedila je, i pored svih teškoća u nabavci vakcina, dovoljne količine za masovnu vakcinaciju stanovništva. Masovna i brza vakcinacija, uz primenu epidemioloških mera, od izuzetnog je značaja za

Drži SVOJ BIZNIS pod konac i na OKU

Kada stvari krenu
nepredviđenim tokom,
nema razloga za brigu!
Osiguranje „Moj biznis“
za potpunu sigurnost vaše
imovine i zaposlenih.

borbu protiv pandemije korona virusa, ali i oporavak privrede i postepeno vraćanje u „normalne“ tokove.

Produžetak borbe protiv korona virusa i dalja primena epidemioloških mera zahtevali su i nastavak podrške privredi tokom 2021. godine. Primena mera podrške privredi i stanovništvu u 2021. godini, uz očuvane proizvodne kapacitete, dovešće do pretkriznog nivoa ekonomske aktivnosti polovinom 2021. godine. Zvanični podaci govore da su industrijska proizvodnja, promet u trgovini na malo i izvoz već na nivou pre krize, a dalja kontrola pandemije i započeta masovna vakcinacija uticaće i na brži oporavak ostalih uslužnih aktivnosti.

Treći paket mera pomoći privredi i stanovništvu u 2021. godini obuhvata opštu i posebno usmerenu pomoć privredi. Direktna pomoć privredi u cilju očuvanja radnih mesta, u visini polovine minimalne zarade, u trajanju od tri meseca, obezbeđuje se svim preduzećima koja su iskazala interesovanje, uz uslov da ne smanje broj zaposlenih za više od 10% tri meseca nakon isteka primanja pomoći. Pored opšte pomoći privredi predviđena je i dodatna pomoć onim sektorima koji su posebno ugroženi pandemijom, odnosno čije je poslovanje u najvećoj meri ograničeno merama u cilju suzbijanja epidemije (ugostiteljstvo, transport – autobuski prevoz, određeni segment hotelijerstva, turistič-

Jedan od najvećih uspeha sprovedenih mera je očuvanje radnih mesta. Prema podacima Ankete o radnoj snazi, stopa nezaposlenosti je u 2019. bila 10,4 odsto, u 2020. iznosila je devet odsto, a početkom ove godine zabeležen je nastavak pozitivnih kretanja na tržištu rada, što znači da je u godini pandemije korona virusa i svetske ekonomske krize nezaposlenost u Srbiji smanjena

ki sektor). Pored direktne pomoći obezbeđuje se sredstva za dodatnu likvidnost privredi u iznosu 500 miliona evra, te duži rok za korišćenje ovog oblika pomoći.

Paketom mera u 2021. godini obuhvaćeni su i građani, te u nešto većem iznosu i penzioneri. Fiskalni podsticaj utiče pozitivno na domaću tražnju i održanje životnog standarda stanovništva.

Ukupna predviđena vrednost paketa mera u 2021. godini iznosi 4,3% BDP-a, pri čemu direktan fiskalni uticaj iznosi 2,3% BDP-a.

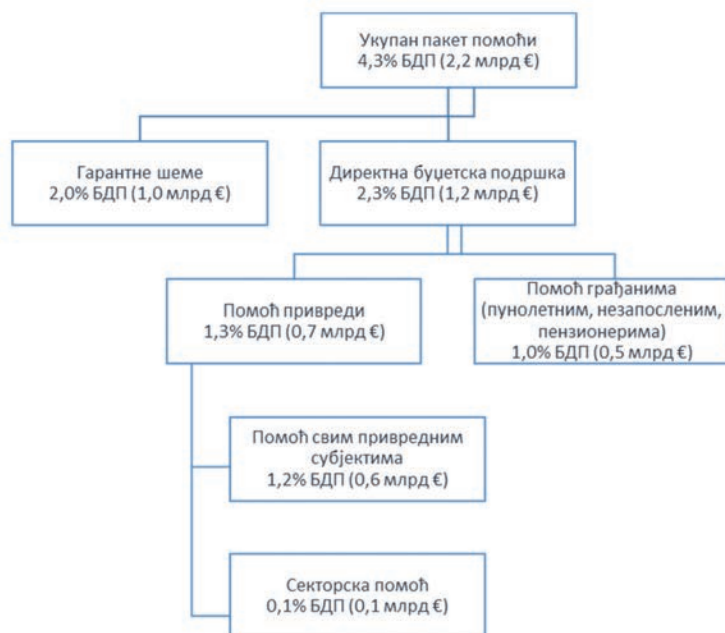
Nakon jednog od najboljih rezultata u Evropi prethodne godine, u 2021. godini očekuje se snažan rast BDP-a od 6% koji će u potpunosti biti vođen domaćom tra-

žnjom. Očuvana stabilnost na tržištu radne snage, realno povećanje zarada i penzija, kao i fiskalni stimulus uticaće na dalji rast životnog standarda stanovništva, što će rezultirati rastom privatne potrošnje domaćinstava od 5,9%. Investicije će biti druga po značaju komponenta u pogledu doprinosa rastu BDP-a zahvaljujući značajnom povećanju kapitalnih izdataka države koji će biti na rekordnom nivou od 7,2% BDP-a, ali i kao rezultat značajnog oporavka privatnih investicija. Očekivani oporavak spoljne tražnje, uz aktiviranje novih proizvodnih kapaciteta rezultiraće rastom izvozne aktivnosti od 10,2%, dok će solidan rast privatne potrošnje uz snažan rast investicija imati za posledicu i rast uvoza od 11,2%.

U momentima kada je bilo najpotrebnije, država je brojnim merama podržala građane i privredu kako bi finansijski lakše prebrodili krizu. Podržana je domaća tražnja i očuvana ekonomska i finansijska stabilnost u uslovima globalne depresije i opšteg pesimizma. Dobra odmerenost, brzina i obim paketa mera odigrali su ključnu ulogu u sprečavanju prelivanja negativnih efekata pandemije na tržište rada i na sve druge aspekte života i rada ljudi.

Sačuvano je poverenje privrede i investitora, ali pre svega vodeći računa o zdravlju ljudi, radnim mestima i zaradama. Očuvanje proizvodnih kapaciteta i likvidnosti omogućilo je da oporavak započne ranije nego u drugim evropskim zemljama. Poverenje investitora je potvrđeno visokim prilivom stranih direktnih investicija prošle godine, koji je uprkos pandemiji, dostigao tri milijarde evra. U narednom periodu, naš zadatak je da zadržimo ulogu regionalnog investicionog lidera, što će obezbediti ne samo nove tehnologije i inovacije, već i nova radna mesta i kvalitetniji život građana.

Obim i struktura pomoći privredi i stanovništvu u 2021. godini

VIDIMO SE I SUTRA!

**PROSTRAN
PARKING**

**VELIKI
IZBOR**

**BRZA
KUPOVINA**

VLADIMIR VASIĆ

GENERALNI SEKRETAR UDRUŽENJA BANAKA SRBIJE

Lek je u digitalu

Banke su pandemiju dočekale spremne, jer je snažan i robustan regulatorni okvir upravo bio u funkciji jačanja spremnosti i otpornosti bankarskog sektora na nove moguće krize. Pandemija, koja je u rekordnom roku zahvatila čitav svet, pomogla nam je, a neke je i naterala, da utvrdimo i preispitamo neka od stečenih znanja i da naučimo nove lekcije za veću otpornost u budućnosti

VEĆ NEKO VREME govorimo o potrebi i neminovnosti ubrzane digitalizacije banaka za ekonomski rast, a posebno o značaju edukacije, kako bankara, tako i bankarskih klijenata u tom procesu. To je tema o kojoj sam govorio i u prethodnom broju *Kopaonik Business Forum Review*.

Međutim, sva ta upozorenja imala su pomalo teoretski prizvuk, nekima su zvučala kao daleka budućnost, sve dok nam se nije dogodila – pandemija. Kriza koja se pojavila u međuvremenu i u rekordnom roku zahvatila čitav svet pomogla nam je - a neke je i naterala - da utvrdimo i preispitamo neka od naših stečenih znanja, ali i da možda naučimo neke nove lekcije za veću otpornost u budućnosti. Zato su tema ovog teksta upravo naučene lekcije i iskustva koje smo svi stekli u proteklih godinu dana.

Globalna pandemijska kriza izazvana virusom kovid-19 imala je, i još uvek ima, snažne implikacije na naš svakodnevni život i izvesno je već da ćemo se sa njenim produženim efektima suočavati i u narednom periodu. Kako je kriza izgledala iz ugla banaka?

Banke su, moramo reći – na sreću svih, pandemiju dočekale spremne, ne u smislu očekivanja da će se ona desiti, već u smislu dobrih pouka izvučenih iz prethodne globalne ekonomske i finansijske krize iz 2008. godine. Snažan i robustan regulatorni okvir u pogledu kapitalnih zahteva, likvidnosti, zaštite korisnika i slično upravo je bio u funkciji jačanja spremnosti i otpornosti bankarskog sektora na nove moguće krize.

U Srbiji su posebno bili dobri prethodni trendovi, zahvaljujući napornom radu regulatornog tela i samih banaka, što je dovelo na primer do drastičnog smanjenja udela rizičnih plasmana. Raslo je i poverenje u bankarski sektor, što smo dobro videli kroz kontinuirani rast

Zahvaljujući procesu digitalizacije negativni efekti pandemijske krize su znatno ublaženi. Klijenti danas mnogo češće koriste digitalne kanale za obavljanje svakodnevnih finansijskih transakcija. Banke su, s druge strane, bile u mogućnosti da internim procesima transformacije brzo izađu u susret novim okolnostima, počevši od omogućavanja rada na daljinu za svoje zaposlene, ubrzanom automatizacijom poslovnih procesa, uvođenjem četbotova...

štednje, a posebno imponuje potvrda novog poverenja u domaću valutu, jer je od 2011. do danas upadljivo veći rast dinarske štednje.

I dok su banke unapređivale svoje poslovanje, pripremajući se i za dobre i za loše trendove na tržištu, desio se realni stres test koji nijedna odglumljena provera nije mogla da napravi. Pandemijska kriza donela je mnogo toga novog. Iznad svega, značajno su se promenile navike klijenata do mere da verovatno predstavljaju nepovratan proces.

Zahvaljujući procesu digitalizacije koji su banke razvijale godinama unazad, negativni efekti pandemijske krize su značajno ublaženi. Klijenti danas mnogo češće koriste digitalne kanale za obavljanje svakodnevnih finansijskih transakcija. Banke su, s druge strane, koristeći dostignuti nivo digitalne spremnosti, bile u mogućnosti da internim procesima transformacije brzo izađu u susret novim okolnostima, počevši od omogućavanja udaljenog rada za svoje zaposlene, ubrzanom automatizacijom poslovnih procesa, uvođenjem četbotova za pomoć klijentima i tako dalje.

Istovremeno, banke su bile izuzetno važan činilac u različitim programima pomoći koje su države širom sveta omogućavale privredi i građanima (zastoj u otplati, različite garantne šeme i pomoć privredi, itd.) ali još važnije bile su spremne da nastave nesmetano kreditiranje svih sektora i u izuzetno teškim uslovima poslovanja.

To je zahtevalo i brzu transformaciju *front office* i *back office* službi, preduzimanje i sameravanje novih rizika u datim uslovima, vođenje računa o kvalitetu kreditnog portfolija, ne gubeći iz vida, pri tome, već zacrtane biznis planove i strategije, bilo kratkoročne, bilo dugoročne.

Kontekst i procesi digitalizacije banaka idu ruku pod ruku sa edukacijom, što je jedna od osnovnih premisa uspeš-

I dok su banke unapređivale svoje poslovanje, pripremajući se i za dobre i za loše trendove na tržištu, desio se realni stres test koji nijedna odglumljena provera nije mogla da napravi. Pandemijska kriza donela je mnogo toga novog. Iznad svega, značajno su se promenile navike klijenata do mere da verovatno predstavljaju nepovratan proces

ne transformacije koju snažno zagovara Udruženje banaka Srbije. Za ovu priliku valja istaći da je posvećenost ovom cilju, odnosno približavanju i razumevanju ova dva procesa, bila od ključnog značaja upravo u vremenu najvećih ograničenja koje je nametnula pandemijska kriza. Oba procesa uvek treba da posmatramo dvojako, sa strane banke i sa strane klijenata, jer su oba podjednako važna za efikasnost digitalnih procesa.

Iskustvo pandemijske krize, posebno u vreme najstrožih ograničenja kretanja, pokazalo je važnost pravovremenog i adekvatnog informisanja klijenata u pogledu korišćenja platnih, ali i svih drugih usluga banaka. U ovom domenu mora se istaći i pravovremena reakcija kreatora ekonomske politike, posebno fiskalnih i monetarnih vlasti u očuvanju finansijske stabilnosti i minimalizaciji negativnih efekata pandemijske krize.

Posle punih godinu dana života sa covidom-19 zaista možemo biti ponosni na ulogu koju je bankarski sektor odigrao u reagovanju na pojavu pandemije i na saniranje njenih posledica na ekonomiju, ali i na život uopšte.

Digitalizacija bankarskog sektora, odnosno digitalna dostupnost najvećeg broja bankarskih usluga i kanala prodaje, učinila je naše ekonomije manje ranjivim, ali kao rešenje i kao koncept razvoja i banaka i ekonomije suštinski je potvrdila opravdanost daljeg investiranja u razvoj digitalnog načina poslovanja. Ovaj proces, iako nezaustavljiv, ipak ima i svoja ograničenja koja proističu iz opštih ekonomskih uslova, trenutnih performansi bankarskog poslovanja, nivoa profitabilnosti, okruženja, niskih kamatnih stopa, mogućeg pogoršanja kreditnog portfolija nakon pandemijske krize i slično. Ovi i mno-

gi drugi uslovi mogu biti ograničavajući faktor za dalji proces digitalizacije bankarskog poslovanja, pre svega, upotrebu veštačke inteligencije, mašinskog učenja, i mnogim drugim segmentima i očekivanjima realizacije ciljeva digitalne transformacije bankarskog poslovanja (klimatski rizici, cirkularna ekonomija).

Međutim, uloga ljudskog faktora će i dalje biti neizbežna i nezamenljiva u odnosu banke i klijenata pa je, stoga, nužno paralelno raditi i na razvoju kapaciteta bankarskih stručnjaka, usvajanju novih znanja i veština kako bi se izašlo u susret novim potrebama i očekivanjima klijenata. Otuda i naše zalaganje kao predstavnika bankarske industrije za razvoj novih programa stručnog usavršavanja bankara, posebno u onim oblastima za koje se procenjuje da će biti visoko vrednovane u budućnosti.

Jugoistočna Evropa posle kovida: Karte su promešane i ovo je istorijska prilika za naš region

Za ponovno povezivanje regiona presudno je ukidanje ograničenja u protoku talenata, robe i kapitala u vidu kreiranja slobodne ekonomske zone. Tako povezano tržište bilo bi konkurentnije, suverenije i čvršće. Veća povezanost, zajednički pristup i veća „domaća“ tržišta učinili bi region atraktivnijom destinacijom za međunarodne i lokalne investitore, kreirali kvalitetnija radna mesta kao i viziju i perspektivu našim ljudima da ostanu u ovom regionu

SVAKA NEVOLJA JE prilika za novi, bolji svet – uključujući i pandemiju korona virusa. Naime, ona je promešala karte na međunarodnoj pozornici i postavila države Jugoistočne Evrope pred istorijsku priliku da iskoriste preraspodelu globalnih lanaca snabdevanja. Štaviše, pandemija je pokrenula razmišljanje o održivom poslovanju i životu na nivou država, privrede, preduzeća i pojedinaca. Primorala nas je da shvatimo da moramo preuzeti odgovornost za svoju budućnost. Ali, hoćemo li?

Pre nešto više od godinu dana, naši životu su se okrenuli naglavačke. Uticaj

pandemije se različito manifestovao na pojedine sektore i države, od kojih su neki pogođeni jače od drugih, ali uticaj je bio značajan i nije nikoga poštedeo. U našem regionu su najviše pogođena mala i srednja preduzeća te turizam. Sa druge strane, kriza se još jednom pokazala kao **izvrсна prilika** za one koji znaju kako da je prepoznaju i iskoriste.

Postoje tri ključna načina ili mogućnosti da se ta istorijska prilika najbolje iskoristi. Prvi i najvažniji od svih je **ponovno povezivanje regiona**. Okolnosti u državama u regionu bile su vrlo slične:

neke od njih imaju jedinstveni geostrateški položaj, praktično u srcu Evrope. Jadranske luke pružaju najpovoljniji pristup Srednjoj Evropi efikasnim vertikalnim vezama. To je značajna prirodna konkurentna prednost koja otvara izuzetne prilike za region da duž puteva razvije logistiku i održivu proizvodnju, kao i usluge sa dodatnom vrednošću. Presudno je ukidanje ograničenja u protoku talenata, robe i kapitala u vidu kreiranja slobodne ekonomske zone. Tako povezano tržište bilo bi konkurentnije, suverenije i čvršće. Veća povezanost, zajednički pristup i veća „domaća“ tržišta učinili bi region atraktivnijom destinacijom za međunarodne i lokalne investitore, kreirali kvalitetnija radna mesta kao i viziju i perspektivu našim ljudima da ostanu u ovom regionu.

Druga prilika da region zablista povezana je sa **specijalizacijom**. Kada bismo se promišljeno i svrsishodno usredsredili na manje ključnih ekonomskih aktivnosti, konkurentnost regiona mogla bi znatno da se poveća. Pored ogromnog potencijala u logistici, koji se u poslednjoj godini još više povećao otkako se značajan deo globalnih lanaca snabdevanja vratio sa Tihog okeana u Evropu da bi se smanjio rizik od izbijanja pandemije, proizvodnja hrane može da bude izuzetna poslovna prilika, naročito u pogledu održivosti, ne samo za samodovoljnost, već i za snabdevanje drugih delova Evrope. Turizam je takođe vrlo privlačna mogućnost, ali ne masovni, već održivi butik-turizam na najvišem nivou. Imamo neverovatne prirodne resurse, koji su s jedne strane zaista jedinstveni,

Najvažniji prioritet mora da bude održivost. Pandemija je u prvi plan stavila važnost održivog poslovanja i života. Primorala nas je da preispitujemo svoje odluke i aktivnosti sa stanovišta održivosti. Mi želimo i poboljšaćemo okruženje usmereno na podršku mladim ljudima i najvećim talentima da ostanu i stvaraju ovde, zar ne? To su pitanja koja treba rešiti sa jasnom vizijom i svešću gde želimo mi i naš region da budemo za pet, deset, petnaest godina

Vidim ovaj region kao jedno od područja u Evropi koja se najbrže razvijaju. Vidim ga kao mnogo povezaniji prostor sa uspostavljenom slobodnom ekonomskom zonom. Osim toga, Slovenija i Hrvatska bi trebalo vrlo jasno i glasno da se zalažu u Briselu da bi - ako neke države uskoro ne budu u mogućnosti da pristupe EU - trebalo da im bude omogućeno barem ekonomsko pridruživanje

IZTOK LAZAR

dok su sa druge strane tipično evropski, ali moramo da postavimo odgovarajuće standarde usluga da bismo opravdali visoke cene koje se naplaćuju u takvoj niši. Dodatno bih ukazao na projekat Digitalna Srbija, sa kojim je ista pokazala put kako je u relativno kratko vreme moguće jednu propulzivnu industriju dovesti do nivoa zbilja značajnog pozitivnog doprinosa celokupnoj nacionalnoj i regionalnoj privredi.

Treći, ali najverovatnije najvažniji prioritet mora da bude **održivost**. Svetska pandemija je u prvi plan stavila važnost održivog poslovanja i života. Primorala nas je da preispitujemo svoje odluke i aktivnosti sa stanovišta održivosti. Da li ćemo i dalje da podržavamo i finansiramo tehnologije koje zagađuju? Da li ćemo zatvoriti oči pred nepravilnostima u korporativnom upravljanju i jednakom tretmanu bez obzira na pol, religiju, godine itd? Da li ćemo da ulažemo u unapređenje energetske efikasnosti, proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, smanjenje

sopstvenog karbonskog otiska, najsavremenije upravljanje otpadom i digitalizaciju? Da li ćemo da podržimo lokalne proizvođače zdrave hrane? Mi želimo i poboljšaćemo uslove života i okruženje usmereno na podršku mladim ljudima i najvećim talentima da ostanu i stvaraju ovde, zar ne? To su pitanja koja treba rešiti sa jasnom vizijom i svešću gde želimo mi i naš region da budemo za pet, deset, petnaest godina.

Ja, na primer, vidim ovaj region koji je naš dom kao jedno od područja u Evropi koje se najbrže razvija. Vidim ga kao mnogo povezaniji prostor sa uspostavljenom slobodnom ekonomskom zonom. Osim toga, Slovenija i Hrvatska bi trebalo vrlo jasno i glasno da se zalažu u Briselu da ako neke države uskoro ne budu u mogućnosti da pristupe EU, trebalo bi da im bude omogućeno barem ekonomsko pridruživanje. Vidim da ovaj region razvija produktivnu infrastrukturu (drumske i posebno železničke veze koje vode do ekonomskih zona sa pristupom širo-

kopojasnim komunikacionim linijama i održivo proizvedenom energijom), na kojoj će da se temelji održiv razvoj ciljnih aktivnosti i industrija.

Vidim da svi zajedno prihvatamo i zagovarujemo održivost u svemu što radimo kao kompanije i, pre svega, kao pojedinci, gde sve započinje. Jednostavno, želim da vidim kako ovaj region postaje vodeći u svim tim, ali i drugim oblastima.

Moramo shvatiti da je pandemija donela ogroman dodatni zamah svim tim mogućnostima, bez obzira na to koliko su njene druge posledice bile strašne (odnosno možda još uvek jesu). Ostaje, međutim, pitanje da li nas je ovo iskustvo dovoljno šokiralo da zapravo održivost postavimo na prvo mesto ili će se lekcija iz 2020. godine brzo zaboraviti kada pandemija bude pod kontrolom. Da li smo dovoljno zreli da konačno shvatimo da smo mi sami odgovorni za svoje dobro i svoju budućnost?

Svakako imamo životnu priliku, pa iskoristimo je.

Krajnje vreme za istinski novi početak

Pandemija nas je podsetila da ne možemo da se fokusiramo samo na više stope bruto domaćeg proizvoda i profita, polazeći od pretpostavke da maksimiziranje ovih indikatora automatski doprinosi dobrobiti društva. Ne doprinosi i zato je neophodno resetovati sistem

OVA GODINA BI mogla biti istorijska - i to u pozitivnom smislu. Sedamdeset pet godina od izvorne „godine nulte“ po završetku Drugog svetskog rata, ponovo imamo priliku da krenemo iznova. Proces koji je usledio nakon 1945. bio je u bukvalnom smislu proces obnove na ratnim ruševinama. Ovog puta fokus je i dalje na materijalnom svetu, ali i na mnogo čemu drugom. Moramo da stremimo višem stepenu društvene sofisticiranosti i postavimo solidne temelje za buduću dobrobit svih ljudi i čitave planete.

Posle Drugog svetskog rata krenulo se od nove ekonomske filozofije utemeljene na saradnji i integraciji, gde je primarni cilj bilo materijalno dobrostanje. Taj projekt rezultirao je nastankom međunarodnih organizacija poput Svetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda i Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj, te sklapanjem aranžmana koji će vremenom evoluirati u Svetsku trgovinsku organizaciju i Evropsku uniju. U zapadnom delu sveta je neoliberalizam - snažna posvećenost slobodnom tržištu i ograničavanju državne moći - postao dominantan koncept i obezbedio višedecenijski prosperitet i napredak.

Ali taj model je krahirao. Mada je kovid-19 taj koji mu je naneo završni udarac, barem dve decenije je već jasno da posleratni model više nije održiv, kako u ekološkom, tako i u socijalnom smislu (o čemu, u potonjem slučaju, svedoči današnja dramatično velika nejednakost). Čuvena rečenica engleskog istoričara Tomasa Fulera kaže da je „noć najmračnija baš pred svitanje“. Ali ne možemo jednostavno da pretpostavimo kako će posle annus horribilis koja je za nama, a koja je dovela do najveće zdravstvene krize i najdublje recesije u poslednjih sto godina, svakako uslediti bolja godina. Moramo nešto i da preduzmemo da bi stvarno tako i bilo.

Uočavam tri stuba na kojima bi trebalo graditi. Prvo, 2021. bi mogla da bude

Ne možemo samo da pretpostavimo kako će posle strašne 2020, koja je dovela do najveće zdravstvene krize i najdublje recesije u poslednjih sto godina, svakako uslediti bolja godina. Moramo nešto i da preduzmemo da bi stvarno tako i bilo

Mada je kovid-19 naneo završni udarac neoliberalnom modelu, već dve decenije je jasno da on više nije održiv u ekološkom i socijalnom smislu, jer stvara dramatično veliku nejednakost. Uostalom, noć je najmračnija baš pred svitanje

godina tokom koje ćemo kovid-19 staviti pod kontrolu. Ako se sadašnja predviđanja pokažu tačnim, na raspolaganju će nam biti čitav niz vakcina. Ako nam one omoguće da pobedimo pandemiju, morali bismo da spoznamo pouke ove krize. Iako vakcine mogu da donesu stabilnost, one nisu univerzalni lek. Kao što mirovni sporazum dovodi do okončanja sukoba, ali ne otklanja posledice razaranja koja je rat doneo, tako je i zaustavljanje pandemije samo prvi korak. Najveći izazov biće otkloniti strukturne nedostatke naših sistema i institucija, od kojih su mnoge pale na ispitu kad je trebalo obezbediti neophodnu negu i usluge onima kojima je ona bila potrebna.

Na nama je da osiguramo da naši sistemi socijalne zaštite i zdravstvene nege postanu otporniji za buduće generacije. Pandemija nas je podsetila da ne možemo da se fokusiramo samo na više stope bruto domaćeg proizvoda i profita, polazeći od pretpostavke da maksimiziranje ovih indikatora automatski doprinosi dobrobiti društva. Ne doprinosi, i to je razlog zbog koga ova godina mora da donese „veliko resetovanje“ kad je reč o načinu na koji prilazimo ekonomskom rastu i upravljanju.

Drugo, 2021. će biti godina u kojoj će vlade svih vodećih zemalja, kao i široke koalicije u privatnom sektoru, biti posvećene dostizanju nultog nivoa emisije gasova koji proizvode efekat staklene bašte. To znači da će, umesto da budu zaglavljani u trci ka dnu, i u strahu da će problem s onima koji će značajno smanjenje emisije u drugim zemljama nastojati da iskoriste kako ih sami ne bi smanjili postati stalan, svet moći da izvuče korist od začaranog kruga dekarbonizacije. Unutar Evropske unije je već postignut dogovor da se cilj postizanja karbonske neutralnosti do 2050. ugradi u zakone; Kina se obavezala da će do 2060. postati karbonski neutralna; a slično obećanje dao je i Japan, koji će to nastojati da

Iako vakcine mogu da donesu stabilnost, one nisu univerzalni lek. Najveći izazov biće otkloniti strukturne nedostatke, jer su mnoge institucije pale na ispitu

EPA VALENTIN FLAURAUD

postigne do 2050. Sada s Džoom Bajdenom na čelu, SAD su se ponovo priključile Pariskom sporazumu o klimatskim promenama, i imaju ambiciju da do 2050. u potpunosti pređu na čiste izvore energije i dostignu nultu emisiju gasova sa efektom staklene bašte.

Ove preuzete obaveze predstavljaju istorijski važan razvoj događaja. Na Kinu, Japan, SAD i Evropu ukupno otpada znatno više od polovine globalne emisije stakleničkih gasova i više od polovine svetskog BDP-a. Ciljevi postavljeni Pariskim sporazumom sada su evidentno dostižni na nacionalnom i regionalnom nivou. Osim toga, naporima koji ulažu vlade sada su komplementarne i obaveze koje preuzima čitav niz industrija i korporacija. Nikada ranije globalni pokret za borbu protiv klimatskih promena nije bio veći ni konkretniji.

Konačno, 2021. će biti i godina kada će kompanije napraviti zaokret od striktno

kratkoročne orijentacije na profit vlasnika ka strategijama fokusiranim na dugoročnu održivost njihovih biznisa, kao i na interese i doprinose svih zainteresovanih aktera. Istina, poslovni lideri su koncept kapitalizma zasnovanog na učešću svih zainteresovanih aktera (stakeholder capitalism) prihvatili još 2019, najpre na Poslovnom okruglom stolu a onda i u Manifestu iz Davosa 2020. Ali su im tada nedostajala sredstva kojima bi principe koje su prihvatili preveli u jasno merljive mete i transparentnost u smislu objavljivanja i nefinansijskih izveštaja o poslovanju. To danas više nije slučaj. Nakon što su prošle godine razvijene „Metrike stakeholder kapitalizma“, svim kompanijama su na raspolaganju alatke potrebne kako bi ekološke, društvene i upravljačke obaveze koje su preuzele prevele u aktivnosti čiji se efekti mogu izmeriti.

I ovo predstavlja istorijski proboj koji će imati globalne efekte. Velika četvor-

ka oditorskih agencija - Dilojt, Ernest i Jang, KPMG i Praisvoterhaus Kupers - dala je svoj doprinos uspostavljanju nove metrike, i sada može da je inkorporira u svoje godišnje izveštaje o performansama pojedinačnih kompanija. A njima se pridružio i značajan broj velikih finansijskih institucija - od Banke Amerike do Blekroka - sve glasnijih u podršci stakeholder kapitalizmu.

Ova tri važna razvoja događaja - obnovljeni fokus na javno zdravlje i otpornost društava, posvećenost karbonskoj neutralnosti i pojava „Metrike stakeholder kapitalizma“ - praktično garantuju da će 2021. biti nova godina nulta. Kao u periodu neposredno posle Drugog svetskog rata, temelji su već postavljeni i oni obezbeđuju osnovu na kojoj bi trebalo izgraditi novu eru poboljšanog dobrostanja, inkluzivnog ekonomskog rasta i borbe protiv klimatskih promena.

Copyright: Project Syndicate

DARKO LUKIĆ
IZVRŠNI POTPREDSEDNIK NELT GRUPE

Ne preživljavaju najjači, već najagilniji

Sa renomiranom svetskom kompanijom radimo na tome da se kreira zaokružena platforma za menadžment, izveštavanje i naprednu analitiku podataka. Ovaj poduhvat bi trebalo da stvori digitalni ekosistem u našim operacijama, da ojača razmenu podataka, planiranje i partnerstvo sa našim principalima, kupcima, klijentima i dobavljačima. Briga za klijente i potrošače nam je i dala snagu da odgovorimo na sve potrebe tržišta i u uslovima pandemije

DEŠAVANJA U PROTEKLIM godinu dana, izazvana pandemijom kovida-19, retko ko je mogao da predvidi. Društveno-ekonomske posledice, a pre svega one po zdravlje i gubitak ljudskih života, bile su ogromne. Još jedna značajna posledica pandemije bila je ozbiljan prekid globalnih, ali i lokalnih lanaca snabdevanja prouzrokovanih zastojem u trgovačkim rutama, strogim nacionalnim i regionalnim zatvaranjima, strožim zdravstvenim i bezbednosnim protokolima i visokom apstinencijom radne snage zbog infekcije ili samoizolacije.

Mi u Neltu težimo da budemo lider u pružanju kompletnih distributivnih i logističkih rešenja. Ako bih morao da svedem naš odgovor na pandemiju kovida-19 u svega tri reči, te reči bi bile „briga“, „otpornost“ i „agilnost“.

Briga za naše zaposlene, dobavljače, kupce, potrošače i društvo u celini.

Otpornost da bez prekida pružamo usluge našim kupcima i potrošačima, i na taj način doprinesemo normalnom funkcionisanju društva.

Agilnost da brzo procenimo i odgovorimo na svakodnevne društveno-ekonomske promene tokom pandemije.

Nelt ima više od 4.000 zaposlenih i godišnje opslužuje više od 55.000 prodajnih mesta, na svim tržištima na kojima poslujemo. Od početka pandemije, naš glavni prioritet je bila briga za zdravlje i bezbednost naših zaposlenih, kupaca i klijenata. Uveli smo nove bezbednosne protokole, veliki deo administrativnog osoblja je radio od kuće, zaposlene smo kontinuirano informisali o epidemiološkoj situaciji, a u poslednja dva meseca pokrenuli smo i internu kampanju u cilju promocije vakcinacije.

Takođe smo pokazali brigu za društvo i pružili svoj doprinos donacijom proizvoda, usluga i sredstava različitim insti-

Da parafraziram Džefa Bezosa - u Neltu je „uvek prvi dan“. Funkcionisemo sa istim pobjedničkim mentalitetom, preduzetničkim duhom i apetitom za rast, kao pre 10, 20 ili 30 godina. I u vreme pandemije, pokazali smo sposobnost da rastemo, a pokazali smo brigu i za društvo donacijama od 360.000 evra državama u kojima poslujemo, kao pomoć u borbi protiv virusa COVID 19.

tucijama i grupacijama. U Srbiji smo donirali 240.000 evra za respiratore kako bismo podržali osetljiv zdravstveni sistem i 60.000 evra u raznoj robi za banke hrane kao pomoć onima kojima je najpotrebnija. U skladu sa inicijativom na nivou Gru-

pe, svaka Neltova kompanija u regionu je postupila na sličan način na svom tržištu.

S obzirom na širinu našeg portfolija i esencijalnu prirodu proizvoda koje prodajemo, imamo važnu ulogu u „normalnom“ funkcionisanju društva. Potrošači-

ma obezbeđujemo suštinski neophodne proizvode (hrana, lekovi, sredstva za higijenu, čišćenje), a naši proizvodi su značajan izvor prihoda za naše klijente, od kojih su mnogi imali otežanu finansijsku situaciju tokom pandemije. Briga za njih i potrošače nam je dala snagu da ostanemo operativni i da odgovorimo na potrebe tržišta tokom pandemije, istovremeno vodeći računa o zdravlju i bezbednosti svih, što nam je i apsolutni prioritet.

Na samom početku pandemije smo aktivirali opsežni Plan poslovnog kontinuiteta (*Business Continuity Plan*), koji je bio fokusiran na osnaživanje lanca snabdevanja i kontinuiranu, izvanrednu uslugu. Povrh toga, ne samo da smo nastavili da svakodnevno snabdevamo robom prodajne objekte, već smo ugovorili nova strateška partnerstva za distribuciju proizvoda Kraša i Nestlea, i investirali u novu korporativnu prodajnu diviziju koja nam je omogućila da kreiramo najveću distributivnu mrežu na tržištu Srbije. Takođe, investirali smo u proširenje kapaciteta našeg intermodalnog logističkog terminala u Dobanovcima, s obzirom na povećanu potražnju za tu specifičnu vrstu logističkih usluga.

Kako bismo poboljšali kvalitet naših operacija, u drugoj polovini 2020. smo se prebacili na svestraniji *omnichannel* pristup rada sa kupcima, kroz uvođenje kol centra i pokretanje naše B2B digitalne platforme *Nelt Market*. Time smo kupcima pružili dodatnu fleksibilnost i pogodnosti u radu sa Neltom, i na taj način nastavili redovnu komunikaciju i snabdevanje, čak i kada je epidemiološka situacija sprečavala naše prodavce da ih lično posete.

Ovo su samo neki od primera agilnosti koju smo pokazali, spremnosti da se brzo razvijamo, transformišemo se i adaptiramo na novu realnost. Da parafraziram Džefa Bezosa - u Neltu je „uvek prvi dan“. Funkcionišemo sa istim pobeđničkim mentalitetom, preduzetničkim duhom i apetitom za rast, kao pre 10, 20, ili 30 godina. U vreme pandemije, pokazali smo sposobnost da rastemo (*Growth Mindset*) na individualnom nivou i kao organizacija. Poslovni izazovi su dobro došli i uprkos rizicima koje novi poduhvati povlače, razvijali smo i poboljšavali i sebe, i našu kompaniju.

Jedna od oblasti gde smo bili najagilniji i gde smo najviše evoluirali je digitalna transformacija. Ovde je Nelt bio u prednosti, čak i pre korone. Godinama smo investirali u vrhunska tehnološka reše-

Ne samo da smo nastavili da svakodnevno snabdevamo robom prodajne objekte, već smo investirali u novu, korporativnu prodajnu diviziju, sa ciljem snabdevanja što većeg broja kupaca, bez obzira na njihovu udaljenost ili veličinu. Takođe, investirali smo u proširenje kapaciteta našeg intermodalnog logističkog terminala u Dobanovcima, s obzirom na povećanu potražnju za tu specifičnu vrstu logističkih usluga

nja - od EDI razmena sa klijentima, preko Skaj Trek rutinga, WMS Gold i Vojs piking programa u logističkim operacijama, do SAP ERP i BI izveštavanja u našoj administraciji.

Pandemija nam je dala dodatni podsticaj da ubrzamo našu digitalnu transformaciju. Kao što sam naveo, veliki deo našeg administrativnog osoblja je radio od kuće, oslanjajući se na tehnologiju i digitalnu komunikaciju kako bi posao neometano tekao. Primenjujemo nova softverska rešenja u našim internim procesima i u nabavci, a pokrenuli smo projekte digitalizacije papirologije i komunikacija sa našim klijentima, uključujući i proces robotizacije (RPA). Paralelno sa tim, intenzivno radimo i na razvoju napredne analitike (*advanced analytics*). Nelt ima ogromnu količinu podataka, s obzirom na 55.000 mesta isporuke i više od 300 brendova čije proizvode distribuiramo. Drugi bi ovo nazvali „monetizacijom naših podataka“, ali za nas je ovo samo ko-

rišćenje podataka da bismo ispunili svoju viziju - a to je da budemo *kompanija broj jedan u primeni potpunih rešenja u distribuciji i logističkim uslugama*. U protekloj godini smo radili sa eksternim partnerom kako bismo razvili napredni algoritam koji dodatno optimizuje naše prodajne i dostavne rute. Na taj način ćemo unaprediti kvalitet naše usluge i zadovoljstvo naših klijenata, pružiti proizvode i usluge kad god i gde god su potrebne, i to po konkurentnim troškovima.

Trenutno radimo da proširimo ovu inicijativu u višegodišnje partnerstvo sa renomiranom svetskom kompanijom u oblasti napredne analitike kako bismo kreirali zaokruženu platformu za menadžment, izveštavanje i naprednu analitiku podataka. Ovaj poduhvat bi trebalo da stvori digitalni ekosistem u našim operacijama, da ojača razmenu podataka, planiranje i partnerstvo sa našim principalima, kupcima, klijentima i dobavljačima.

Sva ova rešenja koja smo uveli vidimo kao platformu za dalji razvoj. Plan je da testiramo, naučimo, adaptiramo se i ponovo učimo. Da kroz iteracije i povratnu informaciju od klijenata konstantno unapređujemo naš proces i naše sisteme. Ovakav pristup je potrebniji i relevantniji danas nego ikada pre, zbog nepredviđenih i rapidnih dešavanja iz protekle godine koji su pokazali da Darwinova čuvena максима o tome da *preživljavaju najjači sve ćešće znači preživljavaju najagilniji*.

Očekujemo još izazova, ali i prilika za rast u lancima snabdevanja budućnosti. Suviše dugi i kompleksni lanci snabdevanja, koji su se pokazali manje otpornim tokom pandemije, moraće ponovo da budu preispitani i potencijalno skraćeni ili diversifikovani. U tom kontekstu, očekujemo da potražnja za intermodalnim logističkim uslugama i dalje značajno raste, kao jedan od preduslova za dalji razvoj regionalnih lanaca snabdevanja. Tu je i povećana potražnja za logističkim uslugama u kapilarnoj dostavi (*last mile*), s obzirom na to da je kovid značajno uticao na rast e-trgovine. Na kraju, sve veći priliv direktnih stranih investicija u Srbiju otvara nove mogućnosti zato što mnogi investitori traže sposobne logističke kompanije na koje mogu da se oslone i sa kojima će dugoročno saradivati. Nelt ima agilnost, pobeđnički mentalitet, svest o razvoju i fokusiranost na klijenta, kako bi napredovao, transformisao se i iskoristio ove poslovne prilike.

Bajden igra na veliko

Protivnici predsednikovog plana neiskreno upozoravaju na rizik od inflacije, a ako je i bude SAD imaju spremne adekvatne monetarne i fiskalne alatke. Naravno da bi ekonomiji bilo bolje da kamatne stope nisu na nultom nivou, kad bi se uvele dodatne takse na zagađenje i vratio progresivniji poreski sistem, jer su imućni Amerikanci najmanje pogođeni pandemijom, pa važeći poreski sistem nikad nije bio odvratniji

PLANU PREDSEDNIKA DŽOA Bajdena za oporavak američke ekonomije od posledica pandemije, vrednom 1.900 milijardi dolara (*koji je Kongres usvojio u martu, prim.*), mnogi republikanci su se protivili, budući da su se naprasno pretvorili u vernike fiskalne religije na koju inače očas posla zaborave kad god njihova partija kontroliše Belu kuću. Veliko smanjenje poreza koje je Republikanska stranka 2017. podarila milijarderima i korporacijama za posledicu je imalo najviši fiskalni deficit u istoriji Sjedinjenih Država, ne računajući periode duboke recesije ili ratova. Ali od investicija i rasta za koje su republikanci obećavali da će biti efekti tog poteza nije bilo ništa.

Nasuprot tome, Bajdenov plan potrošnje se nametao kao urgentna potreba. Podaci su ukazivali na usporavanje američkog oporavka, bilo da se meri stopom BDP-a, bilo stopom zaposlenosti.

Mnoštvo je dokaza da će paket oporavka dati snažan podsticaj privredi, i da će ekonomski rast koji će uslediti generisati značajne poreske prihode, ne samo za federalnu vladu nego i za savezne države i lokalne zajednice kojima su nasušno nedostajala sredstva kako bi obezbedile funkcionisanje esencijalnih javnih servisa.

Protivnici Bajdenovog plana su neiskreno upozoravali i na rizik od inflacije - tog bauka koji je u današnje vreme više plod mašte nego realnosti. Štaviše, neki statistički podaci sugerišu da u nekim sektorima ekonomije zarade zapravo opadaju. Ali ako inflacije i bude, SAD imaju adekvatne monetarne i fiskalne alatke u pripravnosti.

Naravno da bi ekonomiji bilo bolje da kamatne stope nisu na nultom nivou. Bilo bi bolje i kad bi kreatori politike podigli poreze uvođenjem dodatnih taksa na zagađenje i povratkom na progresivni-

ji poreski sistem. Nema valjanog razloga zbog koga bi najbogatiji Amerikanci, procentualno gledano, plaćali niže iznose poreza na prihode od onih koji zarađuju neuporedivo manje. S obzirom na to da su imućni Amerikanci najmanje pogođeni pandemijom, kako u medicinskom tako i u ekonomskom smislu, američki regresivno ustrojeni poreski sistem nikad nije bio odvratniji.

Mogli smo da se uverimo kako je pandemija razorila neke ekonomske sektore, što je za posledicu imalo gašenje velikog broja firmi, posebno kad je reč o malim biznisima. Da veliki paket za oporavak nije usvojen, postojao bi realan rizik da zemlji bude naneta ogromna, možda čak nepovratna šteta. Ovo stoga što loše ekonomske performanse pojačavaju ekonomsku anksioznost (i tako uvećavaju anksioznost izazvanu pandemijom), a to onda pokreće silaznu spiralu - situaciju u kojoj oprezno postupanje smanjuje nivo potrošnje i investiranja, što za posledicu ima dodatno slabljenje privrede.

Zapravo, šta god da je uzrok, slabi platni bilansi i propadanje biznisa podstiču zarazu koja zahvata čitavu ekonomiju, a tada moćni efekti histereze (*situacije u kojoj se efekti nekog delovanja osećaju i nakon otklanjanja uzročnika tog delovanja, prim.*) stupaju na scenu. Uostalom, firme koje su bankrotirale tokom pandemije neće se povratiti iz bankrota kad covid-19 bude stavljen pod kontrolu.

Činjenica da je u pitanju pandemija - dakle zaraza globalnih razmera - stvari čini još gorim. Mada najbolji dostupni podaci sugerišu da mnoge razvijene zemlje i ekonomije u usponu nisu tako teško pogođene kao što se pre godinu dana strahovalo da će biti, dosad nezabeleženo usporavanje svetske privrede implicira i pad potražnje za američkom robom.

Siromašnije zemlje nemaju resurse kako bi podržale svoje ekonomije, ali ih

Zbog pandemije došlo je do gašenja velikog broja firmi, posebno malih. Bez velikog paketa za oporavak postojao bi rizik da zemlji bude naneta ogromna, možda čak nepovratna šteta, jer loše ekonomske performanse pojačavaju ekonomsku anksioznost, a to onda pokreće silaznu spiralu - zbog opreza smanjuju se potrošnja i investicije, a to za posledicu ima dodatno slabljenje privrede

Ekonomisti će se sigurno sporiti oko načina na koji su osmišljeni pojedini segmenti Bajdenovog programa - koliko novca treba da ode tamo, a koliko ovamo; ko bi trebalo da dobije pomoć, a ko ne... Razumni ljudi mogu da se ne slože oko tih stvari, ali ne bi trebalo da bude neslaganja oko toga da je ova velika suma novca bila hitno potrebna

EPA ATTILA KOVACS

razvijene zemlje imaju. Kina je odigrala veliku ulogu u oporavku nakon svetske finansijske krize 2008, ali iako je njena ekonomija bila jedina među velikim ekonomijama koje su u 2020. zabeležile rast, kineski oporavak je upadljivo slabiji od onog nakon krize iz 2008, jer je kineski rast u 2009. iznosio devet, a u 2010. deset odsto. Kina sada takođe pušta da se njen trgovinski suficit gomila, što dodatno smanjuje podsticaj oporavku globalnog rasta.

Zbog toga što Bajdenov plan obuhvata ključne komponente onoga što mora da se uradi, njegovo sprovođenje nagoveštava velike pozitivne efekte. Prvi prioritet je da se osiguraju sredstva za borbu protiv pandemije, da se deci omogući povratak u škole, a saveznicima i lokalnim zajednicama da mogu da nastavu pružanjem servisnih usluga od čijeg funkcionisanja građani zavise. Produženo trajanje osiguranja nezaposlenih

neće pomoći samo najugroženijima: zagarantovana državna pomoć uticaće i na rast potrošnje, što će doneti koristi čitavoj privredi.

Privremeni moratorijum na prinudna iseljenja i pomoć za porodice s niskim primanjima takođe će ohrabriti potrošnju. Šire posmatrano, odavno je utvrđeno da su siromašni naglašeno skloni tome da troše ono što imaju, te će stoga paket usmeren na podizanje prihoda onih na dnu socijalne lestvice doprineti oporavku ekonomije.

Pod predsednikom Donaldom Trumpom programi koji su bili fokusirani na male biznise nisu bili onoliko efikasni koliko su mogli, ili koliko je trebalo da budu, delom zato što je previše novca odlazilo biznisima koji zapravo i nisu bili toliko mali, a delom zbog mnoštva administrativnih problema. Reklo bi se da mere Bajdenove administracije za cilj imaju rešavanje tih problema. Ako je zbi-

lja tako, povećana pomoć biznisima neće im pomoći samo na kratak rok nego će i čitavu ekonomiju postepeno dizati na noge kako pandemija bude jenjavala.

Ekonomisti će se sigurno sporiti oko načina na koji su osmišljeni pojedini segmenti Bajdenovog programa - koliko novca treba da ode tamo, a koliko ovamo; gde bi trebalo postaviti limit pri utvrđivanju ko ostvaruje pravo na novčanu pomoć, a ko ne; i koji bi bili najbolji podsticaji za postepeno sužavanje obima programa osiguranja nezaposlenih. Razumni ljudi mogu da se ne slože oko ovih stvari. Dorada predloženih mera deo je uobičajenog procesa postizanja političkog kompromisa.

Ali ne bi trebalo da bude neslaganja oko toga da je ova velika suma novca bila hitno potrebna, i da je protivljenje usvajanje odluke o tome istovremeno i bezdušno i opasno kratkovidno.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

ADRIANO TREVE

GENERALNI DIREKTOR KOMPANIJE ROCHE ZA PODRUČJE CENTRALNE I ISTOČNE EVROPE,
TURSKE, RUSIJE I INDIJSKOG POTKONTINENTA

Budućnost zdravstva: U ovome smo svi zajedno

Svake godine loše zdravlje smanjuje BDP za 15 procenata na globalnom nivou. Svet se bavi budućnošću javnog zdravstva i obnovom ekonomije i tu leži jedinstvena prilika ne samo da se sve vrati na staro stanje, već i da se zdravstveni sistem značajno poboljša. Neophodan je nov i svež pristup u finansiranju zdravstva, jer istraživanja pokazuju da svaki dolar investiran u poznate mere za poboljšanje zdravstva može doneti ekonomsku korist od dva do četiri dolara

PANDEMIJA KOVIDA-19 JE dokazala da je zdravstvo esencijalno za globalni prosperitet. Prema Mekinzijevom izveštaju, uticaj pandemije i njene posledice bi mogli da dovedu do smanjenja globalnog BDP-a od tri do osam posto. Takođe, svake godine, loše zdravlje smanjuje BDP za 15 posto na globalnom nivou. Svet se bavi budućnošću javnog zdravstva i obnovom ekonomije i tu leži jedinstvena prilika ne samo da se sve vrati na staro stanje, već i da se zdravstveni sistem značajno poboljša.

Teret je sve veći i sistemi se muče da se izbore sa njim. Tokom pandemije, skrivene žrtve su oni pacijenti koji boluju od hroničnih i po život opasnih bolesti poput karcinoma, dijabetesa ili multiple skleroze, jer su resursi usmereni na kovid-19. Prema rečima Svetske zdravstvene organizacije, pandemija kovida-19 je imala snažan uticaj na dijagnostiku i lečenje karcinoma širom sveta, pa je čak polovina tretmana delimično ili potpuno obustavljena. Zastoji u dijagnostici su postali uobičajeni, dok se prekidanje ili odustajanje od terapija drastično povećalo - što će narednih godina uticati na broj umrlih od karcinoma i što će zahtevati spremnije i održive zdravstvene sisteme.

Dok inovacije u zdravstvu napreduju neverovatnim tempom, zdravstvo i dalje nije potpuno spremno da iskoristi beneficije koje inovacije donose. Kovid-19 je pojačao probleme sa dostupnošću lečenja i zemlje širom sveta izlaze iz krize sa nadom da je moguće izgraditi bolji zdravstveni sistem. Jača, izdržljivija globalna ekonomija koja će omogućiti bolje zdravlje za sve i zajednički prosperitet je fundamentalna potreba u narednim decenijama.

Neophodan je nov i svež pristup u finansiranju zdravstva. Zašto je to toliko bitno? Istraživanja pokazuju da svaki dolar investiran u poznate mere za poboljšanje zdravlja može doneti ekonomsku korist od dva do četiri dolara. Da bi se takva prilika stvorila, potrebno je podsticati prevenciju kako u okviru zdravstva, tako i van njega.

Inovacije će nastaviti da imaju važnu ulogu u poboljšanju zdravlja svetske populacije. Na primer, genomika će omogućiti ciljanu prevenciju i lečenje, veštačka inteligencija i Big Data mogu da otkriju i prate bolesti, unaprede istraživanje... Ali, za postizanje punog potencijala ovih inovativnih rešenja biće potreban prelazak na ekonomske podsticaje u segmentima gde postoje najveće potrebe i gde su mogući najbolji ishodi za pacijente i društvo u celini.

Oko 20 posto budžeta za zdravstvo se izdvaja za inovaciju (nove generacije lekova, dijagnostiku, uređaje...). Pravač u kojem bi trebalo da idemo radikalno menja način na koji trošimo preostalih 80 procenata. **Zajednički rad na kreiranju zdravstvene infrastrukture omogućiće pun potencijal za inovacije i namenske resurse za prevenciju i visokokvalitetno lečenje.**

Jedno od rešenja je da se fokusiramo na digitalizaciju zdravstva, kako bismo mogli da se oslonimo na novu tehnologiju i inovaciju za odabir personalizovanog i efikasnijeg, prilagođenog pristupa za svakog pacijenta ponaosob. Konvergencija nauke, podataka, analitike i tehnologije, postojećih i novih saznanja najvažnija je za ovu viziju. Kada podaci postanu saznanja, sistem uči, a ljudi su na dobitku. Podaci iz kliničkih studija i svakodnevnog lečenja će nam obezbediti da pružimo adekvatnu negu, ubrzamo otkriće novih lekova i na osnovu dobijenih informacija menjamo praksu koja će omogućiti bolje lečenje. Savremena dijagnostika će nam pomoći da predvidimo ko će se verovatno razboleti, da ranije dijagnostikujemo bolesti i razumemo jedinstvene karakteristike bolesti svakog pacijenta, kao i uspešnost lečenja. Kada je reč o Srbiji, mislim da država ima dobru infrastrukturnu osnovu, kao i ljudske resurse koji mogu da doprinesu tome.

Očigledno je da smo svi učesnici u korenitim promenama u istoriji zdravstvenog sistema. Međutim to nije dovoljno. Sada je vreme da svi zajedno aktivno

*Oko 20 posto budžeta za zdravstvo se izdvaja za inovaciju. Pravač u kojem bi trebalo da idemo radikalno menja način na koji trošimo preostalih 80 procenata. **Zajednički rad na kreiranju zdravstvene infrastrukture omogućiće pun potencijal za inovacije i namenske resurse za prevenciju i visokokvalitetno lečenje***

doprinesemo oblikovanju budućnosti. Današnja medicina se znatno razlikuje od one od pre nekoliko godina. Količina informacija koje smo prikupili do danas je ogromna i može da nam pomogne da značajno unapredimo lečenje. Razumevanje jedinstvene ljudske biologije na molekularnom nivou, profilisanjem genoma pruža potpuno nova saznanja i nove podatke. Biotehnologija i personalizovana medicina nisu samo medicina budućnosti, nego već postoje zahvaljujući uloženoj trudu naučnika. Međutim, kako bi se dostigao pun potencijal, nauka mora da bude u skladu sa novim zdravstvenim politikama i novom zdravstvenom praksom.

Na primer, pre projekta - *Ljudski genom projekat*, naučnici su znali genetsku osnovu tek nekoliko desetina bolesti. Danas su upoznati sa genomskim profilima više hiljada bolesti. Genomika tako menja medicinsku praksu. Zato je danas više od 100 različitih lekova odobreno od američke administracije za hranu i lekove uz uputstva koja nalažu genetsko testiranje pacijenata kako bi se odredila očekivana efikasnost, doziranje ili neželjeni događaji.

Roche kao kompanija ima jedinstvenu poziciju koja uz nauku, tehnologiju i u partnerstvu sa drugima može da pokrene potrebnu transformaciju zdravstva. Svakog časa, 365 dana u godini, Roche ulaže milion franaka u vrhunsko istraživanje i razvoj kako bismo došli do novih zdravstvenih rešenja. To činimo pod jednim krovom, kombinovanjem ekspertize iz oblasti lekova i dijagnostike. U saradnji sa vrhunskim partnerima na brz i optimalan način generišemo, agregiramo i koristimo podatke i razvijamo digitalna rešenja za bolje zdravstvo. Roche ima saradnju sa akademskim institucijama, istraživačkim organizacijama i start-up kompanijama kako bi se ubrzala transformacija zdravstva. Kriza izazvana kovidom-19 je pokazala kako zainteresovane strane mogu da stvore nove puteve i partnerstva kako bi pronašli i doneli rešenja za veći, zajednički cilj - zdravlje ljudi širom sveta. Mi u kompaniji imamo dugu istoriju razvoja i proizvodnje lekova koji su značajno poboljšali ishode lečenja miliona ljudi širom planete. Ali u današnjem svetu postoji još mnogo toga što možemo i moramo da uradimo. Naša vizija je da povećamo korist za pacijente tri do pet puta, dok smanjujemo troškove zajednice na pola. Naša je obaveza da napravimo značajnu promenu za bolju budućnost zdravstvene zaštite. Da bi ovo pretočili u realnost moramo fokusirati naše napore i resurse kako bi ubrzali inovaciju, dok paralelno radimo sa partnerima širom planete da ova unapređenja postanu dostupna i troškovno održiva.

Pristup „svi smo zajedno u ovome“, podstaknut pandemijom trebalo bi da bude prihvaćen za rešavanje i drugih velikih, sistemskih zdravstvenih problema. **Mi u kompaniji Roche znamo da nas 90.000 zaposlenih u više od 100 zemalja, zajedno sa našim partnerima širom sveta, možemo reći da pretvorimo u dela.**

DUŠKO JOVANOVIĆ

GENERALNI SEKRETAR UDRUŽENJA OSIGURAVAČA SRBIJE

Tržište osiguranja je stabilno, isplata šteta nije ugrožena

Osiguravajuća društva su tokom pandemije uvela različite pogodnosti za korisnike, od odloženog plaćanja dospelih obaveza tokom vanrednog stanja do onlajn kupovine polise, čime je obezbeđen kontinuitet poslovanja i učvršćeno poverenje korisnika usluga. NBS je na vreme prepoznala rizike koje donosi pandemija i preduzela adekvatne mere za očuvanje cenovne i finansijske stabilnosti, samim tim i sektora osiguranja

UPRKOS IZBIJANJU PANDEMIJE, sektor osiguranja u Srbiji zabeležio je rast neto premije od 2,2 odsto na kraju trećeg kvartala 2020. u odnosu na isti period 2019, odnosno neto dobit od 11 milijardi dinara. To su, u ovom trenutku, jedini zvanično raspoloživi podaci o poslovanju u prethodnoj godini, ali dovoljni da pokažu stabilnost sektora osiguranja. Najveći doprinos rastu premije stigao je iz segmenta dobrovoljnog zdravstvenog, imovinskog i osiguranja motornih vozila, dok je najveći pad zabeležen u putnom zdravstvenom osiguranju. Pad u tom sektoru bio je očekivan, s obzirom na ograničenu mogućnost putovanja tokom 2020.

Osiguravajuća društva su uvela različite pogodnosti za korisnike, od odloženog plaćanja dospelih obaveza tokom vanrednog stanja do onlajn kupovine polise, čime je obezbeđen kontinuitet poslovanja i učvršćeno poverenje korisnika usluga. To je urađeno i na preporuku Narodne banke Srbije, koja je na vreme prepoznala rizike koje donosi pandemija i preduzela adekvatne mere za očuvanje cenovne i finansijske stabilnosti, samim tim i sektora osiguranja. Među najvažnije preporuke svakako spada i ona da se maksimalno zaštite prava i interesi korisnika usluga osiguranja. Prihvatanje tih preporuka, izmenama postojećih i uvo-

đenje novih proizvoda osiguranja, kojima se obezbeđuje pokriće za rizike izazvane virusom kovid-19, obezbeđeni su pozitivni rezultati sektora osiguranja. Time je pokazano i da je osiguranje u Srbiji stabilno i sposobno da prevaziđe i krizu poput aktuelne, jer nije doživelo pad kao neki drugi sektori. Tehničke rezerve društava za osiguranje i reosiguranje, koje iznose više od 200 milijardi dinara, investirane su u skladu sa zakonom. Upravo zbog toga, tokom prošle godine nije bilo nikakvih problema u isplati šteta, a građani mogu da budu spokojni i kada je u pitanju ispunjavanje obaveza osiguravača prema njima u ovoj godini.

Još nekoliko stvari bih izdvojio kao razloge uspešnog poslovanja tokom krize. Pre svega, to je uspešno i gotovo preko noći sprovedena digitalizacija. O tom procesu se priča godinama, a mislilo se i da će nam godine biti potrebne da je uspešno sprovedemo. Pandemija, novi uslovi poslovanja i nova pravila ponašanja „naterala“ su nas da digitalizaciju sprovedemo preko noći i omogućimo onlajn poslovanje. Tako se sada, primera radi, smatra da ugovor o osiguranju počinje da važi uplatom premije, a ne, kao ranije, potpisivanjem ugovora. Iz ugla Udruženja osiguravača Srbije proces digitalizacije započeo je i pre pandemije. Digitalizovali smo Zapisnike MUP o uviđaju saobraćajnih nezgoda i time skratili period koji je potreban za preuzimanje zapisnika, a građanima omogućili da odštetne zahteve podnose bez odlaska u MUP i bez bilo kakvih troškova. U krajnoj instanci, ubrzali smo proces obračuna i isplate štete. Nedavno smo donirali MUP-u najsavremeniju IT opremu koju koriste policije najrazvijenijih drža-

Osiguravajuća društva ne mogu sama da se izbore sa rizicima koje donosi pandemija. Čak je i evropsko nadzorno telo predložilo koncept koji zahteva da javni sektor i osiguravači rade zajedno, a razmišljalo se i da li bi takvo osiguranje trebalo da bude obavezno. To su trenutno najvažnija pitanja koja razmatraju evropski osiguravači. Ako želimo da nam i ova i sledeće godine budu uspešne, moramo i mi na vreme da počnemo da razmišljamo u tom pravcu

Svaka kriza svuda u svetu podigne prodaju polisa. Svuda, osim kod nas. Nekako se kod nas polazilo od toga da šteta koju bi neka kriza mogla da izazove ne može da bude toliko velika da bi za saveznika trebalo imati osiguravajuću kuću. Taj stav se lagano menja, a posebno raduje činjenica da i mladi pokazuju sve više interesovanja za dobrovoljno zdravstveno i životno osiguranje

va i koja će omogućiti kvalitetniju izradu i čuvanje Zapisnika o uviđaju. To ide direktno u korist građana, saobraćajne policije i osiguravača. Po sličnom principu planiramo i da digitalizujemo saradnju sa tužilaštvima, što će dodatno ubrzati proces pribavljanja dokumentacije neophodne za obračun i isplatu štete oštećenim građanima. Slične procese sprovode i osiguravajuća društva, iz svojih nadležnosti. Tako danas nije neobično ni da šteta može da se prijavi uz pomoć aplikacija na mobilnom telefonu.

Rezultati su svakako bolji i zbog manje upotrebe predmeta osiguranja. Smanjena mogućnost putovanja uslovlila je manju upotrebu motornih vozila, sami tim dovela i do manjeg broja šteta. Takođe, zbog prenatrpanosti državnih zdravstvenih ustanova, koje su prioritarno lečile covid bolesnike, građani su se okrenuli privatnim zdravstvenim ustanovama, što je podiglo premije po tom osnovu. Ali, činjenica je i da se u bolnice i domove zdravlja odlazilo samo u slučaju nužde, zbog straha od kovida. Dalje, premija je porasla i zbog velikih infrastrukturnih projekata pokrenutih u prošloj godini, kao što je izgradnja auto-puteva. Ugovori su potpisivani tokom 2020. godine, a ugovori o osiguranju su odmah i realizovani. U nekim slučajevima, uplaćivane su i premije za nekoliko godina, što je pomoglo sektoru da ostvari pozitivne rezultate.

Ne treba zaboraviti ni povećano interesovanje građana za proizvodima osigu-

ranja. Do sada smo, gotovo redovno, ponavljali da svaka kriza, poput ove, svuda u svetu poveća tražnju i podigne prodaju polisa. Svuda, osim kod nas. Nekako se kod nas polazilo od toga da šteta koju bi neka kriza mogla da izazove ne može da budu toliko velika da bi za saveznika trebalo imati osiguravajuću kuću. Taj stav se lagano menja, a posebno raduje činjenica da i mladi pokazuju sve više interesovanja za osiguranjem. Inače, najveće interesovanje, trenutno, građani Srbije pokazuju za polisama dobrovoljnog zdravstvenog i životnog osiguranja, jer žele da obezbede svoju i budućnost porodice po novim pravilima.

Postavlja se, međutim, pitanje šta i kako dalje? Oporavak tržišta, na globalnom nivou, očekuje se tokom ove godine. Naravno, to će zavisiti od trajanja pandemije i njenog uticaja na ukupnu ekonomiju. Ali, čini se da se tu već nazire svetlo na kraju tunela, a od brzine kojom se ukupne poslovne aktivnosti budu oporavljale, zavisice i oporavak i rast tržišta osiguranja. Pozitivna kretanja u svetu odraziće se i na Srbiju. Shodno tome, očekujem dalji rast sektora osiguranja, posebno u delu dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja, jer su građani uvideli prednost te polise, kao i životnog osiguranja. Naime, u svetu se vode debate na temu kako u polise životnog osiguranja uključiti i rizike poput pandemije ili nekih drugih katastrofalnih događaja. Rešenja se traže u partnerstvu sa državama,

izdvajanju posebnih rezervi ili formiranjem posebnih fondova, a ono što „razvijeni“ budu usvojili biće primenjeno i kod nas. Upravo zbog toga, u narednom periodu očekujem veći rast životnog osiguranja, posebno kod proizvođača riziko osiguranja. U neophodnost posedovanja takve polise nas je uverila globalna kriza kroz koju prolazimo.

I pored svega ovoga, ubeđen sam da se ne treba previše opuštati. Moramo da budemo svesni činjenice da osiguravajuća društva ne mogu sama da se izbore sa rizicima koje donosi pandemija. Pogoršani uslovi poslovanja predugo traju i mogu da budu pokriveni samo u saradnji javnog sektora i finansijskog tržišta, konkretno osiguravača. Čak je i evropsko nadzorno telo, EIOPA, predložilo koncept koji zahteva da javni sektor i osiguravači rade zajedno, a razmišljalo se i da li bi takvo osiguranje trebalo da bude obavezno. Slična razmišljanja stižu i iz OECD. I kod nas bi trebalo razmišljati na sličan način, ali i odgovoriti na pitanja: koje bi gubitke trebalo pokriti, da li bi to trebalo da bude obavezna polisa, da li obuhvatiti samo mala i srednja preduzeća ili sve. U krajnjoj instanci, da li bi vlada ili vlade trebalo da preduzmu deo ili kompletni rizik. To su trenutno najvažnija pitanja koja razmatraju evropski osiguravači. Ako želimo da nam i ova i sledeće godine budu uspešne, moramo i mi na vreme da počnemo da razmišljamo u tom pravcu, da posle ne bude kasno.

MAJKL SPENS

**DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE ZA EKONOMIJU,
PROFESOR EMERITUS POSLOVNE ŠKOLE NA STENFORD UNIVERZITETU**

Sektori visokog rasta u deceniji nakon oporavka od pandemije

Glavno pitanje za sve - investitore, kreatore politike, biznise i domaćinstva - jeste da li ćemo se i u kojoj meri vratiti na obrasce rasta kakvi su postojali pre pandemije. Hoćemo li biti svedoci pomeranja u smeru neke znatno drugačije privredne dinamike

U TOKU JE ekonomski oporavak u više brzina, što je odraz značajnih razlika koje od jedne do druge zemlje postoje kada je reč o uspešnosti u obuzdavanju virusa korona, te nabavci i distribuciji vakcina. Ali bez obzira na te razlike u tajmingu, uskoro ćemo biti svedoci kaskadnih sekvenci brzih oporavaka širom sveta.

Privredni sektori koji su morali potpuno da stanu jer nisu mogli da funkcionišu bez nebezbedne fizičke blizine između zaposlenih sada će, ili vrlo uskoro, ponovo krenuti s radom. Biznisi koji su preživeli pandemijsko zatvaranje (mnogi od njih uz podršku kroz fiskalne programe) iskusiće brzu ekspanziju, podstaknutu naraslom tražnjom. Stope rasta će tokom jednog ograničenog perioda naglo uzleteti pre nego što se vrate na normalne nivoe. Negde tokom 2022. ući ćemo u svet oporavljen od pandemije, mada će za neke taj period uslediti ranije nego za druge.

Glavno pitanje za sve - investitore, kreatore politike, biznise i domaćinstva - jeste da li ćemo se i u kojoj meri vratiti na obrasce rasta kakvi su postojali pre pandemije. Hoćemo li biti svedoci pomeranja u smeru neke znatno drugačije privredne dinamike?

Iako će u ekonomiji posle oporavka od pandemije mnogo toga biti neizvesno, neke industrijske grane su, reklo bi se, na putu da zabeleže izuzetno brz rast. Konkretno, u sektorima gde postoji kombinacija tehnoloških mogućnosti, raspoloživog kapitala i visoke potražnje za kreativnim novim rešenjima, okolnosti će u velikoj meri ići u prilog investicijama i nastanku novih kompanija.

Među velikim sektorima s najvećim potencijalom rasta, moja tri glavna kandidata su primena digitalnih tehnologija u svim privrednim sektorima, biomedicinska nauka (te njene primene u zdravstvenoj zaštiti i šire), i tehnologije koje pomažu

Među velikim sektorima s najvećim potencijalom rasta, moja tri glavna kandidata su primena digitalnih tehnologija u svim privrednim sektorima, biomedicinska nauka i tehnologije koje pomažu prevazilaženju različitih izazova u pogledu održivog rasta, posebno onih skopčanih s klimatskim promenama

prevazilaženju različitih izazova u pogledu održivosti, posebno onih skopčanih s klimatskim promenama. Pojačani rast u ovom kontekstu podrazumeva ne samo sektorski rast, nego i visoke nivoe preduzetničkih aktivnosti i inovacija, obilje novih brzorastućih kompanija i veliki priliv kapitala za koji će se onda očekivati i da donosi veći povraćaj sredstava.

Ove oblasti se međusobno jasno razlikuju ali se preklapaju, jer su u većoj meri definisane naukom i tehnologijom

nego ekonomskim autputima. Na sve tri se gleda kao na izvore otpornosti - kako biznisa tako i društva u celini - a tu percepciju su pandemija i rastuća svest o efektima klimatskih promena dodatno ojačali. U okolnostima ovako promenjenog pejzaža i iznuđenog usvajanja digitalnih tehnologija tokom pandemije porasla je svest o neophodnosti digitalizacije i prilikama koje ona otvara, što se vidi i po visokoj, i sve većoj, potražnji za tehnološkim rešenjima.

Dugogodišnja istraživanja i inovacije u sve tri oblasti rezultirali su nastankom moćnih naučnih alata i tehnologija koje postaju široko dostupne preduzetnicima i investitorima fokusiranim na rešavanje specifičnih problema. Istovremeno, tehnopreduzetnički ekosistemi kakvi su nekad bili koncentrisani samo na nekoliko lokacija sada su u globalnoj ekspanziji, što za posledicu ima formiranje gusto isprepletene mreže investitora i preduzetnika koji razmenjuju stavove, obavljaju transfer tehnologije i prilagođavaju se lokalnim uslovima.

Startup „jednorozni“ nekada povezivani samo sa Silicijumskom dolinom i još par visokotehnoloških habova sada se mogu naći u čitavom nizu razvijenih i zemalja sa srednjom visinom prihoda - i u sektorima u kojima se to ne bi očekivalo, poput obrazovanja. Ukratko, sistemi koji daju krila preduzetničkim talentima u sve većoj meri hvataju korena posvuda po svetu.

Ovo je jednim delom posledica toga što su vlade prepoznale mogućnosti koje ovi sektori otvaraju i posledično popravile svoj pristup. Fiskalni programi inicirani pandemijom bili su daleko agresivniji nego u prošlosti. Posvećenost investiranju u infrastrukturu (uključujući onu digitalnu), nauku i tehnologiju sve je masovnija ne samo u Sjedinjenim Državama i Kini, nego i u Evropi, u digitalnom, biomedicinskom i sektoru zelenih tehnologija.

Povrh toga, kreatori politike su, čini se, razumeli da nedovoljna tražnja ima negativne posledice ne samo na zaposlenost nego i na podsticaje za usvajanje novih tehnologija. Većina vlada je stoga sada voljna da se pobrine za to da ekonomije rade visokim intenzitetom, nesputane ograničavajućim faktorima na strani tražnje koji usporavaju privredni rast i zaposlenost.

U takvim okolnostima, postoji realna mogućnost da će 15-godišnji negativni trend u pogledu agregatnog rasta produktivnosti - time i ukupnog realnog rasta - biti preokrenut. Moćne nove tehnologije široke namene pristižu onlajn putem, a pandemija je povećala njihovo usvajanje i savladavanje u sektorima koji su ranije zaostajali na tom planu. Ovo je od presudne važnosti, jer rast produktivnosti na agregatnom nivou zahteva ne samo široku dostupnost neophodnih tehnologija, već i njihovu široku difuziju.

Startup „jednorozni“ nekada povezivani samo sa Silicijumskom dolinom i još par visokotehnoloških habova sada se mogu naći u čitavom nizu razvijenih i zemalja sa srednjom visinom prihoda. I u sektorima u kojima se to ne bi očekivalo, poput obrazovanja. Ukratko, sistemi koji daju krila preduzetničkim talentima u sve većoj meri hvataju korena svuda po svetu

Posebno je važno da mali i srednji biznisi, te sektori koji su u tome zaostajali, usvoje digitalnu tehnologiju. U Indiji deo digitalne transformacije uključuje opremanje miliona malih radnji i njihovih lanaca snabdevanja tehnološkim rešenjima, umesto da budu prepuštene tome da ih velike kompanije zbrišu i time potencijalno izazovu veliki gubitak radnih mesta

Posebno je važno da mali i srednji biznisi, te sektori koji su u tome zaostajali, usvoje digitalnu tehnologiju. U Indiji deo digitalne transformacije uključuje opremanje miliona malih radnji i njihovih lanaca snabdevanja tehnološkim rešenjima, umesto da budu prepuštene tome da ih velike kompanije zbrišu i time potencijalno izazovu veliki gubitak radnih mesta.

Distribucija prihoda još jedan je ključni faktor za rast produktivnosti. Ako prihodi nastave da se slivaju uglavnom ka onima koji puno zarađuju i vlasnicima kapitala, to će biti dobro za vrednost njihove imovine, ali će biti loše za tražnju, a time i za poslovno investiranje i produktivnost.

U SAD, barem, fiskalni planovi predsednika Džoa Bajdena - koji uključuju investicije u infrastrukturu, promene poreskog sistema i višu minimalnu zaradu - osmišljeni su tako da pokrenu otvaranje radnih mesta koja donose srednji nivo dohotka i daju podsticaj domaćinstvima s niskim i srednjim nivoom primanja.

Kao što ukazuje jedna nedavna studija Mekinzi globalnog instituta, digitalna transformacija mogla bi da bude dovoljno sveobuhvatna da značajno doprinese ukupnom rastu produktivnosti. Na primer, inovacije u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (jednom od sektora koji je u prethodnom periodu zaostajao) verovatno će se iskazati ne samo u podacima o produktivnosti u tom sektoru, već i u drugim važnim parametrima, uključujući opšte zdravstvene ishode, te kvalitet i blagovremenost zdravstvene nege.

A kada je reč o planu dekarbonizacije, neki bi mogli da kažu kako će ovo imati mali pozitivan, ili čak umereno negativan neposredni uticaj na rast i produktivnost. Ali bi posebno u ovom slučaju na umu trebalo imati relevantnu vremensku perspektivu. Kakvi god bili kratkoročni efekti agende masovnijeg ulaganja u zelene tehnologije, cilj nije podizanje produktivnosti na kratak, pa čak ni na srednji rok. Umesto toga, poenta je da se izbegne ili smanji rizik masivnog negativnog šoka po produktivnost (pored ostalih stvari) na dugi rok. Trenutna vrednost zelenih investicija bi tako mogla da bude veoma visoka čak i ukoliko je njihov uticaj na kratkoročne mere za podsticaj produktivnosti mali.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

Snaga je u nama

Ponekad tek u krizi saznamo koliko smo otporni na udarce. Činjenica da smo bili prinuđeni na štednju ni u jednom trenutku nije značila i zaustavljanje kapitalnih investicija od kojih zavisi dalja modernizacija. Naprotiv, na novu realnost odgovorili smo implementacijom modernih tehnologija, inovacijama i proširenjem asortimana proizvoda. Prošle godine u razvoj NIS-a uložili smo 25,3 milijarde, a ove planiramo investicije vredne više od 20 milijardi dinara

PANDEMIJA KORONA VIRUSA u 2020. godini i globalna ekonomska kriza koja je usledila, iznova su nam pokazale da na pojedine događaje koji usmeravaju naše živote teško možemo da utičemo. Međutim, način na koji reagujemo u takvim situacijama i suprotstavljamo se izazovima koji su nam se našli na putu, zavisi isključivo od nas. I upravo od tog odgovora, od naše sposobnosti da nakon udarca brzo ustanemo i nastavimo put, zavisi i brzina kojom ćemo prevazići posledice krize i naći snage i mogućnosti za novi razvoj.

Naftna industrija, čiji je deo i NIS, spada među one koje su otpornije na krizu, jer se tokom svoje istorije mnogo puta susrela sa manjim ili većim preprekama. Takođe, naftni sektor je jedan od onih koji predvodi tehnološki napredak, jer se suočava sa stalnim zahtevom da unapređuje tehnologije koje koristi,

modernizuje opremu, pronalazi načine da radi efikasnije i sa manje troškova. Istini za volju, naftne kompanije bile su na svojevrsnoj prekretnici i pre početka pandemije, jer su se susrele sa mnogobrojnim izazovima. Zahtevi da se smanje emisije gasova, tranzicija ka obnovljivim izvorima energije, pojava novih tehnologija i nikada jača konkurencija, samo su neki od njih.

Međutim, događaji iz 2020. godine suočili su nas sa specifičnim preprekama. Izgubljeni su mnogi ljudski životi, a naša bezbrižna druženja zamenio je strah za bezbednost naših porodica, prijatelja i poslovnih saradnika. Mnoge industrije našle su se pred kolapsom i ugašeni su milioni radnih mesta širom sveta. U naftnoj industriji, konkretno, zaustavljeni su brojni kapitalni projekti, a naše kompanije suočile su se sa gotovo istovremenim padom cena i drastičnim smanjenjem

potrošnje nafte i naftnih derivata. „Crni ponedeljak“, odnosno 20. april 2020. godine, biće zauvek upisan u istoriji naftnog sektora kao dan kada su cene nafte na berzama prvi put otišle u duboki minus i kada su tankeri širom sveta, zbog odsustva potražnje, pretvoreni u plutajuća skladišta. Naftne kompanije, gotovo bez izuzetka, zabeležile su značajne finansijske gubitke u prošloj godini, dok je globalni oporavak i dalje tesno povezan sa tempom kojim države širom sveta suzbijaju virus. U takvim okolnostima, sa pravom se može postaviti pitanje na koji način je moguće pronaći energiju za novi rast kada pandemija jednom ostane iza nas.

Iskustvo iz ranijih kriza, kao i ono koje smo stekli u prethodnih godinu dana, uči nas da veliki deo te snage možemo naći tamo gde mnogi ne pomišljaju da potraže – u nama samima. Ponekad tek u krizi saznamo koliko mnogo možemo da postignemo i koliko smo zapravo otporni na udarce. Oslonjeni na sopstvene resurse, uspeali smo da tokom 2020. godine očuvamo likvidnost NIS-a i obezbedimo stabilno snabdevanje tržišta na kojima posluujemo, uz stalnu brigu za zdravlje naših zaposlenih, saradnika i potrošača. Pored toga, neprestano smo nalazili načine da radimo uspešnije i bezbednije, jačajući operativnu efikasnost i finansijsku disciplinu na svim nivoima kompanije. Naš program mera za povećanje operativne efikasnosti dao je efekat od 1,4 milijarde dinara na pokazatelj EBITDA u 2020. godini.

Sa druge strane, činjenica da smo bili prinuđeni na štednju i odustajanje od pojedinih projekata, ni u jednom trenutku nije značila i zaustavljanje kapitalnih investicija od kojih zavisi dalja modernizacija NIS-a. Naprotiv, na novu realnost koju su pred nas doneli događaji na

Kriza u 2020. samo je ubrzala digitalnu transformaciju NIS-a. Digitalni portfolio sadrži više od 110 projekata i inicijativa – od virtuelnih naftnih polja, preko prediktivnog održavanja naše Rafinerije koje smanjuje mogućnost neplanskog zastoja, sve do novih usluga za potrošače. Nastavak digitalizacije biće i nadalje jedan od osnovnih načina da NIS brže i lakše ostvaruje svoje strateške ciljeve

Od posebnog značaja za NIS je partnerstvo najvećih akcionara, Republike Srbije i Gasprom njefta. Od 2009. u razvoj kompanije uloženo je više od tri milijarde evra, a odnos između akcionara presudno je doprineo da NIS ostane stabilan uprkos krizi i da nastavi da planira dalji rast u nimalo lakim okolnostima. To je ujedno i garant da će naša zajednička kompanija nastaviti da se modernizuje u korist akcionara, zaposlenih i zajednice u kojoj poslujemo

koje nismo mogli da utičemo odgovorili smo implementacijom modernih tehnologija, te uvođenjem inovativnih usluga i proširenjem asortimana proizvoda. U godini za nama u razvoj NIS-a uložili smo 25,3 milijarde dinara, dok u tekućoj godini planiramo investicije vredne više od 20 milijardi.

To nam je omogućilo da u jednoj izuzetno teškoj i neizvesnoj godini završimo projekat koji je od velike važnosti za budućnost naše kompanije. Puštanje u rad postrojenja za duboku preradu u Rafineriji nafte Pančevo ne doprinosi samo jačanju konkurentnosti prerade NIS-a, već znači novi korak napred u razvoju naftnog sektora Srbije. Zahvaljujući novim postrojenjima, proširili smo asortiman proizvoda Rafinerije i omogućili početak proizvodnje naftnog koksa u Srbiji, stvorili uslove da dobijamo veće količine najkvalitetnijih goriva i omogućili domaćim stručnjacima da rade na savremenoj opremi i izazovnim projektima. Istovremeno, dali smo i značajan doprinos unapređenju zaštite životne sredine, jer „Duboka prerada“ znači i višestruko manje emisije sumpornih i azotnih ok-

sida, kao i praškastih materija. I to nije sve. Iako smo u Rafineriju u Pančevu od 2009. godine uložili više od 800 miliona evra, već radimo na novim projektima kojima ćemo osigurati njen dalji razvoj i opstanak na veoma zahtevnom regionalnom tržištu.

Takođe, kako bismo u krizi našli nove resurse za rast, moramo najpre dobro razumeti zahteve vremena u kom živimo i u skladu sa tim jasno odrediti svoje prioritete, ali i planove kako ćemo te ciljeve ostvariti. Suočeni sa stalnim i brzim promenama, moramo i mi biti spremni da se neprestano menjamo, stalno nudeći svojim potrošačima unapređene proizvode i inovativne usluge. Kriza u 2020. godini samo je ubrzala digitalnu transformaciju NIS-a, koja se odvija na svim nivoima biznisa. Digitalni portfolio kompanije sadrži više od 110 projekata i inicijativa – od virtuelnih naftnih polja na kojima se obučavaju naši operateri, preko prediktivnog održavanja naše Rafinerije koje smanjuje mogućnost nplanskog zastoja, sve do novih usluga za potrošače. NIS je prvi u Srbiji kupcima ponudio mogućnost kupovine goriva pu-

tem mobilne aplikacije *Drive.Go*. Ne samo što smo putem ove inovacije do kraja prošle godine prodali više od milion litara goriva, već smo potrošačima garantovali bezbednu kupovinu, bez potrebe odlaska na platno mesto. Nastavak digitalizacije biće i nadalje jedan od osnovnih načina da NIS brže i lakše ostvaruje svoje strateške ciljeve.

I na kraju, ali ne i najmanje važno, smatram da energiju za dalji razvoj možemo naći u partnerstvima, bez obzira na to da li je reč o novim prijateljstvima ili onima koje gajimo duži period. Tako NIS u partnerstvu sa Gasprom energoholdingom finalizuje izgradnju Termoelektrane-toplane u Pančevu, vredne oko 180 miliona evra, koja će značajno uvećati naše kapacitete za proizvodnju električne energije i doprineti energetskej stabilnosti Srbije. U saradnji sa renomiranim međunarodnim kompanijama započeli smo i treću fazu modernizacije Rafinerije koja će biti okončana izgradnjom pogona za proizvodnju visokooktanske benzinske komponente. Od velikog značaja za NIS je i saradnja koju ostvarujemo sa vodećim domaćim fakultetima i IT zajednicom na zajedničkim digitalnim projektima. Ništa manje važno nije ni prijateljstvo sa zajednicom u kojoj poslujemo. Godina za nama pokazala nam je koliko su značajne empatija i saosećajnost, kao i da naša kompanija može biti uspešna samo ukoliko se razvija i šira zajednica. Tom rastu, uprkos svim izazovima, nastavili smo da doprinosimo i u 2020. godini, uloživši više od 290 miliona dinara u društveno odgovorne projekte.

Želeo bih da istaknem da je od posebnog značaja za NIS partnerstvo najvećih akcionara, Republike Srbije i Gasprom njefta. Od 2009. godine u razvoj kompanije uloženo je više od tri milijarde evra, a uspešna transformacija NIS-a može da posluži kao primer odgovornog zajedničkog upravljanja sistemom koji je od posebnog značaja za Republiku Srbiju. Ovakav odnos između akcionara takođe je presudno doprineo da NIS ostane stabilan uprkos krizi i da nastavi da planira dalji rast u nimalo lakim okolnostima. To je ujedno i garant da će naša zajednička kompanija nastaviti da se modernizuje u korist akcionara, zaposlenih i zajednice u kojoj poslujemo uprkos brojnim izazovima koji nas i dalje očekuju.

DORĐO MARKEĐANI

PRESEDNIK IZVRŠNOG ODBORA DDOR-a

Srbija je „pun pogodak“ za domaće i strane investitore u postkovid eri

Kao deo „nove normalnosti“, veliki broj proizvodnih kapaciteta već se vraća kući, odnosno pomera bliže središtu Evrope. Kako je Srbija na raskršću, ovo joj samo može biti od koristi. Sem toga, sposobnost države da održava dobre političke i spoljnotrgovinske odnose sa brojnim ozbiljnim igračima – Evropskom unijom, SAD, Kinom, Rusijom, Turskom, Bliskim istokom, stavlja je u prednost u odnosu na druge zemlje Jugoistočne Evrope

BORAVIO SAM U Srbiji tokom većeg dela pandemije, i imao priliku da izbliza vidim na koji način je država reagovala, od mera zdravstvene zaštite, preko podrške privredi, funkcionisanja graničnih prelaza, sve do aktuelne kampanje za promociju vakcinacije. Takođe sam mogao da uporedim Srbiju sa Italijom i sa zapadnom Evropom uopšte. Razgovarao sam sa brojnim rukovodiocima i investitorima, kako lokalnim, tako i strancima.

Na osnovu svega toga, verujem da je Srbija „pun pogodak“ u eri nakon pandemije korona virusa, kako za lokalne privrednike, tako i za strane investitore. Zbog čega je tako? Razlozi leže u činjenici da je situacija sa kovidom ojačala već postojeće konkurentne prednosti države.

Ukratko bih se osvrnuo na faktore koji su doprineli gore navedenom.

Geografski položaj i dobri spoljnotrgovinski sporazumi: Kao deo „nove normalnosti“, veliki broj proizvodnih kapaciteta već se vraća kući (rišoring), odnosno pomera bliže središtu Evrope. Kako je Srbija na raskršću, ovo joj samo može biti od koristi. Sem toga, sposobnost države da održava dobre političke i spoljnotrgovinske odnose sa brojnim ozbiljnim igračima – Evropskom unijom, SAD, Kinom, Rusijom, Turskom, Bliskim istokom, stavlja je u prednost u odnosu na druge zemlje Jugoistočne Evrope.

Aktuelni i očekivani razvoj infrastrukture potrebne za logistiku: Pandemija nije uticala na prekid radova na završetku mreže puteva koji spajaju Srbiju sa Severnom Makedonijom i Grčkom, sa Crnom Gorom, sa Bosnom i Hercegovinom – Koridor 10 (istok, sever i jug), Koridor 11, Koridor 5C, kao ni na radove na unapređenju mreže pute-

Otpornost Srbije vidljiva je i u sektoru osiguranja, jer smo tokom 2020. čak videli i blagi rast industrije osiguranja. Kao insajder mogu da posvedočim da je kriza izazvana korona virusom dala do sada neviđeni podstrek radu na daljinu, digitalizaciji i inovacijama u ovom sektoru. Svakako, ovo je tek početak i promene slede u budućnosti, ali je led u mnogim situacijama već probijen

va po Vojvodini – auto-put koji će spojiti Beograd, Zrenjanin i Novi Sad, Fruškogorski koridor, i železničku liniju Beograd – Novi Sad – Subotica do Budimpešte. U bliskoj budućnosti, svi ovi radovi stvorice mogućnosti za još brže povezivanje ljudi i robe.

Tehnološki centar/visoka dodata vrednost: Srbija je već jedan od tehnoloških centara Evrope. Što se softvera tiče, očekivan je nastavak ovog trenda, koji će dodatno biti ojačan „premošćavanjem udaljenosti“ koje se odnosi na razvoj softvera, od veštačke inteligencije do igrice.

Činjenica da je nakon pandemije korona virusa od vitalnog značaja da se određeni segmenti proizvodnje u domenu tehnologije rišoruju iz Azije (npr. poluprovodnici), dodatno pogoduje Srbiji.

Atraktivnost proizvodnih mogućnosti na bližoj lokaciji: Srbija se pokazala kao odlična destinacija i za tradicionalne proizvodne aktivnosti. Iz iskustva, kao predsednik Srpsko-italijanske privredne komore, mogu da kažem da je većina, ako ne i svi italijanski investitori, tokom vremena povećala svoje prisustvo ovde baš zbog dobrih prethodnih rezultata – koji samo mogu biti još bolji. Potrebno je napomenuti da se menja ono što Srbiju čini atraktivnom kao centra za proizvodne kapacitete: troškovi rada neminovno će rasti – sa društvene i makroekonomske tačke gledišta, ovo je odlično, a takođe je i preduslov da ljudi ovde ostanu (a da se neki čak i vrate). Celokupno privredno okruženje postaje sve atraktivnije, uključujući zakonodavne okvire, prateće i finansijske usluge, kao i iskusne menadžere u zemlji.

Poboljšanje stava vezanog za postizanje usklađenosti sa propisima o zaštiti životne sredine i posledične masivnije investicije: U ovoj oblasti potrebno je dosta toga unaprediti, budući da su investicije takođe deo plana EU, a što se sve tiče država u pretpristupnoj fazi. Stoga je Srbija izuzetno atraktivna u smislu infrastrukturnih investicija.

Pristupanje EU: Ovo je važan element, i radujem se vidljivom napretku u narednih nekoliko meseci, što će stvoriti preduslove za članstvo Srbije.

Potencijal za poništavanje negativnog demografskog trenda: Pored svega što sam naveo, postoji dodatna dimenzija potencijala Srbije. Po izbijanju pandemije korona virusa u martu 2020. godine, čak 300.000 ljudi se vratilo u domovinu iz evropskih zemalja, ali i sa udaljenijih, prekookeanskih lokacija. U mesecima koji su usledili, ne-

Pandemija nije uticala na prekid radova na završetku mreže puteva koji spajaju Srbiju sa Severnom Makedonijom i Grčkom, sa Crnom Gorom, sa Bosnom i Hercegovinom, kao ni na radove na unapređenju mreže puteva po Vojvodini. U bliskoj budućnosti, svi ovi radovi stvoriće mogućnosti za još brže povezivanje ljudi i robe

ki od njih su se vratili, ali većina ih je i dalje ovde i radi na daljinu za italijanske, nemačke i američke kompanije, a svoje zarade troše ovde, u Srbiji. U tom smislu, tačno je da je pandemija trajno uticala na promenu načina rada, naročito u profesijama sa visokom dodatnom vrednošću, gde će znatan broj Srba koji su radili u inostranstvu nastaviti da radi u Srbiji. Ovo predstavlja jedinstvenu priliku budući da, pored novca, oni ovde investiraju svoje znanje, iskustva i vrednosti koje su usvojili u razvijenijim državama, time ostvarujući pojačan efekat na lokalnu ekonomiju i kulturu. U svakom slučaju, poništavanje negativnog demografskog trenda je ključni strateški izazov i ključni element atraktivnosti investiranja u Srbiji. Vlada je to prepoznala i

nadam se da će politike koje u tom smislu primenjuje biti efikasne.

Veliki potencijal za turizam: Činjenica da ljudi nisu mogli da putuju u inostranstvo u prethodnom periodu, naterala ih je da istražuju veličanstvenu prirodu Srbije, istorijske znamenitosti, gastronomiju i mesta za rekreativni sport. Ovo poslednje mi je poznato iz prve ruke, jer vreme vikendom koristim da biciklom istražujem Frušku goru, ali obilazim često i druge delove Srbije. Uvideo sam veliki potencijal za turizam koji će se razvijati sa većim brojem posetilaca iz same Srbije. Ukoliko se ovim rastom bude upravljalo na pravi način, uz razvoj odgovarajućih usluga i infrastrukture, moglo bi se generisati povećanje raznovrsnosti i kvaliteta opcija za turiste i konačno privući i veći broj onih iz inostranstva.

Imajući u vidu sve navedeno, mogu da zaključim da je srpsko tržište na dobrom putu ka daljem razvoju i da će biti sve atraktivnije investitorima. S tim u vezi, tržišne komponente moraju biti na očekivanom nivou u pogledu svih kategorija, uključujući finansijske usluge koje pružaju podršku dodatnom razvoju. Osiguranje je od suštinskog značaja za strane investitore koji žele da zaštite i održe svoje poslovanje.

Da se vratim na kraju na poslovanje u Srbiji tokom krize uzrokovane pandemijom. Otpornost Srbije vidljiva je takođe i u sektoru osiguranja u kom je DDOR osiguranje aktivno. U Srbiji smo tokom 2020. čak videli i blagi rast industrije osiguranje. Pored toga, kao insajder mogu da posvedočim da je kriza izazvana korona virusom dala do sada neviđeni podstrek radu na daljinu, digitalizaciji i inovacijama u ovom sektoru. Svakako, ovo je tek početak i promene slede u budućnosti, ali je led u mnogim situacijama već probijen.

Na osnovu svega ovog, Srbija ima izuzetan potencijal da dodatno privuče investitore i u tom smislu je „pravi pogodak“.

Samo zelena energetika i rudarstvo mogu biti pokretači razvoja

Rudarstvo i energetiku u Srbiji su dugo spavali. Zbog toga su danas tim sektorima potrebne ogromne tehnološke i strukturne promene i investicije, kako svojim zaostajanjem ne bi doveli do toga da zaostajemo i kao zemlja. Prošlost ne možemo da menjamo, ali i te kako imamo i priliku i odgovornost da radimo za sadašnjost i utičemo na budućnost

DOK SU DRUGE zemlje prethodnih godina pravile ozbiljne promene u svojoj energetskej politici, u Srbiji to nije bio slučaj. A u današnjem svetu, ko se ne menja, taj zaostaje. To se može reći i za rudarstvo i energetiku u Srbiji, koji su dugo spavali. Zbog toga danas imamo sektore kojima su potrebne ogromne tehnološke i strukturne promene i investicije, kako svojim zaostajanjem ne bi doveli do toga da zaostajemo i kao zemlja, jer zemlja koja je energetskei nebezbedna, gubi na konkurentnosti i sopstvenom privrednom rastu.

Prošlost ne možemo da menjamo, ali i te kako imamo i priliku i odgovornost da radimo za sadašnjost i utičemo na budućnost. Zato je ova, 2021. godina velikih promena u energetskej i rudarskej politici naše zemlje. Usvajanje novih zakona predstavlja bazu našeg razvoja, ali i otpočinjanje izrade Nacionalnog plana za klimu i energetiku i Strategije razvoja energetike.

Sve to zahteva definisanje novog investicionog plana koji treba da omogući da razvoj bude održiv, zelen i bezbedan. Zato sve odluke koje se odnose u oblasti energetike i rudarstva moraju da se donose u skladu sa svim principima zaštite životne sredine.

Promene u ovim oblastima se ne dešavaju preko noći, i svako odlaganje košta. Zato moramo da radimo brzo, ali promišljeno i sa pogledom na naše energetske potrebe u budućnosti. Kratkoročno, da menjamo ambijent i stvaramo uslove za povećanje investicija, ali da pri tome nijednog trenutka ne izgubimo iz vida kuda idemo i gde u narednih nekoliko decenija želimo da stignemo. Naša vizija je zelena Srbija, u kojoj su pomireni interesi energetske bezbednosti sa imperativom zaštite životne sredine i klimat-

ski neutralnog razvoja. Put kojim idemo ka toj viziji jeste energetska tranzicija, u kojoj treba da menjamo način na koji dobijamo energiju, da imamo više čiste, zelene energije, ali i način na koji je trošimo, kako ne bismo bili neslavni lideri u „rasipanju“ energije. Radeći u oba pravca, verujem u ostvarenje cilja, a to je da do 2040. umesto sadašnjih 22 odsto, proizvodimo najmanje 40 odsto energije iz obnovljivih izvora energije (OIE), a do 2050. budemo klimatskei neutralni.

Prvi korak u ostvarenju ovog cilja su četiri nova zakona iz oblasti rudarstva i energetike, koje je u aprilu usvojila Narodna skupština. Sva četiri zakona okrenuta su pre svega građanima i građankama, ali predstavljaju i važan podsticaj i za investitore zbog stabilnog i predvidljivog pravnog okvira, ali i skraćanja i digitalizacije procedura kroz e-rudarstvo i e-energetiku. Trenutno, učešće rudarstva i energetike u BDP iznosi oko pet odsto, a verujemo da sa dinamičnijim razvojem ovih sektora i novim investicijama, doprinos ovih sektora BDP-u može da iznosi i do 10 odsto.

Glavni cilj novog Zakona o korišćenju OIE je povećanje učešća OIE u ukupno proizvedenoj energiji. Između ostalog, novi zakon uvodi tržišne premije umesto dosadašnjih fid-in tarifa, koje se zadržavaju samo za mala postrojenja i demonstracione projekte, u skladu sa pravilima državne pomoći EU. Novi sistem podsticaja proizvođače će izložiti uticaju tržišta i konkurencije, smanjujući troškove za građane i privredu. Istovremeno, obezbeđuje se stabilan i predvidljiv zakonski okvir za investitore, koji podrazumeva i jednostavnije i brže administrativne procedure. Novi zakon kao važnu novinu donosi veće uključivanje građana u energetskei tranziciju uvođenjem in-

stituta kupca-proizvođača. To znači da kupci električne energije, postavljanjem solarnih panela na krovovima objekata, proizvode električnu energiju za svoje potrebe. Na taj način proizvode i troše zelenu energiju, ali imaju i mogućnost da umanje i svoj račun za utrošenu električnu energiju. Ovim zakonom, takođe, uvodi se i zabrana izgradnje hidroelektrana bilo kog tipa i snage u zaštićenim područjima.

Novi Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije, pored usklađivanja našeg zakonodavstva sa aktuelnom regulativom EU, važan je jer će dati mogućnost građanima da lakše dođu do subvencija za zamenu prozora, vrata, izolacije fasada i grejnih sistema. U te svrhe, početkom juna biće formirana Uprava za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti, u sastavu Ministarstva rudarstva i energetike. Uprava i jedinice lokalne samouprave finansiraće do 50 odsto troškova za zamenu vrata i prozora u porodičnim kućama i stanovima, a građani preostalih 50 odsto. Sredstva podsticaja biće deljivana kroz javne pozive građanima, u saradnji sa lokalnim samoupravama. Podrška države obuhvatiće i ugradnju efikasnih peći i kotlova na biomasu i kotlova na gas, koji su važni zbog smanjenja zagađenja iz individualnih ložišta, koja su posle sektora transporta i termoelektrana, treći najvažniji izvor zagađenja vazduha.

Izmene Zakona o energetici obezbeđuju dodatno usklađivanje sa pravnim tekuvinama EU, sigurnost isporuke i snabdevanja energijom i energentima, uvođenje novih učesnika na tržištu energije, ali i uvođenje energetskei ugroženog kupca i za toplotnu energiju, pored postojećih kategorija ugroženih kupaca struje i gasa.

Trenutno, učešće rudarstva i energetike u BDP-u iznosi oko pet odsto, a dinamičnijim razvojem ovih sektora i novim investicijama, doprinos ovih sektora BDP-u može da iznosi i do 10 odsto. Uz to, naš cilj je da do 2040. umesto sadašnjih 22 odsto, proizvodimo najmanje 40 odsto energije iz obnovljivih izvora energije i da do 2050. budemo klimatski neutralni

U rudarstvu, vrednost potvrđenih mineralnih rezervi u Srbiji iznosi više od 200 milijardi dolara, a izmene Zakona o rudarstvu i geološkim istraživanjima treba da omogućе efikasno i održivo korišćenje ovih resursa, što podrazumeva maksimalnu pažnju zaštiti životne sredine. Želimo da pokažemo da možemo da imamo u Srbiji ne samo najveće svetske kompanije u rudarstvu, već i najbolju svetsku praksu, odnosno zeleno rudarstvo, kao rudarsku aktivnost koja doprinosi privrednom rastu, a koja je u potpunosti usaglašena sa domaćim propisima u oblasti zaštite životne sredine, kao i sa najvišim evropskim i svetskim standardima. Prilike za to se tek otvaraju imajući i vidu nove projekte koji tek otpočinju.

U drugoj polovini godine, prema najavama kompanije Zijin Mining, očekuje se početak rada rudnika bakra i zlata Čukaru Peki, koji će značajno uticati i na povećanje BDP-a i treba da omogućе otvaranje 1.200 radnih mesta. Takođe, kompanija Rio Sava Exploration na pro-

jektu Jadar overila je rezerve bora i litijuma od 158 miliona tona rude. Procenjuje se da to može da zadovolji 10 odsto svetskih potreba za ovom rudom, koje se koriste za proizvodnju baterija za električne automobile. Za dalji napredak projekta potrebno je da se završi studija uticaja na životnu sredinu, i da se, pre donošenja bilo kakve odluke o početku izgradnje rudnika, proveri ispunjenost svih propisa u oblasti zaštite životne sredine i najviših evropskih standarda.

Četiri usvojena zakona, uz Zakon o klimatskim promenama, predstavljaju prvi konkretan korak u energetskej tranziciji Srbije, a do kraja godine očekuje nas izrada ključnih strateških dokumenata koji će odrediti pravac kojim ide srpska energetika u narednim decenijama. Započeli smo izradu Integrisanog nacionalnog energetskeg i klimatskeg plana do 2030. godine, sa vizijom do 2050. Uporedo sa njim, radićemo i na Strategiji razvoja energetike do 2050. godine, koji treba da definiše energetske politike

ku i uslove za održivi razvoj energetike u naredne tri decenije. I Strategija razvoja energetike i nacionalni klimatsko-energetski plan su dva strateški važna dokumenta za budućnost Srbije i svih građana, i zato je važno da imamo široku i kvalitetnu javnu raspravu o nacrtima ovih dokumenata, uz učešće stručne javnosti, civilnog društva, energetskeg subjektata, kao i aktivne konsultacije sa EU i Energetskom zajednicom i međunarodnim finansijskim partnerima.

Ovi dokumenti pratiće i međunarodne obaveze Srbije, s obzirom na to da je naša zemlja potpisivanjem Sofijske deklaracije krajem 2020. prihvatila Zelenu agendu kojom se naš region pridružuje ambicijama EU da do 2050. godine Evropa postane klimatski neutralni kontinent. To znači da ciljevi koje postavljamo u energetskeg sektoru moraju da prate ciljeve u oblasti borbe protiv klimatskeg promena. To znači i da moramo da radimo na dekarbonizaciji energetskeg sektora, budući da u Srbiji danas dve treći-

ne električne energije dolazi iz uglja, ali i da povećavamo našu energetska efikasnost, jer trenutno za stvaranje jedinice BDP-a trošimo četiri puta više energije nego EU, da menjamo strukturu potrošnje energije ka većem udelu električne energije, dugoročno najviše u saobraćaju. Ovako ambiciozni ciljevi zahtevaju i značajna finansijska sredstva i zbog toga je veoma važno da se predvide i mehanizmi za veću podršku fondova EU za članice Energetske zajednice sa visokim udelom uglja u proizvodnji energije, posebno imajući u vidu planove za oporezivanje emisija ugljen-dioksida. Paralelno radimo i na prevazilaženju zastoja u EU integracijama energetike.

Energetska tranzicija nije moguća bez novih dodatnih investicija, ali i promene strukture investicija. Novi investicioni plan u oblasti rudarstva i energetike obuhvata projekte u svim oblastima, ukupne vrednosti skoro 16 milijardi evra. Vrednost novih ulaganja samo u sektoru elektroenergetike iznosi oko 6,6 milijardi evra, a oko tri milijarde evra u rudarstvu i geologiji.

Težište novih investicija biće pre svega na izgradnji velikih i srednjih hidroelektrana, solarnih i vetroelektrana, kao i gasnih elektrana, s obzirom na to da će se proizvodnja električne energije iz uglja postepeno smanjivati u narednim decenijama. Posebno važno mesto zauzimaju ulaganja u OIE, gde je oko 4,4 milijarde evra vrednost predviđenih investicija u solarne elektrane, vetroelektrane i biomasu. Veći udeo OIE nameće dodatno investiranje u energetske mreže i u akumulaciju energije, prvo u reverzibilne hidroelektrane, a kasnije i u baterije i vodoinik, kada ove tehnologije budu jeftinije i komercijalno dostupne. U sektoru nafte vrednost projekata je oko 200 miliona evra, oko 570 miliona evra u gasnom sektoru, a 400 miliona evra u sektoru toplotne energije. Svi ovi projekti, u kojima postoji veliki prostor i za nove investitore zainteresovane za ulaganje u Srbiji, biće predstavljeni u okviru knjige projekata koju priprema Ministarstvo rudarstva i energetike.

Planirane investicije, naročito kad govorimo o prenosnoj mreži i gasnom sektoru, kao važnu komponentu imaju i regionalno povezivanje. Kao što smo u saobraćaju uspeli da izgradnjom 350 kilometara auto-puteva i ulaganjima u razvoj železničkog, vodnog i vazdušnog sa-

Energetska tranzicija nije moguća bez novih dodatnih investicija i promene njihove strukture. Novi investicioni plan u oblasti rudarstva i energetike obuhvata projekte vredne skoro 16 milijardi evra. Samo ulaganja u sektoru elektroenergetike iznose oko 6,6 milijardi evra, a u rudarstvu i geologiji oko tri milijarde evra. Posebno važno mesto zauzimaju ulaganja u obnovljive izvore energije

obraćaja, od Srbije napravimo tranzitno čvorište, to isto želimo da postignemo i u energetici.

Izgradnjom Transbalkanskog koridora, pored veće sigurnosti napajanja potrošača u zapadnoj i centralnoj Srbiji, imaćemo i svojevrsan „energetski autoput“, koji će ići preko Srbije, povezujući tržišta Rumunije, Crne Gore, BiH, Italije. Uz to, radićemo na podizanju kvaliteta snabdevanja strujom unutar Srbi-

je, gde je plan da u narednih pet godina bude uloženo između 450 i 500 miliona evra u distributivni sistem.

U gasnom sektoru, od početka godine imamo još jedan pravac snabdevanja, ali je za energetska bezbednost Srbije, ali i regiona, važno da imamo i diversifikaciju snabdevača. Plan Srbije je povezivanje gasnim interkonekcijama sa svim susedima, a prvi takav projekat je izgradnja gasne interkonekcije Niš-Dimitrovgrad. Izgradnja ovog gasovoda će početi ove godine, a očekuje se da postane operativan 2023. Ovaj gasovod će dati mogućnost snabdevanja Srbije prirodnim gasom iz LNG terminala u Grčkoj, kao i gasovoda TAP i TANAP koji su deo Južnog gasnog koridora, kojim se transportuje gas Kaspijskog regiona i regiona Bliskog istoka. Takođe, Srbija je zajedno sa predstavnicima Izraela, Grčke, Kipra, Bugarske, Severne Makedonije, Mađarske i Rumunije uključena u rad *ad hoc* radne grupe za unapređenje energetske saradnje i istraživanje mogućnosti gasovoda East-Med, koja je uputila i zajedničko pismo komesarski za energetiku EU u cilju dobijanja podrške za finansiranje projekta. Realizacijom ovog projekta omogućilo bi se da gas sa gasnih polja u istočnom Mediteranu preko Kipra, Krita, Grčke i Bugarske i budućeg gasovoda Niš - Dimitrovgrad stigne i do Srbije i regiona.

Sobzirom da investicioni plan podrazumeva gotovo jednak nivo investicija javnog i privatnog sektora, od posebne važnosti je reformisanje najvećih javnih preduzeća, EPS-a i Srbijagasa, kroz sprovođenje planova reorganizacije koje je usvojila Vlada Srbije. Ovaj proces je zasada dalje odmakao u EPS-u, gde operator distributivnog sistema (Elektrodistribucija Srbije) počinje da funkcioniše i suštinski, a ne samo formalno, odvojeno od EPS-a, dok u Srbijagasu predstoji i dalje dosta posla na odvajanju preduzeća Transportgas i Distribucijagas Srbija od Srbijagasa, u smislu nezavisnosti upravljanja i vlasništva nad imovinom.

Energetika je uvek duboko povezana sa ukupnim privrednim i društvenim razvojem. Obezbedićemo stoga da ove promene budu integrisane u buduću privrednu strukturu, da doprinesu rastu BDP-a, zaposlenosti i tehnološkom razvoju Srbije, a da paralelno efikasno razrešavamo sve socijalne i regionalne posledice energetske tranzicije.

DEJAN TURK

GENERALNI DIREKTOR AI SRBIJA I AI SLOVENIJA

Za digitalnu budućnost dostupnu svima

Zahvaljujući agilnoj saradnji ne samo između dva tima, IT sektora za razvoj i marketinga, već u čitavoj organizaciji, prošle godine smo lansirali prvu virtuelnu prodavnicu u Srbiji, za svega par meseci, što je za jedan ovakav projekat veoma kratak rok

AKO JE IKADA i postojala sumnja u vezi sa neophodnošću digitalne transformacije pandemija ju je demantovala. U beskontaktnom svetu koji je obeležio 2020, većina interakcija sa korisnicima i među zaposlenima odvija se virtuelno. Ova praksa nije nova, globalna dešavanja su nas samo dodatno usmerila na digitalnu transformaciju i ubrzala njen razvoj. Krajnji rezultat je ono što vidimo »golim okom»: broj proizvoda i usluga koje možete dobiti online, praćenje online nastave, razvoj telemedicine, ali sama transformacija podrazumeva niz promena koje kreću unutar kompanije. Tu pre svega mislim na način na koji organizacija razmišlja, radi, a zatim i usvaja nove tehnologije i pristupa tržištu i korisnicima, kroz razvoj digitalnih kanala i servisa.

Ta promena razmišljanja podrazumeva agilnost na svim nivoima. Prelazak na režim rada od kuće treba da isprati isto tako brzo prilagođavanje poslovnih procesa. Korporativna kultura u kojoj digitalna transformacija ostvaruje svoj pun potencijal usmerena je na efikasnost, koja se postiže radikalnim osnaživanjem svih zaposlenih i negovanjem korporativne kulture u kojoj je greška prilika za učenje. Proces prilagođavanja potrebama tržišta se znatno skraćuje dobrom organizacijom timova, postavljanjem jasnih prioriteta i motivacijom zaposlenih da detektuju i implementiraju adekvatna rešenja.

Dodatno, odluka koja je za nas kao telekomunikacionog operatora bila ključna je bilo formiranje kros-funkcionalnih timova, najpre u oblasti IT sektora za razvoj i marketinga. To nam je omogućilo da u znatno kraćem periodu ponudimo napredna tehnološka rešenja, smanjimo broj iteracija potrebnih za razvoj produkata i uspostavimo realna očekivanja ova dva odelje-

nja. Marketing vrlo dobro poznaje potrebe korisnika i ima sjajne ideje kako da se te potrebe adresiraju, s druge strane kolege iz tehnike su tu da ih u samom startu usmere na koji način je moguće ideje najbolje i najbrže realizovati i sagledaju rešenje iz tehničkog ugla.

Zahvaljujući agilnoj saradnji ne samo između ova dva tima, već u čitavoj organizaciji, prošle godine smo lansirali prvu virtuelnu prodavnicu u Srbiji, za svega par meseci, što je za jedan ovakav projekat veoma kratak rok. Ovo inovativno, personalizovano iskustvo bilo je uvod u značajno unapređenje iskustva na digitalnim kanalima. Snažan trend online kupovine podržali smo kreiranjem virtuelnog novčanika, *mWallet*. Osim ele-

ktronskog novca, ova aplikacija nudi i mogućnost izdavanja Mastercard kartica, koje mogu biti virtualne ili klasične, i mogu se koristiti za različita plaćanja kao i za podizanje gotovine. Dodatno, izašli smo iz zone komfora mobilnih operatora i učestvovali u pokretanju DokTok platforme – besplatnog online medicinskog savetovaništva za građane.

Rebrandiranje u A1, koje je u osnovi jako složen proces, realizovali smo »od kuće». Iako je postojalo iskustvo sa drugih tržišta koja su se rebrandirala pre nas, situacija je bila izazovna. Praktično smo uradili pripremu 1,5 put jer je plan bio da se rebrandiranje realizuje još prošle godine. U takvim uslovima morali smo još više da budemo povezani i radimo kao tim i offline i online. Lansiranje A1 brenda prati i nova Moj A1 aplikacija u okviru koje sve naše postojeće i nove korisnike očekuju pokloni dobrodošlice, a koji prate potrebu ljudi za većom količinom interneta.

U korak sa digitalnom transformacijom ide i digitalno opismenjavanje društva, kao treći, podjednako važan segment digitalne transformacije. Ovo se posebno odnosi na osetljive kategorije, kakve su seniori ili deca. Kao provajder digitalnih servisa i usluga verujemo da prednosti digitalne budućnosti treba da budu dostupne svima, ali i da ih treba koristiti na odgovoran način, posebno kada su u pitanju sadržaj i bezbednost na internetu.

Digitalizacija pruža mogućnost primene na mnogo kreativnih, nevakidašnjih i korisnih načina koji će doprineti kvalitetnijem životu ljudi. Da bismo iskoristili sve njene potencijale potrebno je da budemo otvoreni za nove mogućnosti, dovoljno hrabri da podržimo i podstaknemo preduzetništvo i uložimo vreme i resurse u obrazovanje.

JELENA GALIĆ

PREDSEDNICA IZVRŠNOG ODBORA AIK BANKE

Stari partneri u novim okolnostima

Banke će i ubuduće biti glavni oslonac privredi i partner državi u očuvanju postignute stabilnosti i u daljem prevazilaženju potencijalnih izazova. One svojim prudentnim ponašanjem minimiziraju buduće potencijalne rizike, a ostvareni rezultati na polju makroekonomske i finansijske stabilnosti ostaju dobra osnova na kojoj će se nadograđivati budući rast i razvoj

IZAZOVI SA KOJIMA smo se svi prethodne godine susreli su nas naveli da prilagodimo svoje svakodnevne aktivnosti i generalno način života. U novim okolnostima, prioritet su ljudi, kao najvažniji resurs svakog društva, odnosno ljudski kapital kao ključna poluga održivog rasta. U tom smislu, nakon godinu dana poslovanja i življenja u izmjenjenim okolnostima, izvesno je da su solidarnost i zajedničko delovanje doprineli da se na novonastale okolnosti prilagodimo i obezbedimo kontinuitet poslovnih aktivnosti, sa ciljem da se život građana i privredne aktivnosti vrate u redovne tokove.

U novonastalim okolnostima, ostvarena makroekonomska stabilnost pre pandemije, kao i mere koje je država sprovela, a i dalje sprovodi, u smislu fiskalnog paketa direktne pomoći, garantne šeme za finansiranje malih i srednjih preduzeća, relaksirane monetarne politike, kao i mera usmerenih na finansijsku stabilnost, doprineli su da se socijalni i ekonomski efekti pandemije na društvo i privrednu aktivnost umanje, što je potvrđeno i projekcijama vodećih međunarodnih finansijskih institucija koje predviđaju najmanji pad društvenog proizvoda u Srbiji, u odnosu na sve zemlje u regionu i Evropi. Zahvaljujući ovim merama, očekivanja su da će realni rast BDP-a dostići 5% u 2021, a tokom narednih godina očekuje se postepena konvergencija stope rasta od 4%, a sve zajedno je uticalo na potvrdu kreditnog rejtinga Srbije od strane međunarodnih agencija.

Bankarski sektor je u ovakvim okolnostima pružio podršku i odgovorno učestvovao u realizaciji svih mera usmerenih na neutralisanje negativnih efekata pandemije. Banke su i pre izbivanja pandemije godinama razvijale mehanizme za funkcionisanje u situaciji potencijalne

krize. Značajne rezerve likvidnosti, adekvatno upravljanje rizicima, odgovorna kreditna politika su neke od poluga koje su bankama pomogle da prevaziđu izazove i u ovoj specifičnoj situaciji. Banke su se uz to jako brzo prilagodile i na posebne karakteristike ove krize, koja je nametnula potrebu za fizičkom distancom i dodatno stimulisala klijente da koriste online digitalne servise.

Uz adekvatnu podršku države kroz direktnu pomoć privrednim subjektima, kao i uz stimulatívne mere NBS, može se zaključiti da su banke jako dobro odgovorile na sve izazove poslovanja u uslovima pandemije. Ukupni plasmani ba-

naka u prošloj godini, prema podacima NBS, povećani su za 10,7 odsto pri čemu je, pored rasta kreditne aktivnosti, doprinelo i ulaganje banaka u dinarske korporativne obveznice. Posebno treba naglasiti da je učešće problematičnih kredita u prošloj, pandemijskoj godini bilo niže za 0,4 procentna poena u odnosu na 2019, što sve zajedno govori u prilog stabilnosti i jačini bankarskog sektora u Srbiji.

Pored toga, činjenica da je u Srbiji, i u uslovima krize izazvane pandemijom, domaća kreditna aktivnost u 2020. godini, treću godinu zaredom, ostvarila gotovo dvocifren rast, koji je među naj-

višim u regionu, daje argumente da su mere monetarne i fiskalne politike, u smislu relaksiranja instrumenata monetarne politike, kao i finansiranje po povoljnijim uslovima uz garantnu šemu, pre svega dinarskih kredita zahvaljujući preferencijalnoj politici obavezne rezerve NBS i daljem snižavanju referentne kamatne stope, doprineli da uslovi finansiranja na domaćem kreditnom tržištu ostanu povoljni.

Uzimajući u obzir jaku kapitalnu i likvidnosnu poziciju celokupnog bankarskog sektora, izvesno je da će banke i nadalje biti glavni oslonac privredi i partner državi u očuvanju postignute stabilnosti i daljem prevazilaženju potencijalnih izazova. U tom smislu, banke svojim prudentnim ponašanjem upravo minimiziraju buduće potencijalne rizike a ostvareni dosadašnji rezultati na polju makroekonomske i finansijske stabilnosti ostaju dobra osnova na kojoj će se nadograđivati budući rast i razvoj.

U tom smislu, najavljeni novi set mera Vlade Srbije, u iznosu od 249,4 milijarde dinara, koji podrazumeva direktnu podršku osetljivim i najugroženijim sektorima i stanovništvu, kao i produženje garantne šeme, u svrhu održavanja likvidnosti privrede, svakako će omogućiti ne samo dalje prevazilaženje negativnih efekata pandemije, već i nastavak podrške celokupnoj privredi i građanima u njihovim redovnim aktivnostima i obezbeđenju dodatnog impulsa privrednom rastu.

Krizu izazvanu pandemijom pojedini porede sa krizom iz 2008. godina, ali zapravo se radi o sasvim drugačijim činiocima krize. Velika finansijska kriza iz 2008. po ekonomskoj prirodi predstavlja krizu tražnje, dok krize izazvane zdravstvenim ili socijalnim činiocima, po svojoj ekonomskoj prirodi predstavljaju krize čiji su činioci na strani ponude i zbog toga se u velikoj meri razlikuju od klasičnih kriza. U klasičnim krizama posledice podnose svi sektori, što je bio i slučaj velike finansijske krize kada su se negativni efekti iz finansijskog sektora odrazili i na realni sektor privrede. U krizama izazvanim pandemijama, postoje sektori koji snose veće posledice, odnosno mnogo brže padaju nego u klasičnim krizama, ili pak ekonomska aktivnost gotovo potpuno zamire poput saobraćaja, turizma, malih zanatskih radnji i dr. Takođe, u ovakvim krizama postoje grane na koje

Bankarski sektor sada je spremniji za izazove nego 2008, tako da je izvesno da neće doći do narušavanja njegove stabilnosti i sigurnosti. Pri tome, ne treba zaboraviti ni značajne tehnološke inovacije, jer su banke, uz telekomunikacione kompanije i osiguravajuća društva, bile najagilnije i blagovremeno su otpočele sprovođenje digitalne transformacije celokupnog poslovanja

kriza nema veći uticaj, poput proizvodnje električne energije, prehrambene industrije, a postoje sektori za koje ova kriza predstavlja šansu i koji ostvaruju brz rast, kao što su farmaceutska industrija, proizvodnja medicinske opreme, telekomunikacije i informaciona tehnologija. Pored toga, nakon kriza izazvanih pandemijama, oporavak je brži nego kod klasičnih ekonomskih kriza.

U tom smislu, bankarski sektor sada je spremniji za izazove nego što je to bilo 2008. godine, tako da je izvesno da neće doći do narušavanja stabilnosti i sigurnosti bankarskog sektora i generalno

finansijskog sistema. Pri tome, ne treba zaboraviti ni značajne tehnološke inovacije u smislu digitalne transformacije, koje su implementirane u bankama prethodni niz godina, kao deo dugoročne strategije razvoja. Banke su pored telekomunikacionih kompanija i osiguravajućih društava bile najagilnije i blagovremeno otpočele sprovođenje digitalne transformacije celokupnog poslovanja, od komunikacije sa klijentima do pružanja svih svojih bankarskih usluga putem online platformi koje korisnicima, klijentima banaka omogućavaju da potrebe za raznim bankarskim proizvodima mogu da ispune mnogo brže, efikasnije i pristupačnije nego što je to bilo ranije.

Prema dostupnim podacima, tokom prošle godine u Srbiji je gotovo za 50 odsto povećan broj klijenata koji koriste usluge mobilnog bankarstva, a pojedina globalna istraživanja ukazuju da će do 2025. godine oko 75% ekonomski aktivne populacije koristiti isključivo online okruženje na digitalnim kanalima komunikacije uz upotrebu naprednih analitičkih modela, koji rade na alatima „veštačke inteligencije“, kao i biometrijsku autentifikaciju i elektronsko potpisivanje digitalnih dokumenata dvofaktorskom autentifikacijom, što sve zajedno vodi *paperless poslovanju* i „*cashless ekonomiji*“. U tom smislu, pandemija je samo nužno ubrzala ove procese.

Pandemija nas je nužno primorala na nova pravila poslovnog svakodnevnog delovanja, a neka od njih će najverovatnije i ostati, s obzirom na to da donose određene pogodnosti nesmetane pristupačnosti, efikasnije komunikacije, kao i nižih troškova.

Na kraju, sve zajedno se izvesno može reći da su banke ovu krizu dočekale spremno, visoko kapitalizovane, sa visokom likvidnošću i niskim nivoom loše aktive, što im omogućava da odgovorno podrže realni sektor privrede u stabilizaciji efekata ove krize i obezbeđenju izvora za budući rast. Ključna poruka je da su spremnost kreatora ekonomske politike i bankarskog sektora, kao i blagovremeno delovanje omogućile prevazilaženje posledica pandemije uz održanje prethodno ostvarenih rezultata fiskalne konsolidacije i monetarne stabilizacije, što stvara jednu dobru osnovu za ostvarivanje projekcija i predviđanja od strane međunarodnih finansijskih institucija po pitanju rasta u predstojećem periodu.

KARMEN RAJNHART

GLAVNA EKONOMISTKINJA SVETSKE BANKE

Tiha finansijska kriza i njene glasne posledice

Period prilagođavanja, obično praćen sporim oporavkom, može da se protegne na nekoliko godina. Zato će u nekim slučajevima finansijska kriza prerasti u dužničku, jer će privatni dug nastao ranije, neke države kroz razne programe podrške pretvoriti u javni dug

TERMIN „FINANSIJSKA KRIZA“ dugo je povezivan s dramatičnim zbivanjima poput juriša na banke i strmoglavog pada vrednosti imovine. Klasične knjige Čarlsa Kindlbergera *The World in Depression, 1929-1939* i *Manias, Panics and Crashes*, te moj rad nastao u saradnji s Kenetom Rogofom. Ovog puta je drugačije (srpsko izdanje Službeni glasnik, 2011, prim.) nude obilje materijala o tim istorijskim epizodama.

Poslednjih godina se termin „limanovski trenutak“ (po američkoj investicionoj banci Liman brothers, propaloj u finansijskom kolapsu 2008, prim.) nametnuo kao oznaka za globalnu finansijsku krizu od 2007. do 2009, a inspirisao je čak i jednu brodvejsku predstavu (po drami *Lehman Trilogy* iz 2014, prim.).

Ali neke finansijske krize ne sadrže drame „limanovskih trenutaka“. Kvalitet imovine može značajno da bude obezvređen i tokom dužih perioda pada ekonomske aktivnosti, posebno kad su firme i domaćinstva visoko zaduženi. Osim toga, višegodišnje pozajmice banaka neproaktivnim privatnim firmama ili državnim preduzećima (ova druga praksa nije neuobičajena u nekim zemljama u razvoju) imaju kumulativni efekt na bilanse stanja.

Iako takve krize ne uključuju nužno stanje panike i juriša na banke, njihovi troškovi su višestruki. Restrukturiranje i dokapitalizacija banaka kako bi se one osnažile i da bi im se povećala solventnost, mogu da budu skupi po vlade i poreske obveznike, a rast duga kasnije može da uspori privrednu aktivnost. Uz sve to, taj „kreditni škripac“ ima i negativne distributivne efekte, jer teže pogađa mala i srednja preduzeća i domaćinstva s nižim prihodima.

Pandemija kovida-19 nastavlja da kreira mnogobrojne neželjene drame, uključujući nagli skok broja inficiranih, sveobuhvatno zaključavanje, rekordni pad ekonomske aktivnosti i nagli rast siro-

Osim što rast duga može da uspori oporavak, on teže pogađa mala i srednja preduzeća i domaćinstva s nižim prihodima, pa bi se mnogi od njih u 2021. mogli suočiti sa besparicom

maštva. Ali osim ovih trendova, na zamahu dobija i jedna manje očigledna kriza u finansijskom sektoru. Čak i bez nekog „limanovskog trenutka“, ta kriza bi mogla da ugrozi izgled za ekonomski oporavak u predstojećim godinama.

Konkretno, finansijske institucije širom sveta će se još neko vreme suočavati sa značajnim rastom obima nenaplativih kredita. Kriza izazvana kovidom-19

je istovremeno i regresivna, jer neproporcionalno više pogađa domaćinstva s niskim prihodima i manje firme kojima je na raspolaganju manje imovine koju bi mogle da iskoriste za izbegavanje nesolventnosti.

Od početka pandemije vlade se oslanjaju na ekspanzivnu monetarnu i fiskalnu politiku kako bi izbegle nagli pad ekonomskih aktivnosti kao posledice

dice sveobuhvatnih zaključavanja i mera fizičkog distanciranja. Imućnije zemlje imaju presudnu prednost kad je reč o njihovoj sposobnosti da odgovore na ove izazove, mada nagli rast zaduživanja kod multilateralne institucije i ekonomijama u usponu i zemljama u razvoju pomaže da finansijski odgovore na zdravstvenu krizu.

Za razliku od svetske finansijske krize od 2007. do 2009. i većine ranijih kriza, banke su podržale makroekonomske stimulanse pribegavajući različitim vrstama privremenih moratorijuma na otplatu kredita, kao što se može videti iz dokumenata MMF-a. Te mere su donekle olakšale situaciju domaćinstava - čiji su pojedini članovi ostali bez posla, pa time i dela prihoda - i firme koje se silno muče da prežive zaključavanje i generalni poremećaj normalne ekonomske aktivnosti (u tom pogledu naročito loša situacija je u sektorima koji imaju bilo kakve veze sa turizmom).

Finansijske institucije u svim krajevima sveta odobravaju grejs periode za otplatu ranije odobrenih kredita, a mnoge pribegavaju izmenama odredbi ugovora o odobravanju kredita kako bi se snizile kamatne stope i generalno olakšali uslovi njihovog vraćanja. Razumljiva logika ovakvog postupanja leži u očekivanju da će, budući da je zdravstvena kriza privremena, takvog karaktera biti i stres kome su trenutno izložene firme i domaćinstva. Ali kako pandemija ne posustaje, mnoge zemlje su shvatile da će takve mere morati da se protegnu i na 2021.

Osim privremenih moratorijuma, mnoge zemlje su relaksirale i svoju bankarsku regulativu kad je reč o rešavanju problema loših kredita i određivanju koji će krediti biti proglašeni nenaplativim. Pozitivna strana ovih izmena sastoji se u tome da će se tekući obim nenaplativih kredita možda činiti manjim nego što jeste, kad su neke zemlje u pitanju čak i u značajnoj meri. U mnogim slučajevima, finansijske institucije možda nisu dovoljno spremne da u ovom momentu podnesu takav udarac na njihove bilanse. Manje regulisani nebankarski finansijski sektor, na drugoj strani, sada je još u većoj meri izložen rizicima nego inače.

Ovakvom razvoju situacije u privatnom sektoru treba dodati i da je snižavanje kreditnog rejtinga pojedinačnih država u 2020. dostiglo rekordne raz-

Polako se nazire i jedna manje očigledna kriza u finansijskom sektoru, koja bi mogla da ugrozi izgled za budući ekonomski oporavak. U bankama širom sveta će još neko vreme značajno rasti obim nenaplativih kredita, a dokapitalizacija banaka mogla bi da bude skupa za vlade i poreske obveznike

mere. Iako toga nisu pošteđene ni visoko razvijene ekonomije, posledice po banke akutnije su u ekonomijama u usponu i zemljama u razvoju, čiji kreditni rejtingi su dostigli „džank“ nivo, ili su blizu njega. U ekstremnijim slučajevima nemogućnosti otplate državnog duga ili njegovog restrukturisanja - a broj takvih slučajeva takođe je u porastu - banke će morati da se pomire s gubicima u onom segmentu njihove imovine koji obuhvata državne hartije od vrednosti.

Čak i ukoliko jedna ili više vakcina ubrzaju okončanje pandemije, kriza izazvana kovidom-19 je nanela značajnu štetu svetskoj privredi i bilansima finansijskih institucija. Politike koje zagovaraju strpljenje i uzdržanost obezbedile su vrednu stimulativnu alatku izvan konvencionalnih okvira fiskalne i monetarne politike. Ali grejs period će do kraja 2021. isteći.

Kao što se ističe u izveštaju Federalnih rezervi o finansijskoj stabilnosti iz novembra 2020, zamor od sprovođenja mera ili politička ograničenja nagoveštavaju da predstojeći američki paket fiskalnih i monetarnih stimulanasa neće dostići obim onog iz prve polovine prošle godine. Mnoge ekonomije u usponu i zemlje u razvoju su takođe već dostigle limite svojih monetarnih politika, ili su im blizu. Stoga će, kako 2021. bude odmicala, postati jasnije da li se bezbrojne firme i domaćinstva suočavaju s nesolventnošću ili nelikvidnošću.

Visok nivo angažovanosti sredstava firme neposredno pred pandemiju pojačaću probleme balansa finansijskog sektora. Korporacije u dve najveće svetske ekonomije, Sjedinjenim Državama i Kini, visoko su zadužene i među njima ima mnogo visokorizičnih dužnika kada je reč o njihovoj sposobnosti oplaćivanja dugova. Evropska centralna banka je u više navrata izrazila zabrinutost zbog upadljivog porasta korporativnog duga izraženog u dolarima u mnogim ekonomijama u usponu. Izloženost komercijalnog tržišta nekretnina i sektora usluga još jedan je izvor zabrinutosti u mnogim delovima sveta.

Tako napravljena neravnoteža se sporo otklanja. Prethodni periodi preteranog zaduživanja često su rezultirali dugim periodima smanjenja zaduženosti, budući da u takvim situacijama finansijske institucije postaju opreznije kad su u pitanju kriterijumi za odobravanje pozajmica. Ovaj period prilagođavanja, obično praćen sporim oporavkom, može da se protegne na nekoliko godina. U nekim slučajevima ove finansijske krize prerastu u krize suverenog duga, pošto se privatni dug nastao pre krize državnim programima pomoći na kraju pretvara u javni dug.

Prvi korak u suočavanju s ovakvom finansijskom krhkošću jeste spoznaja o obimu i razmerama problema, posle čega treba da usledi sveobuhvatno restrukturiranje i otpisivanje loših dugova. Alternativa u vidu usmeravanja sredstava kroz „zombi“ pozajmice samo je recept za odlaganje oporavka. Kako zbog pandemije već trpimo velike ekonomske i ljudske gubitke, izbegavanje tog scenarija moralo bi da bude vrhunski prioritet kreatora politike širom sveta.

Copyright: Project Syndicate

Pretpostavke bržeg rasta

Najveće izazove za poslovanje, pored nepredvidivosti pandemije, članice *AmCham-a* vide u efikasnosti rada državne uprave i nepredvidivosti izmena i primene propisa. Srbija je dobra u privlačenju stranih investicija, ali su važne i domaće privatne investicije, koje su još uvek nedovoljne

TEŠKO DA SE u bilo kakvom pisanju u vezi sa ekonomskim temama može izbeći pominjanje pandemije. To je bio i jeste najveći izazov za gotovo sve biznise u *AmCham-u* koji okuplja nešto više od 200 američkih, međunarodnih i lokalnih kompanija koje su do sada investirale više od 14 milijardi evra, zapošljavaju nešto manje od 100.000 građana i posluju u okviru 18 različitih sektora. U našoj tradicionalnoj, prošlogodišnjoj anketi „Prolazno vreme“, 70% članica je ocenilo da će pandemija predstavljati najveći izazov za poslovanje i u ovoj godini. Kao poslodavci, naše članice su brzo reagovala na promenu, dodatno uložile u razvoj digitalnih kanala komunikacije sa zaposlenima i klijentima, „lokalizovali“ najbolje globalne prakse u našim kompanijama, uspeali da reorganizuju biznise na način da nastave sa radom uz apsolutni prioritet očuvanja zdravlja ljudi.

Dilema život ili ekonomija, ipak, nije postojala jer bez ljudi nema ekonomije. Rad od kuće u servisnim biznisima je dostigao neslućene razmere. U bankama, u pikovima krize i do 80% zaposlenih u centralama je radilo od kuće. Naravno, pomogla je i već poslovična snalažljivost našeg sveta koji je dosta toga preturio preko

glave osetivši na svojoj koži različite vrste kriza. Istovremeno, država je svojim paketom mera uticala da ekonomski rezultati ne budu tako loši kakvi su mogli biti. Region Jugoistočne Evrope je bolje prošao u odnosu na zemlje Zapada ili Centralne Evrope zbog privredne strukture. Nama je pomoglo visoko učešće poljoprivrede, prerađivačke industrije, javne administracije i nisko učešće turizma. Oko 65% kompanija članica *AmCham-a* zabeležilo je pad poslovanja, a uticaj krize se najviše odrazio na pad investicija, prihoda i profita, dok je zaposlenost u najvećoj meri održana na nivou iz 2019. godine.

Većina kompanija članica *AmCham-a* (59%) nije koristila mere državne pomoći. Najviše korišćene mere su bile direktna pomoć (minimalna zarada za zaposlene) i odlaganje plaćanja poreza za 2021. godinu i to od strane mikro, malih i srednjih preduzeća. Očekivanja za unapređenje poslovne klime za ovu godinu, u poređenju sa očekivanjima za prošlu (merena 2019. za 2020) opala su za oko 20%.

Što se trendova poslovanja tiče u prvom kvartalu ove godine, 52% kompanija ostvaruje poslovanje u skladu sa planom, 30% lošije od planiranog a 19% bolje. Što se tiče očekivanja za kraj ove godine, 66%

očekuje bolje poslovanje u odnosu na rezultate ostvarene u 2020. Isti nivo poslovanja očekuje 24% kompanija. Primetan je porast optimizma jer je na isto pitanje prošle godine 56% kompanija odgovorilo da očekuje bolje poslovanje u 2021. Očigledno je da su pronalaženje vakcina i sa druge strane odličan proces vakcinacije u Srbiji pogurali optimizam, kao i izvozna tražnja. To je rezultiralo i dobrim realnim pokazateljima za prvi kvartal – industrijska proizvodnja je, mereno godina na godinu, porasla za 3,8% a promet robe u trgovini na malo, u stalnim cenama, za 3,9%. Izvoz je u istom periodu porastao za 13,8%, uz pokrivenost uvoza izvozom od rekordnih, skoro 81%.

RZS je izašao sa fleš procenom rasta BDP-a za prvi kvartal od 1,2%, što je dobar rezultat imajući u vidu visoku bazu od 5,1% iz prethodne godine. Rast investicija očekuje nešto preko 44% kompanija. Prošle godine čak 2/3 je očekivalo rast investicija u 2021. Očigledno je prisutan oprez u pogledu investicija. Obnavljanje profitabilnosti i smanjenje duga će verovatno biti glavni prioriteti, što može negativno da deluje na investicionu aktivnost.

Što se zaposlenosti tiče, najveći broj članica (57%) očekuje da će održati zaposlenost na istom nivou, a 36% očekuje da će povećati broj zaposlenih. Za šest procentnih poena je porastao i broj onih koji očekuju povećanje broja zaposlenih. Pitali smo naše članove i šta misle o tome da li treba da se bave statusom imunizacije zaposlenih i na koji način. Preko 67% je odgovorilo pozitivno, i to povećanjem informisanosti, kao i olakšavanjem vakcinacije za sve koji to žele. Na pitanje da li smatraju da će njihovo poslovanje zavisiti od broja vakcinisanih zaposlenih, 50% je odgovorilo sa „da“, 35% sa „ne“ i 15% da „ne zna“. Raiffeisen banka u maju diže procenat zaposlenih u centrali na 50%, sa tendencijom da se u junu taj broj podi-

Ove godine 66 odsto anketiranih preduzeća očekuje bolje poslovanje nego 2020, a tome u prilog govore i dobri pokazatelji za prvi kvartal – industrijska proizvodnja je porasla za 3,8 odsto, promet robe u trgovini na malo za 3,9, a izvoz za 13,8 odsto, i to uz rekordnu pokrivenost uvoza izvozom od skoro 81 odsto

Država sada raspolaže sa mnogo više podataka o tome koji su najugroženiji delovi privrede i građani, pa je i sa manje para moguće postići više. Prebrzo povlačenje programa podrške u rovitim okolnostima bi bilo loše, ali svako neracionalno trošenje jeste i opasnost da sutra država preko većih poreza zavuče ruku u džep privrede i građana da bi mogla da vraća povećani javni dug

gne na 70%, zahvaljujući odličnom odzivu zaposlenih za imunizaciju. Rad od kuće 30%, u rotaciji, ostaće trajni benefit, čime će se omogućiti prilagođavanje radnog prostora novim uslovima – pokretna radna mesta, više prostora za kratke radne sastanke, veći broj kvadrata po zaposlenom itd.

Najveće izazove za poslovanje, pored nepredvidivosti pandemije, naše članice vide u efikasnosti rada državne uprave (48%), dok 46% ima zamerke na nepredvidivost izmena i primene propisa. Najveća administrativna opterećenja za članice proizlaze iz poreskih, carinskih i propisa iz oblasti deviznog poslovanja. Srbija je dobra u privlačenju stranih investicija koje dostižu u poslednjih pet godina u proseku oko 7% BDP-a. Međutim,

važne su i domaće privatne investicije koje su još uvek nedovoljne.

Kao najznačajnije reforme za veći rast naše članice vide u unapređenju vladavine prava, efikasnosti pravosuđa i borbi protiv korupcije, kao i unapređenju transparentnosti zakonodavnog procesa uz konsultacije sa privredom i unapređenju efikasnosti javne administracije. To je i na tragu onoga što je svojom analizom utvrdio Fiskalni savet – da Srbija raste jedan procentni poen manje od svog potencijala zbog slabe vladavine prava i visoke korupcije. Kada govorimo o pravnoj sigurnosti, daću samo jedan primer. Danas se finansijski sektor suočava sa preko 150.000 tužbi za naknade za obradu kredita. Ako se ovako nastavi, gubici se mogu meriti desetinama miliona evra, što

se može negativno odraziti na stabilnost finansijskog sistema. I sve to iako su svi propisi jasni, od kojih neki važe i od 1978. Zašto? Zato što se odjednom transparentnost tumači kao obaveza da se predoči specifikacija troškova (struja, papir, toneri, manuelni rad...), kao da to doprinosi kupcu da donese odluku o kreditu, a ne - kako stoji u propisima - da se klijentu predoče transparentno iznosi naknada u predugovornoj fazi da bi on mogao racionalno da donese odluku, te da preko efektivne kamatne stope može i da uporedi na jedinstven način ponude banaka i zaključi šta je za njega najpovoljnije. Da li iko, kada uđe u radnju da kupi cipele, pita koliko košta đon? Na ovo upozorava i MMF u svom najnovijem izveštaju.

AmCham vidi prostor za unapređenje efikasnosti javne administracije kroz omogućavanje elektronskog komuniciranja sa svim organima, u optimizaciji procedura, njihovoj digitalizaciji, u poboljšanju poreskih, carinskih i procedura iz oblasti deviznog poslovanja. Devizno poslovanje je, na primer, regulisano na način da stvara značajnu pravnu nesigurnost, birokratizuje i uvećava troškove poslovanja i otežava digitalizaciju poslovanja kao i razvoj inovativnih biznisa. Suzbijanje nelegalne trgovine na internetu, unapređenje ekoloških zakona i radnopravnog zakonodavstva takođe su visoko na listi prioritetnih reformi za bolji privredni ambijent.

Tu je i sinergija javnog i privatnog zdravstva, a u cilju postizanja efikasnije zaštite zdravlja naših građana. Čak 82 odsto članica AmCham-a je prošle godine smatralo da će ekonomska pomoć biti potrebna i u 2021. i da treba da bude usmerena ka najpogođenijim sektorima i mikro, malim i srednjim preduzećima. Država sada raspolaže sa mnogo više podataka o tome ko su najugroženiji delovi privrede i građani. Otuda je i sa manjim parama moguće postići više. Veći javni dug je nova normalnost, a prebrzo povlačenje programa podrške u rovitim okolnostima bi bilo loše. Sa druge strane, novac će vraćati i nove generacije i svako neracionalno trošenje jeste i opasnost da sutra država preko većih poreza zavuče ruku u džep privrede i građana da bi namirila obaveze. Treba popravljati uslove poslovanja i time privlačiti investicije, što bi uz privredni rast moglo da nam donese investicioni kreditni rejting i niže troškove finansiranja javnog duga.

Kako je fudbal porazio kapitalizam

Odstupili smo pred bankarima koji umalo nisu razneli kapitalizam, pokrivajući njihove gubitke na štetu najugroženijih građana. Prihvatili smo kao normalno osiromašenje sistema javnog zdravlja i obrazovanja, narodne kuhinje i zapanjujuću nejednakost. Ali plan kojim bi bio označen kraj fudbala koji poznajemo? Nikada! Evropljani su pokazali crveni karton krupnim finansijerima koji su pokušali da ukradu prelepu igru

EVROPA JE PRONAŠLA svoj moralni rubikon, granicu nakon čijeg bi prelaska komodifikacija postala nepodnošljiva. Liniya u pesku koju Evropljani ni po koju cenu neće preći upravo je povučena.

Odstupili smo pred bankarima koji umalo nisu razneli kapitalizam, pokrivajući njihove gubitke na štetu naših najugroženijih građana. Zažmurili smo pred masivnim izbegavanjem plaćanja korporativnog poreza i bagatelnim rasprodajama javnih dobara. Prihvatili smo kao normalno osiromašenje sistema javnog zdravlja i obrazovanja, očaj zaposlenih s radnim ugovorima bez preciziranog broja radnih sati, narodne kuhinje, prinudna

iseljenja i zapanjujuće nivoe nejednakosti. Mirno smo posmatrali kidnapovanje naših demokratija i to da nam Big Tech kompanije skidaju nivo po nivo privatnosti. Sve smo to bili u stanju da progutamo.

Ali plan kojim bi bio označen kraj fudbala onakvog kakvim ga znamo? Nikada.

Evropljani su pokazali crveni karton mogulima i njihovim finansijerima koji su pokušali da ukradu prelepu igru. Moćna koalicija konzervativaca, levičara i nacionalista, ujedinjujući evropski sever s jugom, usprotivila se tajnom dogovoru vlasnika najbogatijih klubova na kontinentu da formiraju takozvanu Superligu. Iz perspektive tih vlasnika - uključujući ruskog oligarha,

pripadnika arapske kraljevske porodice, kineskog magnata nekretnika i triling američkih sportskih mogula - inicijativa je imala očiglednog finansijskog smisla. Ali iz perspektive evropske javnosti, bila je to kap koja je prelila čašu.

Prošle sezone su 32 kluba koja su se kvalifikovala za nastup u Ligi šampiona podelila dve milijarde evra prihoda od televizijskih prava. Ali polovina tih klubova, timovi poput Real Madrida i Liverpoola, privlače najveći deo televizijskih gledalaca. Njihovi vlasnici su uvideli da bi se kolač znatno uvećao ukoliko bi se igralo više derbija između timova kakvi su Liverpool i Real, umesto mečeva s mnogo slabijim timovima iz Grčke, Švajcarske ili Slovačke.

I tako je začeta ideja o Superligi. Umesto da dve milijarde evra dele na 32 kluba, 15 vodećih klubova izračunalo je da bi sami mogli da podele sumu od četiri milijarde. Osim toga, formiranjem zatvorene lige iz koje nema ispadanja i u kojoj bi svake godine igrali isti klubovi, bez obzira na to kakve su rezultate ostvarili u nacionalnim šampionatima, Superliga bi otklonila kolosalni finansijski rizik s kojim se danas suočavaju svi klubovi: da se neće kvalifikovati za narednu sezonu Lige šampiona.

Iz perspektive finansijera, eliminisanje slabijih i formiranje zatvorenog kartela bilo je logičan sledeći korak u davno započetoj komodifikaciji. Formiranjem Superlige budući priliv prihoda bio bi učtivostručen, a pretvaranjem tog priliva u sekuritizovanu imovinu bio bi otklonjen rizik. Da li je neko iznenađen što je Džej Pi Morgan Čejs pohitao da finansira dogovor na osnovu koga bi svakom od 15 klubova koji bi napustili Ligu šampiona samo za pristupanje novom takmičenju bilo isplaćeno po 300 miliona evra?

Dok je saga o Bregzitu trajala godina, ovaj pokušaj otcepljenja kolaps je do-

Moćna koalicija konzervativaca, levičara i nacionalista, ujedinjujući evropski sever s jugom, usprotivila se tajnom dogovoru vlasnika najbogatijih klubova na kontinentu da formiraju takozvanu Superligu. Iz perspektive tih vlasnika - uključujući ruskog oligarha, pripadnika arapske kraljevske porodice, kineskog magnata nekretnika i triling američkih sportskih mogula - inicijativa je imala očiglednog finansijskog smisla. Ali iz perspektive evropske javnosti, bila je to kap koja je prelila čašu

Dok je saga o Bregzitu trajala godinama, ovaj pokušaj fudbalskog oštepljenja kolaps je doživeo u roku od dva dana. Kakva god da je bila finansijska logika iza Superlige, zaverenici su propustili da razmotre jednu nevidljivu, ali nesavladivu silu: široko rasprostranjeno uverenje navijača, igrača, trenera, lokalnih zajednica i čitavih društava da su oni, a ne tajkuni, istinski vlasnici Liverpula, Juventusa, Barselone...

živeo u roku od dva dana. Kakva god da je bila finansijska logika iza Superlige, zaverenici su propustili da razmotre jednu nevidljivu, ali nesavladivu silu: široko rasprostranjeno uverenje navijača, igrača, trenera, lokalnih zajednica i čitavih društava da su oni, a ne tajkuni, istinski vlasnici Liverpula, Juventusa, Barselone i ostalih klubova.

Ko bi vlasnike mogao da krivi zbog toga što nisu predvideli šta će se desiti? Niko nije protestovao kad su deonice klubova iznosili na berzu poput onih Mekdonalsa ili Barkliza. Navijači su godinama pasivno posmatrali kako oligarsi sipaju milijarde u vodeće klubove, uništavajući istinsku konkurenciju dovođenjem najboljih svetskih fudbalera u svoju postavu.

Ali dok je evropska javnost bila u stanju da toleriše to što je verovatnoća da će neki mali klub ikada osvojiti neki trofej spala skoro na nulu, Superliga bi takvu mogućnost i zvanično eliminisala. Maksimalizacija profita bi sada značila formalno ukidanje mogućnosti da se čak i sanja o tome kako bi neki slabiji tim poput Stok Sitija ili atinskog Panionisa jednog da-

na mogao da osvoji Ligu šampiona. Potpuno ukidanje nade, koliko god malo je kapitalizam ostavljao, iniciralo je varnicu koja je na kraju fudbalsku oligarhiju sprečila da ostvari svoje planove.

Na drugoj strani, u Sjedinjenim Državama, čak i cinični sportski moguli razumeju da kapitalizam slobodnog tržišta guši konkurenciju. Nacionalna liga američkog fudbala (NFL) primer je agresivne konkurencije, i ne samo zato što superfit igrači žrtvuju vlastito zdravlje zarad imetka, priznanja i slave koju donosi nastup u Superbolu. NFL je konkurentna jer timovima nameće striktna ograničenja visine ukupnog platnog fonda, dok se najslabijim timovima garantuje pravo da prvi biraju najbolje nove igrače. Američki kapitalizam žrtvovao je slobodno tržište kako bi očuvao konkurenciju, minimizovao predvidljivost i maksimalizovao uzbudljivost nadmetanja. Centralno planiranje živi u grehu s neobuzdanom konkurencijom - direktno pred očima američkog šou biznisa.

Ako je cilj uzbudljiva, finansijski održiva fudbalska liga, američki model je ono

što je Evropi potrebno. Ali ako su Evropljani ozbiljni kad tvrde da njihovi klubovi pripadaju navijačima, igračima i zajednicama iz kojih crpu podršku, ona bi trebalo da zahtevaju da deonice klubova budu povučene s berze i da princip jedan član - jedna deonica - jedan glas bude ugrađen u zakon.

Ključno pitanje - da li bi oligarhija trebalo da bude zakonski regulisana ili bi je trebalo rasturiti - seže daleko izvan sportskih okvira. Da li su programi potrošnje i regulative sadržani u agendi američkog predsednika Džoa Bajdena dovoljni da obuzdaju nesputanu moć nekolicine da unište životne izgleda mnogih? Ili, da li istinska reforma zahteva da se radikalno preispita pitanje vlasništva?

Sad kad su Evropljani pronašli svoj moralni rubikon, možda je došlo vreme za pobunu širih razmera koja bi dala za pravo Bilu Šenkliju, legendarnom menadžeru Liverpula i zakletom socijalisti. „Neki ljudi veruju da je fudbal pitanje života i smrti“, njegove su čuvene reči. „Mogu da vas uverim da je mnogo, mnogo važniji od toga.“

Copyright: Project Syndicate, 2021.

SLAVICA PAVLOVIĆ

PRESEDNIK IZVRŠNOG ODBORA EURO BANK

Dobro osmišljene mere najvažnije za oporavak

Globalni BDP je u 2020. zabeležio pad od 3,3 odsto, što je najveći pad od Velike depresije iz 1930. Ipak, svetski ekonomisti smatraju da trenutna recesija ne vodi ka novoj depresiji, jer se očekuje da njene posledice budu kratkoročne. Najveći izazov jeste brzina oporavka ekonomije ili oblik krive oporavka. Očekivanja su da će to biti oblik slova V, pod uslovom da se ne suočimo sa novim talasom pandemije

NESVAKIDAŠNJE OKOLNOSTI IZAZVANE pandemijom virusa kovid-19, koje su zadesile čitav svet početkom prošle godine, dovele su do temeljnih promena – svetska ekonomija je usporena, u nekim segmentima zaustavljena, a očuvanje zdravlja, kao i njegova krhkost i prevashodna važnost na globalnom nivou zauzeli su centralno mesto.

Neminovno su se pojavila i poređenja između ove nove krize izazvane pandemijom i finansijske krize iz 2008. godine uprkos njihovim očiglednim razlikama. Za razliku od prethodne krize, koja je bila sistemske prirode i krenula iz finansijskog sektora, trenutna kriza je ciklična i iznenadna. Zdravstvena kriza se prelila na realnu privredu prekidajući lance nabavke i uzdrnavši svetsku ekonomiju naviknutu na blagovremen protok i isporuku resursa, što je posledično dovelo do drastičnog poskupljenja pojedinih sirovina i ogolilo ranjivost sektora usluga,

pre svega HORECA sektora, transporta i zabave na koje su posebno uticale mere za suzbijanje virusa. Posledice i jedne i druge krize jesu slične – na svetskom nivou došlo je do povećanja nezaposlenosti i potrebe za zaduživanjem kako bi se umanjili negativni efekti na ekonomiju i stanovništvo.

Podaci MMF-a pokazuju da je globalni BDP u 2020. godini zabeležio pad od 3,3%, što je najveći pad od Velike depresije iz 1930. godine. Ipak, svetski ekonomisti smatraju da trenutna recesija ne vodi ka novoj depresiji, jer se očekuje da njene posledice budu kratkoročne. Najveći izazov jeste brzina oporavka ekonomije ili oblik krive oporavka. Očekivanja su da će to biti oblik slova V, pod uslovom da se ne suočimo sa novim talasom pandemije.

Najveću ulogu u oporavku svakako imaju ekonomske mere – što su mere bolje osmišljene i efikasnije, to će i njihov uticaj na oporavak, rast i nezaposlenost

biti bolji. Ipak, treba imati na umu da će se dinamika oporavka sektora i oblasti poslovanja razlikovati – neki će se oporavljati sporije, a moguće je i da se neke aktivnosti neće vratiti na nivo pre krize sve do potpunog smirivanja pandemije. S druge strane, određeni sektori su zabeležili znatan rast i razvoj. Na prvom mestu, to su onlajn platforme, od komunikacionih platformi do onih za dostavu hrane, potom farmaceutska industrija, hemijska industrija, kurirske službe, i regionalni logistički centri koji su posebno dobili na značaju nakon prekidanja globalnog lanca, kao i privatni zdravstveni sistemi.

Posmatrajući predstojeći period, razuverava činjenica da je početna pozicija svetske ekonomije daleko bolja od pozicije iz 2008. godine, a to svakako važi i za bankarski sektor i privredu u Srbiji. Bankarski sektor u zemlji daleko je zdraviji, stabilniji i likvidniji, tj. daleko je spremnije dočekao novu krizu, te je samim tim bio i u znatno boljoj poziciji da pruži dobru podršku privredi i stanovništvu. Sprovedena su dva moratorijuma, u toku je treći, omogućena je isplata penzija našim najstarijim građanima u bezbednim uslovima tokom vanrednog stanja, potom i isplata direktne državne pomoći preko posebno otvaranih specijalnih računa, nastavljeno je kreditiranje privrede, kako redovno, tako i iz sredstava u okviru državne garantne šeme, a obezbeđen je i kontinuiran rad ekspozitura i kreditiranje stanovništva.

Ključno pitanje i izazov za bankarski sektor jeste mogućnost naplate kredita tj. sprečavanje znatnog porasta nenaplativih kredita. Određeni porast nenaplativih kredita svakako je očekivan, ali je neophodno sprečiti veliki i nekontrolisan rast. Kriza

Posmatrajući predstojeći period, razuverava činjenica da je početna pozicija svetske ekonomije daleko bolja od pozicije iz 2008, a to svakako važi i za bankarski sektor i privredu u Srbiji. Bankarski sektor u zemlji daleko je zdraviji, stabilniji i likvidniji, tako da je spremnije dočekao novu krizu, te je samim tim bio i u znatno boljoj poziciji da pruži dobru podršku privredi i stanovništvu

iz 2008. godine u Srbiji dosta je pogodila velike sisteme na koje je tada otpadao veliki deo nenaplativih kredita (NPL). Međutim, ono što se sada zapaža jeste da su se nakon prebrođene prethodne krize, a u trenutnim okolnostima, najotpornijim pokazale upravo preostale i novonastale

velike kompanije. Tokom prethodne krize preduzetnici i mikrofirme bili su dosta pogođeni, pre svega zbog propasti velikih lanaca s kojima su sarađivali, ali i zbog nerealnog zaduživanja i kreditnih politika banaka koje su tada fleksibilno odobravale kredite upravo ovim privrednim su-

bjektima. Iskustva stečena tokom prethodne krize omogućila su unapređenje rezistentnosti SME sektora, te je i u ovim novim okolnostima situacija za sada dobra i u ovom segmentu. Ipak, neophodna je određena doza opreza, jer će prave efekte biti moguće sagledati tek nakon isteka obezbeđenih povlastica države i banaka.

Jedan od potencijalnih budućih izazova može predstavljati i naplata kredita od sektora stanovništva, pogotovu u oblasti potrošačkih kredita s obzirom na to da je tržište u ovoj oblasti zabeležilo veliki rast, a rokovi zaduživanja su bili relativno dugi. Dosta toga će zavisiti od efekta krize na primanja stanovništva, koji, ukoliko budu negativni, mogu dovesti do realne nelikvidnosti stanovništva, što će se dvostruko odraziti na bankarski sektor, kroz potencijalni rast nenaplativih kredita, i na smanjenje mogućnosti plasiranja novih sredstava. Kako bi ublažili moguće efekte i sprečili značajan porast NPL kredita, zadatak koji nas očekuje u predstojećem periodu jeste da pažljivo pratimo naše klijente i kreiramo odgovarajuće programe podrške, kako samostalno, tako i uz pomoć države.

Kriza iz 2008. u Srbiji dosta je pogodila velike sisteme na koje je tada otpadao veliki deo nenaplativih kredita. Međutim, u trenutnim okolnostima, najotpornijim su se pokazale upravo preostale i novonastale velike kompanije. Tokom prethodne krize preduzetnici i mikrofirme bili su dosta pogođeni, pre svega zbog propasti velikih lanaca s kojima su sarađivali, ali i zbog nerealnog zaduživanja

Izazovi su uvek i prilika

Istorija je pokazala da upravo tokom ekonomske krize preduzetnici i startapi imaju veće šanse da ostvare uspeh. Neke kompanije sa liste top 10 najuspešnijih startapa upravo su proistekle iz svetske ekonomske krize 2008. Zato je veoma bitno da sada podržimo sledeću generaciju preduzetnika iz Srbije

BRANKO MILUTINOVIĆ
GENERALNI DIREKTOR I
SUOSNIVAČ NORDEUSA,
PRESEDNIK UPRAVNOG ODBORA
INICIJATIVE DIGITALNA SRBIJA

PRETHODNE GODINE SMO svi, gde god se u svetu nalazili, morali mnogo toga da naučimo. Pandemija nam je postavila izazove u svim aspektima života. Zahvaljujući tehnologiji i digitalizaciji, ko god nije morao da bude fizički prisutan na poslu mogao je da ostane kod kuće na sigurnom, a da ipak ima i razonodu onlajn. Često naglašavam koliko je važno da Srbija bude deo četvrte industrijske revolucije - digitalne revolucije, a trenutne okolnosti su tu revoluciju samo dodatno ubrzale. I kod nas su se mali biznisi prilagodili novoj situaciji tako što su digitalizovali svoje poslovanje kako bi održali kontakt sa svojim korisnicima.

Onlajn usluge i usluge dostave su eksponencijalno porasle tokom 2020. godine. Došlo je i do velikog porasta onlajn kućne zabave, jer se okrećemo tehnologiji kako bismo se sami ili zajedno sa drugima zabavljali na bezbedan način. Gejming je jedna od industrija na koje pandemija nije imala negativan uticaj tokom prethodne godine. Onlajn zabava je nastavila da raste i ne vidim razlog zašto se to ne bi nastavilo i ove godine. Dok je zdravstvo ulagalo fenomenalan trud u suzbijanje pandemije, tehnološka i IT industrija trudile su se da obezbede alate i načine da ljudi rade i da se zabave tokom ovih izazovnih vremena.

Kako se zahvaljujući proizvodnji vakcina bližimo stvarnosti koja bar malo liči na onu od ranije, sada je pravo vreme da se zapitamo šta sledi? Uvek kažem da na izazove treba gledati kao na prilike, pa i u ovoj situaciji. Istorija je pokazala da upravo tokom ekonomske krize, preduzetnici i startapi imaju veće šanse da ostvare uspeh. Kada se u svetu dešavaju velike promene, uvek se ukažu nove prilike jer se tada vidi gde ima prostora da se stvori nešto novo. Upravo 2008. godine je nastalo mnogo kompanija iz oblasti tehnologije i društvenih mreža. Neke kompanije sa liste top 10 najuspešnijih startapa upravo su proistekle iz te svetske ekonomske krize. Kada ponudite rešenje za problem ili potrebu koju ste uočili, imate ogromnu šansu da uspete, bez obzira na to šta se dešava u svetu. Iskreno se nadam da će ovakva vrsta rasta i diverzifikacije podstaći pokret podrške digitalnoj i startup sceni u Srbiji.

Kompanije u digitalnoj i kreativnoj industriji moguće je osnovati gde god da se u svetu nalazite jer vam u digitalnoj sferi tržište nije ograničeno držav-

Često naglašavam koliko je važno da Srbija bude deo četvrte industrijske revolucije - digitalne revolucije, a trenutne okolnosti su tu revoluciju samo dodatno ubrzale. I kod nas su se mali biznisi prilagodili novoj situaciji tako što su digitalizovali svoje poslovanje

nim granicama. Zašto onda Srbija ne bi bila na čelu takve digitalne revolucije? Ovo je prilika da napredujemo i razvijamo još jaču startup scenu. Ali to se ne dešava preko noći, niti bez ikakve podrške. Srpska gejming industrija je počela da dobija strane investicije, ali neki od najvećih svetskih tehnoloških centara nisu postali to što su danas bez ikakve pomoći, već su imali podršku lokalnih vlada kao i šire zajednice.

Kako vi možete da pomognete? Sada je prilika da ulažemo u buduće kompanije. Znam kako je kad tek počinjete. Kada smo pre jedanaest godina osnovali Nordeus, nismo imali nikakvu finansijsku niti poslovnu podršku. Radili smo danonoćno kako bismo izbacili našu prvu igru i postavili temelj za ono što je danas Nordeus. Iako se rado setim tih dana, takođe se zapitam šta bi tek bilo da smo imali podršku od strane *angel* investitora. Ne radi se samo o finansijskoj podršci, već i o deljenju iskustva i kontakata koji bi mogli da vas usmere i podrže tokom poteškoća na putu ka uspešnom startapu. Zato mi je veoma stalo da podržimo sledeću generaciju preduzetnika i biću domaćin jednom od njih na panelu *Startapi koji iz Srbije menjaju svet* 24. maja u 17.45h.

Startapi su budućnost ove zemlje. A njima su potrebni investitori. Tako da osvrnite se oko sebe, ispitajte i istražite kako biste bili svesni onog što dolazi. I naravno, uključite se!

Brzo prilagođavanje promenama na tržištu

Atlantic Grupa je uspela da u 2020. ostvari dobre poslovne rezultate, skoro na nivou onih iz prethodne, a normalizovani EBIT je porastao za 8,4% u odnosu na 2019. i to u trenucima kada se ceo svet suočio sa teškim ekonomskim i finansijskim krizama zbog pandemije

ZORAN DALJEVIĆ
DIREKTOR PREDSTAVNIŠTVA
ATLANTIC GRUPE ZA SRBIJU

PRAVOVREMENE REAKCIJE, DOBRO razumevanje i sagledavanje situacije, strateško planiranje aktivnosti i snaga kolektiva bili su presudni da krizu iskoristimo za poboljšanje svih procesa i donošenje nove razvojne strategije. Bili smo dovoljno svesni, odgovorni i finansijski stabilni da se sa izazovima suočimo na pravi način i ne dozvolimo da jedan ovako veliki korporativni sistem čak i na trenutak zastane. Proizvodnja se u svim pogonima odvijala bez smetnji, uz sve neophodne mere zaštite. Ni usporavanje međunarodnog transporta nije uticalo na naše redovno snabdevanje. Uz odlično planiranje naše Centralne nabavke, u svakom trenutku imali smo dovoljno sirovina i repromaterijala za redovnu proizvodnju i mogli smo da odgovorimo i na uobičajenu, i na pojačanu tražnju za našim proizvodima. Uz redovna primanja, zaposlenima smo isplatili i godišnje nagrade, pa i bonuse. A nismo koristili državnu pomoć zbog kovida-19.

Aktivno smo se uključili i u zajedničku borbu protiv koronavirusa i kompanija je izdvojila oko 3,7 miliona evra za pomoć lokalnim kriznim štabovima i institucijama, od čega je najveći deo usmeren za nabavku medicinske opreme, naročito respiratora, i materijala neophodnih za rad zdravstvenih institucija u Sloveniji, Hrvatskoj, BiH, Srbiji, Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori. Inače, u naše poslovanje strateški smo ugradili obaveze društveno odgovornog poslovanja i održivog razvoja, svesni da je održivi razvoj zapravo proces stvaranja novih prilika i razvojnih mogućnosti. Sa ciljem poboljšanja ekoloških, socijalnih i ekonomskih ciljeva, rizike i prilike održivosti prepoznajemo, pa tako i delujemo u više smerova: na području razvoja novih proizvoda, tehnoloških procesa, razvoja zaposlenih, komunikacije sa kupcima, potrošačima, odnosa sa investitorima, upravljanjem lancem nabavke...

Da je budućnost poslovanja u digitalnim tehnologijama, potvrdila je i pandemijska kriza, koja nas je uverila da je naša strategija otporna na izazove kroz koje prolazimo, upravo zahvaljujući i pravovremenoj digitalizaciji. Savremena IT rešenja, kao što su sistem digitalnog praćenja KPI procesa proizvodnje i distribucije, *Pick by voice* tehnologija za komisioniranje robe putem glasovnog navođenja, projekat uvođenja veštačke

inteligencije i robota za skladišne operacije, sistem digitalnog praćenja certifikata dobavljača, implementacija *SAP Success Factor* rešenja za zapošljavanje i digitalizaciju *Recruitmenta*, projekat izgradnje sopstvenog privatnog oblaka, projekat uvođenja *SAP HANA*...i mnogo toga još, omogućili su nesmetano funkcionisanje Atlantic Grupe kao složenog poslovnog sistema, bez obzira na zatvaranje, na rad od kuće i razućenost biznisa po regionalnim i evropskim tržištima, koja su različito funkcionisala u odnosu na različite mere nacionalnih kriznih štabova. Takođe, maksimalna angažovanost zaposlenih iskustveno potvrđuje da je svaka promena tehnologije rada moguća samo ako su zaposleni, koji promenu iznose, visoko motivisani i povezani. A zaposleni u Atlanticu to svakako jesu.

Digitalno povezani, uz optimizaciju poslovnih procesa i kvalitetno strateško upravljanje, uspeli smo da održimo stabilnu finansijsku poziciju i poboljšamo profitabilnost uz minimalne negativne posledice na konsolidovane prihode i rekordno nisku zaduženost.

Atlantic Grupa je u 2021. ušla s najavom strateških prioriteta za narednih tri do pet godina koji u osnovi podrazumevaju jačanje temelja našeg poslovanja, dalji organski rast i razvoj novih programa, ali i poboljšanja u svim poslovnim segmentima, naravno uz očuvanje vodeće pozicije regionalnog distributera. Suština je da nastavljamo sa jačanjem svojih temelja tako što ulažemo u svoje glavne brendove, proizvodne procese, inovacije i potrošačko iskustvo, a pre svega u ljude i korporativnu kulturu. Kako bi se osigurao održiv rast i očekivani doprinos brendova koji poživaju na bogatoj tradiciji, ulaganja će se povećati u njihovu marketinšku potrebu i s tim povezane kapacitete sistema. Dakle, stvaramo dinamično okruženje koje se brzo prilagođava promenama na tržištu i očekivanjima potrošača, sa željom da budemo drugačiji, da budemo kreativni, da inspirišemo inovativnost i da našim brendovima otvorimo nove perspektive. Uspeh na ovim područjima će sigurno doprineti i unapređenju finansijskih rezultata, a i u 2020. je Atlantic Grupa ostvarila dobre poslovne rezultate, jer je normalizovani EBIT porastao za 8,4 odsto u odnosu na 2019.

PREDRAG MIHAJLOVIĆ

PREDSEDNIK IZVRŠNOG ODBORA OTP BANKE SRBIJA

I PREDSEDNIK UPRAVNOG ODBORA UDRUŽENJA BANAKA SRBIJE

Agilnost i ubrzana digitalizacija kao ključni faktori napretka

Uveren sam da smo došli do tačke gde nema povratka. Veliko ubrzanje upotrebe tehnologije, digitalizacije i nove organizacije rada će ostati i nakon završetka pandemije. Procenjuje se da bi više od 20 procenata globalne radne snage i to najviše iz sektora finansija, osiguranja i IT, većinu svog vremena moglo da radi van kancelarije, a pri tome se efikasnost neće smanjiti

NUŽNOST JE MAJKA izuma, rekao je veliki filozof Platon predviđajući još iz vremena stare Grčke šta će biti najveći generator inovacija u 21. veku. Istorija nas je naučila da krize nisu samo generatori problema, već su i izvor sjajnih ideja, navode nas da se prilagođavamo, ali i pokrenemo i unesemo promene u uobičajeni način poslovanja i ponašanja, kako bismo rešili i prevazišli najrazličitije izazove kako u životu tako i u poslu. Tokom krize izazvane kovidom-19 oblast koja je zabeležila izuzetan rast je digitalizacija i to u svim aspektima, od rada na daljinu, lanaca snabdevanja, upotrebe veštačke inteligencije i mašinskog učenja, načina na koji komuniciramo sa korisnicima. Uveren sam da smo došli do tačke gde nema povratka. Veliko ubrzanje

upotrebe tehnologije, digitalizacije i nove organizacije rada će ostati i nakon završetka pandemije.

McKinsey procenjuje da bi više od 20 procenata globalne radne snage i to najviše iz sektora finansija, osiguranja i IT, većinu svog vremena moglo da radi van kancelarije. Istovremeno se predviđa da efikasnost neće opasti, zahvaljujući upotrebi naprednih tehnologija, automatizaciji i digitalizaciji. Ova kriza je nametnula imperativ za kompanije da preurede svoje poslovanje i priliku da ih transformišu. U zavisnosti od mere u kojoj to uspevaju direktno zavisi i njihova produktivnost. Rekao bih da su naredne tri godine ključne za izgradnju poverenja sa korisnicima u svim industrijama koje se u hodu prilagođavaju

efektima kovida-19, a ujedno se pripremaju za naredni period, jer poslovno okruženje koje nas čeka će vrlo verovatno biti znatno drugačije od predašnjeg. Neće biti dovoljno pratiti tehnološke trendove, već planirati i realizovati prioritizaciju. To su sfere koje će napraviti razliku i diferencirati lidere od ostalih. Vrlo je važno raditi na kreiranju sjajnih iskustava za korisnike, te staviti inovacije u središte razvoja proizvoda i usluga i težiti stvaranju ekosistema partnera čija je glavna prednost u povećanju agilnosti i davanju brzih rešenja.

Ono što treba da nas ohrabri jeste kontinuirani rast izvoza informaciono-komunikacionih usluga u Srbiji, koje su uprkos pandemiji ostvarile rast od 20 miliona evra i time dostigle ukupan izvoz od skoro 1,5 milijardi evra, a u platnom bilansu čine suficit od milijardu evra. Imali smo nekoliko akvizicija i ozbiljnih investicija u ovom sektoru, a mene posebno raduje činjenica da prema globalnom izveštaju o startup ekosistemima za 2020. Beograd i Novi Sad zauzimaju 10. mesto među rastućim ekosistemima, a Srbija čak peto mesto u svetu po blockchain razvoju.

Ovu krizu u odnosu na onu iz 2008. karakteriše činjenica da je finansijski sektor u mnogo boljem stanju, sa velikim rezervama kapitala, dobrom likvidnošću i profitabilnošću. Vlade i centralne banke primenile su set mera fiskalne i monetarne politike kako bi se ublažili negativni efekti pandemije i podržala ekonomija, u 36 zemalja Evrope i većini zemalja u svetu. One uključuju set mera poreske politike, direktnih podsticaja iz budžeta i mere za očuvanje likvidnosti. U Srbiji su takođe mere podrške privredi uvedene kroz tri pa-

Naredne tri godine su ključne za izgradnju poverenja sa korisnicima u svim industrijama koje se u hodu prilagođavaju efektima kovida-19, a ujedno se pripremaju za naredni period, jer poslovno okruženje koje nas čeka će vrlo verovatno biti znatno drugačije od predašnjeg. Neće biti dovoljno pratiti tehnološke trendove, već planirati i realizovati prioritizaciju. To su sfere koje će napraviti razliku i diferencirati lidere od ostalih

OTP Grupa se u poslednjih nekoliko godina proširila širom regiona i organski i kroz akvizicije, a kao rezultat strategije rasta OTP nije prisutan samo u 11 zemalja, već je tržišni lider u Mađarskoj, Bugarskoj i Crnoj Gori, a sada i u Srbiji. Vojvođanska banka i OTP banka Srbija početkom maja su okončale najkompleksniju integraciju na ovim prostorima

keta ukupne vrednosti od 675,9 milijardi dinara što čini oko 12,5% BDP-a. Velikim delom mere su usmerene na pomoć stanovništvu i privredi, gde su banke upravo odigrale jednu od ključnih uloga kroz tri moratorijuma, učesća u garantnoj šemi države i servisnog modela isplata penzija tokom vanrednog stanja prošle godine.

Trendovi plaćanja za vreme pandemije su potpuno transformisali trgovinu, a promene poslovnih modela koje obično zahtevaju višegodišnji rad desile su se u samo nekoliko meseci. To se oslikalo i na banke koje u svojim strategijama poslovanja moraju da percipiraju mnoštvo promenljivih faktora, od promene ponašanja klijenata do ekonomskih promena, intenziviranja konkurencije, regulatornih pritisaka i tehnoloških novina, a tu prvenstveno mislim na oč-

kivanu primenu EU Direktive o platnim uslugama 2 (PSD2) koja će sigurno otvoriti nove mogućnosti za saradnju između banaka i fintek kompanija u Srbiji i doneti nam nove okvire otvorenog bankarstva. Kad govorimo o digitalizaciji u bankarskom sektoru Srbije prvenstveno mislimo u dva pravca. Sa jedne strane, to znači povećanje efikasnosti pozadinskih procesa i veću fleksibilnost banke u odnosu na izazove iz okruženja, dok je sa druge strane, možda i važnije, usmeravanje naprednih tehnologija u pravcu unapređenja kvaliteta usluga koje pružamo klijentu. U tom smislu, digitalizacija treba da predstavlja spoj tehnologije, usluga i potreba klijenata, gde je najveći izazov za nas da pronađemo balans između ova tri elementa.

Upravo imajući sve ovo u vidu, naša matična OTP Grupa se u poslednjih

nekoliko godina proširila širom regiona i organski i kroz akvizicije, a kao rezultat strategije rasta OTP nije prisutan samo u 11 zemalja, već je tržišni lider u Mađarskoj, Bugarskoj i Crnoj Gori a sada i u Srbiji. Vojvođanska banka i OTP banka Srbija početkom maja su okončale najkompleksniju integraciju na ovim prostorima i na tom putu smo se susreli sa brojnim izazovima, uključujući i one na polju digitalizacije. Idealan spoj vrednosti, kombinacija tehničke naprednosti, vrhunskog korisničkog iskustva i tradicije predstavlja sinergiju najboljih rešenja dva velika bankarska brenda, koju naši klijenti sada mogu da iskuše.

Naša matična OTP Grupa je pionir u digitalizaciji i već 25 godina proaktivno deluje na polju digitalne transformacije svog poslovanja, koje i mi preslikavamo u našem radu. Spajanje banaka omogućava klijentima nove pogodnosti sa fokusom na unapređenje digitalnog bankarstva, a uspehi smo da u uslovima pandemije i integracije omogućimo brojne novine kao što su online keš kredit, mCard, ApplePay, P2P plaćanja i Pay by link za prenos sredstava privatnim licima preko e-maila i telefona. Takođe sagledavamo načine kako možemo pomoći našim klijentima malog biznisa, MSP i privrede pa im u tom smislu omogućavamo da poboljšaju i unaprede svoju prodaju kroz uvođenje e-commerce usluge koja im otvara novi kanal prodaje ka njihovim korisnicima. A koliko je to važno govori činjenica da je tokom prošle godine bilo 62% više transakcija karticama u internet trgovini i da je više od 60% internet kupaca redovno kupovalo na internetu. U Srbiji 70% populacije, tačnije 4,75 miliona građana svakodnevno koristi internet, a više od 50% njih pristupa internetu preko mobilnih uređaja. Broj korisnika mobilnog bankarstva u Srbiji je povećan preko 20 puta u poslednjih šest godina, a samo tokom 2020. je zabeležen rast od 27%, te je aplikaciju mobilnog bankarstva instaliralo više od 450.000 korisnika, a ujedno je obavljeno za 50% više plaćanja kroz mobilnu aplikaciju u poređenju sa 2019.

U OTP banci imamo više od 400.000 digitalnih korisnika, gde najveću bazu čine upravo korisnici naše mobilne aplikacije. Dakle, jasno je da je to pravac koji klijenti sami biraju, a na nama je da im pružimo prvoklasnu uslugu i opravdamo njihovo poverenje.

DUŠAN VUJOVIĆ

EKSPERT SVETSKE BANKE, NEKADAŠNJI MINISTAR FINANSIJA SRBIJE

Odgovor ekonomske politike na izazove pandemije

Izveštaji MMF-a i Svetske banke kazuju da bi pad BDP-a i zaposlenosti u 2020. bili mnogo veći da nije bilo masovnog fiskalnog stimulusa, procenjenog na oko 16.000 milijardi dolara i pratećih mera ekspanzivne monetarne politike

PRE TAČNO 14 meseci, 11. marta 2020. Svetska zdravstvena organizacija (WHO) proglasila je globalnu pandemiju korona virusa, koja je pokrenula krizu monumentalnih razmera. Samo tokom 2020. godine svetski BDP smanjen je za 3,3 odsto, a broj ljudi ispod linije apsolutnog siromaštva povećan za 88 miliona. U odnosu na zvanične projekcije iz oktobra 2019, nivo BDP-a je smanjen za 6,4 procentna poena ili za čitavih 5.400 milijardi USD. Ilustracije radi, izgubljena je novostvorena vrednost preko sto puta veća od BDP-a Srbije ostvarenog 2019. godine.

Izveštaji MMF-a i Svetske banke kazuju da bi pad BDP-a i zaposlenosti bili mnogo veći da nije bilo masovnog fiskalnog stimulusa, procenjenog na oko 16.000 milijardi USD i pratećih mera ekspanzivne monetarne politike.

MMF je imao vodeću ulogu u definisanju odgovora ekonomske politike na izazove pandemije, ispoljavajući pri tom visoki stepen inovativnosti i (empirijski zasnovanog) realizma. Priznajući dominantan značaj specifičnih faktora,

uložen je veliki napor da se preporuke maksimalno prilagode stanju pandemije, snazi i kvalitetu neposrednog oporavka i strukturnim karakteristikama privrede od značaja za srednji i duži rok.

Prva preporuka je da, dok traje pandemija, apsolutni prioritet ima finansiranje kritičnih funkcija zdravstva koje se dinamički pomeraju prema masovnom vakcinisanju. Pretpostavlja se nastavak fiskalne podrške, ciljane na najviše pogođena preduzeća i stanovništvo, uz prateće mere monetarne politike.

Čim se prevlada pandemija i krene inicijalni ekonomski oporavak, potvrđen empirijskim pokazateljima i pozitivnim očekivanjima svih učesnika (krupnih, srednjih i malih preduzeća, stanovništva, finansijskog sektora i države), naglasak ekonomske politike se seli na uklanjanje trajnih ekonomskih posledica (ožiljaka) krize i oživljavanje potrošačke i investicione tražnje. Naglašava se značaj stabilnosti pozitivnih očekivanja i većinskog uverenja da je pandemija pobedena na globalnom nivou.

U trećoj fazi oporavka, akcenat prelazi na stvaranje i jačanje uslova za otpornu, inkluzivnu i ekološki održivu privredu sposobnu da podrži dinamični dugoročni rast. Prioriteti se usmeravaju na „zelenu infrastrukturu“ koja pomaže prevladavanje nepovoljnih klimatskih promena, podizanje produktivnosti zasnovane na inovacijama i primeni digitalne ekonomije, kao i jačanje socijalne politike usmerene na smanjenje siromaštva i nejednakosti.

Inovirani okvir ekonomske politike sadrži dosta dobrodošlih inovacija u domenu oživljavanja ponude, i normalizacije tržišta rada putem kratkoročnih mera očuvanja postojećih radnih mesta (*job-retention schemes*) i dugoročnijih mera usmerenih na stvaranje/trazjenje novih radnih mesta i prekvalifikacije (*job reallocation and retraining schemes*). Nezavisno od pandemije, ove izazove nameće četvrta industrijska revolucija, posebno automatizacija i primena veštačke inteligencije.

Novi pristup naglašava potrebu selektivnosti mera fiskalne podrške, odnosno usmeravanje rastućeg dela pomoći na firme koje su ekonomski održive na duži rok i smanjenje sredstava pomoći koja idu tzv. zombi firmama bez jasne ekonomske perspektive. Isto tako naglašava se značaj pitanja negativnog uticaja na klimatske promene, rastuće nejednakosti na nacionalnom i međunarodnom nivou, pitanja saradnje u domenu vakcinacija i pitanja javnog zdravlja.

Pored ovih proširenih i empirijski zasnovanih preporuka, predloženi okvir ekonomske politike najvećim delom ostaje u domenu konvencionalne neoliberalne paradigme. Drugim rečima, ne razmatra eksplicitno pitanja široko definisane sfere javnih dobara (posebno u domenu socijale, besplatnog obrazovanja i zdravstva, itd.), odsustva neophodne regulacije finansijskog sektora, visokog stepe-

Samo tokom 2020. svetski BDP smanjen je za 3,3 odsto, a broj ljudi ispod linije apsolutnog siromaštva povećan za 88 miliona. U odnosu na zvanične projekcije iz oktobra 2019, nivo BDP-a je smanjen za 6,4 procentna poena ili za čitavih 5.400 milijardi dolara. Ilustracije radi, izgubljena je novostvorena vrednost preko sto puta veća od BDP-a Srbije ostvarenog 2019.

MILAN ILIĆ

Ako centralne banke kupuju državne hartije bez namere da ih prodaju na tržištu, to predstavlja monetizaciju deficita. Čak i ako zanemarimo potencijalni inflatorni efekat ovih operacija, one otvaraju pitanje socijalnih i političkih očekivanja, ali i fiskalne discipline nakon krize. Saznanje da postoji slobodni i besplatni izvor novca će bez sumnje voditi novim zahtevima, sve dok to ne postane dobro poznato „finansiranje iz emisije“ koje na dugi rok nije moguće kontrolisati

na međunarodne mobilnosti kapitala, odsustva međunarodne saradnje u opozivanju, postojanju poreskih rajeva...

Na širem planu, kriza se manifestovala poremećajem gotovo svih aspekata ekonomske aktivnosti, na nivou pojedinaca, preduzeća, socijalnih grupa, celih država i saveza država kao što je EU. Pogodeni su svi sektori proizvodnje i, naročito, usluga koje zavise od fizičkog kontakta sa potrošačima ili pretpostavljaju njihovu mobilnost. Kriza je najviše pogodila zemlje, odnosno regione sa visokim udelom ovih sektora, limitiranim administrativnim kapacitetom i suženim fiskalnim prostorom.

Kriza je na površinu izbacila pitanja kvaliteta tehnologije i njene ekološke i socijalne održivosti. Ovo se posebno odnosi na efekte automatizacije i primene veštačke inteligencije na (mogući) gubi-

tak postojećih radnih mesta i manju tražnju za radom u budućnosti.

Kao i mnogo puta do sada, kriza je ukazala na nestabilnost socijalnih i političkih odnosa, na krhku prirodu geopolitičke situacije sa brojnim tektonskim rasedlinama u sistemu međunarodne saradnje i koordinacije. Posebno brine odsustvo kvalitetnog liderstva, ferpleja, globalnih institucionalnih i upravljačkih rešenja (governance).

U knjizi *Great Reset (Veliki novi početak)* Klaus Švab i Tijeri Malere argumentovano pokazuju da posle više od 15 meseci duboke krize povratak na prethodno stanje više nije moguć. Nova normalnost koja će se pojaviti na putu izlaska iz krize će morati da odrazi nove prioritete i procese koje je pandemija pokrenula (ili ubrzala) na mnogim poljima.

- Raste nacionalizam i strah od imigracije.
- Oslabila je vera u dobre strane globalizacije.
- Preduzeća sve više rešenja traže u novim tehnologijama (automatizaciji) i online poslovanju.
- Odgovor na rizike i neizvesnost vidi se u afirmaciji socijalnih prioriteta i blagostanja.
- Naglašava se fundamentalni značaj javnih dobara (obrazovanja, zdravstva, socijalne sigurnosti i ekološke održivosti).
- Raste politički značaj ravnopravnosti i jednakosti (u raspodeli dohodaka i bogatstva).
- Traži se uvođenje izdašnijeg welfare sistema i progresivnijeg oporezivanja, uključujući koordinisano uvođenje međunarodnih poreza i mera protiv poreskih rajeva.

„Veliki novi početak“ znači preispitivanje stanja, identifikovanje rizika i nova rešenja u domenu: makroekonomije, socijalnih rizika, tehnologije, geopolitike i ekologije. Rezultat bi bio modifikovani oblik kapitalizma – tzv. *stakeholder* kapitalizam ili kapitalizam koji uvažava interese svih učesnika (ekonomsku i socijalnu održivost), tehnološku i ekološku održivost. U merenju ekonomskih performansi, BDP bi se proširio da bolje hvata novostvorenu vrednost u digitalnoj ekonomiji, doprinose neplaćenog rada (kod kuće i volonterskog rada), kao i odbitne stavke aktivnosti kojima se smanjuje ukupna novostvorena vrednost.

Posebnu pažnju zaslužuje preispitivanje nekih aktivnosti, kao što su finansijske usluge, za koje se prepostavlja da „stvaraju novu vrednost“ (*value creation*). Raspoloživa empirija pokazuje, međutim, da je u nekim situacijama reč o finansijskim uslugama koje su samo prebacivanje vrednosti sa jednog mesta na drugo i da se u tom procesu vrši „ekstrakcija vrednosti“ ili čak „destrukcija vrednosti“.

Kriza je pokazala da odlučna, brza i masivna upotreba ekspanzivne fiskalne i monetarne politike ima brojne pozitivne efekte na smanjenje negativnih efekata pandemije na ekonomiju, ali i neke dugoročnije efekte koji zahtevaju pažljivo promišljanje i delikatno upravljanje.

Prvo, za većinu zemalja veliki fiskalni deficit stvoreni tokom pandemije tražiće adekvatna fiskalna rešenja u narednim godinama i decenijama. Zemlje sa visokim kreditnim rejtingom, odgovornijom i kredibilnijom fiskalnom politikom će lakše definisati načine servisiranja duga.

Drugo, sinhronizovana upotreba ekspanzivne fiskalne i monetarne politike otvara staro pitanje podele odgovornosti ekonomske politike između ministarstva finansija i centralne banke. U konkretnom slučaju, s obzirom na delom iznuđenu prateću podršku monetarne politike, relevantno pitanje se odnosi na stvarnu nezavisnost centralne banke.

Čim se prevlada pandemija i krene inicijalni ekonomski oporavak, naglasak ekonomske politike se seli na uklanjanje trajnih ožiljaka krize i oživljavanje potrošačke i investicione tražnje. Uz to, novi pristup naglašava i potrebu usmeravanja većeg dela pomoći firmama koje su ekonomski održive na duži rok i smanjenje pomoći zombi firmama bez jasne ekonomske perspektive

Treće, masovnija upotreba mehanizma (trajnije) kupovine državnih hartija kao forme monetarne ekspanzije, sa jedne strane, i finansiranja (monetizacije) fiskalnog deficita ponudena je kao tehničko rešenje monetarne ekspanzije u uslovima niskih ili nultih kamatnih stopa.

Kupovinom državnih hartija od strane centralne banke, bez namere da se one prodaju na tržištu (državi ili drugim subjektima), predstavlja monetizaciju deficita i ostavlja državi opciju da

sredstva upotrebi za (pametne) investicije, fiskalni stimulus ili potrošnju. Čak i ako zanemarimo potencijalni inflatorni efekat ovih operacija, ove operacije otvaraju pitanje socijalnih i političkih očekivanja i fiskalne discipline nakon krize. Saznanje da postoji slobodni i besplatni izvor novca će bez sumnje voditi novim zahtevima sve dok to ne postane dobro poznato „finansiranje iz emisije“ koje, kao što znamo, na dugi rok nije moguće kontrolisati.

Četvrto, krizom nametnute i iznuđene fiskalne intervencije otvaraju stara pitanja ekonomske uloge države u očuvanju postojećih poslova i zaštite preduzeća od bankrota (odnosno pružanja podrške preduzećima koja imaju problema u poslovanju). Zato je važno da se mere fiskalne podrške ciljno sve više usmeravaju na preduzeća i pojedince koji imaju ekonomsku perspektivu, i minimizira podrška subjektima koji tu perspektivu nemaju.

Peto, pomenute intervencije na tržištu rada otvaraju pitanje paralelne i dopunske uloge države u usmeravanju procesa inovacija, automatizacije i primene veštačke inteligencije kako bi se smanjio efekat na gubitak radnih mesta i smanjenje realnih radnih dohoda, kako to argumentovano govori Daron Ačemoğlu na osnovu detaljne empirijske analize.

Rečju, aktivna politika države može da usmeri inovacije i automatizaciju u pravcu podizanja produktivnosti rada umesto da pasivno posmatra procese supstitucije rada robotima i trajnog gubitka radnih mesta. Ovo istovremeno može da doprinese očuvanju kvalitetnih, produktivnih i dobro plaćenih poslova. Ovo ne protivreči širim procesima gde kratkoročni gubitak radnih mesta usled automatizacije na duži rok proizvodi pozitivan ekonomski efekat preko porasta produktivnosti i dohoda, odnosno inducirane tražnje za dopunskim uslugama i robom. Nova ponuda generiše novu zaposlenost i tako smanjuje inicijalni gubitak izazvan automatizacijom.

Važno mi je da uživam u životu.

Popusti
za kupovinu
kod partnera
banke

Paket račun Gold

Odaberite Paket račun Gold, i uz prenos plate ili penzije, uživajte u više popusta uz Mastercard® Gold karticu kod partnera banke kao i u dodatnih 3.000 dinara na računu nakon prve kupovine Mastercard® Gold karticom u bilo kom iznosu do 31. jula 2021. godine.

KONTAKT CENTAR 011 3777 888 unicreditbank.rs

Banka za sve
što vam je važno. **UniCredit Bank**

Održavanje Paket računa Gold mesečno iznosi **395 RSD**, uz sledeće pogodnosti: tekući dinarski i devizni račun, račun oročenog depozita, račun štednje po viđenju, izdavanje Mastercard® Gold debitne kartice, SMS card alarm, elektronsko bankarstvo (za nerezidente samo mogućnost uvida u saldo po računu), mobilno bankarstvo (za nerezidente samo mogućnost uvida u saldo po računu), SMS servis, čekovi (mogućnost izdavanja), račun poljoprivrednika u žiro formatu u dinarima i individualno putno osiguranje. Popusti i pogodnosti koje banka i/ili Mastercard® ugovaraju sa trgovcima ostvaruju se korišćenjem Mastercard® Gold debitne kartice. U okviru Paket računa Gold, banka izdaje i nacionalnu DinaCard debitnu karticu u skladu sa Zakonom o međubankarskim naknadama. Detaljnije informacije dostupne su na internet stranici banke. <https://www.unicreditbank.rs>
Kako bi klijent ostvario pravo na 3.000 RSD na tekućem računu, neophodno je da do 30.6.2021. godine otvori Paket račun Gold uz prenos zarade ili penzije u UniCredit Banku, kao i da najkasnije do 31.7.2021. godine napravi barem jednu transakciju Mastercard® Gold debitnom karticom. Promotivna ponuda važi samo za novootvorene tekuće račune u periodu trajanja kampanje. Individualno putno osiguranje pokriva osiguranje klijenta tokom putovanja u Evropi, na iznos osigurane sume do 15.000 EUR, maksimalno 90 dana tokom kalendarske godine, uz posebnu pogodnost uključene opcije osiguranja za ljubitelje rekreativnog skijanja, osigurane sume 5.000 EUR, za godinu dana.

Kraj pandemije kao novi početak

Svet se neprestano menja velikom brzinom i intenzitetom, pa je pitanje da li se o novoj normalnosti uopšte može govoriti u okolnostima stalnih, čestih i brzih promena. Kada su one konstanta, normalnost je uvek nova i drugačija od one od pre mesec dana. Dakle, značajne i brze promene jesu normalnost, odnosno stvarnost u kojoj živimo već nekoliko decenija

PROTEKLA GODINA, KOJU je osnivač i predsednik Svetskog ekonomskog foruma Klaus Šwab nazvao *Velikim resetovanjem*, za sve nas je uvela mnoge nove važne teme, prioritete, pitanja i odgovore. U velikom broju industrija i sektora, uključujući i finansijski, pritiskanje tog „reset“ dugmeta bilo je katalizator promena u pravcu digitalizacije.

Banke su imale i imaju i dalje značajnu ulogu u pandemiji, kad je reč o podršci građanima i privredi. Međutim, postavlja se pitanje kako će se ta uloga razvijati u svetu nakon korona virusa? Koje promene potreba i navika klijenata će biti dugoročne?

Svi pričaju o „novoj normalnosti“. Promene koje su nam se desile uticale su na to kako živimo, radimo, posluujemo. Istovremeno su nas podstakle da drugačije razmišljamo, komuniciramo, brže i efikasnije se prilagođavamo i prihvatamo promene.

Hteli mi to ili ne, svet se neprestano menja velikom brzinom i intenzitetom, naročito u proteklih nekoliko decenija, pa je pitanje da li se o novoj normalnosti uopšte može govoriti u okolnostima

stalnih, čestih i brzih promena. Kada su one konstanta, normalnost je uvek nova i drugačija od one od pre mesec dana.

Radije mislim da značajne i brze promene jesu normalnost, odnosno stvarnost u kojoj živimo već nekoliko decenija. Pandemija je samo dovela do njihovog dodatnog ubrzavanja.

Pandemija je dramatično uticala i na promenu ponašanja klijenata, kao i njihovih preferencija, posebno kada su u pitanju kanali interakcije sa bankama. Svedoci smo ubrzanih izmena u trendovima, od klasičnog obavljanja svakodnevnog bankarstva dolaskom u filijalu do beskontaktnog, uz potpuni prelazak na digitalne kanale. Mislim da je od kritične važnosti, posebno za bankarski sektor, ulaganje u inovativne tehnologije s ciljem zadržavanja konkurentne prednosti, kao i dalji progres u oblasti digitalne transformacije, kako bi se na adekvatan način odgovorilo na tržišna očekivanja i potrebe klijenata.

Nivo korišćenja digitalnih bankarskih usluga porastao je u Srbiji, Evropi i širom sveta. Broj korisnika mobilnog bankarstva u našoj zemlji veći je za približno

27 procenata u odnosu na 2019, prema podacima NBS. Elektronska trgovina se udvostručila. U skladu sa ovim su i podaci poslednjeg MasterIndex istraživanja, prema kojem naši građani sve brže usvajaju novine – skoro 70 odsto ispitanika u Srbiji preferira biometriju kao metod identifikacije, umesto PIN koda.

Nove, digitalne navike koje su klijenti, kako podaci kažu, brzo usvojili, svakako će postati trajne. Prepoznavanje njihovih prednosti je samo ubrzano u odnosu na period pre pandemije. Iako, prema pojedinim istraživanjima na evropskom nivou, manji broj klijenata misli da će se način na koji koriste usluge banaka dugoročno menjati, uveren sam da svako ko prepozna prednosti digitalnih servisa se retko vraća na staro. A i zašto bi – brže je, jednostavnije, fleksibilnije, dinamičnije. Međutim, jedan važan deo rada sa klijentima sigurno neće pretrpeti promene ni u novim okolnostima.

Pandemija nam je dodatno potvrdila nešto što smo znali i pre – lični kontakt uživo uvek ostaje važan element odnosa sa klijentima i njihovog korisničkog iskustva. Naročito je značajan za svaku složeniju komunikaciju, konsultaciju ili savetovanje, koje su dodatno dobile na značaju u aktuelnoj situaciji. Izgradnja bliskih odnosa sa klijentima i transparentnost u komunikaciji oduvek nam je bila od suštinskog značaja, a poverenje koje međusobno uspešno gradimo već godinama zaista smatramo našom najvećom vrednošću.

Posete filijalama, razgovor i kontakt uživo sa savetnicima uvek će biti neophodni. Zato smo nedavno i otvorili svoju prvu u nizu filijala koje su spoj digitalnog i tradicionalnog, u Merin plazi na Vračaru. Prvenstveno je namenjena našem konceptu prosperitetnog savetovanja klijenata. Zapravo je osmišljena u skladu sa „digital“ (*phygital*) koncep-

Nivo korišćenja digitalnih bankarskih usluga porastao je u Srbiji, Evropi i širom sveta. Broj korisnika mobilnog bankarstva u našoj zemlji veći je za približno 27 odsto nego 2019. Elektronska trgovina se udvostručila, a nove, digitalne navike koje su klijenti brzo usvojili, svakako će postati trajne

Budućnost je ipak „figitalna“, jer je „figital“ i sve rasprostranjeniji trend i podrazumeva spektar inovacija, pa i one da filijale banaka mogu biti i radni prostori, mesta za organizaciju događaja, kafei. Taj koncept će sigurno nastaviti dalje da se razvija i nakon korona virusa

tom – kombinacijom fizičkog, digitalnog i savetodavnog pruža jedinstveno korisničko iskustvo. Usluge se obavljaju onlajn putem, što je brže i jeftinije, i ostavlja nam više vremena za savetovanje i razgovor sa klijentima o njihovim potrebama i planovima, kako bismo zajednički došli do najboljih finansijskih odluka i rešenja.

„Figital“ je sve rasprostranjeniji trend, koji podrazumeva spektar inovacija, pa i one da filijale banaka mogu biti i radni prostori, mesta za organizaciju događaja, kafei. Jedna banka sa sedištem u Velikoj Britaniji je tako otvorila 25 prostora za zajednički rad (*coworking*), mentorstvo i umrežavanje, namenjenih starta-

pima. Ovaj koncept vidim kao trend koji će zasigurno nastaviti dalje da se razvija i nakon korona virusa.

Osim digitalizacije, pandemija je skrenula pažnju i na još jednu temu važnu za sve nas – finansijsku pismenost. U novonastalim okolnostima finansijske neizvesnosti, bolje su se snašli oni koji poseduju makar osnovna finansijska znanja. Uveren sam da će nove okolnosti pokrenuti i ubrzati i nove inicijative finansijskog obrazovanja širom sveta, u čemu važnu ulogu može imati i finansijski sektor.

Kad je reč o našim sugrađanima, već više od dve godine na raspolaganju imaju sveobuhvatan, nekomercijalan pro-

gram finansijske edukacije *#ErsteZnali*. Znanja su im uvek dostupna putem onlajn platforme *ErsteZnali.rs*, na kojoj mogu da pronađu više od 30 kurseva u okviru kojih su teme poput štednje, kartica, osiguranja, bezbednost na internetu, upravljanja budžetom pojašnjene razumljivim jezikom. Osim toga, organizovali smo brojne radionice kako bismo im pomogli da bolje upravljaju svojim finansijskama.

Od ove godine pomoći ćemo da finansijsko opismenjavanje bude dostupno i najmlađima. Finansijska pismenost gradi se od najranijeg uzrasta i važno je da generacije koje su rođene i odrastaju u digitalnom okruženju imaju i odgovarajuća znanja kako bi izgradile zdrave finansijske navike. Upravo zato smo nedavno podržali veoma važnu inicijativu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, kojom će od septembra finansijska edukacija postati deo osnovnoškolskog obrazovanja u našoj zemlji.

Iako se uz vakcinaciju krećemo u tom pravcu, kraj pandemije je i dalje neizvestan. Poboljšanje situacije i postepeni povratak u stanje pre korona virusa u pojedinim zemljama, pa i kod nas, sve ohrabruju. U određenom trenutku je u javnosti često plasirana tema da je karantin bio pravi trenutak da steknemo nove veštine. Rekao bih da smo, pre svega, svi u novim okolnostima naučili nešto novo o sebi, svojim, ali i navikama i potrebama drugih.

Tako je i sa bankama i njihovim klijentima. Kao što je svetska ekonomska kriza 2008. godine motivisala finansijski sektor da se dobro pripremi za narednu potencijalnu krizu, isto tako verujem da će finansijske institucije iskoristiti iskustvo pandemije za dalje, velike korake u pravcu pružanja što boljeg iskustva svojim klijentima. Jer, promene su jedina konstanta.

Stečajna kompenzacija kao način rešavanja dužničko-poverilačkih odnosa u Srbiji i regionu

Bez obzira na određeni stepen harmonizacije stečajnog prava u regionu, postoje razlike u pogledu ostvarivanja prava prebijanje, u zavisnosti od sedišta stečajnog dužnika i merodavnog prava, koje mogu bitno uticati na položaj stečajnih poverilaca. Stoga, bitno je poznavanje različitih uporedno-pravnih zakonskih rešenja kako bi poverioci mogli blagovremeno i u zakonom propisanoj proceduri da ostvare svoje pravo na prebijanje potraživanja

CILJ OVOG RADA je da privrednim subjektima koji posluju u regionu, kroz sažetu uporedno-pravnu analizu, prikaže različite uslove i proceduru stečajne kompenzacije u nacionalnim zakonodavstvima, imajući u vidu značaj ove pravne ustanove.

Prebijanje potraživanja (kompenzacija) predstavlja jedan od načina prestanka obaveza, koji je regulisan Zakonom o obligacionim odnosima. Određena procesno-pravna pravila, koja se odnose na prigovor radi prebijanja i kompenzacionu protivtužbu, sadrži i Zakon o parničnom postupku. Prebijanje potraživanja posebno dobija na značaju kada je jedna od stranaka u obligacionom odnosu u stečaju, kada se primenjuju i posebna pravila

iz stečajnog zakonodavstva. Značaj ove teme biće posebno izražen u promenjenim uslovima poslovanja u svetu posle pandemije kovida-19, kada će privredni subjekti biti prinuđeni da u jednom periodu svoje obaveze više izmiruju kompenzacijom, sve dok novi izvori rasta ne daju pozitivne efekte na likvidnost.

U pravu Republike Srbije Zakonom o stečaju - ZS, *Službeni glasnik RS*, br. 104/2009, 99/2011, 71/2012 (Odluka Ustavnog suda), 83/2014, 113/2017, 44/2018, 95/2018, čl. 82, uveden je novi koncept zakonski dozvoljenog i ograničenog prebijanja, dok se u stečajnom postupku, po ranijim propisima, uvek radilo o obaveznoj, zakonskoj kompenzaciji. Slična rešenja postoje i u

zemljama regiona, sa izuzetkom Republike Slovenije.

Značaj ove ustanove u praksi, posebno iz ugla poverilaca je veliki, jer se poveriocu omogućava da korišćenjem prebijanja u celosti naplati svoje potraživanje mimo stečajnih isplata redova, i nezavisno od iznosa raspoloživih sredstava u stečajnoj masi, čime se iz razloga pravičnosti odstupa od kolektivnog namirenja kao zakonom utvrđenog cilja stečajnog postupka, i od načela pariteta, odnosno srazmernog namirenja stečajnih poverilaca.

Za ostvarivanje prava na prebijanje u stečajnom postupku, pored opštih uslova koji se tiču uzajamnosti, istorodnosti i dospelosti, zakon traži da su ispunjena i tri posebna, kumulativna uslova u pogledu sticanja prava na prebijanje pre podnošenja predloga za pokretanje stečajnog postupka, prijave celokupnog potraživanja i izjave o prebijanju. Pravo na prebijanje nije stečeno ako oba istorodna potraživanja nisu dospela pre podnošenja predloga za pokretanje stečajnog postupka.

Pravo na prebijanje stečeno je pre podnošenja predloga za pokretanje stečajnog postupka, i kada su u vreme dospelosti poveriočevog potraživanja računi dužnika bili u blokadi. Likvidnost uzajamnih potraživanja (nespornost u pogledu osnova i iznosa), ne traži se kao uslov za prebijanje.

Zabranjeno je prebijanje ako je stečajni poverilac potraživanje stekao u poslednjih šest meseci pre dana podnošenja predloga za pokretanje stečajnog postupka, a stečajni poverilac je znao ili je morao znati da je dužnik nesposoban za plaćanje ili prezadužen, ili ako su se uslovi za prebijanje stekli pravnim poslom ili drugom pravnom radnjom koja se može pobijati. Prebijanje potraživanja u stečajnom postupku načelno je dopušteno i u državama regiona.

Prebijanje potraživanja predstavlja jedan od načina prestanka obaveza, koji posebno dobija na značaju kada je jedna od stranaka u obligacionom odnosu u stečaju. Ta tema dobija još veći značaj u promenjenim uslovima poslovanja u svetu posle pandemije kovida-19, kada će privredni subjekti biti prinuđeni da u jednom periodu svoje obaveze više izmiruju kompenzacijom, sve dok novi izvori rasta ne daju pozitivne efekte na likvidnost

U Crnoj Gori prebijanje potraživanja u stečajnom postupku regulirano je u čl. 84 i 85 Zakona o stečaju (*Službeni list Crne Gore – ZSCG*, br. 1/2011, 53/16, 32/18 i 62/18) na gotovo isti način i pod istim uslovima kao i u Republici Srbiji, s tim što je kompenzacija izričito zabranjena ako je stečajni poverilac stekao pravo na prebijanje nakon podnošenja predloga za pokretanje stečajnog postupka (ZSCG, čl. 85 st. 1 tač. 1) po čemu je ovaj zakon sličan sa rešenjima iz Republike Hrvatske.

Opšta pravila o kompenzaciji iz čl. 195-202 Zakona o obveznim odnosima Republike Hrvatske iz 2015. godine (pročišćeni tekst zakona *Narodne novine*, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18) u najvećem delu su primenjiva i na odnose stečajnih poverilaca koji imaju tražbinu prema dužniku nad kojim je otvoren stečajni postupak, ako stečajni dužnik ima potraživanje prema stečajnom poveriocu. Međutim, kada je nad jednom od strana obliacionog odnosa otvoren stečajni postupak, pored opštih pravila kompenzacije kao načina prestanka tražbina, primenjuju se i posebna pravila sadržana u odredbama Stečajnog zakona iz 2015. godine (*Narodne novine*, br. 71/2015, 104/17, dalje: SZRH). Zadržavanje prava na prebijanje predviđa čl. 174 stečajnog zakona,

ALEKSIC AND ASSOCIATES LAW OFFICE

propisujući da ako je u vreme otvaranja stečajnog postupka stečajni poverilac na osnovu zakona ili ugovora, imao pravo na prebijanje, otvaranje stečajnog postupka ne utiče na to njegovo pravo. Takvo zakonsko rešenje je logično jer dejstva prebijanja nastaju u trenutku kad su ostvarene pretpostavke za prebijanje, dakle *ex tunc*.

U pogledu dejstva stečaja na kompenzaciju postoji velika sličnost među zakonskim rešenjima, sa izuzetkom Republike Slovenije koja je u Zakonu o finansijskom poslovanju, stečajnom postupku i prinudnom poravnanju (Zakon o finansijskom poslovanju, postupkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju – ZFPPIPP, *Uradni list RS*, št. 126/2007) zadržala najširi koncept zakonske kompenzacije kao pravne posledice otvaranja stečajnog po-

stupka, po ugledu na Zakon o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji (*Službeni list SFRJ*, br. 84/89, *Službeni list SRJ*, br. 37/93, 28/96), što je bitna razlika u odnosu na važeća restriktivna rešenja srpskog stečajnog prava i ostalih zemalja regiona. Takođe, u slovenačkom pravu, Zakonom o sprečavanju zadocnjenja u plaćanju (Zakon o sprečavanju zamud pri plaćilih - ZPreZP-1, *Uradni list RS*, št. 57/12 in 61/20) predviđena je obavezna multilateralna kompenzacija koja se vrši u javnom interesu, radi smanjenja međusobne zaduženosti privrednih subjekata.

Zakon o stečaju Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 16/2016) propisuje restriktivan režim kompenzacije, ograničavajući je samo na novčana potraživanja. Sledi zaključak da je u pravu Republike Srpske veći broj razloga zabrane prebijanja novčanog potraživanja u stečajnom postupku nego u Republici Srbiji.

Kada su u pitanju slučajevi kada nije dopušteno prebijanje, u svim zakonima regiona zabrana kompenzacije odnosi se na potraživanja stečena u periodu od šest meseci koji neposredno prethodi stečajnom postupku, sa neznatnim varijacijama u pogledu procesne radnje od koje se taj rok računa, uz nesavesnost poverioca u pogledu insolventnosti stečajnog dužnika. Takođe, nije dopušteno prebijanje potraživanja cediranih nakon otvaranja stečajnog postupka, kao ni prebijanje potraživanja poverilaca sa potraživanjima stečajne mase. Najveći broj slučajeva kada nije dopušteno prebijanje predviđa Zakon o stečaju Republike Srpske.

Bez obzira na određeni stepen harmonizacije stečajnog prava u regionu, postoje razlike u pogledu ostvarivanja prava prebijanje, u zavisnosti od sedišta stečajnog dužnika i merodavnog prava, koje mogu bitno uticati na položaj stečajnih poverilaca. Stoga, bitno je poznavanje različitih uporedno-pravnih zakonskih rešenja kako bi poverioci mogli blagovremeno i u zakonom propisanoj proceduri da ostvare svoje pravo na prebijanje potraživanja, u zavisnosti od merodavnog prava, odnosno zakona koji se primenjuje u zemlji čiji sud sprovodi stečajni postupak, s obzirom da propuštanje rokova za preduzimanje pojedinih procesnih radnji, po pravilu, dovodi do prekluzije – gubitka prava.

Bez obzira na određeni stepen harmonizacije stečajnog prava u regionu, postoje razlike u pogledu ostvarivanja prava prebijanje, u zavisnosti od sedišta stečajnog dužnika i merodavnog prava, koje mogu bitno uticati na položaj stečajnih poverilaca. Stoga, bitno je poznavanje različitih uporedno-pravnih zakonskih rešenja kako bi poverioci mogli blagovremeno i u zakonom propisanoj proceduri da ostvare svoje pravo na prebijanje potraživanja, u zavisnosti od merodavnog prava, odnosno zakona koji se primenjuje u zemlji čiji sud sprovodi stečajni postupak, s obzirom da propuštanje rokova za preduzimanje pojedinih procesnih radnji, po pravilu, dovodi do prekluzije – gubitka prava.

U svim zakonima regiona zabrana kompenzacije odnosi se na potraživanja stečena u periodu od šest meseci pre stečajnog postupka, sa neznatnim varijacijama u pogledu procesne radnje od koje se taj rok računa, uz nesavesnost poverioca u pogledu insolventnosti stečajnog dužnika, a nije dopušteno ni prebijanje potraživanja cediranih nakon otvaranja stečajnog postupka, kao ni prebijanje potraživanja poverilaca sa potraživanjima stečajne mase

GENERALI OVE GODINE SLAVI 190 GODINA OD OSNIVANJA

Za jubilej investicioni plan vredan 3,5 milijardi evra

Investicioni plan Fenice 190 Generali grupa je osnovala da bi podržala oporavak privreda pogođenih kovidom-19 i u prvoj fazi podržaće investicije u Italiji, Francuskoj i Nemačkoj, a potom u Centralnoj i Istočnoj Evropi

PANDEMIJA KORONAVIRUSA NAS je naučila značajnoj ulozi koju zdravlje ima u našim životima. Iz tog razloga, odbir pouzdanog osiguravača i doživotnog partnera poput Generali osiguranja izuzetno je važan u nalaženju najboljeg rešenja za one koje volimo.

Ove godine, Generali slavi 190 godina postojanja. Istorijski jubilej za kompaniju osnovanu u Trstu 26. decembra 1831, u tadašnjem Austrougarskom carstvu, koja sada posluje u 50 zemalja u Evropi, Aziji i Latinskoj Americi.

Kroz svoju jedinstvenu istoriju, zaposleni u kompaniji Generali i njeni agenti pomogli su milionima ljudi da izgrade sigurniju budućnost. Danas, sa više od 65,9 miliona klijenata i 72.000 zaposlenih širom sveta, Generali je jedna od najvećih osiguravajućih kuća i kompanija za upravljanje imovinom sa prihodom od premija od 70 milijardi evra.

„Ova 190. godišnjica dešava se u jednoj neobičnoj godini, kada se ceo svet nada oporavku od najozbiljnije svetske krize još od posleratnog perioda“ izjavio je izvršni direktor Generali grupe, Filip Done. U cilju obeležavanja ovog događaja i kako bismo ostavili opipljiv i dugoročan trag veze između kompanije i zemlje u kojoj je rođena i u kojoj se razvija, Generali je pokrenuo *Fenice 190*, investicioni plan vredan 3,5 milijardi evra za podršku oporavka evropskih privreda pogođenih kovidom-19.

„Projektom *Fenice 190*, želimo da imamo ključnu ulogu na ovom putovanju, ostavljajući konkretno nasleđe za budućnost, uz značajnu podršku za najinovativnije, održive i strateške sektore za oporavak evropske privrede, kao i da podržimo inkluziju onih koji su najviše pogođeni krizom,“ objasnio je Filip Done. Sve inicijative imaće snažan fokus na ekološku i društvenu odgovornost u podršci energetskej tranziciji malih i srednjih preduzeća, zelenoj gradnji, digital-

Filip Done

Dragan Filipović

Lucijano Ćirina

nim infrastrukturama i zdravlju. „U prvoj fazi, Fond će podržati investicije u Italiji, Francuskoj i Nemačkoj, a odmah nakon njih će doći do Centralne i Istočne Evrope, četvrtog najvećeg tržišta Generali Grupe. „Posvećenost kompanije Generali oporavku privreda u Austriji i zemljama regiona CIE i Rusije je znak značajne uloge koju ovaj region ima u poslovanju Grupe. U 2020. uspešli smo da nadmašimo naše konkurente i pomognemo lokalnim zajednicama kroz programe *Human Safety Net*.

„Kako bismo najbolje proslavili našu 190. godišnjicu i zadržali našu vodeću ulogu, kombinujemo našu staru snagu sa novom digitalnom transformacijom”, navodi Lucijano Ćirina, regionalni direktor ACEER-a i izvršni direktor Generali CEE Holdinga sa sedištem u Pragu.

Istorijske veza kompanije Generali i Srbije datira još iz 19. veka kada je knez Miloš Obrenović 1848. osigurao stočni fond u Generali kancelariji u Beču. Potvrda o ugovorenom osiguranju se danas čuva u arhivi Generali grupe u Trstu. Pored toga, jedna od najlepših zgrada u centru Beograda, na Terazijama, koju je dvadesetih godina 20. veka sagradio Generali i danas krasi natpis kompanije, koja je u Srbiji poslovala sve do Drugog svetskog rata.

Generali grupa se vraća na tržište u Srbiji 2006. godine kupovinom 50% + 1 akcije, čime je postala većinski vlasnik novoregistrovane kompanije Delta Generali Osiguranje. Uspostavljanjem nove organizacije i uvođenjem novih standarda i proizvoda Generali započinje novu eru poslovanja u Srbiji i kreće na put ka

1831. - *Assicurazioni Generali Austro-Italiche je osnovan u Trstu*

1832. - *Otvorena predstavništva u Beču, Pragu, Budimpešti i Ljubljani*

1848. - *Kompanija menja ime u Assicurazioni Generali*

1971. - *Rebranding kompanije u Generali*

1989. - *Generali se vratio u Centralnu i Istočnu Evropu pošto je nakon Drugog svetskog rata izgubio prisustvo u mnogim zemljama regiona*

2006. - *Generali počinje sa poslovanjem u Srbiji kupovinom 50% + 1 akcije Delta Osiguranja*

2014. - *Generali preuzima punu kontrolu nad kompanijom Delta Generali Srbija, koja nastavlja da posluje pod imenom Generali Osiguranje Srbija*

modernizaciji, inovacijama i sveukupnoj efikasnosti korisničkog servisa sa najvišim standardima na tržištu. Sa stalnim natprosečnim rastom, Generali postaje lider na tržištu životnog, zdravstvenog i putnog osiguranja i potvrđuje drugu poziciju u neživotnim osiguranjima.

Kupovinom preostalog udela akcija, septembra 2014. Generali grupa postaje stopostotni vlasnik i menja naziv kompanije u Generali Osiguranje Srbija. Novo ime i stalna fokusiranost na

klijente i inovacije postaju prepoznatljivi na tržištu i daju kompaniji nov, moderan imidž, drugoj najvećoj osiguravajućoj kompaniji u Srbiji. Uz razvoj i snažno vođstvo i posvećenost usavršavanju usluga koja se pruža klijentima, iz godine u godinu broj klijenata se povećava, kao i premija i profitabilnost u svim segmentima poslovanja i Generali Srbija dobija priznanje najprofitabilnijeg društva na tržištu poslednjih šest godina.

„Mi smo lider u životnom i zdravstvenom osiguranju, po ukupnoj imovini i profitabilnosti na srpskom tržištu osiguranja, prvenstveno zbog kvaliteta proizvoda i usluga koju nudimo“, kaže Dragan Filipović, predsednik Izvršnog odbora i generalni direktor Generali Osiguranja Srbija. „Samo nekolicina kompanija u svetu može da se pohvali tako dugom i jakom tradicijom kao Generali. Zahvaljujući zajedničkom znanju i iskustvu u mogućnosti smo da se zajedno, uspešno suočimo sa svim trenutnim izazovima i dokažemo našim klijentima da smo njihov doživotni partner i da mogu da se oslone na nas u svakoj situaciji“, poručuje Dragan Filipović.

MARKO ČADEŽ

PRESEDNIK PRIVREDNE KOMORE SRBIJE I KOMORSKOG INVESTICIONOG FORUMA ZAPADNOG BALKANA

Regionalna saradnja - lekcije iz doba korone

Zeleni koridori su, uz raniju odluku o ukidanju rominga, najočigledniji iskorak koji je privrednicima donela regionalna saradnja i dokaz kako je, i na Zapadnom Balkanu, moguće da, kada se političari i vlade dogovore i dogovoreno sprovedu, olakšamo poslovanje i ubrzamo trgovinu našim kompanijama... I primer kako će uspostavljanje zajedničkog, regionalnog tržišta bez barijera, smanjiti troškove i poslovanje učiniti efikasnijim

KORONA JE ZAPADNOBALKANSKIM privrednicima, ali i kompanijama iz sveta u tranzitu preko naših prostora ka EU, uz sve nevolje, donela i nešto dobro. Uštedela im je bar 24 sata po svakom od više stotina hiljada kamiona, koliko ih godišnje, prevozeći robu, prelaze granice u regionu. I smanjila sve one troškove koji su pratili dan-dva više na putu od prodavca do kupca sa jednog na drugi kraj Zapadnog Balkana.

Šleperi, kojima je od Skoplja do Sarajeva pre pandemije trebalo dva do tri dana, uz zadržavanje na granicama od deset do 24 sata, i koji su potom, u vreme zatvorenih granica, kilometarskih kolona i karantina za vozače, na putu provodili više od tri dana, sada zelenim koridorima, bez zadržavanja na prelazima, i sa najjužnije tačke Severne Makedonije do najzapadnijeg odredišta u BIH, stižu za dan, najviše dva. Otprilike istu relaciju od 700 kilometara, od Beograda do Tirane, preko Crne Gore, roba danas pređe za 24 sata. Nikad brže. Dan ranije nego pre korone i dva dana brže nego s proleća prošle godine, pre sredine aprila kada su ukinuti obavezni karantini za vozače, uvedene „brze“ trake i omogućen prelazak granica uz prethodnu najavu.

Zeleni koridori su, uz raniju odluku o ukidanju rominga, najočigledniji iskorak, koji je privrednicima donela regionalna saradnja i dokaz kako je, i na Zapadnom Balkanu, moguće da, kada se političari i vlade dogovore i dogovoreno sprovedu, olakšamo poslovanje i ubrzamo trgovinu našim kompanijama... I primer kako će uspostavljanje zajedničkog, regionalnog tržišta bez barijera, na čemu insistiraju poslovna zajednica i Komorski investicioni forum zapadnobalkanske šestorke kao zajednička komora regiona, smanjiti troškove

i poslovanje učiniti efikasnijim. Jer zajedničko tržište će omogućiti da roba sa jednim, međusobno usaglašenim, papirrom putuje kroz svih šest ekonomija, da kamioni ne čekaju satima na graničnim prelazima, da radnike i stručnjake

razmenjujemo bez radnih dozvola, da kompanije posluju svuda u regionu po istim pravilima, da turisti kada uđu u jednu zemlju mogu da posete i druge zemlje u regionu... Da u svim oblastima, bitnim za privređivanje, usaglasi-

mo propise i praksu – međusobno i sa EU standardima. Da našim kompanijama omogućimo da izađu iz okvira svojih malih, nacionalnih ekonomija, na veće, regionalno tržište sa gotovo 20 miliona potrošača, da prošire prostor za trgovinu i ulaganja, budu produktivnije, konkurentnije, više proizvode, izvoze, same više investiraju i privuku više stranih investicija.

Regionalna saradnja, kroz uklanjanje prepreka sa kojima se svakodnevno suočava oko 25.000 zapadnobalkanskih kompanija koje međusobno posluju, kroz izgradnju zajedničkog tržišta i povezivanje privrednika, sada nam je potrebna više nego ikada. I kao odgovor na otežano poslovanje usled pandemije i kao najbolji put da se privredi regiona u celini i kompanijama pojedinačno obezbede uslovi za oporavak i rast i razvoj u postkovid periodu.

Zbog toga je važno da se novi Akcioni plan za zajedničko regionalno tržište, koji je jesenas usvojen u Sofiji, na Samitu Zapadnog Balkana u okviru Berlinskog procesa, što doslednije sprovodi – da vlade preuzmu odgovornost za primenu potpisanog, a privrednici, preko Poslovnog saveta zajedničke regionalne komore, informacijama sa terena, praćenjem napretka i predlozima konkretnih mera što aktivnije učestvuju u tom procesu, kako bi što pre počeli da uživaju konkretne koristi.

Postignuti sporazumi u okviru regionalne inicijative koju su pokrenule Srbija, Severna Makedonija i Albanija, ma kako je zvali – „Mini Šengen“, „Četiri slobode“ ili „New Deal za region“ - naš je način da dodatno olakšamo poslovanje na Zapadnom Balkanu i ubrzamo izgradnju zajedničkog tržišta. Uveren sam da će koristi dogovora i dosadašnjih aktivnosti koje već uživaju privrednici tri zemlje, prepoznati i lideri iz celog regiona.

Podjednako nam je bitno da privreda regiona sa što manje prepreka posluje sa Evropskom unijom, da se povezivanjem zapadnobalkanskih zelenih koridora sa zelenim trakama EU omoguću brži protok robe i preko glavnih graničnih prelaza sa zemljama članicama Unije i da se kroz inkluzivno proširenje, i pre punopravnog članstva, obezbedi potpuno otvaranje jedinstvenog evropskog tržišta za kompanije i proizvode sa Zapadnog Balkana. Da na-

Zajedničko tržište će omogućiti da roba sa jednim, međusobno usaglašenim, papirom putuje kroz svih šest ekonomija, da kamioni ne čekaju satima na graničnim prelazima, da radnike i stručnjake razmenjujemo bez radnih dozvola, da kompanije posluju svuda u regionu po istim pravilima, da turisti kada uđu u jednu zemlju mogu da posete i druge zemlje u regionu

Regionalna saradnja, kroz uklanjanje prepreka sa kojima se svakodnevno suočava oko 25.000 zapadnobalkanskih kompanija, kroz izgradnju zajedničkog tržišta i povezivanje privrednika, sada nam je potrebna više nego ikada. I kao odgovor na otežano poslovanje usled pandemije i kao najbolji put da se posle nje obezbede uslovi za oporavak, rast i razvoj

ši privrednici dobiju isti tretman kao i kompanije iz EU, u oblastima u kojima ispunimo evropske standarde, harmonizujemo pravila i uspostavimo održive institucije.

Paralelno radimo na međusobnom povezivanju kompanija iz svih ekonomija regiona u lance vrednosti, podstičemo stvaranje regionalnih igrača koji će biti konkurentni i na međunarodnom tržištu. Pružamo podršku privredi, da ojača svoje kapacitete i ponudu, da se transformiše, da obezbedi kadrove prema zahtevima nove digitalne i principima zelene ekonomije, usvoji standarde savremenog poslovanja kako bi se što uspešnije uključivala u lance dobavljača međunarodnih kompanija.

Planiramo da na predstojećem julskom samitu o Zapadnom Balkanu u Berlinu lansiramo novu, regionalnu online platformu namenjenu našim firmama iz sektora hrane, automobilske i lake industrije i cirkularne ekonomije, za međusobno i povezivanje sa velikim regionalnim i kompanijama iz sveta. U vreme kada evropske korporacije - osim što će očekivano seliti svoje fabrike sa udaljenih destinacija bliže kući - šire svoju dobavljačku mrežu, poučene kovid-lekcijom o rizicima oslanjanja na mali broj dobavljača po sigurnost sistema snabdevanja, otvaraju nam se nove prilike koje ne smemo propustiti.

Iako nam je svaka podrška i svaka pomoć naših međunarodnih partnera dragocena, radeći zajedno sami sebi najviše možemo pomoći. Ne čekajući da nas na to opominju i na to podstiču ni Brisel, ni Vašington, ni bilo ko drugi. Jer ekonomije su nam povezane više nego što običan svet može da pretpostavi i više nego što političari nekad mogu ili žele da razumeju.

Svaka otklonjena barijera u poslovanju, svaki susret naših privrednika, svaki zajednički nastup i svako osvojeno tržište, svaki ugovoreni posao naših kompanija međusobno i u svetu, svaka nova strana investicija koju privučemo ili domaća koju zajedno realizujemo, povećava šanse da od ovog regiona, u zajedničkom interesu, napravimo bolje i sigurnije mesto i za život i za poslovanje. Da živimo bolje, zarađujemo više, da nam firme i privrede budu konkurentnije, da nam deca ostanu i ovde grade svoju budućnost, bez ograničenja sa kojima mi danas živimo.

ZORAN BLAGOJEVIĆ

PRESEDNIK IZVRŠNOG ODBORA WIENER STÄDTISCHE OSIGURANJA

Proslavili punoletstvo bogatiji za još jedno iskustvo uspešno prevaziđene krize

Tokom 2020. godine, naša kompanija, naši timovi, svaki naš pojedinac prošli su neverovatno iskustvo koje nije uvek bilo prijatno, ali su brojne naučene lekcije ostale kao kapital za budućnost

WIENER STÄDTISCHE OSIGURANJE je stabilna kompanija, visokog nivoa likvidnosti i vodi se načelom opreznosti i dugoročnim interesima ugovarača osiguranja i osiguranika. Najveći deo investicionog portfolija čine investicije sa fiksnim prinosom i dobrim kreditnim rejtingom, na koje pandemija do sada nije imala veći uticaj.

U situaciji iznenadne krize, ključnim se pokazalo to što je naša strateška odluka o upotrebi novih tehnologija u sferi osiguranja doneta mnogo pre pojave pandemije virusa kovid-19. To su realizovali naši saradnici, a u pravcu usmerenja VIG-a (*Vienna Insurance Group*), međunarodne grupacije u okviru koje posluje Wiener Städtische osiguranje. Kriza nam je još jednom potvrdila da su preduslovi za održivost poslovanja u vanrednim situacijama vredni saradnici - IT infrastruktura, razvijeni procesi, i odlučno upravljanje, kako bi kompanija mogla da podnese teret naglog zaokreta u organizaciji poslovanja na daljinu i pružanju usluga na daljinu. Različite aplikacije i onlajn servisi koji su već postojali, u ovom periodu su dobili na značaju. Zahvaljujući njihovoj primeni, kao i novim idejama, obezbedili smo da budemo blizu našeg klijenta, gde god se on nalazio.

Sve što smo planirali za 2020, ne očekujući globalnu krizu i spoljašnje faktore koji su uticali na brzo prestrajavanje u hodu, ostvarili smo na najbolji način.

Na sreću, tržište osiguranja u Srbiji je pokazalo otpornost, prilagodljivost, ali i dovoljan nivo diversifikacije, što nam je pomoglo da apsorbuemo pad rezultata

I pored svih prepreka i nepoznanica, u 2020. ostvarili smo ukupnu premiju od 13,25 milijardi dinara. To čini rast od 5,2 odsto, što je dvostruko više od ukupnog rasta premije osiguranja u Srbiji od 2,3 procenta

u nekim segmentima, a da se to drastično ne odrazi na opšti rezultat. I pored svih prepreka i nepoznanica, u 2020. ostvarili smo ukupnu premiju od 13,25 milijardi dinara. To čini rast od 5,2% što je dvostruko više od ukupnog rasta premije osiguranja u Srbiji od 2,3%. Dalje, to je stabilan rast jer se u njemu ogledaju i rast premije neživotnih osiguranja (2,6%), gotovo duplo viši od rasta neživotnih osiguranja na tržištu (1,7%), ali i rast premije životnog osiguranja (8,9%), dvostruko viši od rasta tog segmenta tržišta (4,4%).

Želeo bih da istaknem i da je naša dobit u segmentu neživotnih osiguranja, bez obaveznog osiguranja od autoodgovornosti, poslednje četiri godine ubedljivo najviša i najstabilnija, što ukazuje na ravnomerno razvijen portfolio i kompanijsku ekspertizu da zadovolji različite zahteve tržišta u segmentima korporativnog osiguranja i komercijalne prodaje. Nažalost, nismo realizovali naše ciljeve koji se odnose na osiguranje od autoodgovornosti. Naime, planirali smo da tržišno učešće naše kompanije kod ove vrste osiguranja približimo našem ukupnom tržišnom učešću. Razlog našeg neuspeha je, pored internih slabosti, svakako i na strani dešavanja na tržištu, posebno u segmentu prodaje ove vrste osiguranja.

Borili smo se i uspeali da organizujemo naše poslovanje tako da ne ugrozimo interes naših klijenata. Zahvaljujući postojjećem fokusu na digitalizaciju i korišćenju tehnoloških alata za organizaciju poslovanja na daljinu, ali i pružanje usluga na daljinu, postigli smo nesmetano odvijanje svih procesa.

U drugim industrijama, propisane mere socijalne distance, karantina, ograničenja kretanja i skraćanja radnog vremena ostavile su značajne finansijske posledice, dok se u sektoru osiguranja to nije značajnije osetilo.

Ako pokušamo na stranu da stavimo katastrofalne podatke o broju registrovanih slučajeva zaraze kovidom-19 i broju preminulih na tlu Evrope i sveta, u ekonomskom smislu, kada je sektor osiguranja u Srbiji u pitanju, najznačajnije je to

da je učešće ukupne premije osiguranja u bruto društvenom proizvodu još uvek oko 2% što nas i dalje čini nerazvijenim tržištem osiguranja u odnosu na evropske standarde. Taj podatak nam ukazuje i na veličinu manevarskog prostora koji u budućnosti treba što pametnije da iskoristimo. Medijska slika pandemije je doprinela da ljudi danas budu svesniji rizika kojima su izloženi, samim tim će se više okretati osiguranju kao mehanizmu za kontrolu rizika.

Pređašnja iskustva globalnih kriza govore nam da negativni efekti pogađaju industriju osiguranja nešto kasnije u odnosu na druge sektore, ali i oporavak kreće kasnije. Upravo stoga, očekujem velike izazove u 2021. Radićemo sve što je u našoj mogućnosti na održavanju pozitivnog trenda ostvarenog u prethodnoj godini. Naš cilj je jasan - profitabilni rast brži od rasta tržišta.

Svetska banka i Međunarodni monetarni fond ipak su predvideli ekonomski oporavak u 2021, što uliva nađu. Sa druge strane, krizne situacije, koliko god teške bile, nose sa sobom i nova iskustva koja treba da prihvatimo, analiziramo

i izvučemo važne pouke i iskoristimo eventualne prilike, a svakako ih ima. U životnom, jednako kao i u neživotnom osiguranju, posledice ostvarenog rizika se odražavaju na ljude. Ne smemo da izgubimo iz vida, bez obzira na veličinu kompanije ili broj osiguranih klijenata, da iza svake ugovorene polise, pre svega, stoji neko ko nam je ukazao poverenje. Taj neko, naš klijent će nam biti u fokusu. Njegove potrebe su naš putokaz.

U 2021. Wiener Städtische osiguranje obeležava svoje punoletstvo na tržištu Srbije. Svih ovih godina, odgovorno brinemo o osiguranju celokupnog društva sa naglaskom na osiguranje velikih infrastrukturnih projekata putne i železničke infrastrukture, objekata visokogradnje, korporativnog sektora, zaštite od sajber rizika i ostalih važnih oblasti u kojima se prepoznaje kombinovana ekspertiza VIG grupe i znanja lokalnog tima. Jednako nam je važna i briga o pojedincu i zaštiti od rizika svakog građanina, što dokazuje i naša druga pozicija na domaćem tržištu životnog osiguranja.

Tokom proteklih 18 godina, naša mreža raširila se na više od 40 lokacija u Sr-

biji i broji više od 1.200 zaposlenih. Po ukupnom portfelju i visini premije nalazimo se na trećem mestu na srpskom tržištu. Obezbeđujemo finansijsku sigurnost kroz proizvode i usluge koji zadovoljavaju najviše standarde.

Svesni smo ogromnog razvojnog puta koji je kompanija Wiener Städtische osiguranje prešla od osnivanja do danas. Ponosni smo na naše poslovne uspehe i na vrednost našeg brenda u Srbiji u koji su ugrađena velika zalaganja svih naših zaposlenih. Našim klijentima smo bili oslonac u brojnim izazovima koje smo zajedno sa njima prebrodili. Nastavljamo naše poslovanje još odgovornije kao kompanija sa misijom da pruži finansijsku zaštitu u slučaju nepredviđenih događaja.

Prethodnih godina, tim Wiener Städtische osiguranja zajedno sa klijentima, prošao je kroz razne izazove. Godina za nama je naročito bila značajna iz ugla dokazivanja naše fleksibilnosti, otpornosti i odgovornosti. Stečeno i opravdano poverenje naših klijenata i poslovnih partnera je najveća motivacija za naš dalji razvoj.

WIENER
STÄDTISCHE
VIENNA INSURANCE GROUP

Važna je sigurnost!

Napunili smo 18 godina.

I pre zvaničnog punoletstva, svojim višegodišnjim odgovornim i posvećenim radom dokazali smo da smo pouzdana Kompanija, koja obezbeđuje finansijsku sigurnost kroz proizvode i usluge najviših standarda, u skladu sa potrebama naših osiguranika. Hvala Vam na ukazanom poverenju i uspešnoj saradnji. Sa radošću iščekujemo nove rođendane koje ćemo proslaviti u još širem krugu prijatelja.

URSULA FON DER LAJEN
PREDSEDNICA EVROPSKE KOMISIJE

VERNER HOJER
PREDSEDNIK EVROPSKE INVESTICIONE BANKE

Za Globalni zeleni dil

Evropa je ozbiljno shvatila upozorenja u pogledu klimatskih promena. Svesni smo da bismo, ukoliko ne promenimo naše industrijske, energetske, transportne i prehrambene sisteme, mogli da se suočimo sa katastrofalnim porastom temperature za tri stepena Celzijusa do kraja ovog veka. EU je zato donela kolektivnu odluku da se do 2030. emisija gasova sa efektom staklene bašte smanji za najmanje 55 odsto u odnosu na 1990, a EIB obezbeđuje finansijsku podršku tim naporima

POOŠTRAVAJUĆI KRITERIJUME ZA smanjenje emitovanja gasova sa efektom staklene bašte i ulažući velika sredstva u zelenu energiju, zelenu tehnologiju, te istraživanja i razvoj, Evropska unija se pozicionirala kao globalni lider u borbi protiv klimatskih promena. Ona mora da nastavi da predvodi vlastitim primerom, istovremeno čineći više kako bi pomogla i drugima da ostvare svoje ambicije na klimatskom planu.

Evropa je ozbiljno shvatila upozorenja u pogledu klimatskih promena. Svesni smo da bismo, ukoliko ne promenimo naše industrijske, energetske, transportne i prehrambene sisteme, mogli da se suočimo sa katastrofalnim porastom temperature za tri stepena Celzijusa do kraja ovog veka.

Nakon što je 2020. bila najvrelija godina u Evropi otkad se takva merenja obavljaju, u EU smo doneli kolektivnu

odluku da emisiju stakleničkih gasova s nivoa na kojoj je bila 1990. do 2030. smanjimo za najmanje 55 odsto. Evropska komisija sada, u skladu s preuzetim obavezama, usvaja konkretne promene politike, dok Evropska investiciona banka (EIB) obezbeđuje finansijsku podršku tim naporima.

Tekuća decenija označava *biti-il'-ne-biti* trenutak naše planete. Klimatska akcija zahteva dalekosežne strukturne promene i izuzetno visok nivo ulaganja širom sveta. Samo u Evropi će izlaženje u susret novom planu za smanjenje emisija do 2030. zahtevati, kako se procenjuje, 350 milijardi evra dodatnih ulaganja na godišnjem nivou. Ali i ova brojka bleđi u poređenju s cenom koja bi bila plaćena ako ništa ne preduzmemo.

Da bismo odgovorili na izazov koji predstavlja izdvajanje tolikih sredstava, EIB je,

kao najveći svetski multilateralni kreditor, postala i Klimatska banka EU, koja će svoje aktivnosti usklađivati s ciljevima zacrtanim Pariskim sporazumom o klimatskim promenama. Između ostalog, EIB se obavezala da će u narednoj deceniji pružiti podršku od 1.000 milijardi evra za investicije u borbu protiv klimatskih promena i projekte ekološke održivosti.

Ali izdvajanje velikih suma nas neće samo po sebi približiti ispunjenju naših ciljeva. Potrebna nam je i mapa puta, zbog čega je Evropska komisija decembra 2019. predstavila *Evropski zeleni dil*. Kao nova evropska strategija rasta, njegov cilj je da EU transformiše u pravednije, prosperitetnije društvo tako što će usmeravati njeno prerastanje u ekonomsku celinu koja će efikasnije koristiti svoje resurse i biti globalno konkurentnija. Krajnji cilj je da se do 2050. dostigne nulti nivo emisije stakleničkih gasova.

Ali na EU otpada manje od 10 odsto globalnih emisija, pa evropska akcija neće biti dovoljna da bi se usporilo globalno zagrevanje. Da bismo porast globalnog nivoa temperature zadržali što bliže zacrtanom nivou od 1,5 stepeni Celzijusa, moramo da podržimo i napore koji se u proces dekarbonizacije ulažu izvan naših granica. To je razlog zbog kojeg nam je potreban *Globalni zeleni dil*.

S tim ciljem na umu, odredili smo tri investiciona prioriteta. Prvo, moramo da osiguramo da većina naprednih čistih tehnologija bude prihvaćena svuda u svetu. Uprkos dobrom napretku na razvoju obnovljivih izvora energije, 40 odsto svetske električne energije se i dalje proizvodi sagorevanjem uglja, najprljavijeg izvora energije koji postoji. Ekonomski razvoj vodi povećanoj tražnji za strujom;

Klimatska akcija zahteva dalekosežne strukturne promene i izuzetno visok nivo ulaganja širom sveta. Samo u Evropi će izlaženje u susret novom planu za smanjenje emisija do 2030. zahtevati, kako se procenjuje, 350 milijardi evra dodatnih ulaganja na godišnjem nivou. Ali i ova brojka bleđi u poređenju s cenom koja bi bila plaćena ako ništa ne preduzmemo

EPA/LUIS VIEIRA

EPA KENZO TRIBOUILLARD

EIB je, kao najveći svetski multilateralni kreditor, postala i Klimatska banka EU, koja se obavezala da će u narednoj deceniji pružiti podršku od 1.000 milijardi evra za investicije u borbi protiv klimatskih promena i projekte ekološke održivosti

otud i dužnost da se usvajaju rešenja zelenih tehnologija i svet priključi na zelene energetske mreže.

Evropa je spremna da investira u sve, od zelenih programa elektrifikacije u Africi i projekte industrijske dekarbonizacije u Aziji do razvoja baterija (*velikih kapaciteta i na industrijskom nivou, prim.*) u Latinskoj Americi. A raspoložemo i ekspertizom iz oblasti klimatskog prilagođavanja koju smo spremni da podelimo s drugima, zajedno s tehnologijom kontrole poplava, naprednim alatima za praćenje vremenske prognoze, te visokootpornom infrastrukturom. Svoje finansijske mogućnosti i znanja kojima raspolaže EIB će koristiti za podsticanje većih privatnih ulaganja u ovu kritično važnu oblast.

Naš drugi prioritet jeste investiranje u revolucionarne zelene tehnologije kao nikad pre. Takva istraživanja i razvoj su koliko neophodna, toliko i velika tržišna šansa. Jedna grupa zemalja na koje otpada polovina svetske emisije stakleničkih gasova već je usvojila svoje mete za do-

stizanje nultog nivoa emisije, a uskoro će ih sigurno slediti i druge. Svima njima će trebati evropska tehnologija i evropske investicije da bi postavljene ciljeve ostvarili. Čisti hidrogen, energija talasa i vetra, te rešenja za skladištenje energije - sve bi to u budućnosti mogli da budu dinamični izvozni sektori EU.

Konačno, moramo da prigrlimo ideju „cirkularne ekonomije“. Kako sad stvari stoje, od planete uzimamo više nego što je ona u stanju da nam da, a afekti te preterane eksploatacije resursa će sa svakom dolazećom godinom postajati sve dramatičniji i destruktivniji. Moramo hitno da smanjimo ekološki i ugljenični otisak hrane koju konzumiramo.

Da bismo to postigli, moramo da investiramo u cirkularne tehnologije koje resurse iznova koriste, umesto da stalno proizvodimo ili uvozimo novu robu i eksploatišemo sve veće i veće količine sirovina. Cirkularna ekonomija ima ogroman potencijal ne samo da smanji našu zavisnost od oskudnih resursa, nego i za krei-

ranje novih radnih mesta. Kao što Evropa nastavlja da demonstrira, *Zeleni dil* nije samo stvar ekološke politike; on je i ekonomska i geopolitička nužnost.

Pre šest godina, 196 zemalja se okupilo i potpisalo Pariski sporazum, obavezujući se da će sprečiti da prosečna globalna temperatura poraste za dva stepena - ili radije za 1,5 stepeni - u odnosu na nivo pre industrijskog doba. Tada prihvaćena obaveza dosad nije rezultirala i adekvatnom akcijom. Vreme je da povećamo ambicije i ubrzamo napredak.

Da bismo se nosili s klimatskim promenama, moramo svi da se okupimo - ne samo vlade, nego i poslovni svet, gradovi, finansijske institucije i organizacije civilnog društva. Evropa ima potrebne alate, veštine i znanje da predvodi vlastitim primerom. Svoju lidersku ulogu na planu borbe protiv klimatskih promena moramo da transformišemo u tržišno liderstvo kako bismo osigurali *Globalni zeleni dil*. Prihvatimo se posla.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

BOJAN KEKIĆ

PRESEDNIK IZVRŠNOG ODBORA BANKE POŠTANSKA ŠTEDIONICA

Još jasnije artikulisan državni interes

Banka koja ove godine obeležava stogodišnjicu postojanja, uvođenjem inovativnih proizvoda i usluga, čak i u izazovnoj godini kakva je bila 2020, razbila je predrasude o manjku inovativnosti i inertnosti državnih institucija

ZA BANKU POŠTANSKA štedionica 2021. je jubilarna godina, u kojoj obeležavamo 100 godina postojanja i neprekidnog rada. Vek odgovornosti. Ovaj jubilej značajan je pre svega jer pokazuje da je moguće da jedna finansijska institucija opstane, traje i razvija se ceo vek i na, rekao bih, turbulentnom području i u različitim nepovoljnim okolnostima u kojima je često poslovala od osnivanja daleke 1921.

Jedna izreka kaže: nemoj samo da ideš kroz život, nego rasti kroz život. Ništa bolje ne opisuje ono što, godinama već, radi Banka Poštanska štedionica. Rastemo, to je naš put.

Banka Poštanska štedionica je uspela da održi bazu poslovanja i ojača je, naročito u prethodnih nekoliko godina, zahvaljujući pre svega poverenju Vlade Republike Srbije, Ministarstva finansija i Narodne banke Srbije, kao i stotina hiljada klijenata, građana i privrednika.

Iveoma izazovnu 2020, uprkos okolnostima koje je nametnula pandemija korona virusa, Banka je završila sa dobiti od 2,6 milijardi dinara. Kao i prethodne četiri godine, rezultat je tačan i restriktivan. Nastavili smo vrlo dinamičan organski rast bilansne sume, koji je među najvećim na bankarskom tržištu Srbije. Bilansna suma je 31. decembra 2020. dostigla 290,7 milijardi dinara i povećana je za čak 63 milijarde dinara u odnosu na kraj prethodne godine. Kreditni portfolio beleži kontinuiran rast, a u toku prošle godine je, i pored moratorijuma i teške epidemiološke situacije, bilansna izloženost prema klijentima porasla za 25 milijardi dinara u odnosu na kraj 2019. Bez ikakvih problema Banka je odgovarala na sve obaveze i održavala sve pokazatelje likvidnosti daleko iznad propisanih minimuma.

Odmah po proglašenju epidemije, u Banci Poštanska štedionica oformljen je krizni štab da na dnevnom nivou sagledava trenutne okolnosti kako bi se apsolutno održao kontinuitet poslovanja, a zdravstveni rizik za naše zaposlene i klijente sveo na minimum.

Jedan od najvećih izazova bio je kako dopremiti potrebne iznose gotovine našim najstarijim klijentima koji nisu mogli da izlaze iz svojih domova. Zanimljiv je podatak da je klijentima koji su se opredelili da im se penzija dostavi na adresu, tokom vanrednog stanja u Banci pripremljeno i otpremljeno oko 1,6 milijardi dinara koje su naši zaposleni danonoćno pakovali u vrednosne pošiljke.

Sve ekspoziture su radile bez zastoja, a naši zaposleni su odradili zaista heroj-

ski posao. Bilo je dana kada smo ekspoziture otvarali u pet ujutro, a tokom čitavih noći radili na stvaranju stabilnih i pouzdanih preduslova za nesmetan rad.

S druge strane, imali smo bum elektronskog i mobilnog bankarstva. Naši klijenti, pre svih oni najstariji, uvideli su da dobar deo svojih potreba za bankarskim uslugama i proizvodima mogu da zadovolje preko elektronskih servisa.

Da bismo bili još bliže klijentima, nabavili smo dve mobilne ekspoziture, jedinstvene na domaćem tržištu, što se pokazalo kao odlična odluka. Ove ekspoziture na točkovima, sa ugrađenim bankomatom, kontinuirano su u pokretu na različitim lokacijama širom zemlje, a u njima korisnici mogu da dobiju sve bankarske usluge kao u bilo kojoj od naših 190 „klasičnih“ ekspozitura.

Naravno, Banka je u potpunosti pratila i prati propisane mere Ministarstva finansija i NBS, koje uključuju učešće u programu garantne šeme za privredu, prvom i drugom moratorijumu, kao i poslednje mere koje omogućavaju relaksaciju u otplati kreditnih obaveza klijenata.

Istovremeno, Banka je učestvovala u važnim državnim projektima od kojih bih posebno istakao masovnu državnu stanogradnju za pripadnike službi bezbednosti Republike Srbije. Reč je sigurno o najvećem projektu u kojem Banka učestvuje u poslednjih nekoliko decenija, kako na strani projektnog finansiranja, tako i stambenog kreditiranja.

Rezultati naše banke, usudiću se da kažem, i ostalih poslovnih banaka na srpskom finansijskom tržištu, pored adekvatnih poslovnih poteza menadžmenta, teško da bi bili ostvarivi bez stabilizujućih odluka Ministarstva finansija i NBS, naročito u 2020, ali i prethodnim godinama. Kada imate kredibilne

Jedna izreka kaže: nemoj samo da ideš kroz život, nego rasti kroz život. Ništa bolje ne opisuje ono što već godinama radi Banka Poštanska štedionica

Apsolutno održan kontinuitet poslovanja u vreme vanrednog stanja

Mobilne ekspozitive jedinstvene su na domaćem tržištu

odluke nosilaca monetarne i fiskalne politike, dobijate stabilnost poslovnog ambijenta koji dalje rađa poverenje građana i privrede u učesnike finansijskog sistema, među kojima su najznačajnije poslovne banke. A svi ćemo se složiti da je poverenje *conditio sine qua non* održivosti, rasta i razvoja komercijalnog bankarstva u svakoj zemlji na svetu.

Ključna misija naše banke je stvaranje, održavanje i uvećanje vrednosti za

akcionare, klijente i društvo. Uz to, trajno opredeljenje menadžmenta je da sve depozite, pre svega građana ali i privrede replasira u najsigurnije bilansne pozicije. Ipak, profit nije jedini i isključivi cilj Banke. Dobro bankarstvo ne bazira se samo na profitu, nego na ličnom, bliskom odnosu sa klijentima. Najveći profit i dolazi iz tog odnosa koji stvara poverenje i poštovanje. Kada je banka državna, kao što je Banka Poštanska

štedionica, onda je taj princip još važniji. Samim tim i naša odgovornost je mnogo veća. Ovim principima naročito smo se rukovali u prethodnoj godini. Jedan od primera je posebna ponuda za zdravstvene radnike, koja obuhvata najzastupljenije kreditne proizvode uključujući i stambene kredite, a koju smo pripremili u znak zahvalnosti za sve što čine tokom pandemije korona virusa.

Jaka državna banka moguća je samo u jakoj, uspešnoj državi. Ponosni smo na to što postajemo jedan od motora, pogon koji generiše rast. Takođe, poslovanjem i uspehom pokazujemo da kompanije čiji je vlasnik država mogu da budu primer dobrog, domaćinskog poslovanja, u kojem je briga za klijenta, državu i društvo na prvom mestu.

Tokom prethodne godine zato smo uveli nekoliko inovativnih proizvoda i usluga, u velikoj meri na inicijativu i uz podršku NBS, i na taj način razbili predrasude o manjku inovativnosti i inertnosti državnih institucija, među kojima je i Banka Poštanska štedionica. Prvi smo na bankarskom tržištu Srbije omogućili plaćanje mobilnim telefonom, odnosno QR kodom, na prodajnom mestu trgovaca, kao i podizanje gotovine „dina“ karticama na benzinskim stanicama NIS-a.

Sa velikim ponosom uvek ističem da smo u aprilu 2018. preuzeli poslovanje i sve zaposlene Jugobanke Jugbanke Kosovska Mitrovica. Dosadašnji rezultati poslovanja u južnoj srpskoj pokrajini su više nego zadovoljavajući. Banka Poštanska štedionica upravo je u postupku pripajanja MTS banke. Osnovni cilj je da na kraju dobijemo snažnu, savremenu, digitalno usmerenu banku koja će u poslovanju imati daleko jači sinergijski efekat od prostog zbira komparativnih prednosti koje svaka od dve banke ima pojedinačno, a to su pre svega razgranata mreža i veliki broj klijenata Banke Poštanska štedionica i izuzetno razvijeni digitalni servisi MTS banke. Biće to jak spoj tradicije i inovacije. Ovim spajanjem poboljšaće se kapitalizacija, diversifikovati aktiva i modernizovati poslovanje banke.

Ili rasti, razvijaj se, napreduj, osvajaj nova znanja, nove tehnologije, ili se skloni i prepusti mesto drugome. Upravo tako se ponašamo i nastavice sa uvođenjem novih usluga i podrškom velikim državnim projektima, jer je to i naš cilj, san i naša obaveza. Da rastemo, zajedno sa Srbijom.

Osnovni cilj pripajanja MTS banke Banci Poštanska štedionica je da na kraju dobijemo snažnu, savremenu, digitalno usmerenu banku koja će u poslovanju imati daleko jači sinergijski efekat od prostog zbira komparativnih prednosti koje svaka od dve banke ima pojedinačno

ANGUS DITON

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE ZA EKONOMIJU,
PROFESOR EMERITUS NA PRINSTONSKOJ ŠKOLI JAVNE UPRAVE I MEĐUNARODNIH ODNOSA

EN KEJS

PROFESOR EMERITUS NA UNIVERZITETU PRINSTON

Život i smrt u Americi 2021.

Udeo radne snage u nacionalnom dohotku već godinama opada, i nastaviće i dalje da pada, što se reflektuje i u činjenici da se beleže rekordne vrednosti akcija na berzama. To što se tokom pandemije na tržištu beleži uzlazni trend još jedna je ilustracija da je u pitanju indikator očekivanih budućih profita, ne nacionalnog dohotka: cene deonica rastu kad se udeo radne snage u raspodeli kolača smanjuje

AMERIČKI KAPITALIZAM NE radi u korist većine Amerikanaca. Dok obrazovane elite žive duže i uživaju u većem prosperitetu, manje školovani Amerikanci, koji čine dve trećine populacije, umiru prerano i muče se - fizički, ekonomski i socijalno.

Rastući jaz između onih s diplomom stečenom nakon četvorogodišnjih studija i onih bez nje u fokusu je naše poslednje knjige, *Death of Despair and the Future of Capitalism* (objavljene u martu 2020, prim.). Porast smrtnosti koji opisujemo koncentrisan je skoro u potpunosti među onima bez fakultetske diplome, kvalifikacije koja obično ljude razdvaja i kad je reč o radnim uslovima, naknadi za rad, sklonosti obolevanju, braku i socijalnom statusu - što su sve preduslovi dobrog života.

I pandemija kovida-19 odvija se u skladu s tim. Mnogi obrazovani profesionalci bili su u stanju da rade od kuće - tako štiteći i sebe i svoje zarade - dok su mnogi od onih koji rade u uslužnom sektoru i maloprodaji ostali bez posla ili se suočavaju s još većim profesionalnim rizicima. Kada bude svođen konačan bilans pandemije, nema sumnje da će ukupni gubici u životima i novcu slediti istu liniju podele iscrtanu na osnovu nivoa obrazovanja.

Pandemija je promenila i poslovni pejzaž, favorizujući velike firme na račun malih, a digitalne biznise na račun onih tradicionalnih. Mnoge od velikih firmi - posebno kad je reč o Big Tech kompanijama - zapošljavaju relativno malo ljudi u poređenju s tržišnom vrednošću koju dostižu, i ne nude dobre poslove kakvi su nekad u tradicionalnim kompanijama bili dostupni i manje školovanim radnicima.

Broj samoubistava i drugih očajem izazvanih smrti u SAD prati sporu destrukciju života američke radničke klase od sedamdesetih naovamo. Sada je sasvim verovatno da će broj smrtnih slučajeva u SAD ponovo početi da raste kako se bude menjala struktura privrede zbog pandemije

Ove promene u prirodi zaposlenosti dešavaju se već godinama, ali ih je pandemija ubrzala. Udeo radne snage u nacionalnom dohotku već godinama opada, i nastaviće i dalje da pada, što se reflektuje i u činjenici da se u današnje vreme beleže rekordne vrednosti akcija na berzama. To što se tokom pandemije na tržištu beleži uzlazni trend još jedna je ilustracija da je u pitanju indikator očekivanih budućih profita, ne nacionalnog dohotka: cene deonica rastu kad se udeo radne snage u raspodeli kolača smanjuje.

Zavisno od brzine i masovnosti procesa vakcinacije protiv kovida-19 neki od ovih trendova bi mogli da se preokrenu, ali samo privremeno. Koliku stopu smrtnosti bi Amerika mogla da očekuje u 2021? U Sjedinjenim Državama je samo tokom 2020. od kovida-19 umrlo 340.000 ljudi, a ukupan broj prekomernih smrti - uključujući i smrtne slučajeve uzrokovane kovidom-19 koji nisu evidentirani kao takvi, te smrtne slučajeve izazvane drugim uzrocima indirektno povezanim s pandemijom - otprilike je za četvrtinu veći.

Osim toga, čak i ako vakcine do sredine godine budu masovno dostupne (što se u međuvremenu i dogodilo, ali u vreme nastanka ovog teksta nije bilo izvesno, prim.), pre kraja pandemije u SAD bi moglo da bude registrovano još nekoliko stotina hiljada smrtnih slučajeva uzrokovanih pandemijom, da se i ne govori o dodatnom broju smrtnih ishoda izazvanih drugim bolestima, a koji su mogli biti sprečeni da je bilo rane detekcije ili blagovremeno primenjenih terapija, što je u uslovima pandemije izostalo.

U svakom slučaju, možemo makar da nadom očekujemo budućnost u kojoj kovid-19 više nije jedan od glavnih uzročnika smrti u SAD. Isto se međutim ne može reći za slučajeve smrti od očaja (fatalnih ishoda uzrokovanih samoubistvom, slučajnim predoziranje narkoticima i alkoholom izazvanim oboljenjima jetre), kojih je tokom 2019. bilo 164.000, u poređenju s ranijim, za SAD „normalnim“ nivoom od približno 60.000 takvih slučajeva godišnje (prema statističkim podacima iz osamdesetih i devedesetih).

Iako je broj slučajeva predoziranja narkoticima u 2019. porastao, a nastao da raste i početkom 2020, pre izbivanja pandemije, predviđanja da bi tokom

Američka ekonomija ima dugogodišnje iskustvo prolaska kroz poremećaje velikih razmera, pri čemu su posledice neizbežnih poremećaja na tržištu rada, posebno među manje obrazovanom radnom snagom, još teže zbog neadekvatne socijalne zaštite i apsurdno skupe zdravstvene zaštite. Takav sistem najvećim delom finansira se iz osiguranja koje uplaćuju poslodavci, pa se najveći teret prebacuje na leđa najmanje obučanih radnika

perioda zaključavanja koji je usledio moglo da dođe do velikog porasta broja samoubistava nisu potvrđena ni u jednoj zemlji, niti očekujemo da će takvih slučajeva biti.

U našim ranijim radovima pokazali smo kako broj samoubistava i drugih očajem izazvanih smrti prati sporu destrukciju života američke radničke klase od sedamdesetih naovamo. Sada je sasvim verovatno da će broj smrtnih slučajeva u SAD ponovo početi da raste kako se struktura privrede tokom pandemije menja. Na primer, gradovi će verovatno pretrpeti radikalne promene, budući da mnoge kompanije napuštaju kancelarijski prostor u oblakoderima u urbanim zonama i sele se u predgrađa i niže objekte. Ako posledica toga bude manje putovanja na posao i s njega, to će značiti manje radnih mesta u uslužnom sektoru u okruženju nekadašnjih poslovnih zgrada, kao i u oblastima transporta, bezbednosti, ugostiteljstva, maloprodaje i zabave. I mada će se i jedan broj ovih poslova takođe preseliti na druge lokacije, mnogi drugi će jednostavno nestati. Iako će se pojaviti i potpuno novi poslovi, sasvim je izvesno da će u mnogim životima doći do značajnih poremećaja.

Današnji slučajevi predoziranja uglavnom su izazvani nelegalnim uličnim drogama poput fentanila i heroina, a ne leko-

vima izdatim na recept, kao što je to bio slučaj u skorijoj prošlosti, i ta epidemija će na kraju biti stavljena pod kontrolu. Ali zbog toga što opijatske epidemije obično slede posle velikih društvenih potresa i destrukcija, trebalo bi da se pripremimo za nove koje će uslediti u budućnosti.

Američka ekonomija ima dugogodišnje iskustvo prolaska kroz poremećaje velikih razmera izazvane promenama u tehnikama proizvodnje (posebno automatizacijom) i, u manjoj meri, globalizacijom. Posledice neizbežnih poremećaja na tržištu rada, posebno među manje obrazovanom radnom snagom koja je na njihove uticaje najranjivija, učinjene su još mnogo gorim zbog neadekvatnosti mreža socijalne zaštite, te apsurdno skupog sistema zdravstvene zaštite. Pošto se takav sistem najvećim delom finansira iz osiguranja koje uplaćuju poslodavci, i pošto taj iznos ne varira mnogo bez obzira na visinu prihoda, on najveći teret prebacuje na leđa najmanje obučanih radnika, koji nemaju pristup dobrim, bolje plaćenim poslovima.

Hronična zakonodavna blokada u Vašingtonu ne daje razloge za optimizam kad je reč o rešavanju ovih problema. Ali ako je ikada bilo vreme da se ova politička pat-pozicija razreši, onda je to sada.

Copyright: Project Syndicate

JACEK OLCZAK

OTVORENO PISMO NOVOG GENERALNOG DIREKTORA KOMPANIJE PHILIP MORRIS INTERNATIONAL (PMI)

Manifest budućnosti bez duvanskog dima

Pre samo pet godina, nula odsto naših neto prihoda dolazilo je od bezdimnih proizvoda. Već 2020. taj udeo popeo se na gotovo četvrtinu ukupnih neto prihoda. Korenitom transformacijom našeg poslovanja i ulaganjem milijardi dolara u razvoj boljih alternativa, na putu smo da svet oslobodimo duvanskog dima

STOJIMO NA RASKRŠĆU između dve budućnosti: jedne budućnosti koju definišu podele, skepticizam i nepoverenje i druge u kojoj prevladavaju razum, činjenice i nauka; budućnosti u kojoj će sinergija ambicije i spremnosti na akciju stvoriti održiviji, pravedniji svet.

Kao zakleti optimista, ja ću uvek izabrati ovaj drugi put, ovu bolju budućnost. Najiskrenije verujem da je bolja budućnost dostižna. Kao otac, suprug, građanin i novoimenovani generalni direktor kompanije Philip Morris International (PMI) - učiniću sve što je do mene da to i ostvarimo.

Kada se zapitam kako Filip Morris može doprineti dostizanju ove bolje budućnosti, jedna odluka, jedan potez ključni su na tom putu: što pre zameniti cigarete boljim alternativama, zbog svih odraslih ljudi koji bi inače nastavili da puše. I dok će naša kompanija nastaviti da teži ostvarenju ove svoje vizije, budućnosti bez duvanskog dima, ja ću dati sve od sebe kako bih nasleđe svojih prethodnika nadogrudio, a naš tempo promena ubrzao.

Pre samo pet godina, 0% naših neto prihoda dolazilo je od bezdimnih proizvoda. Već prošle, 2020. godine, taj procenat popeo se na gotovo četvrtinu ukupnih neto prihoda. Korenitom transformacijom našeg poslovanja i ulaganjem milijardi dolara u razvoj boljih alternativa, na putu smo da svet oslobodimo duvanskog dima. Zato je naša ambicija, ali i cilj da do 2025. godine budemo prvenstveno kompanija koja će se percipirati kao kompanija koja proizvodi bolje alternative pušenju i gde će više od 50% našeg neto prihoda dolaziti upravo od ovih, inovativnih uređaja. Za istu godinu, sebi smo zadali još jedan cilj, a to je da u odnosu na više od 60 tržišta širom sveta na kojima su dostupni naši bezdimni proizvodi trenutno, taj broj bude – 100.

Iako su naši ciljevi ambiciozni, oni su najbolja potvrda naše posvećenosti promena i uspehu koji smo postigli do danas. Da bismo 2025. dočekali baš onakvu kavu želimo, moramo:

- nastaviti da ulažemo u nauku i budemo dosledni u primeni strogih naučnih normi u svemu što radimo
- osigurati da PMI ostane atraktivan, privlačan, inkluzivan i angažovan poslodavac za sve - stvarajući okruženje u kojem će svi biti osnaživani da dostignu svoj pun potencijal
- sprovesti inovacije oslanjajući se na naš globalni ekološki otisak
- neprestano unapređivati naše ključne performanse u oblasti životne sredine, društvene odgovornosti i korporativnog upravljanja (ESG) - prvenstveno koristeći uticaj naših proizvođača da podstaknemo ostavljanje cigareta i omogućimo što bržu tranziciju na bolje alternative
- proširivati svoj portfolio van oblasti duvana i nikotina, oslanjajući se na svoju ekspertizu iz života, medicine i nauke, kao i na naše resurse i kapacitete koji će korisnicima pomoći da donesu bolje izbore.

Talas promena je nesporno gigantski. Ali to ne treba da nas uplaši – barem ne one koji veruju u našu zajedničku snagu. Najveća prepreka je uvek u našoj glavi i mislima. Najlakše je pustiti da emocije i uvreženi obrasci prevladaju racio i činjenice, najlakše je ostati zatvoren i uljuljkan u svom balonu i sigurnoj zoni, umesto probiti ga i priključiti se jednoj velikoj, zajedničkoj, suštinskoj promeni. Zato je naš

Transformacija na delu

KADA JE PRE skoro dvadeset godina duvanski gigant Filip Morris rešio da svoj komercijalni biznis u potpunosti transformiše i okrene se izučavanju i razvoju bezdimnih, boljih alternativa pušenju Jacek Olczak bio je jedan od prvih koji je u toj transformaciji učestvovao. Danas kada preuzima poziciju novog globalnog generalnog direktora, ta transformacija ne samo da je zaživela, već je njegova i vizija kompanije koju predvodi, a na koju se osvrnuo u otvorenom pismu prilikom preuzimanja ove pozicije još ambicioznija: ne samo transformisati svoju kompaniju, svoju industriju, već se obavezati na ubrzani prelazak na proizvode bez duvanskog dima i što pre dostići svet i budućnost bez duvanskog dima.

glavni zadatak da uvek razmišljamo progresivno. Da kroz agilnost i spremnost na akciju, kroz transparentnost u radu i proverljivost činjenica neprestano potvrđujemo integritet obećanja koja smo da-

li. I da neumorno radimo na uspostavljanju i negovanju partnerstva sa onima koji će ubrzati promenu kojoj težimo.

Zajedno, dostići ćemo bolju budućnost, bez duvanskog dima!

Promene na vrhu PMI

PETOG MAJA OVE godine, na godišnjoj Skupštini akcionara za novog generalnog direktora (CEO/Chief Executive Officer) kompanije Philip Morris International Inc. (PMI) (NYSE: PM) imenovan je Jacek Olczak, dosadašnji generalni direktor operacija (COO/Chief Operating Officer) kompanije. Tom prilikom Olczak je takođe izabran za člana Borda kompanije. Dosadašnji generalni direktor, André Calantzopoulos, koji je na toj poziciji bio od 2013. godine, izabran je za predsednika Borda kompanije

Karijeru u kompaniji Philip Morris International Olczak je započeo 1993. godine. Najpre je bio na pozicijama u oblasti finansija i generalnog menadžmenta širom Evrope, uključujući funkciju direktora PMI za Poljsku i Nemačku i predsednika za region Evropske unije, pre nego što je 2012. godine bio imenovan za generalnog finansijskog direktora (CFO/Chief Financial Officer). Na toj poziciji je bio do 2018, kada je postao generalni direktor operacija. Ima zvanje mastera ekonomije sa Univerziteta u Lođu u Poljskoj.

Vraća li se inflacija?

Iako ekspanzivne monetarne politike nakon globalne finansijske krize 2008. nisu vodile rastu inflacije, nema garancija da će i ovog puta cene mirovati. MMF očekuje da na globalnom nivou inflacija ostane niska do 2025. Ali, da li se onima koji se oslanjaju na ovakva predviđanja sprema grubo buđenje? Tim pre što je rast potrošačkih cena u mnogim zemljama već realno viši od zvanične stope inflacije

TRENTNE PROGNOZE MNOGIH banaka, centralnih banaka i drugih institucija sugerišu da u dogleđnoj budućnosti inflacija neće biti problem. Međunarodni monetarni fond, recimo, očekuje da na globalnom nivou inflacija ostane niska do kraja perioda obuhvaćenog njenim prognozama, 2025. godine. Ali da li se onima koji se oslanjaju na ovakva predviđanja sprema grubo buđenje?

Ekonomski modeli se odavno pokazuju notorno netačnim u predviđanju inflacije, a pandemija kovida-19 dodatno je uvećala taj izazov. Dok ekonomski prognostičari, da bi objasnili i predvideli ekonomske trendove, svoje modele kalibriraju koristeći podatke iz poslednjih 50 godina, trenutni ekonomski uslovi su bez presedana za taj period. Današnje prognoze niske inflacije stoga nisu nikakva garancija da će ona zaista ostati niska.

Čak i bez dodatnog inflatornog pritiska, stope inflacije za prvih pet meseci

2021. biće znatno uvećane. Procena UBS je bila da će u maju inflacija u Sjedinjenim Državama u poređenju s istim mesecom prošle godine iznositi preko tri odsto (sredinom maja objavljeni su zvanični podaci, po kojima je inflacija dosegla 4,2 odsto i bila je iznad očekivanih 3,6 procenata, s tim što je poseban problem što su cene samo u aprilu umesto za očekivanih 0,2 povećane 0,8 odsto – prim. ur.), a u evrozoni blizu dva odsto, uglavnom zahvaljujući niskoj bazi u prvoj polovini 2020, kada su krenula zatvaranja zbog pandemije. Ove više stope zato ne sugerišu povećani inflatorni pritisak, mada bi njihov rast preko pomenutih nivoa predstavljao znak upozorenja.

Mnogi zastupaju stav da je kriza izazvana kovidom-19 deflatorsna, jer mere za ublažavanje posledica pandemije imaju nepovoljnijeg efekta na agregatnu tražnju nego na agregatnu ponudu. U prvim mesecima krize u najvećem broju slučajeva

va jeste bilo tako: aprila 2020, na primer, cene nafte su se primakle nuli, ili čak pale ispod nje.

Ali detaljniji pogled na ponudu i tražnju otkriva nijansiraniju sliku. Pandemija je tražnju preusmerila s usluga na robe, od kojih je nekima cena porasla zbog uskih grla u procesu proizvodnje i transportu.

U trenutnoj kalkulaciji potrošačkih cena, porast cene robe delimično je neutralisan opadajućim cenama usluga, poput onih u sektoru civilne avijacije. Ali u stvarnosti, restrikcije izazvane pandemijom dovode do toga da potrošnja mnogih usluga beleži oštar pad; na konkretnom primeru, recimo, zbog pandemije mnogo manje ljudi putuje avionima. Realne potrošačke korpe mnogih ljudi su iz tog razloga zapravo postale skuplje od korpi koje državni statističari koriste da bi izračunali stopu inflacije. Stoga su realne stope inflacije trenutno u mnogim slučajevima više od zvaničnih, što potvrđuju i izveštaji.

Kad vlade ukinu restrikcije u pogledu slobode kretanja, inflacija u sektoru usluga bi takođe mogla da poraste ukoliko u međuvremenu redukovani kapaciteti – usled trajnog zatvaranja jednog broja restorana i hotela, recimo, ili otpuštanja u sektoru civilnog saobraćaja – ne budu dovoljni da bi zadovoljili tražnju.

Dosad neviđena fiskalna i monetarna ekspanzija kojom je odgovoreno na pandemiju mogla bi da predstavlja još veći inflatorni rizik. Prema procenama UBS, agregatni državni deficiti su u 2020. iznosili 11 odsto globalnog BDP-a, preko tri puta više od proseka u prethodnih deset godina. Bilansi centralnih banaka su prošle godine narasli još više, na 13 odsto globalnog BDP-a.

Državni deficiti u 2020. su tako indirektno finansirani štampanjem svežeg novca. Ali ovo će funkcionisati samo ukoliko

Dosad neviđena fiskalna i monetarna ekspanzija mogla bi da predstavlja veliki inflatorni rizik. Procenjuje se da su u 2020. agregatni državni deficiti dostigli 11 odsto globalnog BDP-a, preko tri puta su veći od proseka u prethodnoj deceniji i uglavnom su indirektno finansirani štampanjem svežeg novca. A sve epizode prekomernog državnog zaduživanja su se ranije skoro uvek završavale visokom inflacijom

Nagli rast inflacije bi mogao da ima razorne posledice. Da bi je obuzdale, centralne banke bi morale da podignu kamatne stope, što bi stvorilo finansijske probleme visoko zaduženim zemljama, firmama i domaćinstvima. Centralne banke do sada uglavnom nisu bile u stanju da se odupru državnom pritisku da omoguće kontinuirano budžetsko finansiranje, a to je često za posledicu imalo vrlo visoke stope inflacije

EPA ARMANDO BABANI

je dovoljno štediša i investitora voljno da u svom posedu drži novac i državne obveznice s nulatom ili negativnom kamatom stopom. Ukoliko bi sumnje u solidnost ovakvih ulaganja štediša i investitore navele da tako uložena sredstva prebace u druge oblike imovine, valute pogođenih zemalja bi oslabile, što bi takođe vodilo rastu potrošačkih cena.

Ranije epizode prekomernog državnog zaduživanja su se skoro uvek završavale visokom inflacijom. Inflacija izazvana gubitkom poverenja može da nastupi brzo, u nekim slučajevima i u uslovima neadekvatne uposlenosti raspoložive radne snage u odnosu na njene kvalifikacije, bez prethodnog zapadanja u spiralu u kojoj rast plata podstiče rast cena.

Iako ekspanzivne monetarne politike nakon globalne finansijske krize 2008. nisu vodile rastu inflacije, nema garancija da će i ovog puta rast cena ostati mali. Nakon 2008. novostvorena likvidnost se prelila mahom na finansijska tržišta. Ali trenutna ekspanzija platnih bilansa centralnih banaka dovodi do velikog priliva novca u realnu ekonomiju, kroz rekordno

visoke fiskalne deficite i brz rast zaduživanja u mnogim zemljama. Osim toga, mere monetarne politike kojima je odgovoreno na pandemiju usledile su mnogo brže i bile mnogo konkretnije nego u slučaju prethodne krize.

Demografske promene, rastući protekcionizam, te prošlogodišnja odluka američkih Federalnih rezervi da ciljanu stopu inflacije faktički podigne na dva odsto, još neki su od faktora koji bi na duži rok mogli da vode većoj inflaciji. Iako nije verovatno da će ovi strukturni faktori na kratki rok biti okidač velikog skoka cena, oni bi svakako mogli da mu doprinesu.

Nagli rast inflacije bi mogao da ima razorne posledice. Da bi je obuzdale, centralne banke bi morale da podignu kamatne stope, što bi stvorilo finansijske probleme visoko zaduženim zemljama, firmama i domaćinstvima. Istorijски posmatrano, centralne banke uglavnom nisu bile u stanju da se odupru državnom pritisku da omoguće kontinuirano budžetsko finansiranje. Ovo je često za posledicu imalo vrlo visoke stope inflacije, praćene velikim gubicima realne vrednosti najve-

ćeg broja vidova imovine, kao i političke i socijalne potrese.

Poslednjih meseci cene mnogih primarnih poljoprivrednih i berzanskih proizvoda, troškovi međunarodnog transporta, deonica i bitkoina beležile su veliki rast, dok je američki dolar značajno depresirao. Ovo bi mogli biti nagoveštaji rasta potrošačkih cena u onim delovima sveta koji koriste dolar. Kako su stope inflacije na međunarodnom nivou s tim u visokoj korelaciji, viša stopa inflacije tamo gde se koristi dolar ubrzala bi rast cena i drugde.

Previše je onih koji potcenjuju rizik od rasta inflacije, a hladnokrvne, na modelima zasnovane prognoze ničim ne umanjuju moja strahovanja. Kreatori politike u monetarnoj i fiskalnoj sferi, kao ni štediša i investitori, sebi ne bi trebalo da dopuste da budu uhvaćeni na spavanju. Bivši predsednik Federalnih rezervi Alan Greenspan je 2014. predvideo da će inflacija na kraju morati da poraste, a tadašnji platni bilans ove institucije nazvao je „gomilom kresiva“. Pandemija bi mogla da bude udar munje koji će tu gomilu zapaliti.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

Zeleni rast i budućí prosperitet Srbije

Potencijalna stopa privrednog rasta Srbije od tri do četiri odsto pre izbivanja pandemije nije dovoljno visoka da bi se sustigle zemlje Centralne i Istočne Evrope. Neophodne su reforme za povećanje rasta produktivnosti, a potrebno je posvetiti ozbiljnu pažnju dodatnim izazovima, koji na srednji i duži rok mogu otežati postizanje bržeg rasta kojem bi Srbija trebalo da stremi

STIVEN NDEGVA
ŠEF KANCELARIJE
SVETSKE BANKE U SRBIJI

SRBIJA JE NAPRAVILA značajne korake ka budućnosti zasnovanoj na zelenom rastu. U novembru 2020, Srbija je potpisala Sofijsku deklaraciju o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan, predviđenu Evropskim zelenim planom i od tada je preduzela konkretne i uverljive aktivnosti na ostvarenju ovog programa, usvojivši Zakon o klimatskim promenama, Nacionalni plan za smanjenje emisija i pravilnik o smanjenju dozvoljenog sadržaja sumpora u loživim uljima. Privredni rast je i dalje jedna od glavnih ambicija Srbije, i može se ostvariti istovremeno sa prelaskom na zeleniju ekonomiju.

Šta bi Srbija trebalo da učini u narednom periodu? Nudimo pet predloga.

Srbija bi trebalo da stremi bržem rastu. Potencijalna stopa privrednog rasta Srbije od 3 do 4 odsto (pre izbivanja pandemije kovida-19) nije dovoljno visoka da bi se sustigle zemlje Centralne i Istočne Evrope. Neophodne su reforme za povećanje rasta produktivnosti, a potrebno je posvetiti ozbiljnu pažnju dodatnim izazovima – kao što su demografska pitanja i uticaj klimatskih promena – na srednji i duži rok, jer će oni dodatno otežavati postizanje bržeg rasta.

Rast mora da bude zelen, otporan i inkluzivan. Dok odgovor na kovid-19 traje i dalje, postoji potreba za ubrzanjem napora na ublažavanju dejstva klimatskih promena i prilagođavanju na njih, uz vraćanje naglaska na smanjenje siromaštva i zajedničko blagostanje. Za zeleni, otporan i inkluzivni rast potrebne su dugoročnije, integrisane strategije.

Zeleni rast je rast sa efikasnim korišćenjem prirodnih resursa, čist je jer minimizira zagađenje i uticaj na životnu sredinu i otporan jer se njime uzimaju u obzir prirodne opasnosti i uloga upravljanja životnom sredinom i prirodnim kapitalom u sprečavanju prirodnih katastrofa, pored ostalog, izazvanih klimatskim promenama.

Plan zelenog rasta Srbije je jasan i obiman. Energetskim sektorom Srbije i dalje dominiraju fosilna goriva, koja su značajan izvor zagađenja. Energetski intenzitet srpske privrede (mera ukupne potrošnje primarne energije po jedinici BDP-a) četiri puta je veći od proseka u EU-28. Najvidljiviji su visok nivo zagađenja vazduha i njegov uticaj na javno zdravlje. Resursna produktivnost i stopa recikliranja su među najnižima u Evropi. Veći deo komunalnog otpada odlaže se na deponijama ko-

Izazova će biti, ali zeleni rast predstavlja veliku šansu i za njega će biti potrebna ozbiljna tranzicija u sektorima proizvodnje hrane i poljoprivrede, energetike, gradova i transporta

je ne zadovoljavaju sanitarne standarde, a ogromna većina otpadnih voda ispušta se bez prerade u površinske vode.

Izazova će biti, ali zeleni rast predstavlja veliku šansu. Za zeleni rast biće potrebna ozbiljna tranzicija u sektorima (i) proizvodnje hrane i poljoprivrede, (ii) energetike i (iii) gradova i transporta. Brojne reforme u sektoru energetike, upravljanju čvrstim otpadom i sprečavanju zagađenja vazduha i vode mogu imati i društvene uticaje koji će morati da se rešavaju. Dekarbonizacija privrede Srbije, trenutno zavisne od fosilnih goriva, na kratak rok zahteva sve veću zamenu kapaciteta za proizvodnju energije iz uglja drugim energentima, podršku diverzifikaciji izvora snabdevanja i korišćenje prednosti sve niže cene obnovljivih izvora energije, uz istovremeno obezbeđivanje „pravedne tranzicije“. Imajući u vidu njen plan za pristupanje Evropskoj uniji i višestruku ekonomsku korist, Srbija će morati da preduzme značajne korake u pravcu dekarbonizacije, smanjenja zagađenja, uspostavljanja održive poljoprivrede, zaštite biodiverziteta i uvođenja cirkularne ekonomije. Promena ustaljenih obrazaca korišćenja resursa neće biti bezbolna, ali je neophodna i za dobrobit budućih generacija.

Grupa Svetske banke i ostali partneri podržavaju napore Vlade Srbije da stvori pravne i institucionalne temelje za zelenu tranziciju, kao i za reforme javnih politika i neophodne investicije. Naša zajednička podrška počela je 2020. i intenziviraće se na srednji rok. Biće potrebno da se svi partneri kreću u istom smeru da bi se željeni uticaj ostvario brže i da bi se troškovima tranzicije upravljalo bolje. Od presudnog značaja je da Vlada predvodi ove napore i aktivno odabere vidove podrške u skladu sa svojim potrebama.

MAJA MARKOVIĆ

RUKOVODILAC SLUŽBE ZA MEDIJE, MERCATOR-S

Stalno inoviranje se dobro pokazalo u svim krizama

Istorija poslovanja je istorija šokova i recesije, od postnapoleonske depresije 1815. do ove kojoj sada svedočimo. Istorija nam, međutim, govori da su u tim neočekivanim potresima hrabre i odlučne kompanije uspele da pronađu način ne samo da odgovore, već da prosperiraju

JEDNO OD NAJKOMPLEKSNIJIH pitanja današnjice, pored pitanja o tome kako zaustaviti virus i izlečiti ljude širom planete, je i - kako nastaviti sa biznisom posle korone? Postkovid svet nam donosi i zabrinutost i optimizam, i pogled na širu sliku, i fokus na detalje.

Istorija poslovanja je istorija šokova i recesije, od postnapoleonske depresije 1815. do ove kojoj sada svedočimo. Međutim, istorija nam govori da su u tim neočekivanim potresima hrabre i odlučne kompanije uspele da pronađu način ne samo da odgovore, već da prosperiraju. Promena, koliko god teška, zapravo je prijatelj inovacije i razvoja poslovanja. Kompanije koje budu imale sposobnost da gledaju u budućnost moći će da budu oslonac čitavom društvu i svojim novim idejama, koje se već rađaju u glavama njihovih lidera, povedu druge napred.

Primera radi, Naftni šok 1973. nije sprečio Bila Gejtsa i Pola Alena da razvijaju novi posao računarskog softvera. Microsoft je lansiran 1975. godine, samo nekoliko dana nakon što se recesija značajno završila. Tada su kompanije tražile efikasnost u kombinaciji sa brzinom. Godinu dana kasnije osnovan je Apple. Dok je svet još gledao ostatke pucanja DotCom balona Stiv Džobs je 2001. ponosno predstavio iPad.

Čak 57% kompanija sa liste *Fortune* 500 pokrenuto je u vreme recesije. Konkretno, tokom Svetske finansijske krize 2008. godine lansirani su: WhatsApp, Airbnb, Instagram, Uber, Slack, Group, Pinterest, Google Ventures...

Najvažnija stvar koju kompanije moraju da urade u neizvesnim vremenima je da povećaju svoje kapacitete za otpornost i prilagodljivost. Analiza koju je sproveo McKinsey je pokazala da kompanije koje inoviraju u krizi, rastu 30%

više na rok od 3 do 5 godina u odnosu na one koje to ne rade.

Hteli mi to da priznamo ili ne, kovid kriza je i naš region naterala da izađe iz zone komfora. Za početak, učinila je da prigrlimo digitalno. Zbog krize, napravili smo skok napred u razvoju i primeni digitalnih rešenja u periodu od mesec dana, što bi verovatno trebalo da traje godinama. Ali, ne radi se tu samo o online trgovini, već i o digitalizaciji svih procesa u kompaniji. Nama u Mercatoru ova pandemija nije pokazala, već samo po-

tvrdila da je digitalna transformacija, na kojoj već radimo, neophodna.

Digitalne i inovativne tehnologije koje pomažu u oblikovanju personalizovanih iskustava za potrošače, bilo da kupuju u prodavnici ili putem interneta, utiču na razvoj maloprodaje na načine koji su bili nezamislivi pre svega nekoliko godina i teraju retail industriju da se transformiše. Smatram da je posebno uzbudljivo to što se trenutno ne vidi kraj inoviranja. Tehnološka industrija, zbog svoje prirode, raste u naglim skokovima. Retail industrija mora svakog dana da napravi mali korak.

U Mercatoru stalno radimo na inovacijama – prvi smo uveli Tik-Tak kase i self-checkout uslugu *Sken za tren*, prvi smo pokrenuli najveći *loyalty* program u Srbiji – Super Karticu, jer smatramo da je *data science* u retailu i sadašnjost i budućnost. Takođe, bili smo partneri NBS u projektu IPS QR kod plaćanja, a takođe smo sa Mastercardom razvili *Cash to go* uslugu, koja je našim kasama dala i ulogu bankomata, i tako dalje, da ne nabrajam sve.

Takva kultura stalnog inoviranja posebno se dobro pokazala kad je nastupila pandemija. Nova realnost je tražila nova rešenja i mi smo to mogli. Nijedna inovacija se ne rađa preko noći već ju je potrebno oblikovati i voditi računa o njoj kako bi se razvijala na pravi način. Ipak, osmišljavanje i realizacija idejnih predloga često znaju da budu osetljivi procesi i zato je potrebno zaštititi ih od faktora koji remete i ograničavaju. Novi pogled na stvari uvek otvara i novo polje za razvoj i napredak, i zato ako kompanije nauče da krizne situacije posmatraju kao imperativ za promene i udvostruče svoja ulaganja u inovacije, prava predanost i dobro postavljen fokus će sigurno dovesti do uspeha sličnog onom koji u jednom trenutku dožive startup „jednorozji“.

PINELOPI KUJIANU GOLDBERG

BIVŠI GLAVNI EKONOMISTA SVETSKE BANKE, PROFESOR EKONOMIJE NA UNIVERZITETU JEJL

Kako se nositi s globalnom krizom obrazovanja

Ključna uloga obrazovanja u stvaranju uslova za ekonomski rast i razvoj nije uvek tako očigledna onima koji kontrolišu resurse. Putevi i mostovi donose brz, opipljiv povraćaj sredstava, i usput pomažu političarima da budu reizabrani, dok se povraćaj uloženog u obrazovanje obično materijalizuje tek onda kada politička garnitura koja je te programe pokrenula više nije na vlasti

OBRAZOVANJE JE, POKAZALO se, jedna od najkonsekventnijih žrtava pandemije. Prema proceni koju je izneo UNESKO, na vrhuncu zdravstvene krize oko 1,6 milijardi đaka u više od 190 zemalja sveta bilo je sprečeno da pohađa nastavu.

U bogatijim zemljama zatvaranje škola je disproporcionalno više pogodilo učenike iz socijalno i ekonomski neprivilegovanih sredina, sa manjim primanjima, što je podstaklo zabrinutost kakve će biti dugoročne implikacije nejednakosti u obrazovanju i zaradama. Vidljiv je i sve veći jaz između đaka obrazovanih roditelja i s pristupom kompjuterima i internetu, te onih koji takve resurse nemaju.

Ali, slika postaje još sumornija u okruženju zemalja s niskim prihodima. Svetska banka je 2019. procenila da 53 odsto dece koja završi osnovno obrazovanje u

zemljama s niskim i srednjim prihodima (a u slučaju nekih zemalja s niskim prihodima to ide i do 80 odsto) i dalje nije u stanju da pročita i razume jednostavan tekst. U svetlu tih nalaza, banka je formulisala novi pojam „obrazovnog siromaštva“.

Slično tome, u Izveštaju o globalnom razvoju za 2018. koji je sačinila Svetska banka konstatovano je da u Keniji, Tanzaniji i Ugandi tri četvrtine učenika trećeg razreda nije bilo u stanju da pročita najprostiju rečenicu poput: „Ime ovog psa je Papi.“ A u ruralnoj Indiji, tri četvrtine učenika trećeg razreda nije znalo da reši jednostavan matematički zadatak - koliko je 46 minus 17.

Još gore, ovaj deficit znanja se odražava uprkos impresivnom rastu prosečnog broja godina školovanja u protekle

dve decenije i povećanom procentu dece upisane u osnovne i srednje škole u većini zemalja sveta. Prosto rečeno, poboljšan pristup školovanju nije doneo i viši stepen znanja. A ova divergencija je u nekim slučajevima postala tolika da su počela da stižu upozorenja kako smo se našli u globalnoj „krizi obrazovanja“.

Kao što smo moji koautori i ja pokazali u jednoj nedavnoj studiji, ovaj zabrinjavajući obrazac nije ograničen na šaćicu siromašnih zemalja; on je tipičan i za mnoge zemlje sa srednjim i niskim prihodima. I skorašnja studija Centra za globalni razvoj dokumentovala je da su razlike u obrazovanju između zemalja s visokim i niskim prihodima mnogo veće nego što bi se to na osnovu razlike u trajanju školovanja moglo predvideti.

Sad kad se nosimo s pandemijom možda se čini da nije pravi trenutak da se bavimo rešavanjem krize obrazovanja, posebno u zemljama kojima nedostaju fiskalni resursi, ali dugoročni troškovi trenutnog jaza u obrazovanju preveliki su da bismo ih ignorisali. Pa, šta može da se učini?

Strategija za rešavanje krize obrazovanja mora da uključuje dve komponente. Prvo, kreatori politike u zemljama s niskim nivoom obrazovanja treba ubediti da obrazovanje mora da bude visoko na listi prioriteta. Ovo se može činiti očiglednim, ali ključna uloga obrazovanja u stvaranju uslova za ekonomski rast i razvoj nije uvek tako očigledna onima koji kontrolišu resurse. Vlade često prioritet daju investicijama u fizičku infrastrukturu u odnosu na investiranje u ljude. Dok putevi i mostovi donose brz, opipljiv povraćaj sredstava, i usput pomažu političarima da budu reizabrani, povraćaj uloženog u obrazovanje se obično materijalizuje tek dugoročno - i najčešće

Deficit znanja se u mnogim zemljama održava uprkos impresivnom rastu prosečnog broja godina školovanja i povećanom procentu dece upisane u osnovne i srednje škole. Dobra vest je da se napredak može ostvariti i bez ekstravagantnog trošenja sredstava, a za početak bi kreatori politike u tim zemljama trebalo ubediti da obrazovanje mora da bude visoko na listi prioriteta

Na vrhuncu zdravstvene krize oko 1,6 milijardi đaka u više od 190 zemalja sveta bilo je sprečeno da pohađa nastavu. U bogatijim zemljama zatvaranje škola je više pogodilo učenike iz siromašnijih porodica i sve je veći jaz između đaka obrazovanih roditelja, koji imaju pristup kompjuterima i internetu i onih koji takve resurse nemaju

onda kada politička garnitura koja je te programe pokrenula više nije na vlasti.

Kako bi se rešio ovaj problem podsticaja na ulaganja u obrazovanje, u sklopu Projekta ljudski kapital koji je osmislila Svetska banka izračunava se Indeks ljudskog kapitala (HCI) za svaku zemlju, pri čemu se u obzir uzimaju nivo obrazovanosti, zdravlja i drugi važni faktori. HCI do srži razotkriva ekonomsku cenu izostanka akcije na ovom planu. Rezultat od 0,40, na primer, nagoveštava da će danas rođeno dete u trenutku sticanja punoletnosti, sa 18 godina, biti samo 40 odsto produktivno u odnosu na vršnjaka koji je imao kompletno obrazovanje i adekvatnu zdravstvenu negu. Učinivši ovakve informacije javnim, Svetska banka za cilj ima da ohrabri kreatora politike da obrazovanje (i zdravstvo) uzmu za ozbiljno.

HCI služi i kao važno merilo i istraživački instrument. Zbog toga što praćenje napretka na obrazovnom planu od zemlje do zemlje zahteva jedinstvenu metriku, Svetska banka je sačinila bazu podataka Harmonizovani obrazovni ishodi, sačinjenu od podataka iz 164 zemlje za period od 2000. do 2017. Ova merenja biće ažurirana na svake dve do tri godine, kako bude postajala dostupna nova obrazovna metrika. I ovde je cilj, osim postavljanja smernica koje bi vodi-

le poboljšanom obrazovanju, da se vlade podstaknu da čine više na ovom planu.

Ali čak i pod pretpostavkom da su zemlje u razvoju posvećene poboljšanju obrazovanja, kako išta mogu da postignu s obzirom na oskudne resurse koji su im na raspolaganju, posebno u uslovima pandemije? Odgovorom na ovo pitanje bavi se druga komponenta ove strategije: laserski fokus na odnos troškova i efekata. Efikasna javna potrošnja oduvek je bila važna u okruženju niskih prihoda i nedovoljnih resursa, ali sada kada je kovidom-19 izazvana kriza devastirala fiskalne rezerve i mnoge ljude vratila u siromaštvo, njen značaj je važniji no ikad.

Kako bi se zemljama u razvoju pomoglo da identifikuju strategije koje će uz najmanja ulaganja doneti najviše, Globalni obrazovni savetodavni panel (GEEAP), nova inicijativa koju su lansirali britanski Forin ofis i Svetska banka, tu je od neprocenjive koristi. Koristeći se ekstenzivnim izveštajima utemeljenim na empirijski prikupljenim podacima iz velikog broja zemalja, GEEAP intervencije u sektoru obrazovanja (odnosno obrazovne programe koje pojedinačne vlade sprovode i njihovu efikasnost, prim.) klasifikuje u tri grupe: „odlične“ i „dobre kupovine“, „obećavajuće ali nedovoljno potkrepljene“, te „loše kupovine“.

Prvi izveštaj ovog panela pokazuje da se najbolji odnos troškova i efekata u nastojanju da se podigne nivo obrazovanja postiže informisanjem roditelja i dece o benefitima, troškovima i kvalitetu obrazovanja. Kao što je važno da kreatori politike na najvišem nivou obrazovanje uzmu u svoje ruke, i roditelji i đaci moraju da veruju u važnost obrazovanja. Na drugom ekstremu („loše kupovine“), državna izdvajanja za nove objekte, desktop i laptop računare, tablete i drugu opremu donose razočaravajuće rezultate u odnosu na troškove koje su zahtevala.

Ovo je dobra vest, jer znači da se napredak može ostvariti i bez ekstravagantnog trošenja sredstava. Prema jednom nedavnom dokumentu Svetske banke, najbolji odnos troškova i efekata ima isti efekt kao dodatne tri godine školovanja najvišeg ranga (u poređenju s obrazovnim sistemima koji imaju najbolje performanse) po ceni od samo 100 dolara po detetu.

Zemlje u razvoju su i pre kovida-19 bile usred krize obrazovanja. Sad kad se polako pomalja kraj pandemije, od imperativnog je značaja da sve zemlje i međunarodne institucije zadrže isti nivo posvećenosti razvoju našeg najvažnijeg resursa - ljudi.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

MARGRET VESTAGER

POTPREDSEDNICA EVROPSKE KOMISIJE I EVROPSKI KOMESAR ZA KONKURENCIJU

DOZEP BORELJ

VISOKI PREDSTAVNIK EU ZA SPOLJNU I BEZBEDNOSNU POLITIKU

Evropska digitalna dekada

Da bismo osigurali da tehnologija građanima i biznisima omogući izgradnju prosperitetnijeg i inkluzivnijeg društva, potrebna su nam otvorena i konkurentna tržišta. Kompanije svih veličina moraju da imaju jednake izgleda za inovacije i plasman svojih proizvoda i usluga

EVROPSKA KOMISIJA JE u martu predstavila svoju viziju evropske „digitalne dekade“. Evropska unija, koja je svoje programske ciljeve za 2030. fokusirala na četiri kardinalne teme - stručnih veština, infrastrukture i kapaciteta, javnih servisa i digitalizacije biznisa - ima ambiciju da bude predvodnik današnje digitalne revolucije.

Da bismo osigurali da tehnologija građanima i biznisima omogući izgradnju prosperitetnijeg i inkluzivnijeg društva, potrebna su nam otvorena i konkurentna tržišta. Kompanije svih veličina moraju da imaju jednake izgleda za inovacije i plasman svojih proizvoda i usluga.

Šire posmatrano, digitalizacija sada predstavlja ključ za izgradnju ekonomske i društvene otpornosti, te sticanje i odr-

žavanje globalnog uticaja. Naša zajednička budućnost u digitalnom domenu već poprima svoje obrise. U svetu koji obeležava geopolitičko nadmetanje za tehnološki primat, moramo da osiguramo da evropska vizija digitalizacije - zasnovane na otvorenim društvima, vladavini prava i temeljnim slobodama - dokaže svoju prednost u odnosu na autoritarne sisteme koji digitalne tehnologije koriste kao alatke nadzora i represije.

Jačajući vlastite kapacitete, EU može pozitivno da doprinese globalnoj digitalnoj transformaciji. Da bi evropska digitalna dekada bila uspešna, biće potrebno da EU izgradi snažna savezništva i funkcionalne odnose sa zemljama slične orijentacije, kako na bilateralnom, tako i na multilateralnom nivou. Uostalom, ubira-

nje plodova tehnoloških inovacija zahteva održavanje otvorene digitalne ekonomije u kojoj investicije slobodno kruže. I bez obzira na to da li primenjujemo digitalna rešenja u zdravstvenoj nezi, borimo se protiv terorizma, ublažavamo posledice klimatskih promena, štitimo diverzitet ili tehnologiju koristimo za predviđanje prirodnih katastrofa i budućih pandemija, biće nam neophodna mnogo bliža međunarodna tehnološka saradnja.

Ali digitalizacija nosi i ozbiljne rizike, u rasponu od masovnog nadzora i sajber napada na kritično važnu infrastrukturu do sistematskih kampanja širenja dezinformacija s ciljem da se društva polarizuju a demokratija potkopa. Ovo znači da moramo da pronademo ravnotežu između otvorenosti i naših drugih suštinskih interesa i vrednosti.

Konkretno, trebalo bi da se držimo tri sveobuhvatna principa: ravnopravnih uslova na digitalnim tržištima, bezbednosti u sajber prostoru i očuvanja slobode u onlajn sferi (uključujući zaštitu slobode govora i okupljanja, a protiv diskriminacije i narušavanja privatnosti).

U skladu s našom čvrstom namerom da jačamo bilateralne odnose, postavljamo jasne standarde i uspostavimo otpornije lance digitalnog snabdevanja, administraciji američkog predsednika Džoa Bajdena smo već uputili predlog za kreiranje zajedničkog trgovinskog i tehnološkog saveta.

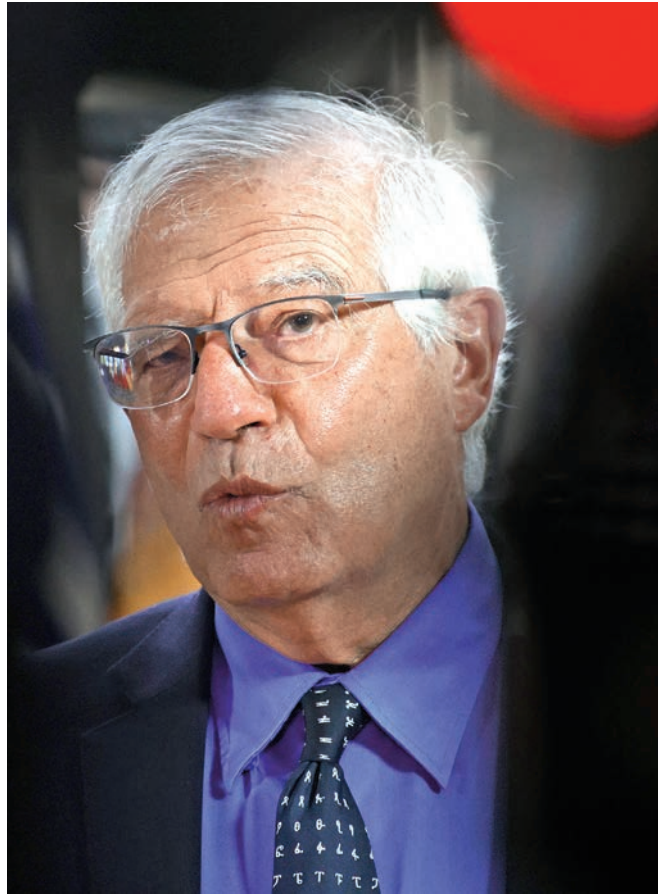
EU se takođe zalaže za formiranje globalne koalicije koja bi se okupila oko zajedničke vizije digitalizacije u čijem središtu su ljudi. Moramo da udružimo snage s drugima voljnim da sarađuju kako bismo obezbedili efikasno demokratsko upravljanje tehnologijom i digitalnom ekonomijom. Svaka koalicija okupljena oko tih ideja morala bi da bude otvorena za sve koji su spremni da brane otvo-

Ubiranje plodova tehnoloških inovacija zahteva održavanje otvorene digitalne ekonomije u kojoj investicije slobodno kruže. I bez obzira na to da li primenjujemo digitalna rešenja u zdravstvenoj nezi, borimo se protiv terorizma, ublažavamo posledice klimatskih promena, štitimo diverzitet ili tehnologiju koristimo za predviđanje prirodnih katastrofa i budućih pandemija, biće nam neophodna mnogo bliža međunarodna tehnološka saradnja

AP

AP

Digitalizacija predstavlja ključ za izgradnju ekonomske i društvene otpornosti. U svetu koji obeležava geopolitičko nadmetanje za tehnološki primat, moramo da osiguramo da evropska vizija digitalizacije - zasnovane na otvorenim društvima, vladavini prava i temeljnim slobodama - dokaže svoju prednost u odnosu na autoritarne sisteme koji digitalne tehnologije koriste kao alatke nadzora i represije

reni, decentralizovani model interneta i principe ferpleja na digitalnim tržištima, bezbednosti u sajber prostoru, te individualnih sloboda u onlajn sferi.

Delujući zajedno, možemo da postavimo standarde veštačke inteligencije i drugih naprednih tehnologija na osnovu zajedničkih vrednosti, omogućimo da svi ubiremo plodove inovacija čije god one bile, i izgradimo snažnije mere zaštite od sajber napada. Koalicija partnera koji razmišljaju na sličan način može da obezbedi da međuzavisnost u našim digitalnim lancima snabdevanja postane izvor bezbednosti i otpornosti, a ne faktor dodatnog rizika.

Podjednako važno, digitalna dekada je naša poslednja šansa da ispunimo *Ciljeve održivog razvoja za 2030*. Znamo da digitalna tehnologija širom sveta ima potencijal da podstiče inkluzivnost i pristup javnim servisima. U Africi je udeo populacije s pristupom internetu porastao s dva odsto 2005. na 40 procenata 2019, što je

znatno većem broju dece omogućilo da se školuje, i znatno većem broju žena da se zaposle. Ali sve dok ne premostimo taj globalni digitalni jaz nećemo ostvariti pun potencijal novih tehnologija.

U tom cilju, EU će uskoro istupiti s inicijativom koja će kombinovati finansijske resurse i tehnološku podršku kako bi svojim partnerima pomogla da razviju vlastite okvire digitalnog upravljanja, uključujući oblasti poput sajber bezbednosti i zaštite podataka. Na primer, novi Fond digitalne konektivnosti bi mogao da da podstrek takvim naporima; zajedno s partnerima ćemo u narednim mesecima nastojati da ustanovimo koliko su takve ideje održive.

Konačno, da bismo internet učinili bezbednim, ali slobodnim, nužno je da razvijemo nove inkluzivne modele multilateralizma, okupljajući ne samo vlade nego i predstavnike civilnog društva, privatni sektor i akademsku zajednicu. Takav model bi onda mogao da usmera-

va naše aktivnosti unutar međunarodnih organizacija - od Ujedinjenih nacija i Svetske trgovinske organizacije do Međunarodne telekomunikacione unije - kako bismo osigurali da međunarodna pravila služe svojoj svrsi.

Zajednička nit koja se provlači kroz sve ovo, isprepletana s principima koje delimo, usmeravaće naša zalaganja za digitalnu transformaciju koja će više biti okrenuta čoveku i maksimalizovati koristi od novih tehnologija, uz istovremeno smanjivanje rizika koje one nose. Kako u sajber prostoru tako i u fizičkoj realnosti, Evropa će nastaviti da se zauzima za suštinske globalne vrednosti. Međunarodna univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. ustanovila je načela dostojanstva pojedinca, prava na privatnost i odsustvo diskriminacije, slobode govora i verovanja. Naša zajednička dužnost je da se postaramo da će se i digitalna revolucija pridržavati istih standarda.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

NURIJEL RUBINI

PROFESOR EKONOMIJE NA STERNOVOJ ŠKOLI BIZNISA PRI NJUJORŠKOM UNIVERZITETU

Dolazi li stagflacija?

Problem je u tome što se danas oporavljamo od šoka agregatne ponude. Preterano labave monetarne i fiskalne politike bi, takve kakve su, zbilja mogle da dovedu do inflacije ili, još gore, do stagflacije - visoke inflacije uz istovremenu recesiju. Uostalom, stagflacija iz sedamdesetih godina usledila je nakon dva naftna šoka izazvana Jomkipurskim ratom 1973. i Iranskom revolucijom 1979. A danas ćemo morati da brinemo o čitavom nizu potencijalnih šokova na strani ponude

SVE VIŠE SE debatuje o tome da li će inflacija koja će uslediti u narednih nekoliko meseci biti privremenog karaktera, refleksija naglog oporavka od posledica recesije izazvane kovidom-19, ili uporna, kao posledica rasta cena koju su istovremeno pogurale povećana tražnja u uslovima smanjene ponude, ali i povećani troškovi proizvodnje.

Nekoliko argumenata ukazuje na trajniji sekularni rast inflacije, koja je više od decenije ostala ispod ciljane stope većine centralnih banaka od dva odsto na godišnjem nivou. Prvi među tim argumentima tiče se činjenice da su Sjedinjene Države krenule u sprovođenje preobimnog paketa fiskalnih stimulanasa koji treba da pomognu ekonomiji, za koju se čini da se i ovako oporavlja brže nego što se očekivalo. Dodatni, u martu odobreni paket od 1.900 milijardi dolara usledio je nakon što je prošlog proleća odobren paket vredan 3.000 milijardi, a u decembru i od 900 milijardi, a uskoro treba da bude usvojen i novi, 2.000 milijardi dolara vredan paket pomoći za obnovu infrastrukture. Američki odgovor na aktuelnu krizu je stoga većeg obima od onog koji je usledio nakon globalne finansijske krize 2008.

Kontraargument koji se nudi jeste da ove stimulatívne mere neće pokrenuti dugoročnu inflaciju, jer će domaćinstva najveći deo onoga što će dobiti potrošiti na otplatu dugova. Osim toga, investiranje u infrastrukturu će povećati ne samo tražnju nego i ponudu, kroz ekspanziju vrednosti javnog kapitala usmerenog na podsticanje produktivnosti. Ali naravno, čak i ako računamo na takvu dinamiku, zbog državnih davanja narasli nivo privatne štednje implicira da će morati da usledi neko inflatorno popuštanje kako bi se podstakla tražnja.

EPA JEAN CHRISTOPHE BOTT

Povratak inflacije imao bi ozbiljne ekonomske i finansijske posledice. Iz perioda „Velike umerenosti“ prešli bismo u period makronestabilnosti, a rastuće nominalne i realne kamate na obveznice bi sadašnji nivo duga učinile neodrživim, što bi dovelo do kraha na globalnom tržištu hartija od vrednosti. A u nekom trenutku bismo čak mogli da budemo svedoci i povratka krize kakva je bila ona sedamdesetih godina

Drugi, s ovim povezani argument jeste da se američke Federalne rezerve i druge vodeće centralne banke preterano prilagođavaju politikama koje kom-

binuju monetarne i kreditne olakšice. Likvidnost koju obezbeđuju centralne banke već je na kratak rok rezultirala inflacijom vrednosti imovine, i na-

staviće da podstiče inflatorni rast kreditiranja, kao i realne potrošnje kako se otvaranje ekonomije i oporavak budu ubrzavali. Neki bi rekli da, kad taj trenutak bude došao, centralne banke jednostavno mogu da pakupe suvišna sredstva smanjenjem svojih platnih bilansa, a kamatne stope podignu s nul-tog ili negativnog nivoa. Ali takvu tvrdnju je sve teže progutati.

Centralne banke su velike fiskalne deficite monetizovale na način koji se ne razlikuje od deljenja „novca iz helikoptera“ ili primene *Moderne monetarne teorije*. U vreme kad javni i privatni dug nastavljaju da rastu s već visoke polazne osnove (425 odsto u visokorazvijenim ekonomijama i 365 odsto na globalnom nivou), samo kombinacija niskih kratkoročnih i dugoročnih kamatnih stopa taj teret može da učini održivim. Normalizacija monetarne politike na ovom nivou bi dovela do sloma tržišta obveznica i dužničkog tržišta, a onda i tržišta akcija, što bi izazvalo recesiju. Centralne banke bi faktički izgubile nezavisnost.

Ovde bi kontraargument bio da će, kad ekonomije dostignu pune kapacitete i punu zaposlenost, centralne banke učiniti šta god bude trebalo kako bi sačuvala kredibilitet i nezavisnost. Alternativa tome bilo bi povećanje inflatornih očekivanja koje bi uništilo njihove reputacije i dovelo do nekontrolisanog rasta cena.

Treća tvrdnja je da ova monetizacija fiskalnih deficita neće biti inflatornog karaktera; zapravo, da će samo sprečiti deflaciju. Ovo, međutim, podrazumeva da šok koji je snašao svetsku ekonomiju podseća na onaj iz 2008, kada je kolaps imovinskog mehura doveo do kreditnog škripca i tako do šoka agregatne tražnje.

Problem je u tome što se danas oporavljamo od šoka agregatne ponude. Preterano labave monetarne i fiskalne politike bi, takve kakve su, zbilja mogle da dovedu do inflacije ili, još gore, do stagflacije - visoke inflacije uz istovremenu recesiju. Uostalom, stagflacija iz sedamdesetih godina usledila je nakon dva naftna šoka izazvana Jomkipurskim ratom 1973. i Iranskom revolucijom 1979.

U današnjem kontekstu, moraćemo da brinemo o čitavom nizu potencijalnih šokova na strani ponude, bilo kao pretnji potencijalnom rastu, bilo kao mogućim faktorima porasta troškova proizvodnje. Ovo uključuje faktore koji destimulativno deluju na međunarodnu

Koncentracija oligopolne moći u korporativnom sektoru bi takođe mogla da utiče na rast inflacije, jer proizvođačima daje veći uticaj na cenu robe koju prave. Naravno, otpor koji postoji prema Big Tech kompanijama, kao i prema kapitalno intenzivnoj tehnologiji koja smanjuje potrebu za radnom snagom, mogao bi na širem planu za posledicu da ima opadanje broja inovacija

trgovinu, poput procesa deglobalizacije i rastućeg protekcionizma; postpandemijska uska grla na strani ponude; produbljanje kinesko-američkog hladnog rata; i posledičnu balkanizaciju globalnih lanaca snabdevanja, te preusmeravanje direktnih stranih investicija iz Kine, gde su troškovi niski, ka lokacijama gde su oni veći.

Podjednako zabrinjavajuće su demografske strukture kako u visokorazvijenim zemljama, tako i u ekonomijama u usponu. Taman kad starije generacije podstiču potrošnju krckajući svoje uštedvine, nova restrikcije za prijem migranata koje pojedinačne zemlje uvode stvorice pritisak koji će cenu radne snage pogurati naviše.

Osim toga, rastuća nejednakost prihoda i imetka znači da će populistička pretnja ostati važan faktor. S jedne strane, to bi moglo da ima formu fiskalnih i regulatornih politika za podršku radnicima i sindikatima - što je dodatni pritisak na troškove rada.

S druge strane, koncentracija oligopolne moći u korporativnom sektoru bi takođe mogla da utiče na rast inflacije, jer proizvođačima daje veći uticaj na cenu robe koju prave. Naravno, otpor koji postoji prema Big Tech kompanijama, kao i prema kapitalno intenzivnoj tehnologiji koja smanjuje potrebu za radnom snagom, mogao bi na širem planu za posledicu da ima opadanje broja inovacija.

Postoji i kontranarativ u odnosu na ovu tezu o stagflaciji. Uprkos otporu javnosti, tehnološke inovacije na polju veštačke inteligencije, mašina sposobnih da uče i robotike mogle bi da nastave da slabe uticaj radne snage, a demografski efekti bi mogli da budu neutralisani podizanjem starosnog nivoa za odlazak u penziju (što implicira veću ponudu radne snage).

Slično ovome, aktuelno potiskivanje globalizacije bi i samo moglo da bude potisnuto kako se budu produbljuje regionalne integracije u mnogim delovima sveta, dok *outsourcing* usluga omogućava da se zaobiđu prepreke koje su se isprečile migracijama radne snage (indijski programer ne mora da se presele u Silicijumsku dolinu da bi dizajnirao američku aplikaciju). Konačno, svako smanjenje nejednakosti prihoda moglo bi jednostavno da deluje protiv mlake tražnje i deflatorne sekularne stagnacije, umesto da u velikoj meri podstiče inflaciju.

Na kratak rok, zastoj na tržištima rada, robe i primarnih proizvoda, u nekim slučajevima i nekretnina, sprečiće kontinuirani nalet inflacije. Ali tokom par narednih godina, labave monetarne i fiskalne politike će početi da stvaraju stalni inflatorni - u krajnjoj instanci stagflatorni - pritisak, jer je na strani ponude moguć čitav niz šokova.

Uopšte ne sumnjajte u to: povratak inflacije imao bi ozbiljne ekonomske i finansijske posledice. Iz perioda „Velike umerenosti“ prešli bismo u period makronestabilnosti. Rast sekularnoga tržišta obveznica bi konačno bio okončan, a rastuće nominalne i realne kamate na obveznice bi sadašnji nivo duga učinile neodrživim, što bi dovelo do kraha na globalnom tržištu hartija od vrednosti. A u nekom trenutku bismo čak mogli da budemo svedoci i povratka krize kakva je bila ona sedamdesetih godina.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

Značaj infektivnih bolesti u 21. veku sagledan kroz prizmu pandemije kovid-19

Mi nismo samo žrtve pandemije, već i njeni uzročnici i saučesnici. Ovoj svojevrsnoj autodestrukciji kumovali su i dalje kumuju neznanje, površnost, neozbiljnost, neodgovornost i neblagovremenost delovanja. Na drugoj strani, postoji opštepoznat „kalauz“, a to su znanje, dobro organizovan zdravstveni sistem, nove tehnologije i odgovornost stanovništva

INFEKTIVNE BOLESTI MOGU biti paradigma vremena u kojem živimo. Naime, na jednoj strani su mnogobrojni i višeznačni problemi koje infekcije svakodnevno donose (epidemiološki, klinički, terapijski, ekonomski, socijalni, etički, pravni), a na drugoj strani su naše mogućnosti da se tim izazovima efikasno suprotstavimo i da ih, manje-više, uspešno držimo pod kontrolom (nespecifične i specifične preventivne mere, sofisticirana dijagnostika, moćna antimikrobna terapija). Ova ravnoteža opstaje decenijama, ali je u suštini krhka i promenljiva zahvaljujući pre svega nerazumnom ponašanju i aktivnostima ljudi: nesprovođenje vakcinalnog programa, široka i nekritička upotreba antibiotika, ekološke promene, trgovina divljim životinjama, krčenje šuma i uništenje staništa životinja, redistribucije vektora koji prenose infektivne agense, neefikasni i nesprenni zdravstveni sistemi itd.

Stara je istina da celo čovečanstvo pliva u istom „mikrobnom moru“, kao i da je koevolucija patogenih mikroorganizama i njihovih domaćina makroorganizama (ljudi, životinje) uvek uzajamni proces neizvesnog ishoda. Od 1989. do 2019. otkrivena su 34 nova mikroorganizma koji uzrokuju značajan morbiditet i mortalitet

u humanoj populaciji, npr. hepatitis C virus, virus Sin Nombre, humani herpesvirus-8, virus Nipah, virus Handra, SARS koronavirus, Ehrlichia chaffeensis itd. U ovom trenutku, bar tridesetak virusa (virus gripa, enterovirusi, virus zapadnog Nila, virus denga groznice, virusi ebola i marburg groznice, neki hantaan virusi itd.) imaju epidemijski potencijal i nalaze se „na čekanju“.

Svetska zdravstvena organizacija (SZO) je početkom 2019. navela deset globalnih javno zdravstvenih problema na našoj planeti, od kojih su čak šest u vezi sa infektivnom patologijom: grip, denga, ebola, HIV, antimikrobna rezistencija i smanjen obuhvat stanovništva vakcinacijom. Posle toga, SZO je objavila da zdravstveni sistemi država moraju biti spremni zbog moguće pojave „agensa X“, bez bližeg i neophodnog objašnjenja o čemu se radi. Pretpostavljam da su eksperti mislili i na novodokazane korona viruse koji su kroz dve „pokazne vežbe“ dokazali da uzrokuju i teške infekcije donjih respiratornih puteva sa letalitetom od 10 do 35 odsto. Naime, epidemije SARS-CoV (2002) i MERS-CoV (2013) jasno su ukazale da se virus korona promenio i da su genetičke promene dovele do većeg stepena njegove

patogenosti, odnosno virulencije. Ostalo je nejasno zašto se posle ovih epidemija i pretećih upozorenja stalo na započetim istraživanjima mogućeg antivirusnog leka i izradi vakcine. Zbog potcenjivačkog i ignorantskog odnosa prema značaju infektivne patologije u humanoj medicini i tekućih samoobmana o našoj superiornosti nad mikroorganizmima, generalno gledano, nismo bili spremni za pandemiju: organizaciono, kadrovski, prostorno i materijalno.

Zato mi nismo samo žrtve pandemije, već i njeni uzročnici i saučesnici. Ovoj svojevrsnoj autodestrukciji kumovali su i dalje kumuju neznanje, površnost, neozbiljnost, neodgovornost i neblagovremenost delovanja. Na drugoj strani, postoji opštepoznat „kalauz“, odnosno putovođa za svaku pandemiju, a to su znanje, dobro organizovan zdravstveni sistem, nove tehnologije i sveprisutna odgovornost stanovništva.

Poznato je da se pandemija sa novootkrivenim virusom ne može izbeći, ali zato možemo da biramo protiv epidemije mere s kojima ćemo se najbolje suprotstaviti eksplozivnom širenju infekcije. Jedna od bitnih karika uspešnog delovanja je pravilan *tajming*, odnosno stručno i promišljeno odabiranje protiv epidemije mera u jedinici vremena da bi se postigao željeni cilj - obuzdavanje pandemije sa što manje ljudskih žrtava. Druga bitna karika je edukovano stanovništvo, naružano empatijom i tolerancijom, koje se kreće u jasno i dobro zacrtanom koordinatnom sistemu protiv epidemije mera i, koje veruje zdravstvenim radnicima i sistemu rukovođenja - Kriznom štabu, Vladi... Ne zaboravimo da Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti kompletno predlaganje i odlučivanje tokom pandemije, u oblasti zdravstvene politike

Posle svega ostaje otvoreno pitanje da li je zdravlje stanovništva, pored nataliteta i obrazovanja, noseći stub svakog zdravorazumskog društva ili se i tu, u međuvremenu, nešto promenilo u korist profita nekih uslužnih delatnosti

Pandemija sa novootkrivenim virusom ne može se izbeći, ali zato možemo da biramo protivepidemijske mere s kojima ćemo se najbolje suprotstaviti eksplozivnom širenju infekcije. Jedna od bitnih karika uspešnog delovanja je pravilan tajming, stručno i promišljeno odabiranje protivepidemijskih mera da bi se pandemija obuzdala sa što manje ljudskih žrtava

ke, ostavlja Institutu za javno zdravlje RS, Republičkoj stručnoj komisiji za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti i ministru zdravlja, kao personifikaciji vlasti. Takođe, kao utisak, a manje kao činjenicu, ističem da me je protekli period ponovo уверio da u našoj sredini svi o svemu pričaju i svi o svemu znaju. Neverovatno je koliko imamo eksperata po svim stručnim pitanjima iz bilo koje oblasti medicine. Zbog toga mi, između ostalog, nedostaje očekivana i poželjna aktivnost epidemiološke sekcije SLD, Zdravstvenog saveta ili Lekarske komore Srbije.

Hroničan problem tokom ove pandemije su, između ostalog, pogrešne ili neprimenjene protivepidemijske mere u vremenu koje je „vapilo“ za blagotvornim, primenljivim i efikasnim odlukama. Zato su stručne odluke, kao proizvod kompromisa medicinskog i nemedicinskog dela KŠ, pokazale svoje naličje: nedovoljnost ili zakasnelost i, u krajnjoj instanci, neefikasnost. Takođe, ceo koncept protivepidemijskih mera je bio pogrešan, jer se isključivo svodio na iznuđene mere (tzv. post festum medicina), a ne na mere koje idu u susret nadolazećim i prepoznatljivim problemima. Naravno, to se manje-više desilo i u gotovo svim evropskim zemljama.

Brojna negativna iskustva tokom pandemije nateraću nas da shvatimo da su noseći stubovi humane medicine pre-

ventivne grane (epidemiologija, higijena, socijalna medicina, mikrobiologija itd.) uz neupitno divljenje prema kardiologiji, hirurgiji ili ginekologiji. Dominantan koncept nedovoljno efikasne i skupe „posledične medicine“ trebalo bi hitno zameniti medicinom koja primarno ide u susret nadolazećim, prepoznatljivim i predvidljivim problemima. Takođe, stav pojedinih uticajnih krivomislećih političara o neophodnosti „pronalaženja balansa“ između broja obolelih, odnosno umrlih i ekonomije (tačnije dela uslužne delatnosti) je nemoguć i neprihvatljiv za zdravstvene radnike („Apsolutno ću poštovati ljudski život od početka“, savremena verzija Hipokratove zakletve, Ženeva, 1946). Posle svega ostaje otvoreno pitanje da li je zdravlje stanovništva, pored nataliteta i obrazovanja, noseći stub svakog zdravorazumskog društva ili se i tu, u međuvremenu, nešto promenilo u korist profita nekih uslužnih delatnosti?

Govoriti o „pobedi“ nad SARS-CoV-2 infekcijom je netačno i cinično, jer se radi o najvećem porazu savremene civilizacije na globalnom nivou zbog neznanja, nesprenosti, neodgovornosti, površnosti i neodlučnosti država, zdravstvenih sistema, farmaceutskih kuća i, ponajmanje, SZO. Da je bilo više pameti („čovek koliko zna toliko i može“) i slušanja, ova pandemija bi protekla sa mnogo manje žrtava, da ne govorim o drugim problemima iz

oblasti mentalnog zdravlja, ekonomije, obrazovanja, kulture, međuljudskih odnosa ... Zato je ovo vreme teškog poraza i regresije, bez obzira na velelepnot tekućih naučnih dostignuća i grandioznu borbu zdravstvenih radnika. Neupitni uspesi, sa dalekosežnim dometima, su izgradnja novih kovid bolnica i blagovremena nabavka vakcina sa odličnom organizacijom sprovođenja vakcinacije. Dolaskom efikasnih i bezbednih vakcina, što je fantastičan rezultat savremene nauke, stvoreni su realni preduslovi da obuzdavanje i stavljanje pod potpunu kontrolu tekuće pandemije tokom ove godine.

Planeta je postala globalno selo, državne granice su otvorene, ljudi putuju ili migriraju i evidentno je „prelivanje“ različitih infekcija iz regiona u region. I ovaj virus je, kao i oko 3,500 pre njega, preskočio barijeru vrste i ušao u humanu populaciju i mi smo sada za njega „slepa ulica“. Kao i brojni animalni virusi, on će se prilagoditi novonastaloj situaciji koja će mu omogućiti razmnožavanje i opstanak, verovatno, bez značajnijeg letaliteta.

Zato mudrost, iskustvo i znanje nalažu veliku opreznost i spremnost zdravstvenog sistema da razume svet mikroorganizama, da sačuva postojeću ravnotežu između makro i mikroorganizama, da razvija, pre svega, preventivne mere u sprečavanju i suzbijanju infektivnih bolesti, i na kraju, da efikasno dijagnostikuje i leči akutne i hronične infektivne bolesti.

Po okončanju pandemije, neophodna je svestrana analiza tekućih grešaka i pozitivnih rešenja sa dugoročnim planovima za delovanje svih aktera zdravstvenog sistema - Ministarstva zdravlja, Fonda za zdravstveno osiguranje, Zdravstvenog saveta Srbije, instituta i zavoda za javno zdravlje, Srpskog lekarskog društva, Lekarske komore Srbije... U suprotnom, pitanje je samo vremena kada će nas nova/stara epidemija neke infektivne bolesti zateći nesprenne i začuđene.

Tekuća pandemija SARS-CoV-2 infekcije je ponovo dokazala koliko Srbiji nedostaje nova, moderno organizovana, materijalno opremljena i kadrovski ojačana Infektivna klinika KCS, a to isto važi i za ostale infektivne klinike i odeljenja u Srbiji. I ova epidemija učvrstila je moje ubeđenje, koje iznosim dvadesetak godina, o značaju i neophodnosti bržeg razvoja Instituta za virusologiju, vakcine i serume „Torlak“, kao krucijalnog faktora u dijagnostici i prevenciji infektivnih bolesti.

Umemo li da učimo

U Srbiji je oko 40 odsto učenika čitalački, naučno i matematički funkcionalno nepismeno. I tu se problem ne završava, faktički to je uzrok narednih problema, jer ti učenici kasnije imaju teškoće u nastavku školovanja, pri zapošljavanju, u profesionalnom napredovanju i snalaženju u društvu

SVETLANA KISIĆ
ČLAN PREDSEDNIŠTVA
SAVEZA EKONOMISTA SRBIJE

NA POSTAVLJENO PITANJE: „Šta je adekvatan odgovor na poruku kojom vas mobilni operater obaveštava da ste osvojili pametni telefon“, najveći broj petnaestogodišnjaka u Srbiji je na poslednjem PISA testiranju odgovorio da bi kliknuli na link u prilogu i popunili tražene podatke. Njihovi vršnjaci iz zemalja OECD-a su skeptičniji. Oni su najčešće odgovorili da bi „otišli“ na veb-sajt mobilnog operatera i proverili da li postoji takva akcija ili bi odmah izbrisali poruku. Ovo pitanje je bilo jedno od pitanja kojima su se merile metakognitivne veštine ispitanika. Prema definiciji PISA 2018, to su veštine koje omogućavaju pojedincu da se orijentiše, kritički misli i uči u različitim kontekstima. Smatra se da je posedovanje tih veština od krucijalnog značaja za život u savremenom društvu.

Rezultati testiranja su pokazali da su metakognitivne veštine naših učenika ispod proseka vrednosti tih veština kod učenika iz zemalja OECD-a, EU ili Centralne i Istočne Evrope. Pored toga, testovi su nažalost pokazali i da se čitalačka, matematička i naučna pismenost testiranih đaka nije značajno promenila u odnosu na rezultate prethodnih generacija. U Srbiji je i dalje oko 40% učenika čitalački, naučno i matematički funkcionalno nepismeno. Za isti broj godina školovanja, naša deca po postignućima kasne za više od jedne školske godine za svojim vršnjacima iz zemalja OECD-a. I tu se problem ne završava, faktički to je uzrok narednih problema. Zbog niskog nivoa postignuća, ti učenici kasnije imaju teškoće u nastavku školovanja, pri zapošljavanju, u profesionalnom napredovanju i snalaženju u društvu.

Da li rezultati stvarno moraju biti ovakvi? Odgovor je - sigurno ne! Naša deca nisu manje sposobna od druge, niti su naše škole toliko slabije. Problem je u izboru nastavnih programa i dominantnih oblika nastave. U obrazovanju negujemo akademsku kulturu, programi se sastoje od vrednih i relevantnih naučnih znanja, često preobimnih, koriste se klasične metode nastave, akcenat je na memorisanju znanja, a zanemaruje se njihova praktična primena. Pokazujemo visoke ambicije, ali ostvarujemo slabije rezultate. Svest o potrebi korenite promene paradigme našeg obrazovnog sistema je već dugo prisutna. Od školske 2018/19. se počelo sa primenom novih nastavnih programa koji su usmereni ka razvoju učeničkih kom-

Naša deca nisu manje sposobna od druge, niti su naše škole toliko slabije. Problem je u izboru nastavnih programa i dominantnih oblika nastave

petencija. Koliko ćemo u tome uspeti pokazće naredni PISA testovi.

Međutim, reforma ne bi smela da se zaustavi na promeni nastavnih planova, jednako je važno osavremeniti i nastavne metode. Često ključ dobrih rezultata upravo leži u načinu koji se primenjuje da bi se stiglo do cilja. Odličan primer za to je program „učenička kompanija“. Radi se o neformalnom obliku preduzetničkog obrazovanja koji se zasniva na metodi iskustvenog učenja (*learning by doing*). Program se odvija u okviru srednjih škola kao vannastavna aktivnost tokom koje tim učenika, prema svojoj ideji, formira kompaniju u kojoj prave pravi proizvod ili pružaju uslugu, izlaze na tržište, raspolažu zarađenim novcem, međusobno se takmiče na nacionalnom i širem regionalnom nivou sa drugim „učeničkim kompanijama“ za najbolju poslovnu ideju i na kraju školske godine zatvaraju kompaniju. Prolazeći kroz ceo životni ciklus kompanije, uz pomoć obučenog nastavnika mentora i često mentora iz poslovnog sektora, stiču i razvijaju potrebne veštine. Iako je osnovni cilj programa razvoj preduzetničkih aspiracija mladih, brojna istraživanja su pokazala da program daje izvanredne rezultate u razvoju kreativnosti, inovativnosti, kritičkog i analitičkog mišljenja, timskom radu i celom spektru drugih veština kod polaznika. Zbog toga je Evropska komisija ovaj program uvrstila u obavezne oblike preduzetničkog obrazovanja. Osmišljen je pre sto godina u Americi, a trenutno se sprovodi u preko 120 zemalja u svetu.

Upoznavanje sa ovakvim primerima je bitno da bismo otvorili svoje vidike prema efektima neformalnog obrazovanja, značaju obogaćivanja nastavnih metoda, davanju šanse našim mladima da razviju svoje potencijale i postanu vredni i srećni građani boljeg društva!

Šumarstvo u funkciji ekološke politike

Fokus postojećih ekoloških politika u Evropi jeste na obnovljivim izvorima energije i složenoj ulozi šuma u skladištenju ugljenika. Biomasa ima potencijal da zameni fosilna goriva i mineralne resurse, što doprinosi ublažavanju klimatskih promena, a osim ekoloških, važni su i ekonomski efekti koji se ogledaju u ekonomskom rastu, novim radnim mestima i energetske sigurnosti

ROLAND KOKAI
DIREKTOR JP VOJVODINAŠUME

ŠUME I ŠUMSKO zemljište pokrivaju nešto više od 7% ukupne površine AP Vojvodine. S druge strane, područje Vojvodine je visoko razvijena poljoprivredna oblast u Srbiji (više od 1,5 miliona hektara obradive površine) sa potencijalima i proizvodnjom koja u velikoj meri prevazilazi domaće potrebe. Ova dva načina korišćenja zemljišta su konkurentni jedan drugom, jer povećanje šumovitosti može da se ostvari na račun poljoprivrednog zemljišta. Istovremeno, ovi načini korišćenja zemljišta mogu biti međusobno povezani (npr. ekstenzivne tradicionalne poljoprivredne prakse u okviru šumskih kompleksa) i uzajamno zavisni (npr. podizanje šumskih vetrozaštitnih pojaseva u funkciji zaštite agroekosistema).

Klimatske promene su ključan faktor stresa za šume, koji je presudan za učestalost suša poslednjih godina, koje za posledicu imaju pojavu sušenja šuma i sve češće pojave šumskih požara. Kako bi se sprečili ili bar ublažili negativni efekti klimatskih promena, neophodno je usmeriti pažnju na poboljšanje otpornosti i povećanje stabilnosti postojećih šuma. JP Vojvodinašume je državni privredni subjekat koji u skladu sa karakterom svog poslovanja i vrstom privredne delatnosti koju obavlja, ima prava i obaveze koje dobija na osnovu propisa u oblasti životne sredine, te u skladu sa tim učestvuje u kreiranju i tražiranju ekoloških politika. Preduzeće je upravljač 16 zaštićenih područja od kojih je pet specijalnih rezervata prirode, dva spomenika prirode i devet zaštićenih područja proglašanih po pređašnjim zakonima. Pored toga Preduzeće je korisnik šuma i šumskog zemljišta u okviru 20 zaštićenih područja. Održivim korišćenjem prirodnih resursa unutar zaštićenih područja, obezbeđuju se sredstva za finansiranje mera njihove zaštite.

Fokus postojećih ekoloških politika u Evropi jeste na obnovljivim izvorima energije i složenoj ulozi šuma u skladištenju ugljenika. Biomasa ima potencijal da zameni fosilna goriva i mineralne resurse, što doprinosi ublažavanju klimatskih promena, a osim ekoloških, važ-

ni su i ekonomski efekti koji se ogledaju u ekonomskom rastu, novim radnim mestima i energetske sigurnosti. Prethodno navedeno jesu konkretni primeri bioekonomije na koju se nadovezuje cirkularna ekonomija, što proizvodnju čini efikasnom. Bilo da se koristi kao drvo za građevinarstvo, celulozu za proizvodnju papira, obnovljivu energiju ili osnova za nove biomaterijale, korišćenje drveta mora biti održivo i racionalno. To podrazumeva svest da su ukupne količine drveta dostupne za korišćenje prirodno ograničene, kao i da je zemljište na kojem je moguće proizvoditi drvenu biomasu ograničen resurs.

Šume pružaju mnoštvo koristi za ljude, poznatih kao ekosistemske usluge, poput regulacije klime, vodosnabdevanja, zaštite i očuvanja biodiverziteta, proizvodnje kiseonika, zaštite od erozije i mnogih drugih. Gazdovati šumama na način da se obezbedi trajnost svih funkcija šuma u složenoj ekonomskoj i tržišnoj okruženju i usled izloženosti klimatskim i antropogenim rizicima (urbanizacija, bespravna izgradnja vikend naselja i sl.) zahteva odgovoran pristup, vrhunsku stručnost i jasnu opredeljenost za poštovanje principa održivog gazdovanja šumama.

Potvrda da se gazdovanje šumama koje su u nadležnosti JP Vojvodinašume (ukupno 130.266,60 ha) i njihovo racionalno korišćenje vrši u skladu sa strogim međunarodnim standardima jeste i FSC sertifikat za održivo gazdovanje šumama koji preduzeće poseduje od 2008. godine. Može se zaključiti da je razumevanje odnosa između ekonomskih aktivnosti, socijalnog blagostanja i degradacije životne sredine presudno za stvaranje održive budućnosti.

U AP Vojvodini racionalno korišćenje šuma predstavlja značajan aspekt održive bioekonomije. Šumama čiji je korisnik JP Vojvodinašume se održivo gazduje, što podrazumeva da sve što se poseče, obavezno se i pošumi, a pošumljava se i neobraslo zemljište, čime se ukupan šumski fond povećava. Na taj način se uvećavaju kako ekološki, tako i ekonomski efekti gazdovanja šumama.

KENET ROGOF

BIVŠI GLAVNI EKONOMISTA MMF-A, PROFESOR EKONOMIJE I JAVNE POLITIKE NA UNIVERZITETU HARVARD

U strahu od inflacije su velike oči

Da budemo jasni, gigantski programi ekonomske podrške su van svake sumnje potrebni i trenutno i u bliskoj budućnosti. Recesija izazvana pandemijom gora je od globalne finansijske krize 2008, a delovi američke ekonomije i dalje su u velikim problemima. I mada tržišta verovatno preuveličavaju kratkoročne rizike od inflacije u 2021, reklo bi se da ne shvataju u punoj meri dugoročne opasnosti

MASIVNI PROGRAMI STIMULATIVNIH fiskalnih i monetarnih mera u Sjedinjenim Državama i drugim visokorazvijenim ekonomijama podstakli su žustru debatu o tome da li bi iza ugla mogla da nas sačeka visoka inflacija. Desetogodišnji prinosi na vrednosne hartije američkog ministarstva finansija i rate otplate stambenih kredita već su počeli da rastu u očekivanju da će Federalne rezerve - *de facto* globalna centralna banka - biti primorane da podignu kamatne stope, i tako potencijalno širom sveta probuše balon vrednosti kapitala. I mada tržišta verovatno preuveličavaju kratkoročne rizike od inflacije u 2021, reklo bi se da ne shvataju u punoj meri dugoročne opasnosti.

Da budemo jasni, gigantski programi makroekonomske podrške su van svake sumnje potrebni i trenutno i u bliskoj budućnosti. Recesija izazvana pandemijom gora je od globalne finansijske krize 2008, a delovi američke ekonomije i dalje su u velikim problemima. Osim toga, uprkos obećavajućem razvoju situacije kad je reč o vakcinaciji protiv virusa korona, stvari bi i na tom planu mogle da se pogoršaju.

U takvom ambijentu, realni inflatorni rizik mogao bi da se materijalizuje ako bi se istovremeno odustalo i od nezavisnosti centralnih banaka i od globalizacije. Na kratak rok, kreatori politike s razlogom brinu da će, kako se ekonomija bude oporavljala, stimulativne mere i gotovinska ušteđevina potrošača dovesti do eksplozije tražnje. Ali nije verovatno da bi to vodilo prekončnoj eksploziji inflacije, uglavnom zato što je rast cena u modernim visokorazvijenim ekonomijama varijabila koja se veoma sporo menja. Čak i onda kada je inflacija u mnogim bogatim zemljama sedamdesetih godina dostigla dvocifren nivo (a u Velikoj Britaniji i

Mnogi na Zapadu strahuju da će im Kina „pojести ručak“, kao što je upozorio predsednik Džo Bajden, pozivajući na nasušno potrebne investicije u američku infrastrukturu. Možda, ali bi zapadnjaci morali da priznaju da je, kad je reč o globalnoj proizvodnji, Kina ta koja ručak sprema, i da bi obrok bio mnogo skuplji da nije tako

EPA JEON HEON KYUN

Na kratak rok, kreatori politike s razlogom brinu da će, kako se ekonomija bude oporavljala, stimulatивne mere i uštedevina potrošača dovesti do eksplozije tražnje. Ali nije verovatno da bi to vodilo prekononočnoj eksploziji inflacije, uglavnom zato što je rast cena u modernim visokorazvijenim ekonomijama varijabila koja se veoma sporo menja. Čak i onda kada je inflacija u mnogim bogatim zemljama sedamdesetih godina dostigla dvocifren nivo, trebalo joj je mnogo godina da bi uhvatila pun zamah

Japanu otišla i preko 20 odsto), trebalo joj je mnogo godina da bi uhvatila pun zamah.

Ovo stoga što je brzina kojom cene i plate rastu izuzetno osetljiva na to kako zaposleni i firme gledaju na dinamiku inflacije. Hoće se reći da je današnja inflacija u vrlo velikoj meri pod uticajem dugoročnih inflatornih očekivanja.

Ovakvo rezonovanje može se učiniti cirkularnim, ali ono je odraz činjenice da u mnogim sektorima firme oklevaju da isuviše agresivno dižu cene jer se boje da bi zbog toga mogle da izgube deo tržišta. Tako da centralne banke, ukoliko uspešno usidre dugoročna inflatorna očekivanja na niskom nivou, mogu da povuku kočnicu svaki put kad dođe do produženog uzleta inflacije. A danas je stanje takvo da su se godišne ultraniske inflacije čvrsto urezale u kolektivnu psihu.

Drugi dugoročni rizik od inflacije je suptilniji, ali ga je potencijalno još teže izbeći. Mnogi ljudi su danas daleko skeptičniji prema globalizaciji nego što su to bili pre tri decenije, uglavnom zato što dokazi sugerišu da su bogati od nje profitirali neproporcionalno više u odnosu na sve ostale. Dok vrednosti deonica na berzama lete u nebo, radna snaga dobija proporcionalno sve manje parče ekonomske torte. A mnoge od predloženih mera koje bi zaposlenima omogućile da se ponovo izbore za veće parče - poput podsticanja ulaska u sindikate i otežavanja selidbe proizvodnje u druge zemlje - neminovno će dovesti do smanjenja obima trgovine.

Odustajanje od globalizacije moglo bi da ima veliki uticaj na inflaciju. Mnogi na Zapadu strahuju da će im Kina „pojesti ručak“, kao što je upozorio predsednik Džo Bajden, pozivajući na nasušno potrebne investicije u američku infrastrukturu. Možda, ali bi zapadnja-

ci morali da priznaju da je, kad je reč o globalnoj proizvodnji, Kina ta koja ručak sprema, i da bi obrok bio mnogo skuplji da nije tako.

Šire posmatrano, dezinflatorne mere koje su centralne banke preduzimale u periodu od 1980. do finansijske krize 2008. ogromnu pomoć imale su u hiperglobalizaciji koja je tada bila u toku. Trgovina s Kinom i drugim zemljama u razvoju, u kombinaciji s tehnološkim napretkom, vodila je konstantnom opadaju cene robe široke potrošnje.

Kako je produktivnost rasla a cene upadljivo padale, iz razloga koji izlaze iz okvira monetarne politike, centralnim bankama je postalo relativno lako da dugoročna inflatorna očekivanja javnosti stalno snižavaju. Ali kada sam na jednoj velikoj konferenciji 2003. ukazao na ovo, u radu naslovljenom *Globalizacija i globalna dezinflacija*, većina njih nije baš bila voljna da zasluge deli s procesom globalizacije.

Sada bi stvari mogle da krenu u drugom pravcu, posebno s obzirom na snažan politički konsenzus u Vašingtonu da je nužno suprotstaviti se Kini. Suština Bajdenovog pristupa nije radikalno

različita od onog koji je imao Donald Tramp, kao što su se mnogi internacionalisti možda nadali da će biti. A sve i da SAD i Kina nekako uspeju da prevaziđu trenutne razlike u stavovima, uticaj globalizacije će neizbežno početi da bleđi, delom i zbog delovanja demografskih faktora. Kineska radna snaga bi, recimo, prema projekcijama u naredne dve decenije mogla da se smanji za 200 miliona ljudi.

Pa, treba li tržišta da paniče da će mogući nagli skok tražnje podstaci inflaciju i kamatne stope, i tako dovesti do strmoglavog pada cena kapitala? Na kratak rok, ne baš. Moguće je čak da će kroz godinu dana centralne banke ozbiljno razmatrati pribegavanje duboko negativnim kamatnim stopama kako bi iznova podstakle inflaciju i tražnju. I ne bi nužno bila loša stvar ukoliko bi inflacija na par godina porasla iznad ciljane, nakon što je toliko dugo bila tako niska. Ali dugoročni rizici od inflacije mnogo više naginju na stranu koja vodi njenom skoku nego što su, reklo bi se, tržišta i kreatori politike toga svesni.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

DRAGAN ĐURIČIN

ČLAN PREDSEDNIŠTVA SAVEZA EKONOMISTA SRBIJE, PROFESOR EKONOMSKOG FAKULTETA

Veliko resetovanje: Budućnost koju želimo, Srbija kakvu hoćemo

Srbiji je potrebna nova industrijalizacija na bazi masovne primene rešenja Industrije 4.0 koja istovremeno dovode do cirkularne ekonomije i medicinske sigurnosti. U tom slučaju bi do 2030. industrijska proizvodnja mogla u formiranju BDP-a Srbije da učestvuje sa 35-40 odsto

PANDEMIJA KOJA ĆE verovatno prerasti u hroničnu bolest (*Long Covid*) uvela je ekonomiju u pauzu usled „straha od straha“. Da bi se izbegla „reflacija“ (recesija + inflacija), nov narativ je „veliko resetovanje“ sistema.

Antikrizni program je jedini način da se ekonomija i društvo izbore sa kompleksnom krizom, medicinskom krizom u ekonomskoj krizi. Nažalost, efekti medicinskog programa i ekonomskog programa su kontraindikovani. Medicinski rezultati pate zbog uspeha ekonomije, i obrnuto. Bez ekonomskog uspeha nema mogućnosti održivog ekonomskog razvoja i sprečavanja kolapsa medicinskog sistema.

Za održiv balans medicinskih i ekonomskih ciljeva potrebna je „vidljiva ruka“ države koja mora da bude agilna, što znači prosvetljena, poštena i sa evolutivnom kompetentnošću. Agilnost države ne znači ignorisanje „nevidljive ruke“ tržišta. Tržište kao institucionalni izbor nije pod dilemom.

Veliko resetovanje znači najmanje dve stvari istovremeno. Prvo, tretman pandemije kao makroekonomske varijabile koja utiče na faktorske cene i prinose. Drugo, opredeljenje da se ključne makroekonomske politike (monetarna i fiskalna) vode na strukturni način, odnosno u cilju transformacije sistema. Prethodno podrazumeva transformaciju neoliberalnog modela kapitalizma („kapitalizam akcionara“ u smislu M. Fridmana) u novi model kapitalizma („kapitalizam interesnih grupa“ u smislu K. Švaba). Vođen ciljevima održivog ekonomskog razvoja definisanih od strane UN poznatih kao 17 SDG, novi sistem bi trebalo da podrži državne investicije u infrastrukturu (fizičku, digitalnu i zdravstvenu) pomoću horizontalnih industrijskih politika usmerenih na grane

razmenljivih proizvoda i usluga (održiv razvoj) i vertikalnih industrijskih politika (nauka, obrazovanje, zapošljavanje i sl., kao podrška). Na taj način, linearni model rasta se transformiše u cirkularni/regenerativni model, a ortodoksna platforma za vođenje ekonomskih politika, gotovo ekskluzivno vezana za inflaciono

targetiranje, biva zamenjena heterodoksnom platformom sa većim brojem ciljeva među kojima je najznačajniji anuliranje autput gega. U takvom sistemu veza između intencionih investicija države i industrijskih politika uspostavlja se posredstvom makroekonomskih stabilizatora u monetarnoj i fiskalnoj sferi.

„Veliko resetovanje“ zahteva stvaranje konteksta za masovnu primenu rešenja Industrije 4.0. Danas je „univerzalna konektivnost“ slobodno dobro na kojem se baziraju inteligentne tehnologije (i proizvodi) koje predstavljaju simbiozu fizičke i virtualne komponente. Radi se o strukturnoj promeni pošto inteligentne tehnologije i proizvodi pretvaraju grane i lance vrednosti, kao konvencionalna igrališta konkurentske utakmice, u poslovne platforme. U platformi kooperacija dominira nad konkurencijom, što zahteva koordinirajuću ulogu države preko industrijskih politika koje tretiraju i pitanja etičke primene novih tehnologija (posebno, veštačke inteligencije i robotike).

Nemoguće je zamisliti da će se „veliko resetovanje“ desiti novim mantranjem sa tržišnim fundamentalizmom, kada je ekonomska nauka nedvosmisleno dokazala da skoro pola veka privredni sistem koji se bazira na njegovim glavnim principima (liberalizacija, deregulacija i privatizacija) samo proizvodi, reprodukuje ili produbljuje strukturne neravnoteže sistema. Neoliberalizam ne daje odgovore na kompleksnu krizu, a posebno u zemljama koje, kao Srbija, imaju tranzicioni i tekući autput gep.

Od vremena prve industrijske revolucije do danas, industrijalizacija je bila mera prosperiteta. Srbija je sa kašnjenjem ušla u drugu industrijsku revoluciju ranih 1960-ih kada je BDP *per capita* bio oko 2.000 stalnih USD. Na početku treće industrijske revolucije u 1990. učešće industrijskog outputa u BDP-u iznosilo je 27%, dok je BDP *per capita* bio oko 6.000 stalnih USD. Nažalost, sa otpočinjanjem ekonomske tranzicije otpočinje i deindustrijalizacija, a sa njom i povećavanje outputa gepa. U 2020. Srbija ima tranzicioni output gep od oko 20%, iako je BDP *per capita* oko 7.600 u tekućim USD. Glavni razlog za proklizavanje je nisko učešće industrijskog outputa od oko 20%. Posle relativno kratke epizode obnove rasta na bazi uspešno završenog programa fiskalne konsolidacije od 2014. do 2018, došla je covid-19 kriza i sa njom tekući output gep. U 2020. učešće medicinskih troškova u BDP-u povećalo se za 1,6 procentnih poena, dok su masovni stimulansi u tri programa podrške privredi dostigli 14% BDP-a. Očekivano, na kraju godine zabeležen je fiskalni deficit i rast duga. Nedavno je usvojen novi pro-

„Veliko resetovanje“ znači najmanje dve stvari istovremeno. Prvo, tretman pandemije kao makroekonomske varijable koja utiče na faktorske cene i prinose. Drugo, opredeljenje da se ključne makroekonomske politike, monetarna i fiskalna, vode na strukturni način, u cilju transformacije sistema

gram stimulansa i garantnih šema uglavnom za kreditiranje ciljanih korisnika.

Zahvaljujući solidnom kreditnom rejtingu kratkoročni dug je održiv, odnosno može se finansirati rastom suverenog duga. Međutim, za dugoročnu održivost duga neophodan je robustan rast. Samo za finansiranje finansijskih rashoda po osnovu tekućeg outputa gepa i rasta medicinskih troškova u 2020. Srbija mora da u narednih pet godina ostvari složenu stopu rasta od 2,8%.

U prvoj godini pandemije Srbija je dosta uradila sopstvenim snagama i iznenadila ne samo druge, nego i sebe. Kratkoročne mere ne smeju ugroziti dugoročnu transformaciju sistema.

Prvo pitanje u vezi sa prethodnim glasi: šta resetovati? Moj odgovor je: industrijsku proizvodnju, zajedno sa njenim podmlađivanjem. Srbiji je potrebna nova industrijalizacija na bazi masovne primene rešenja Industrije 4.0 koja istovremeno dovode do cirkularne ekonomije i medicinske sigurnosti.

Prethodno neće biti jednostavno sobzirom na to da je ekološki otisak prethodnog modela rasta veći nego ikada. U ovom trenutku, oko 2/3 svetskog BDP-a visoko ili umereno zavisi od neregenerativnih resursa, dok je odgovarajuće učešće još veće u zemljama kao što je Srbija. Za

reformatore u Srbiji smanjenje korišćenja uglja kao energenta nije samo „pranje mozga“, kada se ima u vidu da se u ovom trenutku 66% energije dobija iz uglja. Srbija mora definisati ciljeve dekarbonizacije, što su to nedavno obznanile SAD (50% redukcija do 2030.) i EU (55% redukcija do 2030. u odnosu na 2020).

Rešavanje klimatske i medicinske krize primenom rešenja Industrije 4.0 treba da omogući „veliko resetovanje“ ekonomije. Međutim, prethodno zahteva kvantni skok u finansiranju, što je posebno problematično za zemlje koje nemaju rezervnu valutu. Danas u EU postoje „zeleni krediti“ koji se finansiraju iz primarne emisije uz uslov da investicije doprinose ekološkim standardima koji su prethodno precizno definisani. Istih standarda pridržava se i država kada emituje „zelene obveznice“. Ima predloga i za „zelena kvantitativna olakšanja“ koja treba da zamene upumpavanje likvidnosti u banke iz primarne emisije. U Srbiji postoje strane banke čije su centrale u evrozoni, a koje bi se mogle uključiti u ovaj poduhvat. Takođe, država bi na berzi mogla da garantuje nominalnu vrednost akcija inovativnih startapova ukoliko oni svojim programima podržavaju ciljeve nove ekonomije. Konačno, poreska politika treba da usmerava reinvestiranje u regenerativnu ekonomiju sa celim arsenalom poreza u funkciji automatskih stabilizatora.

„Veliko resetovanje“ bi značilo da industrijska proizvodnja učestvuje sa 35-40% u formiranju BDP-a Srbije do 2030. Pored razvoja infrastrukture, postoje tri velike ideje. Prvo, razvoj digitalne komponente inteligentnih proizvodnih sistema na način da ICT igra katalizatorsku ulogu pri dolasku stranih direktnih ulaganja u fizički deo proizvodnje. Dobar primer je razvoj mRNK platforme za razvoj nove generacije vakcina koja je napravila revoluciju u zdravstvenoj zaštiti primenom veštačke inteligencije. Drugo, razvoj i/ili primena energetske tehnologije sa nultom emisijom gasova staklene bašte, pre svega tehnologija na bazi vodonika. Treće, razvoj biomedicinskog haba (bioinženjering, farmacija, medicinska oprema, razvoj i proizvodnja vakcina, zdravstveni turizam i sl.).

O pomenutoj koncepciji preko jedne decenije govore najugledniji svetski ekonomisti. Nova industrijalizacija je u osnovi progresna i lek protiv krize.

HOSE ANTONIO OKAMPO

BIVŠI MINISTAR FINANSIJA KOLUMBIJE, PROFESOR NA KOLUMBIJA UNIVERZITETU

Kako iskoristiti pola veka staru alatku

Uprkos velikim mogućnostima koje nude, specijalna prava vučenja su jedan od nedovoljno korišćenih instrumenata. Da bi svet bio u stanju da ga maksimalno iskoristi, potrebne su reforme. Mnogi ekonomisti već više od godinu dana preporučuju novu alokaciju SPV, a to što G20 nije dugo usvajala te preporuke pokazuje da međunarodna finansijska saradnja tokom pandemije nije bila adekvatna, posebno u poređenju s periodom nakon finansijske krize 2008.

ZEMLJE ČLANICE GRUPE 20 saglasile su se oko nove alokacije specijalnih prava vučenja, rezervne valute Međunarodnog monetarnog fonda. To je odlična vest: odavno već smatram da su, uprkos velikim mogućnostima koje nude, SPV jedan od nedovoljno korišćenih instrumenata međunarodne ekonomske saradnje. Ali da bi svet bio u stanju da maksimalno iskoristi ovu pola stoleća staru alatku, potrebne su reforme.

Mnogi ekonomisti, među kojima neke moje kolege i ja sam, već više od godinu dana preporučujemo novu alokaciju SPV. To što G20 dugo nije usvajala te preporuke ilustracija je neadekvatnosti međunarodne finansijske saradnje tokom pandemije kovida-19, posebno u poređenju s periodom nakon globalne finansijske krize 2008.

Sada, međutim, Sjedinjene Države uviđaju nužnost saradnje: prethodnik Dženet Jelen na mestu ministra finansija, Stiven Mnučin, bio je taj koji se prošle godine usprotivio alokaciji SPV - i tako je faktički blokirao. Direktorica MMF Kristalina Georgijeva takođe zaslužuje pohvale zbog svog zalaganja za SPV kao moćnu alatku u odgovoru na pandemiju.

Mada se o tačnom obimu predstojeće alokacije tek treba dogovoriti, ona bi trebalo da iznosi najmanje 500 milijardi dolara - dvostruko više od iznosa koji je MMF plasirao 2009. Ali ne bi trebalo ni da bude veći od 650 milijardi - što je ukupna vrednost MMF-ovih kvota - jer bi to onda zahtevalo odobrenje američkog Kongresa i tako usporilo donošenje konačne odluke.

Nova specijalna prava vučenja biće alocirana u skladu s MMF-ovim kvotama, što znači da će ekonomijama u usponu i zemljama u razvoju pripasti malo manje od dve petine ukupnih sredstava - ali će i to biti dovoljno da u znatnoj meri popravi

Nova specijalna prava vučenja biće alocirana u skladu s MMF-ovim kvotama, što znači da će ekonomijama u usponu i zemljama u razvoju pripasti malo manje od dve petine ukupnih sredstava, ali će i to biti dovoljno da u znatnoj meri popravi stanje njihovih deviznih rezervi

EPA RAFA SALAFRANCA

vi stanje njihovih rezervi. Udeo razvijenih zemalja trebalo bi da bude usmeren u fondove za podršku zemljama s niskim, možda i srednjim prihodima, uključujući regionalne finansijske aranžmane. Ovo bi ojačalo globalnu finansijsku zaštitnu mrežu.

Ali postoje načini da se uticaj SPV dodatno uveća. Prvo, MMF bi trebalo da se pozabavi rešavanjem temeljnog pitanja duplog knjigovodstva. Kako sad stvari stoje, Fond pravi razliku između „opštih resursa“ i SPV računa - sistema koji neutrošena SPV pretvara u manje-više irelevantne knjigovodstvene bilanse. Danas se više od četiri petine svih alociranih SPV uklapa u ovaj opis.

Ovo je problem koji je relativno lako rešiti. Kao što je Žak Polak, jedan od prvih glavnih ekonomista MMF-a odavno predlagao, MMF bi trebalo da konsoliduje ta dva računa. Jednostavan način da se to učini, prema mom predlogu, jeste da se neutrošena SPV tretiraju kao depoziti zemalja u čijem su vlasništvu. Fond bi onda mogao da koristi ta sredstva za finansiranje svojih programa.

Ovakav pristup vodio bi onda daljoj reformi, tako da alokacija SPV postane jedini izvor finansiranja koji Fond odobrava, u velikoj meri nalik onome kako novac kreiraju centralne banke na nacionalnom ili regionalnom nivou. Na ovaj način zemlje više ne bi morale da izdvajaju posebna sredstva za finansiranje MMF-ovih programa, a Fond više ne bi morao da se bavi zemljama koje svoje kvote popunjavaju čitavim spektrom valuta, od kojih samo neke mogu biti iskorišćene za odobravanje MMF-ovih zajmova.

Druga kritično važna reforma bila bi fokusirana na distribuciju SPV. Prema sadašnjem stanju stvari, ekonomije u usponu i zemlje u razvoju moraju da akumuliraju visoke iznose deviznih rezervi da bi se osigurale kako za situacije u kojima se na planu međunarodnog finansiranja ciklično smenjuju periodi ekonomskog bum i krize, tako i od ograničenja globalne finansijske zaštitne mreže. Ovakvo stanje uvećava globalnu nejednakost, jer takvo osiguranje za posledicu ima velike finansijske transfere ka zemljama čije valute služe kao rezervne na međunarodnom tržištu.

Jedan način da se ovo koriguje bio bi da se zemljama s najvišom tražnjom kad je reč o deviznim rezervama - a to su uglavnom zemlje u razvoju - dodeli veća alokacija SPV. Ekonomista Džon Vilijamson

Mada se o tačnom obimu predstojeće alokacije tek treba dogovoriti, ona bi trebalo da iznosi najmanje 500 milijardi dolara, što je dvostruko veća suma od one koju je MMF plasirao 2009. Ali ta svota ne bi trebalo ni da bude veća od 650 milijardi, što je ukupna vrednost kvota MMF-a, jer bi to onda zahtevalo odobrenje Kongresa SAD, a to bi usporilo donošenje konačne odluke

tako predlaže proporciju 80:20 u korist zemalja s niskim i srednjim prihodima naspram onih s visokim.

Druga opcija bilo bi uvođenje potražnje za rezervama kao kriterijuma, zajedno s MMF-ovim kvotama, za raspodelu SPV alokacija. Bilo koji od ova dva pristupa pomogao bi kreiranju „razvojnog linka“ u alokaciji SPV, što je ekspertska grupa Konferencije Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju (UNCTAD) predložila još šezdesetih godina.

Da bi podržao ovaj iskorak, MMF-u bi mogla da bude dopuštena kupovina obveznica multilateralnih razvojnih banaka, za šta bi bila korišćena neutrošena SPV. Ove banke bi onda tako prikupljena sredstva mogle da iskoriste za finansiranje dugoročnih kredita odobrenih ekonomijama u usponu i zemljama u razvoju. Osim toga, zemlje koje ne koriste svoje rezerve mogle bi da budu ohrabrene da ih doniraju za podršku razvojnim ili drugim ciljevima, poput ublažavanja posledica klimatskih promena. Opšti budžet MMF-a bi u tom slučaju, umesto da dotira neku pojedinačnu zemlju, trebalo da pokrije otplatu kamata na donirana SPV.

Slično tome, zemlje bi mogle da budu ohrabrene da alocirana SPV iskoriste za kapitalizaciju regionalnih finansijskih institucija koje pružaju podršku ekonomijama u usponu i zemljama u razvoju, čime bi ojačale globalnu finansijsku zaštitnu mrežu. Da bi ovo funkcionisalo, takvi kapitalni doprinosi morali bi da budu tretirani kao rezerve tih zemalja.

Prema mišljenju mnogih analitičara (Ričarda Kuperera, recimo), konačni deo ove reformske slagalice jeste privatna upotreba SPV, koja bi zbilja bila poželjna. Ali ona bi isto tako mogla da stvori i probleme, od spekulativnih promena na strani tražnje do otpora u zemljama čije valute služe kao rezervne, a posebno u SAD. Kompromis bi se našao ukoliko bi bila dopuštena ograničena privatna upotreba SPV - na primer, za depozite koje finansijske institucije čuvaju u centralnim bankama, uključujući obavezne rezerve.

U svakom slučaju, privatna upotreba SPV nije glavni reformski prioritet; ono što jeste, to je eliminacija dvostrukog knjigovodstva, te uspostavljanje pravednijeg sistema njihove alokacije. U situaciji kad se MMF sprema za narednu alokaciju SPV velikih razmera, obe ove stavke trebalo bi da se nađu na njegovoj agendi.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

MAJKL SPENS

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE ZA EKONOMIJU, PROFESOR EMERITUS POSLOVNE ŠKOLE NA STENFORD UNIVERZITETU

DŽOZEF STIGLIC

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE ZA EKONOMIJU, PROFESOR EKONOMIJE NA UNIVERZITETU KOLUMBIJA

DŽAJATI GOŠ

PROFESOR EKONOMIJE NA UNIVERZITETU MASAČUSETS AMHERST

Kako da globalni oporavak ne bude u obliku slova K

Razvijene zemlje snažno su zalegle da ponovo pokrenu svoje ekonomije. One su shvatile da su u ovakvim krizama mere štednje duboko kontraproduktivne. Većina zemalja u razvoju, međutim, muči muku da obezbedi sredstva i za funkcionisanje postojećih programa podrške, kamoli za dodatne troškove koje im je nametnula pandemija. Dok SAD izdvajaju oko 25 odsto BDP-a za podršku ekonomiji, zemlje u razvoju su u stanju da za te potrebe izdvoje samo mali procenat svojih BDP-a

SJEDINJENE DRŽAVE OČEKUJU da do Dana nezavisnosti, 4. jula ove godine, proslave i „nezavisnost“ od kovida-19, budući da će do tada vakcine postati dostupne svim odraslim osobama u zemlji. Ali za mnoge od zemalja u razvoju i ekonomija u usponu kraj krize još nije na vidiku. Kao što smo pokazali i u izveštaju rađenom za Komisiju za globalnu

ekonomsku transformaciju pri Institutu nove ekonomske misli (INET), dostizanje brzog globalnog oporavka zahteva da sve zemlje budu u stanju da proglase kako su se oslobodile virusa.

Zbog toga što virus korona mutira, sve dok bude nastavljaio da se širi bilo gde po svetu riziku će biti izloženi svi na planeti. Stoga je od kritične važnosti da vakci-

ne, lična zaštitna oprema i terapijska sredstva budu distribuirani svuda i što je brže moguće. I iako su trenutna ograničenja u snabdevanju posledica loše osmišljenog međunarodnog režima intelektualne svojine, ona su u suštini veštačka.

Mada je reforma na planu intelektualne svojine i generalno posmatrano već odavno neophodna, ono što se trenutno nameće kao urgentno pitanje jeste suspenzija ili udruživanje intelektualnih prava na proizvode potrebne u borbi protiv kovida-19. Za to se zalažu mnoge zemlje, ali se korporativni lobiji u razvijenim zemljama tome odupiru, a njihove vlade podlegle su miopiji. Uspon „pandemijskog nacionalizma“ razotkrio je čitav niz slabosti u sistemu globalne trgovine, investiranja i režima intelektualne svojine.

Razvijene zemlje, a posebno SAD, snažno su zalegle da ponovo pokrenu svoje ekonomije i podrže biznise i domaćinstva koja je pandemija posebno pogodila. One su shvatile, makar nakratko, da su u ovakvim krizama mere štednje duboko kontraproduktivne. Većina zemalja u razvoju, međutim, muči muku da obezbedi sredstva i za funkcionisanje postojećih programa podrške, kamoli za dodatne troškove koje im je nametnula pandemija. Dok SAD izdvajaju nekih 25 odsto svog BDP-a za podršku ekonomiji (čime u velikoj meri obuzdavaju magnitudu potresa koji je pogodio privredu), zemlje u razvoju su u stanju da izdvoje samo mali procenat svojih BDP-a.

Naša kalkulacija, bazirana na podacima Svetske banke, pokazuje da za pomoć privredi i građanima SAD troše blizu 17.000 dolara po glavi stanovnika što je 8.000 puta više od novca koji za te namene izdvajaju neke od najnerazvijenijih zemalja. Mimo takve demonstracije vlastite fiskalne moći, razvijene zemlje bi sebi i globalnom oporavku pomogle ako bi pogurale ideju da MMF odmah emituje 650 milijardi dolara u vidu specijalnih prava vučenja, globalne rezervne valute MMF-a

EPA YONHAP NEWS AGENCY

EPA ATTILA KOVACS

KIRSTY O'CONNOR PA IMAGES PROFIMEDIA

Razvijene zemlje bi trebalo da orkestriraju sveobuhvatni odgovor na velike probleme s otplatom duga s kojima se mnoge države suočavaju. Novac potrošen na servisiranje duga je novac koji ne pomaže zemljama da se bore s pandemijom i pokrenu vlastitu ekonomiju. Nekim zemljama je potrebno da njihov dug bude temeljno restrukturisan. Njih ne bi trebalo terati da otplaćuju ono što sebi ne mogu da priušte, posebno ako bi otplata tih dugova izazvala mnogo patnje

Naša kalkulacija, bazirana na podacima Svetske banke, pokazuje da SAD, sa blizu 17.000 dolara po glavi stanovnika, u ove svrhe troše nekih 8.000 puta više nego neke od najnerazvijenijih zemalja.

Mimo takve demonstracije vlastite fiskalne moći, razvijene zemlje bi sebi i globalnom oporavku pomogle sprovođenjem tri političke mere. Prvo, trebalo bi da poguraju izdavanje velike emisije specijalnih prava vučenja, globalne rezervne valute Međunarodnog monetarnog fonda. Kako sad stvari stoje, MMF bi momentalno mogao da emituje oko 650 milijardi dolara u vidu SPV, a da za to ne mora da traži odobrenje zemalja članica. A taj ekspanzioni efekt mogao bi da dobije značajan podsticaj ukoliko bi bogate zemlje svoje disproportionalno velike alokacije transferisale zemljama kojima je gotovina hitno potrebna.

Drugi set mera takođe bi uključivao MMF, s obzirom na veliku ulogu koju ima u oblikovanju makroekonomskih politika u zemljama u razvoju, posebno onim koje su mu se obratile za pomoć zbog pro-

blema s platnim bilansom. Ohrabrujuće je što MMF aktivno podržava masivne, dugoročne fiskalne pakete koje su donele SAD i Evropska unija, te što je prepoznao potrebu pojačane javne potrošnje u razvijenim zemljama, uprkos tome što su eksterni uslovi nepovoljni.

Ali kada je reč o utvrđivanju uslova za odobravanje zajmova zemljama suočenim s poremećajima platnog bilansa konkretni potezi MMF-a nisu uvek u skladu s njegovim proklamacijama. Jedna analiza organizacije Oksfam internešnel, kojom su bili obuhvaćeni skorašnji i tekući *stand-by* aranžmani, pokazala je da su u periodu mart-septembar 2020. uslovi za 76 od 91 MMF-ovog kredita o kojima se pregovaralo s ukupno 81 zemljom podrazumevali kresanje javne potrošnje koje bi za posledicu imalo potkopavanje sistema zdravstvene zaštite i penzionih programa, zamrzavanje zarada u javnom sektoru (što znači i onih zdravstvenih i prosvetnih radnika), smanjenje osiguranja za nezaposlene, nadoknade tokom bolovanja i dru-

gih socijalnih davanja. Mere štednje - posebno kresanja u ovim vitalno važnim oblastima - neće ništa boljeg efekta imati u zemljama u razvoju nego što bi ga imale u onim razvijenim. A dodatna pomoć, uključujući pomenuti predlog vezan za SPV, dao bi tim zemljama dodatni fiskalni prostor.

Konačno, razvijene zemlje bi trebalo da orkestriraju sveobuhvatni odgovor na velike probleme s otplatom duga s kojima se mnoge države suočavaju. Novac potrošen na servisiranje duga je novac koji ne pomaže zemljama da se bore s pandemijom i restartuju vlastite ekonomije. U ranim fazama pandemije, postojala je nada da bi suspenzija servisiranja duga zemalja u razvoju i ekonomija u sponu mogla biti dovoljna. Ali otad je prošlo još dosta vremena i jasno je da je nekim zemljama potrebno da njihov dug bude temeljno restrukturisan, umesto da se pribegava kratkoročnim rešenjima koja samo kreiraju uslove za novu krizu koja će uslediti koju godinu kasnije.

Postoje brojni načini na koje zemlje kreditori mogu da pomognu takvo restrukturisanje i podstaknu aktivnije učesće privatnog sektora, koji je dosad imao relativno nekooperativan odnos. Kao što pomenuti izveštaj INET naglašava, ako je ikad bilo vreme da se prizna postojanje principa više sile i nužnosti, onda je to u ovom trenutku. Zemlje ne bi trebalo da budu naterane na to da otplaćuju ono što sebi ne mogu da priušte, posebno u slučajevima kad bi otplata tih dugova izazvala mnogo patnje.

Ovde opisane politike donele bi enormne benefite zemljama u razvoju, a razvijene zemlje ne bi koštale ništa, ili bi ih koštale malo. Štaviše, upravo je u prosvetnom interesu razvijenih zemalja da učine šta mogu za ljude u zemljama u razvoju i ekonomijama u sponu, posebno u situaciji kad je to što mogu da učine već dostupno i donelo bi ogromne koristi milijardama ljudi. Politički lideri razvijenih zemalja moraju da budu svesni toga da niko nije bezbedan dok svi nisu bezbedni, i da zdrava globalna ekonomija nije moguća bez snažnog oporavka u svim delovima sveta.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

Ohrabrujuće je to što MMF aktivno podržava masivne fiskalne pakete SAD i EU, što je prepoznao potrebu pojačane javne potrošnje u razvijenim zemljama, ali tako ne deluje prilikom odobravanje zajmova zemljama koje imaju probleme sa platnim bilansom. Od marta do septembra 2020. MMF je 76 od 91 odobrenog kredita uslovio kresanjem javne potrošnje, iako te mere štednje neće ništa boljeg efekta imati u zemljama u razvoju nego što bi ga imale u razvijenim državama

ZORAN VASILJEV

GENERALNI DIREKTOR CENTILI GROUP, ČLAN INICIJATIVE DIGITALNA SRBIJA

Nova uloga IT sektora

Startapi su se pokazali važnim pokretačima rasta i otvaranja novih radnih mesta u razvijenim ekonomijama, a uz to su često katalizator radikalnih inovacija. Neke inovativne mlade firme odigrale su presudnu ulogu pomažući mnogim zemljama da pređu na potpuno digitalni rad

Kao i svaka velika globalna promena, pandemija je imala veliki uticaj na ekonomiju. Ova promena se može videti kao prepreka, ali i kao prilika. Pokazala nam je da je sposobnost prilagođavanja potrebama tržišta i novim društvenim obrascima važna za preživljavanje globalnih poremećaja. Videli smo da su SaaS kompanije koje omogućavaju bolju onlajn komunikaciju ili upravljanje procesa rada (*workflow* menadžment) zabeležile izuzetan rast. S druge strane, oni koji nisu ponudili digitalne, već oflajn usluge ili proizvode, ako se nisu prilagodili trenutku, brzo su propali ili su na tom putu.

Kovid-19 ne samo da je ubrzao digitalizaciju biznisa i društva, već je takođe stavio u fokus neke procese i načine rada koji su već postojali u IT kompanijama ili su čak dominirali u njima, ali nisu bili u fokusu svih ekonomskih grana ili organizacija. Pokazalo se da je IT sektor otporniji na ovu vrstu krize i da se lakše prilagođava okolnostima stvorenim uvođenjem mera izolacije i socijalnog distanciranja.

Nakon proglašenja pandemije, 88% organizacija u svetu uvelo je obavezan ili preporučen rad od kuće, a oko 97% organizacija otkazalo je sva poslovna putovanja (Gartner). Razumljivo je da nisu svi ekonomski sektori mogli jednako amortizovati tako ekstremne promene. Tehnološke kompanije su se uglavnom brže i bezbolnije prebacivale na rad od kuće, ali su i lakše reorganizovale svoje poslovne procese, delom i zbog toga što su im digitalna rešenja bila bliža i što su znale da ih agilnije koriste. Mnogi su zadržali produktivnost i prihod. Neki su otvorili nova tržišta i povećali prihod, prepoznajući trenutak i priliku. A prilika, s obzirom na razmere krize i društvene promene koje su se dogodile, bila je ogromna.

McKinsey je ustanovio da se od decembra 2019. do jula 2020. digitalizacija

proizvoda, usluga i interakcija sa kupcima, u zavisnosti od geografskog regiona, ubrzala za tri do čak deset godina. Organizacione i sektorske promene za koje su menadžeri pre pandemije verovali da mogu trajati od 450 do 670 dana, pod pritiskom pandemije ostvarene su za samo 11 do 30 dana. U nekim zemljama je viđeno da je čak i javno obrazovanje, kojem bi u normalnim uslovima trebale godine da pređe na onlajn nastavu, pod pritiskom novih okolnosti, za samo godinu dana prošlo kroz ciklus učenja i prilagođavanja koji bi inače trajao mnogo duže.

Takvedruštvene i ekonomske mogućnosti sigurno su otvorile dodatne mogućnosti za IT sektor, ali i jasnije pokazale njegovu ulogu u ekonomiji u celini. IT industrija prvenstveno može ponuditi i olakšati digitalnu transformaciju kompanija i organizacija, i to je njen dugoročni i strateški značaj. Mislim da je to danas jasnije nego pre dve godine.

Mnogi danas veruju da preduzeća treba da rastu kroz digitalnu i zelenu transformaciju, jer će na taj način biti uspešna na duži rok, u svetu trajno iz-

menjenom virusnom pandemijom. EU, na primer, nudi milijarde evra malim i srednjim preduzećima u nizu konkursa za jačanje konkurentnosti digitalnom transformacijom. Sa ovim je usko povezana takozvana zelena transformacija - ona koja ide u pravcu održivog upravljanja resursima, energetske efikasnosti, kružne ekonomije, smanjenja štetnih emisija gasova. Za očekivati je da će u mnogim od ovih projekata IT kompanije igrati važnu ulogu. Ne samo zato što će dizajnirati i isporučivati digitalna rešenja, već će savetovati i prilagođavanje i preuzeti ulogu partnera u transformaciji koja dovodi do veće konkurentnosti.

Da bi IT sektor uspešno igrao ovu ulogu u narednih pet do deset godina, on već mora da ima sposobnosti koje pored osnovne stručnosti uključuju i adekvatne konsultantske kapacitete, upravljanje projektima i druge funkcije usmerene na konkurentnost i merljive poslovne rezultate. Važno je imati na umu veliku ulogu startapa u ekonomiji. Pokazali su se važnim pokretačima rasta i otvaranja novih radnih mesta u razvijenim ekonomijama, a uz to su često katalizator radikalnih inovacija. Neke inovativne mlade firme reagovala su brzo i fleksibilno na pandemiju i odigrale presudnu ulogu pomažući mnogim zemljama da pređu na potpuno digitalni rad, obrazovanje i zdravstvene usluge, te pružile inovacije u medicinskim proizvodima i uslugama.

Kao neko ko se posle 20 godina uspešne internacionalne karijere vratio u Srbiju da preuzme jednu od vodećih digitalnih kompanija i prepoznao karakter, talenat, sposobnosti i kapacitete unutar našeg startup ekosistema, radujem se aktivnoj participaciji i doprinosu koji mogu da dam svojim iskustvom, znanjem i profesionalnom mrežom u sklopu Inicijative Digitalna Srbija i stimulanju još bržeg razvoja „poslovnih anđela“ - o čemu ćemo govoriti i na Kopaonik biznis forumu.

MARIJANA MACUKATO

PROFESORKA EKONOMIJE NA LONDONSKOM UNIVERZITETSKOM KOLEDŽU (UCL) I DIREKTOR INSTITUTA ZA INOVACIJE I JAVNE SVRHE PRI UCL

LORI MEKFERLEJN I DŽORDŽ DIB

SARADNICI INSTITUTA ZA INOVACIJE I JAVNE SVRHE PRI UCL

Obnova na gori način

Iako je industrijska strategija u Velikoj Britaniji delimično rehabilitovana 2009, tek je vlada premijerke Tereze Mej 2016. formirala vladin Departman za biznis, energetiku i industrijsku strategiju, koji je potom objavio prvu britansku zvaničnu Industrijsku strategiju za čitav niz decenija unazad. Nažalost, britanski povratak industrijskoj strategiji bio je kratkog veka

TERMIN „INDUSTRIJSKA STRATEGIJA“ ima turbulentnu istoriju. Nakon što su ga u Velikoj Britaniji prihvatile laburističke vlade šezdesetih i sedamdesetih godina, Margaret Tačer i potonji premijeri odbacili su ga na osnovu (dubiozne) pretpostavke da su vlade inherentno rasipne i neefikasne.

Iako je industrijska strategija delimično rehabilitovana 2009, kad je na vlasti bila Laburistička partija, a onda ponovo i tokom koalicione vlade konzervativaca i liberalnih demokrata koju je predvodio Dejvid Kameron, tek je vlada premijerke Tereze Mej bila ta koja ju je u potpunosti vratila u upotrebu. Mej je 2016. formirala vladin Departman za biznis, energetiku i industrijsku strategiju, koji je potom objavio prvu britansku zvaničnu Industrijsku strategiju za čitav niz decenija unazad.

Toj strategiji treba odati priznanje što je pozivala na veća ulaganja u nauku, poboljšanje kvaliteta ljudskog kapitala

i druge vidove investicija koje bi podsticalo uticale na produktivnost, s naglaskom na sektore od ključnog značaja za konkurentnost u budućnosti (uključujući naučne discipline čiji predmet istraživanja su organski svet, kreativne industrije, građevinarstvo i aeronautika). Prvi put je jedna takva strategija eksplicitno za cilj imala i identifikovanje „kapitalnih izazova“ šire društvene zajednice, dok je Komisija za inovacije i industrijsku strategiju pri Londonskom univerzitetском koledžu (MOIIS) imala saveodavnu ulogu kako bi vladi pomogla u njenoj primeni.

Umesto da sastavi listu sektora koje bi trebalo podržati, MOIIS je naglasak stavio na to da bi industrijska strategija trebalo da se nosi sa širim spektrom problema, tako da svi relevantni sektori mogu da se na organski način uključe u njihovo rešavanje. Na ovaj način država proaktivno oblikuje tržišta, umesto da ih samo dovodi u red nakon što krahiraju.

Nažalost, britanski povratak industrijskoj strategiji bio je kratkog veka. Ministarstvo finansija je ovog marta strategiju vlade premijerke Mej zamenilo novim planom, nazvanim *Obnova na bolji način: Naš plan rasta*, s obrazloženjem da se „od 2017. mnogo toga promenilo“. Tu se misli na planove za postizanje ugljenične neutralnosti do 2050. godine i planove za „nivelisanje“ ekonomske razvijenosti britanskih regiona. Ali nijedan od tih ciljeva nije inkompatibilan s prethodnom industrijskom strategijom, u kojoj je kao jedan od četiri „kapitalna izazova“ naveden i „čist rast“.

Strategija iz 2017. danas je podjednako aktuelna kao u vreme kada je nastala, zbog čega se može pretpostaviti da je sad odbacena samo zbog toga što nije aktuelna vlada ta koja ju je usvojila. Cena takve sitničavosti će uskoro postati očigledna. Britaniji je hitno potrebna dinamična, preduzetna država s jasnom misijom kako bi se suočila s trostrukom krizom u vidu kovida-19, rastuće nejednakosti i klimatskih promena.

Britanski uspeh u razvoju vlastite vakcine primer je šta se može postići kad postoji industrijska strategija. Vakcina Oksford-AstraZeneka nije pala s neba. Ona je rezultat strpljivog, dugogodišnjeg (ako ne i višedecenijskog) investiranja u *blue-sky* istraživanja (*istraživanja vođena naučnom znatiželjom koja inicijalno nemaju jasan praktičan cilj, prim.*) u čitavom nizu oblasti. Kad je nastupio trenutak istine, trenutno postojeća državna podrška naučnoj i tehnološkoj ekspertizi postala je lansirna rampa za brzi razvoj vakcine. Pandemija je ovo nametnula kao jasnu i hitnu misiju, što je zauzvrat podstaklo koordinaciju javnog sektora i ulaganja privatnog sektora.

Vlada premijera Borisa Džonsona je očigledno srećna zbog toga što je državi pripala veća uloga u ekonomiji. Ali to samo po sebi neće dovesti do boljih ishoda. Bez koherentnog, transparentnog okvira koji će usmeravati vladine poteze, Britanija rizikuje da ponovi greške iz prošlosti

EPA RADEK PIETRUSZKA

Vlada premijera Borisa Džonsona je očigledno srećna zbog toga što je državi pripala veća uloga u ekonomiji. Ali to samo po sebi neće dovesti do boljih ishoda. Bez koherentnog, transparentnog okvira koji će usmeravati vladine poteze i za koji će se pred javnošću snositi odgovornost, Britanija rizikuje da još dublje potone u kronizam ili ponavljanje grešaka iz prošlosti.

Uspesne industrijske strategije takođe zahtevaju izvore strpljivog (dugoročnog) finansiranja, kakvi Britaniji očajnički nedostaju. Prethodni pokušaji da se formiraju javne investicione banke imali su ograničen uspeh. Zelena investiciona banka je nepromišljeno privatizovana 2017, a Britanska poslovna banka nikad nije dobila mandat ni finansijsku podršku kakva joj je bila potrebna. Ostaje da se vidi da li će s novom vladinom Britanskom infrastrukturnom bankom

biti drugačije, ali prvi nagoveštaji nisu ohrabrujući.

Odluka Džonsonove vlade da ukine Savet za industrijsku strategiju - potez koji je naišao na opšte kritike čak i među poslovnim liderima - još je pogubniji čin autosabotaže. Predvođen glavnim ekonomistom Banke Engleske, Endijem Haldejnom, Savet je okupljao sv ključne zainteresovane aktere kako bi osigurao da će industrijska strategija iz 2017. ostvariti svoje ciljeve. U svom inauguracionom godišnjem izveštaju, Savet je prošle godine istakao da je uspešnim industrijskim strategijama „obično potreban duži period kako bi imale značajan i trajan uticaj na ekonomiju“. To je razlog zašto smo mi u MOIIS predložili da Savet dobije status stalnog tela, kako bi se osiguralo da će nastaviti da postoji i kad vlada koja ga je formirala više ne bude na sceni.

Svakoj ekonomskoj strategiji, bez obzira na to da li se naziva „industrijskom strategijom“, biće potreban institucionalni okvir unutar vlade za nadgledanje njene primene od jednog vladinog departmana do drugog. I nijedna vlada ne može da ostvari cilj tako komplikovan kao što je to ugljenična neutralnost bez mehanizama za podsticanje i koordinaciju učesća poslovnih i akademskih krugova, te civilnog društva. Stani-kreni pristup - situacija u kojoj najvažniji deo strategije ne dočeka ni treću godišnjicu svog osnivanja - fatalno potkopava poverenje privatnog sektora u državu.

Novi plan Džonsonove vlade izgleda kao preformulisana verzija izazova identifikovanih u industrijskoj strategiji vlade premijerke Mej, ali sa slabije definisanim okvirom vladinog delovanja. Više se ne pominju „kapitalni izazovi“ i državna partnerstva s pojedinačnim privrednim sektorima; sve što je ostalo su isti bajati grafikoni koji pokazuju stagnantnu produktivnost i realne medijske prihode koji se (usklađeni sa stopom inflacije) ne pomeraju s mrtve tačke.

Mada je ovaj plan do izvesne mere jasniji u pogledu vladine vizije „nivelisanja“, način na koji će to biti postignuto ostaje nejasan. U planu se uvida da Britanija ima „niži nivo poslovnog investiranja“ nego druge visoko razvijene zemlje, ali jedva da nudi neka rešenja za izlazak iz takve situacije.

Jedno je Džonsonov plan rasta ipak ispravno shvatio: „Ne kreira se svuda podjednak rast.“ Rast je pitanje *pravca* ekonomske ekspanzije, ne samo njegove stope. U britanskom slučaju, ekonomski rast i dalje usmerava potrošnja, pri čemu nivo privatnog duga dostiže nove rekorde, dok su se investicije javnog i privatnog sektora srozale na nivo koji spada među najniže među visoko razvijenim zemljama. Da bi mogao išta da obeća, vladin plan mora da ekonomiju usmeri u inkluzivnijem i održivijem pravcu.

Ključna lekcija pandemije kovida-19 jeste da vlada i industrija moraju da deluju zajedno kako bi se društvo nosilo s izazovima 21. veka. Država koja pušta tržište da se ponaša kako mu je volja nikad neće kreirati političku ekonomiju kakva nam je potrebna. Ukoliko Džonsonova vlada ne ponudi više od onoga što sada nudi njen plan rasta, britanski ekonomski problemi ostaće nerešeni.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

MAJKL BOSKIN

PROFESOR EKONOMIJE NA STENFORD UNIVERZITETU

Stižu beli slonovi

U SAD je od marta 2020. naovamo već više od 5.000 milijardi potrošeno na olakšice za prevazilaženje posledica pandemije kovida-19, plan novog predsednika Bajdena podrazumeva dodatnih 2.300 milijardi dolara za obnovu infrastrukture, a već slede najave još masovnijih planova državne potrošnje u kratkom roku. Šta bi moglo da pođe po zlu? Mnogo toga

IAKO BI 2.300 milijardi dolara „težak“ plan predsednika Džoa Bajdena za obnovu infrastrukture u Sjedinjenim Državama bio nekoliko puta veći od bilo kog prethodnog takvog plana, tek za približno jednu trećinu tih sredstava bi se, čak i ukoliko infrastrukturu definišemo najšire moguće, moglo reći da su stvarno namenjena u tu svrhu. Pritom, taj paket stiže nakon što je od marta 2020. naovamo već više od 5.000 milijardi potrošeno na olakšice za prevazilaženje posledica pandemije kovida-19, a već slede najave još masovnijih planova državne potrošnje u kratkom roku. Šta bi moglo da pođe po zlu?

Mnogo toga. Odgovorno upravljanje nalaže da se o međusobno nepovezanim

izdvajanjima debatuje zasebno i na osnovu specifičnih kriterijuma. U Bajdenovom planu postoje predlozi koje lično podržavam. Ali onako kako je trenutno strukturisana, državna potrošnja na saveznom nivou bi istisnula onu privatnu, kao i potrošnju lokalnih vlasti, uz značajan rizik da se vremenom nakupi mnogo „belih slonova“.

Političari koji stalno pozivaju na još veću i veću potrošnju i regulativu računaju na ograničenu sposobnost javnosti da pročeslja detalje ovako masovnih „omnibus“ paketa pomoći. Postupajući tako, oni su obično skloni da nedovoljno pažnje obraćaju na zakone opadajućih prinosa i neželjenih posledica. Ali trebalo bi se prisetiti kako je finansijska kriza

2008. usledila nakon perioda tokom koga je federalna vlada kontinuirano pribegavala socijalnom inženjeringu da bi promovisala sticanje vlasništva nad domovima, čineći to kroz davanje subvencija za nekvalitetne, rizične hipotekarne stambene kredite i druge mere.

Bajdenov plan nudi brojne prilike za izdvajanje državnih sredstava za ne-svrshodne projekte, poput puteva koji nikuda ne vode, te poreske olakšice i državne subvencije namenjene „prijateljskim“ korporacijama kao u slučaju Solindra (snažno subvencionisana kalifornijska startup kompanija za proizvodnju inovativnih solarnih panela koja je 2011. bankrotirala, prim.). Uzmimo primer projekta California High-Speed Rail, kalifornijske brze pruge koja se izvrgla u infastruktorni debakl, i čiji će predstavnici od Bajdenove administracije uskoro zatražiti da je spasi propasti. Ovaj projekt je izvorno 2009. dobio subvencije iz „stimulativnog“ paketa predsednika Baraka Obame, da bi šest godina kasnije za te pare uspeo da izgradi samo inicijalnu železničku liniju minimalne dužine. Pa ipak, pošto je projektovana cena čitavog projekta pruge od San Franciska do Los Anđelesa u međuvremenu trostruko narasla, na 100 milijardi dolara, planirana brza pruga degradirana je na nivo pruge „mešovito sistema“, a njegova realizacija se suočila s tehničkim i finansijskim preprekama, te epskim razmerama lošeg upravljanja.

Naravno da je, kao i drugim zemljama, i Sjedinjenim Državama potrebna nova infrastruktura. Na Listi globalne konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma, američka infrastruktura je 2019. u konkurenciji 141 države svrstana na 13. mesto, ispred Švedske i Danske, zemalja koje američka levica vidi kao uzore. Ali Američko udruženje inženjera je infrastrukturi zemlje dalo ocenu 3-, što znači

Političari koji stalno pozivaju na još veću i veću potrošnju računaju na ograničenu sposobnost javnosti da pročeslja detalje ovako masovnih „omnibus“ paketa pomoći. Ali trebalo bi se prisetiti kako je finansijska kriza 2008. usledila nakon perioda tokom koga je federalna vlada kontinuirano pribegavala socijalnom inženjeringu da bi promovisala sticanje vlasništva nad domovima, čineći to kroz davanje subvencija i za rizične hipotekarne stambene kredite

Bajdenova administracija tvrdi da će izdašna potrošnja dramatično podstaći rast, povećati zaposlenost i prihode. Rezonuje se da će zbog toga što su kamate na državne pozajmice niske i ispod nivoa stope privrednog rasta finansiranje deficita biti ravno besplatnom ručku. Ali, kako je to 2010. priznao i Barak Obama, „projekti gde samo treba uzeti lopatu u ruke ne postoje“, jer većina nezaposlenih ne ume da upravlja bagerima i kranovima

CHIP SOMODEVILLA GETTY IMAGES PROFIMEDIA

da se ipak ukazuje dobra prilika za dugoročne infrastrukturne investicije. Problem je u tome što se samo nešto od onoga što Bajdenova administracija ima na umu može okvalifikovati kao prikladna državna obaveza, i što se samo fragment toga može smatrati odgovornošću saveznih organa.

Bajdenov plan bi radikalno promenio način finansiranja federalne infrastrukture, prelaskom sa user-fee modela, koji troškove raspoređuje tačno u skladu s tim koliko će ko imati koristi od tih projekata, na povećanje korporativnog poreza, što će delovati destimulativno na rast. Osim podizanja korporativnog poreza na nivo znatno viši od onoga koji naplaćuju američki globalni

konkurenti, realizacijom ovog predloga bi se povećali porezi i na prekomorske profite američkih kompanija. Usled toga, američke multinacionalke bi izvan zemlje donosile manje prihode Amerikancima koji drže najveći deo njihovih akcija, bilo direktno ili preko penzionih fondova. One bi isto tako najverovatnije morale da svoje američke radnike plaćaju manje, a svojim potrošačima naplaćuju više. Još gore od toga, Bajdenova administracija želi da novac za osam godina „infrastrukturne“ potrošnje naplati petnaestogodišnjim dizanjem poreza. I već usvojeni paket potrošnje od 1.900 milijardi dolara finansiran je iz deficita, kao što će biti slučaj i s najavljenim programima potrošnje.

Bajdenova administracija tvrdi da će ovakva potrošnja dramatično podstaći rast, povećati zaposlenost i prihode. Rezonuje se da će zbog toga što su kamate na državne pozajmice niske i ispod nivoa stope privrednog rasta finansiranje deficita biti ravno besplatnom ručku (što onda otvara pitanje pravog motiva za podizanje poreza).

Ali ovaj argument je četverostruko besmislen. Prvo, kao što su ukazali Valeri Rejmi s Kalifornijskog univerziteta u San Dijegu i Edvard Glezer s Univerziteta Harvard, infrastrukturna potrošnja nije dobar kratkoročni ekonomski stimulan. Planiranje i odobravanje projekata traži vremena, a njihovu realizaciju često opterećuju odlaganja i prekoračenja

budžeta. Kao što je 2010. i sam Obama priznao, „projekti gde samo treba uzeti lopatu u ruke ne postoje“. Nju dil nije okončao Veliku depresiju, niti je aktuelna masivna infrastrukturna potrošnja u Japanu tu zemlju spasila od posledica „izgubljenih decenija“. Većina nezaposlenih nema dovoljno veštine ni iskustva da bu upravljala džinovskim bagerima i ogromnim kranovima.

Drugo, veliki javni infrastrukturni projekti (auto-putevi, mostovi, brane, luke i velike obnove već postojećih objekata) osmišljavaju se tako da traju decenijama, što će stvoriti probleme kad kamatne stope na državni dug krenu da rastu. Budžetski ured pri Kongresu procenjuje da će se do 2051. desetogodišnja stopa koju određuje Ministarstvo finansija utrostručiti, dok će kamatni troškovi savezne vlade biti šest puta veći, čime će prevazići čak i brzo rastuću potrošnju na program socijalne zaštite, te biti veći od svih vidova diskrecione potrošnje, uključujući i izdvajanja za odbranu.

Treće, ekonomija se brzo oporavlja od pandemije i prema projekcijama će pun potencijal auto-puta biti dostignut i bez dodatne potrošnje. Ubrzana distribucija vakcina će već i sama po sebi omogućiti povratak u škole, otvaranje restorana i prodavnica, kao i putovanja, što će sve doprineti naglom smanjenju nezaposlenosti u sektorima najteže pogođenim pandemijom. Usled toga će, kao što

Bajdenov plan nudi brojne prilike za trošenje državnog novca za nesvrshodne projekte, poput puteva koji nikuda ne vode, za poreske olakšice i subvencije „prijateljskim“ firmama. Ti projekti se osmišljavaju tako da traju decenijama, što će stvoriti probleme kad kamatne stope na državni dug krenu da rastu. Budžetski ured pri Kongresu procenjuje da će 2051. troškovi za kamate savezne vlade biti šest puta veći i da će prevazići izdvajanja za odbranu

je pokazala nedavna analiza rađena na osnovu Pen Vorton budžetskog modela, planirani ekonomski paket na duži rok zapravo voditi smanjenju ekonomije, zbog štete koju će naneti povećanje poreza.

Konačno, kad je državna potrošnja na saveznom nivou tako obilna, rastu izgledi za burazersko nameštanje poslova i neracionalna ulaganja u projekte s niskim po-

vraćajem sredstava, osmišljene tako da političari izgledaju bolje u očima javnosti. Popravke i održavanje već postojećih objekata u principu donose veće povraćaje od izgradnje novih, ali samo ovi drugi nude prilike za presecanje vrpce pred kamerama.

Kad se od federalnih subvencija plaća 80 odsto izgradnje novog auto-puta, lokalne vlasti imaju snažan podsticaj da guraju vlastite omiljene projekte, jer onda mogu da kažu biračima kako će njihov deo ulaganja iznositi samo 20 odsto. Ono što biračima neće reći jeste da oni plaćaju omiljene projekte i u svim drugim saveznom državama koje dobijaju novac iz saveznih izvora. Kad bi imali kompletnu predstavu o tome, birači bi odbacili ovakvo fiskalno preliivanje sredstava.

Kad političari sebi utuže u glavu da je potrošnja besplatna, rezultati profesionalnih *cost-benefit* analiza koje sprovode vladine agencije obično bivaju ignorisani. A Bajden je ovu opasnu maničnu potrošnju dodatno podstakao loše ciljanim memorandumom koji *cost-benefit* analizu okreće na glavu zahtevajući da mnoge nesamerljiva, nevidljiva i politički sporna pitanja budu posmatrana kao navodni benefiti. Bukvalno svaki omiljeni projekt mogao bi da se „kvalifikuje“ za odobravanje sredstava. Spremite se za dolazak belih slonova.

Copyright: Project Syndicate, 2021.

Kad je državna potrošnja na saveznom nivou tako obilna, rastu izgledi za burazersko nameštanje poslova i neracionalna ulaganja u projekte s niskim povraćajem sredstava, osmišljene tako da političari izgledaju bolje u očima javnosti. Popravke i održavanje već postojećih objekata u principu donose veće povraćaje od izgradnje novih, ali samo ovi drugi nude prilike za presecanje vrpce pred kamerama

BANKA KAO NACRTANA ZA VAS.

SVAKI ČLAN NAŠEG TIMA STRUČNJAKA
POSVEĆENO I PROFESIONALNO
ODGOVARA NA SVE VAŠE
FINANSIJSKE POTREBE.

Za sve dodatne informacije
kontaktirajte nas putem:

Euro Phone 0800 111144
www.eurobank.rs

Srbija

*Jednostavno
moja!*

Gradimo bolji svet

Biznis ne zna za granice. Investiramo od Alpa do Crnog mora.
U novim gradovima podižemo prestižne objekte i otvaramo nova radna mesta.
Stvaramo biznis, stvaramo bolji svet.

CROWNE PLAZA BELGRADE • INTERCONTINENTAL HOTEL LJUBLJANA
DELTA PLANET BANJALUKA • DELTA PLANET VARNA • DELTA PLANET NIŠ
INDIGO HOTEL • DELTA HOUSE

DELTA HOLDING
Creating Business

deltaholding.rs

NAJBOLJE od BIZNISA

DELTA REAL ESTATE
Building Business

deltarealestate.rs

